

પંડિત શ્રી વીરવિજયજી કૃત

પ્ર.શ્ર. ચિંતામણિ.

અળ સંસ્કૃત ઉપનયી

શુદ્ધ ગુજરાતી ભાષાંતર

અને

પંડિત શ્રી વીરવિજયજી મહારાજનું સંક્ષિપ્ત જીવનચરિત્ર

ભાષાંતર કર્તા,

શાસ્ત્રી ગિરિનથકર મયાશકર મહેતા

પ્રગટ કર્તા

પંડિત શ્રી વીરવિજયજી મહારાજના ઉપાધ્યયનો પદવીના અનામ

શાહ મણિલાલ ગોકળદાસ-અમદાવાદ

પ્રથમ મુદ્રણ ૧૯૫૫

ક્રિ. ૧-૪-૦

વિક્રમ મુદ્રણ ૧૯૮૫

આ પુસ્તક મળેલ નું અર્થ—
 પતિની સી વિચારણા ઉપાશ્રય
 ૨ ભગીની ગોળ—જમણા
 અર્થવા
 આ મળિય ત ઓળખામ
 ૬ ફામની ૧૧
 અમ ૧૫

મુજ સ્થાન —
 મી કેમ જેનાઈ પ્રી પ્રેમના
 ય વાડીસાલ જેણસ તે છાંયુ
 ૬ થીસાન ૧૦ અમ ૧૧૬

ૐ

શ્રીરસ્ત્ર

પ્રસ્તાવના.

ભવ્ય વાચકગણ !

આ અમારું સમાજના જન્મ—મરણની દુર્લેધ ઘટમાળમાં
ગમનાગમન કરતા સખ્યાનીત પ્રાણીઓ જોવામાં આવે છે, જેમાં
આજી મર્વનો મમારેગ થઈ તાર છે પ્રાગ્ધર્મવ્યાત્ અનાદિ
ધાર નમારચક્રને વ્યગ્રોળે ગ્રહીને પણ તેમાંથી જ્યાં માર્ગે મરણી
જલુ-કયા માર્ગે મુખ થતુ તેનું યથાર્થ જ્ઞાન મપાદન કરી પોતાની
તે માર્ગે જવાની યોજના કમગ પ્રાપ્ત કર્યે જઈ અન્ય અજ્ઞાની
વર્ગને પણ તેનું જ્ઞાન કરાવી આપના પુણ્યાત્માઓ આ ભૂમણ
ઉપર જોવામાં આવે છે અને હજી ભવિષ્યમાં જરૂર દાખાશે
જન્મભાવધ્યાને પ્રાપ્ત કરનારા મર્વ જીવાત્માઓમાં તે તે જન્મમાં
દશાઓ તો જરૂર જો-મગ્નીજ જોવામાં આવે છે જના અનિમ-
પરિણામશાએ કેવલાક વિરલ આત્માઓમાં અન્ય મર્વ કરતા ઠી-
ઉચ્ચતર ક્ષાની નિનસજ્જના આપણે જોઈ ગઈએ ડીએ, જે મર્વ
મમાજમુધારેને અથવા અમગ્નિતાઈ ધરાવના અનખ્ય
પુન્નકપડિને મોન્ડ મત્રશક્તિની પેઠે મુગ્ધ મુ ધ જનારી દે છે
તેવા પુણ્યપ્રમાણ પુણ્યપુરોના પવિત્ર જીવનચરિત્રોએ પૃથ્વીમડાના
પ્રત્યેક જૂણાઓમાં જોવા તો પ્રકૃષ્ટ પ્રતિધ્વનિઓ પાડેલા છે જેના
પ્રવણમારથી પણ અનતાનત જીવે સમાજમાં આદર્શરૂપ થઈ અતે
અનર્હનીય મુખના નિધાન થઈ મુન્ડા છે અને થશે આપણુ આ

બારનવર્ષ વર્તમાન કાળના આધિભૌતિક ઉત્પત્તિકાળના અ્યવદિષ્ટિએજ
 કદાચ અધોગત થયેલુ લાલે જણાતું હોય પણ તેની વિચાર મપા
 ટીપર તેના આધ્યાત્મિક ઉત્પત્તિકાળના અત્યુચ્ચ જ્ઞાનકોષો અને તે તે
 જ્ઞાનકોષોના અધિપ્રાધિકાની અનુપમ જીવનરેખાઓ, જે પોતાના
 જીવન પ્રકાશથી જગતના સમસ્ત વિભાગોમા અવાપિ પ્રકાશ પાડી
 નહીં છે ત તન્કે દુષ્ટિ કરતા અર્વાચીન પાશ્વ ય ઉત્પત્તિને આધિ
 ભૌતિક આશાન અર્થસમય તારાગણવન અતિ નિમ્નોજ શુ નથી
 દેખાતો ? એક આધુનિક જ ઉત્પત્તિ નિવૃત્તઅરૂપમા પણ વિશ્વના
 દૃષ્ટ્યોને આપી રહ્યો છે તે પણ આ દિવ્યભૂમિના ઉત્પત્તિકાળનાજ
 પ્રતિનિધિ છે, એમ અનેક પાશ્વન્ય વિદ્વાનો પણ વિના મકોચ
 આજે માનેજ છે ના, એ તો નિશ્ચય આપણે કપુર કપુર જોઈએ
 કે, જે દિવ્ય જ્ઞાનમંડાર વર્તમાનમાજે પણ ધ્રુવ મરં દેશે રૂના
 અધિકતાથી આપણા જાગૃતમા દીડી રહ્યો છે તેની ઉત્પત્તિ તાત,
 આપણી પોતાનીજ ત તન્કની ઉપેક્ષાથી અથવા આપણામા ભરખ
 પેકેડા પ્રમાદપિચાનની પેલાચિ, શખિથી દિનપ્રતિદિન આપી થતી
 જાય છે આ નિમ્નોજ થતી જ્ઞાનગીમિને પુન પ્રકાશમય અને પ્રીમ
 દ વાને આપણામા અપુર ગ્રામિ જોઈએ, જ ગામિ આધ્યાત્મિક
 ગામિ તનીક અનેક દિવ્યપુરોહિતમા આપણે જોઈ મકીએ છીએ
 આપી દિવ્યગ્રામિ ધરાવતા । મદાગયો, પૂર્વકાળમા તો અનન્યગત્તા
 થા ગયા છે પણ અર્વાચીન કાળમા જો લાગમ ૧૦૦ વર્ષ પહેલા
 તવા જે દિવ્યરક્તિત્ત અને પુનમદાગર થઈ ગયા છે જેમનું
 નામલિધાન પ શ્રી વીંગવિજયજી હતુ આ દિવ્યા માએ પોતાના
 એવ જામન આમે પરકીય એવ માધન કન્વામા પણ લેશમાત્ર ન્યૂનતા
 શાખી નથી તેમજો પોતાના અદર્શ જીવન રૂપમા જે જે સ્વરો
 પયો ડી મો કની મનાઆ છે તે તા તમનુ જીવનનરિત જણના ।
 જનકાઈને વિચિત્ર હોય તે કર્મ આજર નથી પાતાના જ્ઞાનસામર્થ્યથી
 પોતાની જીવતામા ઉત્પત્તિ પ્રવર વિધર્મ માએમા પણ પ્રમાશ

પાડતારા તે વિખ્યાન નત્વરેતાએ જાનનાં જગલુ ચરખા જોવા જમા
 યવો રચ્યા છે જેનો અર્ક ઉદયેજ કળતા પ્રન્નાનના વધો પટે એવો
 ભય ગહે છે જેનુ આ બાપાનર જીનસમાજ સામે રજુ થાય છે તે
 આ પ્રાંત જિનાનલિ અથ પા તે બદ્દાન મુનિરનીજ પ્રમાદી છે
 જીનશાપમમુદ્રના પ્રેશઠારમગો આ જબીનશય અથ મહાપરિન
 શ્રી વી વિનયજીએજ જ્યો છે આ અથ મગ મ-કૃત બારામાજ
 તેમો રચેવો હોઈ એકદર ૨૦૦ પ્રાંતોત્તના વિન્નારનાગો છે
 અથની નાગબાસા અને તેમાના અપૂર્ણ મૂં વિચોનુ નિરીખલુ કરી
 ૬ થઈ વિદ્વાન અમ્મિ, ૫ શ્રી વીરવિનયજીની અગાધ નિઠરાને
 નજર ઉતર દષ્ટિએ પાવુ જાળી ચકે છે આ અથનુ બાસાન
 આપાળી સુર્જબાસામા નૈપાઠ થયેલુ હ દનાએ તેમાના કલ્લાક
 અર્થજબીન પ્રેશોત્તનો કંઠક નામાન સુજનાલી અપરનાન ધનાન
 ના ને તો બાગ્યેજ નગ અર્થ શકે તેમ છે જો કે બાસાનને જમ
 યને તેમ મગ, મુદ્દ તથા મુગમ રસ તરક પૂનુ લખ્ય આપ્યુ છે
 તોયે જાનુ વાચન આમાન ધાર્મિક નાન ધગવનાગનેજ વધારે મોધ
 પ્ર થશે, એમ અમારી માન્યતા છે

મિત્ર પાઠગત્ત! આવા ન્દઅપૂર્ણ ધાર્મિકમથનુ બાસાન
 જોઈ બાપાનકાન તરક દષ્ટિ ડગતા કહાય આપ જ અકગ્રો, આદ્યર્થ
 ર્શન ડગવગ્રો, અથવા બાસાનના ની નાદસિમ્તા તરક કટામગી
 જોગ્રો તલુ તુલના મડ દષ્ટિએ અથના અગ્રામીના અગ્રયામશ્રમ
 તરકની દષ્ટિએ આપ મૂદ્દમ નિરીખલુ કરગ્રો તો આપના મનોયોગ
 શીજ આપના મર્વ પ્રાર્થ્યો તથા એકદેશીય વાનાનજો જરુ
 ગ્રાન થશે અનુવા કે આ ન્દઅપ્રથનો અનુવાદ ઢી બારેમાગ
 પ્રમ તરક મોન્વી આપ્યો નરી, પાવુ તેમાના કેના નગયાન
 વિચો અનુવાદકના જોસામા આચ્યા છે, જેનુ મતોરક , અપૂર્ણ
 નમાધાન તીર્થોદ્ધાનક શ્રી વિનયનીનિમૂરીગજના વિદાન ગિધ્ય

શ્રી હર્ષવિજયજીવણી પાસેથી મેળવી અથવા લાપાતરૂપે મુકયું છે એ રીતે લાપાતરનું સંશોધન કગવ્યા પછી પણ વઢવાણના નિદાન માત્ર હીરાચંદ દેવચંદ, જેઓ હાલમાં વીરવદ દીપચંદની પાદશાળામાં અનુભવી ધાર્મિક શિક્ષક તરીકે કામ કરી રહ્યા છે તેમની પાસે આપુ લાપાતર અક્ષરશઃ વચ્ચારીને કેટલીક ત્રુટીઓ દૂર કરી છે એ પ્રમાણે નવ પાસે પણ લગભગ ૮-૧૦ વર્ષના મારા પોતાના જૈનસર્ગના બાળથી તેમજ ઉપર દર્શાવેલી અનુભવી વ્યક્તિઓના આવબન મામદારીથીજ આ શ્રેષ્ઠ અથવા લાપાતર જૈનમતમાં મામેળનું ગુણમાં આવ્યું છે. આ અનુવાદકાર્યમાં પૂર્વોક્ત વિશિષ્ટ વ્યક્તિઓએ પોતાના ઈર્મની સમયનો ભોગ આપી અનુવાદકને જે સહાય કરેલી છે તે બદલ તેમનો આભાર માન્યા વિના ચાને તેમ નથીજ પ્રશ્ન ચિંતામણી અથ, જે ૫ શ્રી વીરવિજયજીની દિવ્ય પ્રનારીરૂપ હોઇને આજ ગુર્જર અનુવાદરૂપે પ્રકટ થાય છે તેમાં મૂળ કારણરૂપે સાધુગિરોમણિ આચાર્ય શ્રી વિજયનીતિમૂર્તીશ્વરજીનો પોતાનો સદુપદેશજ છે, જથી પ્રથમજ ધન્યવાદ તે સૂરીવર્ચશ્રીનેજ ધરે છે. પૂર્વોક્તના આચાર્યો ૪ જેની તેમની ભક્તિથી તથા પૂર્વ ગદીન અપ્રમિદ અથોને માનાન્વપ્રજ્ઞ મામે પ્રકટકર્તાવાની તેમની અદ્વિતીય અભિરૂચીથીજ ૫ શ્રી વીરવિજયજીના ઉપાશ્રયમધતન્દથી શાહ મણિલાલ ગોળદાને આ પ્રશ્ન ચિંતામણિઅનુવાદ પ્રકટ કર્યા છે. આ અથ મૂળ સન્કૃતમાં પ્રગટારે જ્ઞાનગુણમાંથી હીંગાવાલ પડિતદારા પ્રસિદ્ધ થયેલોજ છે, પણ તેનો ઉપયોગ નન્કૃત ઉપગાથુ ધરાવનારા અનુભવી વિદ્વાંસુભાજ વધારે હોય, પણ હરકોઈ ગુજરાતીનું જ્ઞાન ધરાવનારે તેનો ઉપયોગ હોઇ શકેજ નહિ, એમ વિચારીનેજ શ્રીમાન શ્રી વિજયનીતિમૂર્તીશ્વરજીએ આ નર્વાતકૃષ્ટ અથના માર્વજનિક પ્રચારાર્થે શાહ મણિલાલ ગોળદાને, જેઓ ૫ શ્રી વીરવિજયજી ઉપાશ્રયના ગર્વવાહુ છે તે મોદારા અનુવાદકને પ્રેરણા કરીને તેનો અનુવાદ તૈયાર કરાવ્યો છે. આ અનુવાદમાં

અનુસાદકની મહમતિથી કન્યા દોસ્થજો દષ્ટિજોન્નર થાય તો દિ નો
ત્યા મુધાગી લેશે અને પુનર્મુદ્રણના તેના ગેમ્થજો રહેતા ન પામે
માટે તે મળશે મૂચના આપશે તો તેજોનો અભર માનવામા
આવશે અને પુનર્મુદ્રણ સમયે પૂરતુ લક્ષ્ય આપવામા આવશે
ભાસાનરના મુક્ત તપામતી પેળા પણ પ્રયદોષો ફર ડરના માટે પૂતી
કાગળ ગળવામા આવી એ જગાએ ડોડ કોઈ થયે જે જે પ્રેમદોષો
અમારા જોવામા આ ના છે તેનુ શુદ્ધિપત્ર પણ વાચકો નમથ આ
પ્રથમ માથે રજુ છે, જેમાથી તે અગુદ્ધિજો ફર કરી ગરાશે બન્ન,
અતિમ એ પ્રાર્થના કે,

“ ગચ્છતા સ્વલન રવાપિ ભવત્યેવ પ્રમાદત ।

દસન્તિ દુર્જનાસ્તથ પ્રમાદધતિ સજ્જના ” ॥

હરકોઈ થયે ગતિ જનાર મનુષ્યો, પ્રમાદવશાત્ નબળતા
પામેજ છે—કોકરો ખાયજ છે, તે સમયે મજ્જનોનુ લક્ષણ તા
એજ કે કોર ખાનારને માત્રન આપવુ—ધર્મ આપવુ અને
દુર્જનોનુ લક્ષણ એજ કે તે નમયે હમવુ—કોપર ખાનાગની હાથી
કરવી આ નિશ્ચયિષ્ઠાન ન્યાયને લક્ષમા લઈ રિ નો યથાયોગ્ય
નરે, એજ આગા

ત્યેષ્ઠશુ નમસમી

ગતિ

તા ૨૮-૫-૨૮

લે વિદ્વાનેનો કળી,

અનુવાદક—

ગિ મ શાસ્ત્રી

માતા રમણીય-મમતૃપ્ય-વિશુદ્ધ આદિમ ચૂડામણી-તીર્થોદારક
 નવોમરણાચલ કાર-મદાર-પૂજ્યપાદ વિદ્વદ્-શ્રી-શ્રી

॥ આચાર્યશ્રી-વિજયનીતિસૂરીશ ॥

સ્થિતિ મ ૧૯૭૬ મ ગરીબ ગુરુત્ર પ

૧ મ ન ૧૦ ૧૧ ૧૨ ૧૩ ૧૪ ૧૫ ૧૬ ૧૭ ૧૮ ૧૯ ૨૦ ૨૧ ૨૨ ૨૩ ૨૪ ૨૫ ૨૬ ૨૭ ૨૮ ૨૯ ૩૦ ૩૧ ૩૨ ૩૩ ૩૪ ૩૫ ૩૬ ૩૭ ૩૮ ૩૯ ૪૦ ૪૧ ૪૨ ૪૩ ૪૪ ૪૫ ૪૬ ૪૭ ૪૮ ૪૯ ૫૦ ૫૧ ૫૨ ૫૩ ૫૪ ૫૫ ૫૬ ૫૭ ૫૮ ૫૯ ૬૦ ૬૧ ૬૨ ૬૩ ૬૪ ૬૫ ૬૬ ૬૭ ૬૮ ૬૯ ૭૦ ૭૧ ૭૨ ૭૩ ૭૪ ૭૫ ૭૬ ૭૭ ૭૮ ૭૯ ૮૦ ૮૧ ૮૨ ૮૩ ૮૪ ૮૫ ૮૬ ૮૭ ૮૮ ૮૯ ૯૦ ૯૧ ૯૨ ૯૩ ૯૪ ૯૫ ૯૬ ૯૭ ૯૮ ૯૯ ૧૦૦

ૐ

પ્રશ્ન ચિંતામણિના કર્તા—

પંડિત શ્રી વીરવિજયજીનું સંક્ષિપ્ત જીવનચરિત્ર.

જ મહાપુરુષે આવો મર્વોત્તમ ગ્રંથ જી જીનમાહિત્યના ધાર્મિક મંત્રમા વૃદ્ધિ લવી છે, તે મવેગપદ્ધતી પ શ્રી વિવિજયજીનું સંક્ષિપ્ત જીવનચરિત્ર, અત્રે-તેમજેનું જ્યેષ્ઠા 'પ્રશ્ન ચિંતામણિ' ગ્રંથના અનુવાદારણે, મગવરૂપે આપવું જ જોઈએ, જીવે અર્થિર્જિય થવાથી તેમનું સંક્ષિપ્ત જીવનચરિત્ર અહીં આપાય છે.

ગુજરાતના પટ્ટનગર અથવાજનમ પ્રદ્યુર્વર્ણાન્તર-થાનરૂપ ગણાતા શ્રી રાજનગર (અમદાવાદ) મા, વીરકોન્નાજોથી હીલ્લી ૬૦ વાત તન્દ જવાના બે થ રાજમાર્ગ-ધીકારા રૂપ 'ગાત્રીદામનો પાદા એ નામે જોગખાલી કુંદન પ્રાણ આવેલો-છે ની ત્રી દરવાજાના એ માર્ગ ૮૫૦ પૂર્વે ધીનો કાટો આત્રપામ કાર્થ ન્યજે હોનો જોઈએ, અને તે ઉપરના એ માર્ગ હજી મુધી 'ધીકારા' ને નામે પ્રસિદ્ધ ૭ ત્યા 'ગાત્રીદામના પાવ' ના નામર્થ પ્રખ્યાત થયેલા એ મેહુલામા 'યજ્ઞેશ્વર' નામે પ્રાણજી વનના હતા, જેઓ ઔદીચ્યસકુન્ન નામની જ્ઞાનિના હાઇ પ્રભાવે શાન અને મૌમ્ય હતા તેમની ધર્મપત્ની, નામે 'વીરકોન્નાજી' હતા તે જી પતિધર્મપરાયણા અને મુગીવા હોઇ પોતાના મુગીત પતિના મનને મતોમદાતા થર્મ રક્ષા હતા દાપત્યધર્મનું ચથાર્થ રીતે પાત્રન કરતા તે આદર્શ દપત્રીને ત્યા ગંગા નામે પુત્રી અને ડેગવરામ નામે પુત્રરત્નનો અનુક્રમે પ્રમવ થયો હતો બાવી ગીતાથ તે કેગવગમનો જન્મ મવન ૧૮૦૮ ના

આમિન શુદ્ધ દશમીના મગના દિવસે થયો હતો. કશવરામ પણ પોતાની પ્રાણલુપ્તિની યોગ્યતા પ્રમાણે લગભગ ૫૬૨ વર્ષની વયે યથાયોગ્ય શુદ્ધ કેળવણી લઈ ચતુર અને વિવશ્વલુ બની રહ્યા હતા, તેવામા તે તેમના પૂજ્ય પિતા યનેશ્વર કેશવરામ કર્યો, જેથી ઘરનો કેટલોક કાર્યભાર કેશવરામના માનસિક મિત્રમા આવી ગયો; વ્યવહારરહ્ય મનુષ્યને હરકોઈ મિથિતિમા મુજવલ થતી નથી, એ ન્યાય પ્રમાણે કેશવરામે પણ ગૃહના કાર્યમિત્રમા જરાગર વ્યવસ્થા કરવા માડી અને તેજ મિથિતિમા આસરે ૧૮ વર્ષનું વય તેમનું થયું, ત્યારે શુજશતમા આપના દેહગામ નામના ગામમા એક પ્રાણલુપ્તી, જેનું નામ રાગીઆન હતું તેની માથે કેશવરામનો લગ્નસમ્પદ થયો. સરજાગી કેશવરામ એગીતે ગાલ્-શ્વધર્મમા આવી તે ધર્મના ઔનારિક મુખનો તટસ્થ રહી ન્વાદ લઈ ગયા હતા, તેવામા તેમના પ્રાચીન પુણ્યકર્મના ઉચ્ચી અથવા તે તેમના ભવિષ્યની ઉજ્જવળતાના સંચો આકર્ષણથી નવન ૧૮૪૭ ના વર્ષમા ઘરમ મધી ઢોઈ માધારજી કારણને લીધે તેમના માતૃશ્રી વીજકોરમાઈ અને તેમની પોતાની વચ્ચે કઈક ઉદ્વેગકારણ ઉત્પન્ન થયું 'મહના કમળા ગતિ'—કર્મની ગતિ જલ્દન છે' આ અમાન મ મારપટ ઉપર કર્મરૂપી મકાન લોહચુબક, મનુષ્યોડપી પુત્રગાઓને આમ તેમ દોડાની રહ્યું છે તાનુમાન કેશવરામને ગૃહમમાર ઉપર અરૂણી ઉજ્જની, જેથી ઘણા મર્વ મનુષ્યો નાથે ગીનાઇને ઘેરથી તેઓ જતા રહ્યા બીજી તરફથી માતા વીજકોરમાઈ પુત્રત્રેમને વગ થઈ, પોતાની જાહેનને સાથે લઈ, કેશવરામની શોધ મના નીકળી પડ્યા તેમણે અમદાવાદની આમખામના ઘણા ખરા ગામોમા તપામ ચનારી, પણ કેશવરામનું ઉજ્જવળ ભાગ્ય, કેશવરામની માતાથી વિરૂદ્ધ દિશામા હતું, અને તેવીજ કેશવરામનો પત્નો તેમની માતાને મળી શક્યો નહિ સંજોનું હ ય ન્વાભાવિડગીતેજ કેશવરામ હોય છે, જેથી વીજકોરમાઈના હુ યને પુનવિયોગનો તીવ્ર આધાન પહોંચ્યો.

તમના હૃદયના તે મળધે અથાગ શોક પ્રકટ થયો, તેથી અમદાવાદ તરફ પાગલ ફરતા નાગના જે કોઈ ગામનું નામ તેમનો દેહાન થયો કેશવરામની બહેન ગંગા, જે પોતાના લાઈના વિયોગની અને લાઈની શોધમાં ગયેલી માતાના વિરહથી પ્રથમથી જ નિહવાઈ થઈ હતી તેણીએ પણ પોતાની માતાના કરપીણ મૃત્યુમમાના પોતાની મામીના મુખથી નાભાગી આ મની ઢુનીઆનો ત્યાગ કર્યો

અમદાવાદ તરફ આવી રૂઝુ ઘટના જાની, તે અરમાના કેશવરામ ધોળેરાની મમીપ આવેલા ભીમનાથ ગામમાં જઈ પહોંચ્યા હતા ત્યાં તેમના મરીજ કંઈ અમાધ્ય કેમ લાગુ થયો અને તે જ સ્થિતિમાં ત્યાં મુનિ મહારાજ શ્રી શુભવિજયજીનો તેમને સમાગમ થયો પડિત શ્રી શુભવિજયજી મહારાજ મના ગુણવાન હતા તમનો પ્રભાવ અલૌકિક અને અદ્ભુત હતો મવેગપથી મુનિમહારાજ શ્રી મત્સ્યવિજયજીની પદપર પરામા થયેલા પન્થામજી શ્રી જસ વિજયજીના તેઓ સિધ્ધ હતા શુભવિજયજી અને કેશવરામનો સમાગમ થતા પછી તેઓવચ્ચે આગાવિડ પ્રીતિ લામવા લાગી મફરુકે શ્રી શુભવિજયજીની ધર્મદેશનાના પ્રભાવથી કેશવરામના પ્રાણીન ધર્મમંકારો નાશ થતા અને ધર્મના જ મામરેથી અથવા તે પુણ્યાતુળાની મહારાજ શ્રી શુભવિજયજીના જિયાનુમાનથી કેશવરામનો અનાધ્ય કેમ પણ મળી પાગ પામ્યો જન ત સમયથી આરણી કેશવરામની મનોદગ્ધા અથવા લાગવદયા પનટાઈ, કેમોપદ્રવથી મુજા કે નાર ઉપરાંત શ્રી શુભવિજયજીના મહાન કેપ લાગારતળે આવી જઈ કેવળમ, શુભવિજયજીના આગાધારનનનુ નાપાવક-મખ જાની રહ્યા તેમણે પોતાના ઘર તરફ જવાનું આડીજ વાડ્યું, પણ શુભવિજયજીની માથ તો મિદ્ધગિરિ-ગત્રુજય જઈને ત્યાંની યાત્રા કરી જન્મનો નાર્દકતા ની તે પછી શુભવિજયજીની પ્રેરણાને આધીન થઈ તેમની નારેજ કેશવરામ જલાત અથવા નીકડના ગુટેની શુભાપ્તિ અને પૂર્વજના રૂઢ અમદાવાદ-એ

બન્નેનો જવલત સુયોગ પ્રાપ્ત થયો, જેથી કેશવરામની વૈરાગ્યવાસના પ્રતિદિન ૬૬ થતી આવી, અને પછી તો કેશવરામે પોતેજ ગુરૂને અતિ આગહપૂર્વક તથા ઉત્સાહથી દીક્ષા આપવા માટેની પ્રાર્થના કરી ગુરૂદેવ પણ ગુણાનુરાગીજ હતા, કેશવરામના દૈવી ભાગ્યને તેઓ જોઈ શક્યા હતા, તેથી કેશવરામની તે શુભ પ્રાર્થનાને લક્ષ્યમાં લઈ પાનમરા મુઠામે મવન ૧૮૪૮ ના ક્રાંતિક કૃષ્ણપક્ષના માગસિક દિવસે તેમને દીક્ષા આપી-ભગવાતારિણી પવિત્ર આરિઠ નાંકા અર્પણ કરી, અને સાથે સાથે 'વીરવિજયજી' એવું શુભ નામ સ્થાપિત કર્યું આ મગગવાર્તા પવનવેગે ખલાત તરફ પહોંચી એટલે ત્યાંના શ્રાવકસઘે અતિ ઉત્સાહથી માથેપુ કર્યું અને તે પવિત્ર ગુરૂદિગ્ધના યુગનને ઘણાજ આકર્ષથી ખલાતમાં લાવી ત્યાંની ભગ્ન પૌષધશાળામાં માનપૂર્વક નિવાસ આપ્યો તે સમયે શુભવિજયજીની પાસે તેમના પ્રથમના મે શિષ્ય-વીરવિજય તથા ભાણવિજય નામે પણ હતા.

ગુરૂશ્રી શુભવિજયજી પોતાના એ શિષ્યપરિચાર માથે એકીસાથે પાંચ આઠમીસ ખલાતમાંજ રહ્યા હતા-એટલે સ ૧૮૪૮ થી આરંભી સ ૧૮૫૩ ન જ્યેષ્ઠ શુક્ર પચમીના દિવસ મુધી તેમણે ખલાતમાંજ નિવાસ કર્યો હતો અને તે પાંચ વર્ષમાં વીરવિજયજીને તેમણે ત્રણ રીતે ભણાયા હતા સાધુના આચાર, જ્ઞાનશાસ્ત્ર અને સ્વપર-અનેક પ્રયોગ તાન વીરવિજયજીએ મપાદન કરી સીધું હતું મનુષ્ય ભાસતું અપૂર્વ જ્ઞાન કોઈ વિદ્વાન અથવા પાનેથી તેમને મળ્યું હતું અને પોતાના વિદ્વાન ગુરૂ શુભવિજયજી પાસેથી જ્ઞાન ગમતું જ્ઞાન તેમને પ્રાપ્ત થયું હતું તે પછી અનુક્રમે ઘણા ગામ નારોમાં પોતાના ગુરૂની સાથેજ વિહાર કરી તેમનો ધર્મ જગના આપવા માડી અને એ ગીતે વિહાર કરતા કરતા તેઓ વડોદરા શહેરમાં ગયા, એટલે ત્યાં તેમને યોગ વેદરાત્રી ગુરૂશ્રી શુભવિજયજીએ પંચામય અર્પણ કર્યું ત્રી તેઓ પોતાના ગુરૂ

સાથે બનદાનાદમાં પધાર્યા ત પછી સવન ૧૮૬૦ ફાલ્ગુન શુકલ
ઠાદશી ને છુધવારની રાત્રિએ, ત્યારે પુષ્ય નક્ષત્રનો યોગ હતો
ત્યારે શુભવિજયજીએ ઉચ્ચકાટીનું દેવપદ પ્રાપ્ત કર્યું આ ક્ષણભર
મ સારમાં જોઈપણ પ્રાણી મદાને નાટે કરી ગડી શક્યું નથી, આ
નિયમાનુસાર શુભવિજયજીએ પણ આ અમાર મમારનો ત્યાગ કરી
હીધો, પણ વીરવિજયને તેથી ઘણું જ દુઃખ થયું તેમનો પ્રેમ
શુભવિજયજી ઉપર પોતાના પિતા કરના પણ અધિક હતો તેમણે
શુભવિજયજીના વિયોગસૂચક પદો કે જુગસથી છવકાવીજ હીધા છે
અને તે પદો ખરેખર, તેમના આનરિક આશયના પ્રતિબિંબો છે,
એમ જુડીએ તો પણ ચાલો મને વીરવિજયજીએ પોતાના શુદ્ધદેવની
બ્રહ્મિત ઠરનામાં કે તેમના પ્રત્યેના વિનયભાવમાં લેશમાત્ર ન્યૂનતા
કદાપિ રાખીજ ન હતી, જેથી હુડમહારાજ શુભવિજયજીનો ભાવ
પણ તેમના ઉપર નિમીમ હતો

વીરવિજયજી મહારાજ, શુભવિજયજીની નાથે લગભગ બાર
વર્ષ નહ્યા હતા, તે અરમમાં તેમણે આવહારિં, નૈતિક તથા
ધાર્મિક-સર્વ પ્રકારનું જ્ઞાન મપાદન કરી લીધું હતું, તેમજ જૈના
ગમ અને ઇતરાગમસબધે પણ નપણ જ્ઞાન તેમને મળી ચુક્યું
હતું ઘણા ઘણા થયો તેમણે એવા મનનપૂર્વક વાચ્યા હતા, તેથી
દિનપ્રતિદિન તેમની અફભુત વિદ્યા વધ્યે જતી હતી અને તેનાજ
પરિણામે તેઓ આ પ અમથમાં એક આદર્શ નિવૃત્ત નરીકે પ્રકટ
થયા હતા મવન ૧૮૬૦ મુધીમાં તો તેમણે અપવના કવ્યાણુર્થ
એવલા બધા થયો જી પ્રદયા જે મગધે વિચાર કરતા દેખી એક
વિદ્વાન ને, પણ આશ્ચર્ય થયા વિના નહે નહિ

નીચે દર્શાવેલા નાના ભાગ થયો તેમણે મ ૧૮૦ મુધીમાં
રચેલા છે

૧ ગોડી પાદ્ય નાથજીના નાગીઆ—મ ૧૮૫૮

૨ અપાળ જોનનું અવન— —ન ૧૮૫૫

- ૩ સુરસુદરીનો રાગ— ન ૧૮૫૭
 ૪ વીરબ્રહ્મનું ૩૫ વાણીનું આવન—ન ૧૮૫૭
 ૫ અદ્વિતારી પૂજા— ન ૧૮૫૮
 ૬ અમલાવાદમાહેના ગુણવિજયજીના મુખર દ્રાવકોના
 નામદર્શક ગુહ્યગી— ન ૧૮૫૮
 ૭ ગુણરેવી— ન ૧૮૬૦

વીરવિજયજી, મૂળથી નરારી તા હતા તેમણે યુવાવસ્થામાં પણ વિદ્યાભ્યાસ કરેલો હતો અને પછી સીમા લઈ માધુ થયા બાદ કેવળ દેવવણી લેવામાજ લક્ષ્ય આપેતું, તેથી તમની તન-મનની શક્તિઓ દિન-પ્રતિદિન વધાર ને વધાર ખીલી હતી અને તેજ કારણથી તેઓ એક અથર્ના તરીકે પ્રસિદ્ધિને પામી શક્યા હતા.

શુભવિજયજીના દેગન થયા પછી નર્વનથે એના મગી વીર વિજયજીને મર્વોત્તમ ગુરુપદે સ્થાપ્યા, તેમનો ધર્મોપદેશ મળ્યું કરવા માડ્યો વીરવિજયજી પોતાના ગુરુ નાથે પ્રથમ અમલાવાદમા દોમીવાડાની પોગના ટેલેવાને ઉપાશ્રયે તથા દવારની પોગના ઉપાશ્રયે રહેતા, પણ પાછળથી કેટલાક મુશ્કાવકોએ મગી ભક્તોની પોગમા ઉપાશ્રય બધાંયો, ત્યાગથી આત્મી ઘણે ભાગે રહ્યો ત્યાજ રહેતા એ ઉપાશ્રય મળત ૧૮૮૫ મા મધ્યમનો જે

વીરવિજયજી મસ્કૃત તથા પ્રાકૃત કવિતા રવામા ધણીજ કુશળ હતા તેમણે ગુજરાતના ઘણાખણ ગદ્યોત્તમા તથા ગાંભીરમા વિદ્યાર કરી ભ ન મનુષ્યોના તદ્દનએકના પોતાનું દગનામૃત રહેતું હ તેમની દેગનાશાંતિ અતિ અપૂર્વ હોય ઉચ્ચે પીની હતી, વ્યાખ્યા મનથે માળગનાગજોની મોગી મે ની જ મલી, એમના ઉદ્દેગ મામરદર્શી અને મોથે પોતાના મનમતાનરનો ત્યાગ પરી જોનધમ રીપરી લેતા

સુજરાતના મમર્થ કવિ દનપતરાન ડાહ્યાભાઈએ પણ વીરવિજય
છોકે રચેલી 'રઘુલીલાદ્રની ગીયજવેવ' વાંચીને તેમની કવિત્વશક્તિ
માટે અતિ ઉચ્ચ અભિપ્રાય પ્રદર્શિત કર્યો હતો.

તેમનામા અભિમાનનો અશભાસ પણ ન હતો, તેઓએ અન્ય
કે અન્યત મહાન પદ્ધતિ ન પાળી કરી લેવાની ઇચ્છા કદાપિ કરી
ન હતી એક સમયે તા'ગરના શ્રી કન્ય દેવેન્દ્રસુરિ મહારાજે
વીરવિજયછોકે ઉચ્ચકક્ષાની યોગ્યતા વ્યવસ્થા લઈ તેમને ઉપાધ્યાયપદ
અપણુ કરવા પોતાનો અભિપ્રાય દર્શાવ્યો પણ તે વેળા વીરવિજય
છોકે નમ્રતાપૂર્વક ઉત્તર આપેલો કે, 'તે પદ લેવાને મારામા યોગ્યતા
નથી' બહો ! કવી નિ રૂપકતા ! કેવી ઉચ્ચ પ્રાણી યોગ્યતા !

તેઓ વારંવાર કહેતા અને પોને મહામમર્થ વિદ્વાન હતા હતા
એમજ માનતા કે 'કોઈ એક વિદ્વાન મનુષ્ય પ્રાચીન મથકારોના
આશયને તેમના મધો ઉપરથી પોતાની જુદી પ્રમાણે મમજ
ગટે છે, તેથી એમ નજ માની શકાય કે, આ વિદ્વાન, પ્રાચીન
મથકારના મૂળ આગમને મમજ ચક્રયો છે, આવા અને જ
આગય છે તેજ પૂર્વના મથકારનો અગય છે ! તેમની આ માન્ય
તાના પૂરાવા માટે તેમના જ મમધનુ આ એક દહાત મર્દા
અપાય છે —

એક વખતે તમના ડોહ પરિચિત મનુષ્યે તેમને કહ્યું કે
' અમુક ગામનો એક દ્વારક આનંદનજ મહારાજના પદોના અર્થ
આનંદધનજના હેતુ પ્રમાણે મમજ શક છે ' આ નામગી
વીરવિજયછોકે ઉત્તર આપ્યો કે, ' અમુક કોઈ વિદ્વાન મનુષ્ય,
કોઈ પ્રાચીન મનો અર્થ તેની જુદી પ્રમાણે મમજ ગટે ખરો,
પણ તે ઉપરથી એમ નજ કહી ગણાય કે, આ અર્થ પ્રાચીનપ
કર્તાના હેતુપ્રમાણે છે ! ' તે પછી બીજે દિવસે એ દ્વારકને
વીરવિજયછોકે, ' મહાજનની ગીતજ કુખ ભોગી તો ' એ પદધો
આજ્ઞાતુ પોને રચેલું ન્વાન મર્થ અવા માટે આપ્યું પેલો

દાનક એ નાવનનો અર્થ કરી ગકયો નહિ, એનુંજ નહિ પણ
કરા ભગવાનનું તે સ્તવન છે, એ પણ તે નમનું સમ્યો નહિ પછી
વીરવિજયજીએ તેને કહ્યું કે ' મે રચેલા આ સ્તવનનો તમે અર્થ
પણ ન કરી ગકયા, તો પછી મા ! પોતાના આગયને તો તમે
ક્યાધીજ સમજી શકો ! એજ પ્રમાણે આનંદનજીના પદનો અર્થ
તમે તમારી શુદ્ધિ પ્રમાણે સમજી શકો ખરા, પણ તેથી કર્તાના
હેતુ પ્રમાણે તે તમે સમજી શકો ઠી, એમ દલીલ ગમાય નહિ

વીરવિજયજીએ ઘણા લીધંમેરામા ચારા સ્વક વા છે મેરા મા
આવેલા કેમરીઆજીની ચારા કપડવણજવાળા કામ જાન્ય નાથે
તેમણે કરી હતી. તે મમથે તેમણે કેમરીઆજીનું નાવન નું હતું,
પણ હાનમા તે મમી શકતું નથી તેમણે રચેલા આમુજના નાવન
ઉપરથી જગ્યા છે કે તેમણે પચ્ચીધંની ચારા કરી જ્યે નવન
૧૮૬૬ મા અમદાવાદના અમુક અમુક ગૃહસ્થાએ મોગ આજી ધી
પચ્ચીધંનો મધ દાહેવો હતો તેમા વિનતિપુરક વીરવિજયજીન
માથે લેવામા આવ્યા હતા આગળ જતા માનંમાજી ટોને નો
ઉપદ્રવ સઘમા લાગુ થયેનો હોવાથી તે મધ ગુજરાતની જગાર
જઈ ગકયો ન હતો પાનનપુર રાજ્યના વીરામાળી જામરી નધને
શાકુ ફરતુ પડયું હતું સઘમા મનુષ્યો ઘણાજ જતા, જથી નો
દેખાવ ઘણાજ મુદર જગ્યોતો હતા પણ કાનંના નાનો નાથ
પાળાથી તે દિનનિત મધ ગમે ઘણા માણસો મો માળી સગરક
પ્રમાણે ટોળીઓ નળીને નાની રા મધનો વજે, જ્યે વીર
વિજયજીના અન્નત રાગો આનકા હતા તેઓની માત્ર એક ટોળી
અમદાવાદ તરફ સહીમસામને આવી ગઈ હતી કહેવાય છે કે, એ
ટોળી માર્ગમા જરા જ્યાં સુખ કરતી હતી ત્યાં ત્યાં વીરવિજયજી
પોને મારાં આપેલું પાણી ટોળીની અમસામ છટાવતા, તેથી
કોયેરાનો ઉપદ્રવ બિનકુલ માન રહેતો અને નર્વ કાઈ
મયામન રહેતું

મવન ૧૮૭૧ માં અક્ષયનિધિ તપનું સ્તવન વીરવિજયજીએ કુરન મુખમે ચોમાસું રહી રચેલું હતું તે વખતે ત્યાંના જતિઓએ વીરવિજયજી નામે ટટો મચા ચો હતો વીરવિજયજીનું નરિત્ર, જે વગવિજયજીએ લખેલું છે તેના આધારે જણાય છે કે, ચો ટટો અમુક તીથીના મળધે હતો અથવા અમુક કોઈ કાર્યમાં વીર વિજયજીએ જનિ લોકોની સલાહ લીધી નહિ હોય, તે ક્રિયાના કારણથી જનિ લોકોએ અમુક નિયિના નળધમાં ગામ્માર્થકો ટટો આરભેચો હતો તેમા જતિઓ છે, કોઈસુધી પહોંચ્યા હતા, પણ આખો તઓ પોતેજ બન્યા હતા.

મવન ૧૮૭૮ માં માલુદના હુદીઆ નમદાયના આગેવાનોએ, અમદાવાદના શ્રીમાળી શ્રાવક વાળીઆઓ ઉપર લગભગ ૧૪૦૦૦ની બારજીઓ દરેવી અને વીમા શ્રીમાળીની નાન ઉપન હાને માગ્યો હતા તે વખતની, કપની સહિબની આ નનમા જ ન નાહોએ હુદીઆ પક્ષના તથા શ્રાવક પક્ષના સર્વ આગેવાનોને બોલાવ્યા હતા તેમા બન્ને પક્ષના વિદ્વાન માધુઓ હતા અને વીરવિજયજી પણ હતા તે વખતે હુદીઆઓ સામેની ચર્ચામાં વીરવિજયજીની કુશાશ બુદ્ધિએ જીત મેળવી હતી, જેના પરિણામે કોર્ટના મર્વ મલામદોએ તથા જજ નાહોએ પોત તેમની પડિનાઈની અત્યંત પ્રશંસા કરી હતી અને મર્વ કોર્ટએ તેમનું નન્માન કર્યું હતું.

મવન ૧૮૮૩ માં મુળકર્મવાળા શેઠ મેલીમાએ મનુજ્ય પર્વત ઉપર નરી દુક બધાનેની, તેની અજનગવાકાનો મહોત્સવ થયો હતો, તેમજ હઠીમગ ડેમગીનએ અમદાવાદમાં દીરી દરવાજા બહાનનું બાનન નિનાવથી દેગસર બધા સુ છે, તેની અજનગવાકાનો મહોત્સવ પણ મ ૧૮૦૩ માં થયો હતો, આ બન્ને ઉત્સવોમાં ન્યારે પ્રતિષ્ઠાવિધિ ગાવવામાં આવી હતી ત્યારે પ શ્રી વીરવિજયજી તેમા બેરેમર હતા અને તેમની મમતિપ્રમાણેજ તે મર્વ શુભ કાર્ય

શરીરને પાવખી માથે પધારા થુ અહો ! કેલુ કદેણાનક ફરે !
 કેનો ગભીર પરિસ્થિતિ ! તે સમયે ત્યા એક મળેલા સર્વ દ્રાવક
 વર્ગના નેત્રોમા ખરેખર, આનંદ-સાદરતાના ન્યુસ્સાદાર પૂર વહી
 રહ્યા હતા એ રીતે દ્રાવકોએ મળીને વીરવિજયજીનું મનનાર્થ
 કર્યું હતું

મવત ૧૮૦૮ ના માસ શુક્ર ૬ ને ચોમવાડે મધે, ભઠ્ઠી ની
 પોગના ઉપાશ્રયની વાડીમા એક શુભ બધારીને તેમા વીરવિજયજીના
 પગવા સ્થાપિત કર્યા તે વખતે પદર દિનસ મુધી આત્મીવાત્સલ્ય
 રૂપ મા આ શું હતું અને મોટો ઉત્સવ કર્યો હતો.

વીરવિજયજીના સ્વર્ગગમનપછી અમદાવાદમા તેમની પ્રત્યેક
 વાર્ષિક તિથિએ મહાન હડતાન સ્થાપિત પાડરામા આવે છે
 અને ભઠ્ઠીનીપોગના ઉપાશ્રયે અને દ્રાવક-આવિકાઓ તે દિનને
 પોના કરે છે હુભમા આ ની ગ્રાવવામા આવે છે તેમજ થી
 વિજયજી તથા શુભવિજયજીનું ચરિત્ર તે દિવસે આખ્યાન તરીકે
 વચાય છે, અને થીજે દિવને એક પૂજા ભાગાવીને મર્થ પોનાની
 જોને જમાડવામા આવે છે

મુનિમહારાજ શ્રી વીરવિજયજી ખરેખર જિ ૪ પુત્ર હતા
 તેમની જિવા, રમતર્યા મૃદાર્થની સૂચક હોઈ તેમને નમિક કવિગજ
 તરીકે અગ્રાપિ દર્શાવી રહી છે, તમના કરિનાપદ લાવણ્યયુક્ત હોઈ
 રમના ખનનાજ છે, જેથી વાચકને અતિ આનંદદાયી થઈ પડે છે
 તેમને મન્દુત-પ્રાકૃત તથા ગુજરાતીનું ઉત્કૃષ્ટ જ્ઞાન હતું, ઉત્તર
 જોનાગમ તથા પ્રાણાધર્મગાત્રા તેઓ મપૂર્ણ અજાગી હતા
 એમના મધોમા આગમવિદ્ધ પ્રજ્ઞાના ઠરેલાં ડોઈ મથળે જોનામા
 આવતી નથી, એનુજ નહિ પણ કથમાહેના વિચારો ગાત્રી
 તરીકે દર્શાવવા માટે તેમણે ઠેકેક મૂળ મિદ્ધાત તથા પ્રામાણિક

મગતા ત્યારે પ્રાય જાતૃભાત પ્રદર્શન કરતા, નહિ કે અ પન અર્વા
ચીન મનુષ્યોની પેઠે અન્યોન્યની ઇર્ષા કરતા !

વીંવિન્યજીએ રચેલા કેટલાક અથા, જેઓ બાજકાન મળી
શકે છે તેઓનું લીન્ઝ બર્ડી નીચ પ્રમાણે મપાય છે —

- ૧ શ્રી ગોડીપાર્શ્વનાથજીના દામીયા રચના અથા—ખભાત મ
૧/૫૩ જ્યેષ્ઠ શુદ્ધિ ૫ નોમ
- ૨ બકાલું બોલનું સ્તવન મ ૧૮૫૫ માર્ગશીર્ષિ ર્ષિ ૧૦
- ૩ વીરક્રમનું ૩૧ વાળીનું સ્તવન ન ૧૮૫૭ આશ્વિન વદિ ૦))
- ૪ મુરસુદરીનો રાત્રે સ્થગ—અમદાવાદ મ ૧૮૫૭ શ્રાવણ
શુદ્ધિ ૪ શુક્રવા
- ૫ શુભવિન્યજીના શ્રાવણના નામમુચક શુદ્ધિ ન ૧૧ ૧૮૫૮
આશાદ શુદ્ધિ ૧૪ થી મવન ૧૮૫૮ ના ગર્ભિત શુદ્ધિ ૧૪ ના
મમય મુધીમા રચાયલી, અમદાવાદ
- ૬ અષ્ટપ્રકારી પૂજા અમદાવાદ—મ ૧/૫૮ બાજના શુદ્ધિ ૧૨
શુક્રવા
- ૭ નેમનાથજીનો વિનાયકો અમદાવાદ—ન ૧/૦ ના પૌષ
વદિ ૮
- ૮ શુભરેલી અમદાવાદ—મ ૧/૦ ચૈત્ર શુદ્ધિ ૧૧
- ૯ ન્યુલિભદ્રની શીયગવેવ અમદાવાદ—મવન ૧૮૫૫ પૌષ શુદ્ધિ
૧૧ શુક્રવા
- ૧૦ દગાલભદ્રની મઝાન લોંબાડી—ન ૧/૩ મેગ્તેરમ શુક્રવા
પૌષ શુદ્ધિ ૧૩
- ૧૧ શામાત્રી દેવ અમદાવાદ—મ ૧૮૫૫ માસાદ શુદ્ધિ ૧
- ૧૨ અખાયનિધિ તપનું સ્તવન સ ૧૮૭૧ શ્રાવણ ર્દિ
- ૧૩ મિષ્ઠાચળનું સ્તવન મ ૧૮૭૩

પુરુષોના વચનપ્રમાણે ઉતાર્યા છે, જેથી નિદ્ર થાય કે કે તેમણે
 અનેક પ્રામાણિક ગ્રંથોનો મનનપૂર્વક અભ્યાસ કર્યો હોય તેમજ
 પીયતામીય આગમોના ૧૬ ગ્રંથોનો ૧ પૂર્ણ અભ્યાસ તેમણે યથાર્થ
 રીતે કર્યો હોય, એટલે નહિ પણ મર્મ ગ્રંથો અને વિરોધાવશ્ય
 ણી મેળી દી. તમણે નવા મમન વાળી હતી અને તે મમનના
 શ્રોતાનર્મમા જેઓ મહા તીક્ષ્ણ બુદ્ધિવાળા અને જ્ઞાનાગમવિગ્નાન્દ
 ગણાતા હતા તેઓ પણ તેમના સામ્યીય જ્ઞાનની ઘણીજ પ્રશંસા
 કરતા હતા ઉપાશ્રયમા જે મમયે ગણધરવાદ વાચનાનો તેઓ આ
 રભ કરતા ત નવા ઉપાશ્રયનો મમન ભાગ ભરપૂર થયેલો હોઈ
 ન્યાનના અભાવને લીધે લોકો ઉપાશ્રયની ખુશીઓએ વળગી-હાડીને
 પણ ગણધરવાદ માણના આતુર બનતા તેમજ તે વળતરનો તેમનો
 ઠઠ્ઠા છેડ ઠઠોઈઓગની આરખા નીતી જતો વીરવિજયજી
 ખરેખર વિનાશ દષ્ટિવાળા હતા તેમના વિચારે મનિ ઉચ્ચ ઢોળીતા
 હતા મમના કોઈ પ્રકારના જ્ઞેય-ઠકાસ થાય તેવું ઠામ તેમની
 હયાતીમા કદી થયું નથી પૂર્વાચાર્યોની વ્યવસ્થાયુક્ત નીતિ-ગીનિઓ
 તેમણે નારીરીતે જાગવો રાખી હતી અને તેથીજ તેમના વિદ્વાન
 કાગમા મોઝામોઝ ધર્મધુરધર શ્રીમત આવડે, તેમની નસાહતને
 અન્યત કામની ગણના અને તેમના તન્દ્ર અતિ પૂજ્યભાવ ધરાવતા
 પડિત મુનિ ભૂ શ્રી રૂપનિજયજી, વીરવિજયજીનાજ મમકાનીન
 મહા વિદ્વાન ઠવિ હતા આ બન્ને વિદ્વાનો એક અન્યોન્યના પ્રતિ
 ન્યપદ્વી હતા તોપણ તેઓ બન્નેનો અન્યોન્યપ્રતિનો વિવેક તથા
 મર્યાદા પ્રગટાપાત્ર હતા વિચાર કરતા નિધ્ધ થાય કે કે, તેઓ
 બન્ને મહારાયોની તે સ્તુતિપાત્ર અર્ધા બ ખર જ્ઞેનમનાજને લાભ
 ઠર્તાજ નીવડી છે વીરવિજયજી તરફથી કોઈ નવો ગ્રંથ જેવો પ્રક
 થતો કે તુરતજ માગેથી રૂપનિજયજી પણ ઠોઈ નીતિ ગ્રંથ પ્રક
 કરવાને ઠદી સુખતા નહિ અવા પ્રકાર તે વેળા ઘણીવાર બનતા
 આ વિદ્વાન પડિતો કોઈ મમયે પૂજા રજેરના પ્રગમે અન્માન

મળતાં ત્યારે ત્રાય બ્રાતૃભાઈ પ્રદર્શિત કરતા, નહિ કે અપન અર્પણ
ચીન મનુષ્યોની પેઠે અન્યોન્યની ઇર્ષ્યા કરતા !

વીરવિજયજીએ રચેલા કેટલાક ગ્રંથો, જેઓ આજકાલ મળી
શકે છે તેઓનું લીન્ટ અહીં નીચે પ્રમાણે અપાય છે —

- ૧ શ્રી ગોડીપાર્શ્વનાથજીના હામીયા રચના—અમદાવાદ—મ ૧૮૫૩ જ્યેષ્ઠ શુદ્ધિ ૫ મોમ
- ૨ અકાલુ ભોલનું સ્તવન મ ૧૮૫૫ માગશીર્ષ વદિ ૧૦
- ૩ વીરમલુનું ૩૫ વાણીનું સ્તવન મ ૧૮૫૭ આશ્વિન વદિ ૦))
- ૪ સુન્સુદરીનો રામ રચના—અમદાવાદ મ ૧૮૫૭ વ્રાશુ
શુદ્ધિ ૪ ગુરુવાર
- ૫ શુભવિજયજીના વ્રાવકોના નામસ્તુતક શુભળી મ ૧૮૫૮
આશાઠ શુદ્ધિ ૧૪ થી મ ૧૮૫૮ ના કાર્તિક શુદ્ધિ ૧૪ ના
મમય સુધીમા રચાયેલી, અમદાવાદ
- ૬ અપ્રગટારી પૂજા અમદાવાદ—મ ૧૮૫૮ ભાદ્રપદ શુદ્ધિ ૧૦
ગુરુવાર
- ૭ નેમનાથજીનો વિનાયકો અમદાવાદ—મ ૧૮૬૦ ના પૌષ
વદિ ૮
- ૮ શુભનેત્રી અમદાવાદ—મ ૧૮૦ ચૈત્ર શુદ્ધિ ૧૧
- ૯ અધિભદ્રની શીયળનેલ અમદાવાદ—મ ૧૮૫૫ પૌષ શુદ્ધિ
૧૧ ગુરુવાર
- ૧૦ દશાર્જુનદ્રની નગ્ના લોભડી—મ ૧૮૦૩ મેસ્તેરમ ગુરુવાર
પૌષ શુદ્ધિ ૧૩
- ૧૧ ચૈત્રામી દેવ અમદાવાદ—મ ૧૮૦૫ આશાઠ શુદ્ધિ ૧
- ૧૨ અખયનિધિ તપનું સ્તવન મ ૧૮૭૧ શ્રાવણ વદિ
- ૧૩ સિંધાગળનું સ્તવન મ ૧૮૭૩

- ૧૪ મૌમકપ્રકારી પૂજા અમદાવાદ—મ ૧૮૭૪ અખાત્રીજ વૈશાખ શુદ્ધિ
- ૧૫ શંખેશ્વર પાર્શ્વનાથનું સ્તવન સ ૧૮૭૭ માર્ગશીર્ષ વદિ ૧
- ૧૬ શંખેશ્વર પાર્શ્વનાથનું સ્તવન સ ૧૮૭૮ કાગણુ વદિ ૩
- ૧૭ પીચતાપીમ આગમની પૂજા અમદાવાદ—સ ૧૮૮૧ મૌન એકાદશી—માગશ ૧ શુદ્ધિ
- ૧૮ અધ્યાત્મનો માર્ગ—ટબો મવત ૧૮૮૧ ચૈત્ર શુદ્ધિ ૧૫
- ૧૯ વિમળાચળનું સ્તવન નવાણુ જાત્રાનું મ ૧૯૮૪ માધ શુદ્ધિ ૧૧
- ૨૦ બાર મતની પૂજા અમદાવાદ—સ ૧૮૮૭ આશ્વિન વદિ ૦))
- ૨૧ શેઠ મોતીભાના બુદ્ધિખગાના દાળીયા મ ૧૮૮૮ આસો શુદ્ધિ ૧૫
- ૨૨ પચમ્યાબુકે પૂજા અમદાવાદ—મ ૧૮૮૯ અખાત્રીજ વૈશાખ શુદ્ધિ
- ૨૩ શેઠ મોતીભાની અજનશલાકા—શત્રુજયનીના દાળીયા મવત ૧૮૯૩
- ૨૪ ધર્મિભ કુવરનો રામ અમદાવાદ—ન ૧૮૯૩ શ્રાવણ શુદ્ધિ ૩
- ૨૫ મહાવીર જ્ઞાપીના ૨૭ ભવનું સ્તવન ન ૧૯૦૧ શ્રાવણ શુદ્ધિ ૧૫
- ૨૬ નરસિંહજીનો રામ અમદાવાદ—ન ૧૯૦૨ આશ્વિન શુદ્ધિ ૧૦
- ૨૭ શેઠ હડીમજ કેમરીમજની અમદાવાદની અજનશલાકાના દાળીયા ન ૧૯૦૩
- ૨૮ શેઠ પ્રેમાભાઈ હીમાભાઈના ઉબી સોરડના મવતા દાળીયા સ ૧૯૦૫ માધ શુદ્ધિ ૧૫ બુધ
- ૨૯ કુરુપીટ મામૈયુ
- ૩૦ મન્ન વિનામળી (નમ્કૃત પદ્મવતી) અમદાવાદ—મ ૧૯૦૬ દત્તા વૈશાખ શુદ્ધિ ત્રાવમ

જોજોના મવન મગી મડના નથી તેના સીન્નિયજીજન
મવન-મજાઓ વગેરેનું વીચ —

- ૧ શ્રી ગણધર્મની મજાઓ-સ્વપનાવગી (ગીરધન્વાવની લખાવેલી)
પાનુ ૧ ગાથા-૭
- ૨ દશ શ્રાવકની મજાઓ ગાથા-૮ પાના ૧૫
- ૩ દશ શ્રાવકની મજાઓ ગાથા-૮ પાના ૧૫-૧૬
- ૪ સહજનની આત્માની મજાઓ ગાથા-૧૧ પાના ૨૧-૨૨
- ૫ વૈષ્ણવની મજાઓ—‘મુલ્ય મોદાગર જે લીલકી જાત હમેરી’
છત્યાદિ ગાથા- પાના ૨૩-૨૪
- ૬ મુહ્યત્તિના ૫૦ જોલની મજાઓ ગાથા- પાના ૨૪-૨૫
- ૭ મમકીતની મજાઓ ગાથા-૧૧ પાના ૩૦
- ૮ મામાયડના ૩૦ દોડની મજાઓ—‘શુભશુદ્ધ ચરણે નામી મીસ’
છત્યાદિ ગાથા-૬ પાના ૪૬-૫૦
- ૯ મિત્રતા દુષ્ટ સજાઓ—‘શુદ્ધ મનમુખ રહી રિતય વિરેકે’
છત્યાદિ ગાથા-૧૪ પાના ૫૬-૦
- ૧૦ રહેનેમી સ ઓય—‘રહેનેમી ગજુલ નીચ લોજાઈ’ છત્યાદિ
ગાથા-૧૩ પાના ૬૨-૬૩
- ૧૧ મહાનીચ સ્વામીનું ચૈત્યવદન—‘વર્ધમાન જાનીમડ’ છત્યાદિ
ગાથા-૩ પાનુ ૧ ૨
- ૧૨ ચાંદેરે જાવન ગણધર્મનું ચૈત્યવદન—‘ગણધર્મ ચરણે નામી ડહા’
છત્યાદિ ગાથા-૬ પાના ૧૭-૧૮
- ૧૩ મિત્રાચર ચૈત્યવદન—‘મિત્રાચર મિજાએ ચની’ છત્યાદિ
ગાથા-૭ પાના ૩૨
- ૧૪ જાવન જિનાલય ચૈત્યવદન—‘શુદ્ધિ આઠમ ન દ્રાનન’ છત્યાદિ
ગાથા-૩ પાના-૬૦

- ૧૫ પશુસલ ચૈત્યવદન—‘પર્વ પશુનણુ ગુણનિયો’ ઇત્યાદિ
ગાથા-૬ પાના ૩
- ૧ શ્રી મીમધર સ્તવન—‘ગુણનિધિ માહેશ વનીએ’ ઇત્યાદિ
ગાથા-૧૦ પાના ૧
- ૧૭ શ્રી મીમધર જિન સ્તવન—‘ગુણ અનત અનત ણીરાજે’
ઇત્યાદિ ગાથા-૮ પાના ૧૦
- ૧૮ ચોરીસ ૩૪ અતિશયાન્વિત મીમધર જિન સ્તવન—‘મીમધર
તુજ મીનને’ ઇત્યાદિ ગાથા-૧૫ હાગ ૩ કાગ પાના ૧૮-૨૦
- ૧૯ શ્રી મીમધર જિન સ્તવન—‘ધ્યાનમા ૩ રેજિ રાજ વિરા મે
ધ્યાનમા’ ઇત્યાદિ ગાથા-૮ પાના ૧૦
- ૨૦ મિદ્ધાચક સ્તવન—‘અતિગય બહીમ ચોભના’ ઇત્યાદિ
ગાથા-૧૧ પાના ૭ ૮
- ૨૧ મિદ્ધાચક સ્તવન—‘સકલ મુરામુરવદ્ય નમીએ’ ઇત્યાદિ
ગાથા-૧૦ પાના ૮
- ૨૨ શ્રી રીખવદેવ સ્તવન—‘નાભિનરેદનો નદન નીએ રે’ ઇત્યાદિ
ગાથા-૫ પાના ૬
- ૨૩ શ્રી રીખવદેવ સ્તવન—‘હોમો રહેને હો જીરા’ ઇત્યાદિ
ગાથા-૭ પાના ૩૫-૩
- ૨૪ મિદ્ધાચકગણુ સ્તવન—‘જિતારી અભિનજી લીધા’ ઇત્યાદિ
ગાથા-૧૧ પાના ૩૮ (આ સ્તવનમા ‘ન ૧૮૭૩ ના માગમર
વદિ ૧૩ ના રોજ ભાગ કરી’ એવો આગમ વર્ણવેલો છે)
- ૨૫ મિદ્ધાચકગણુ સ્તવન—‘મગનના મેળા કરી રેજો’ ઇત્યાદિ
ગાથા- - પાના ૪૮
- ૨૬ મિદ્ધાચકગણુ સ્તવન—‘ગીતગ ન મિદ્ધાચક છાયા’ ઇત્યાદિ
ગાથા-૧૧ પાના ૫ -૫૭

- ૨૭ શ્રી સિંધાચળજીનું સ્તવન—‘ વિવેની વિમળાચળ વમીઓ ’
 ઇ ગાથા-૧૫
- ૨૮ સિંધાચળજીનું સ્તવન—‘ સુહૃદ સિંધાચળ ગેરી ’ ઇત્યાદિ
 ગાથા-૨
- ૨૯ સિંધાચળજીનું સ્તવન—‘ વિમળાચળ વિમળા પાણી ’ ઇ
 ગાથા-૭
- ૩૦ શ્રી મહાનરિન સ્તવન—ગાથા-૫ ‘ મનમોહન લાગે છેવડીજી ’
 ઇત્યાદિ
- ૩૧ સુવિધિનાથજીનું સ્તવન—‘ ગુણવત મવળા સ્વામી ’ ઇત્યાદિ
 ગાથા-૧૧
- ૩૨ શ્રી વિમળજીનું સ્તવન—‘ સ્વામી વિમળ વિમળજીન નામે ’
 ઇ ગાથા-૮
- ૩૩ શ્રી શાંતિનરિન સ્તવન—‘ તુમ જેમન જમ આમ્ય ફક્તીગી ’
 ઇ ગાથા--
- ૩૪ શ્રી નેમિગીન—‘ શ્રી નેમીનાથ વદનકી ચોભા ઇ ગાથા-૩
- ૩૫ શ્રી નેમિગીન—‘ તોભા આજ ક્યુ અવે ૨ ’ ઇ ગાથા-૭
- ૩ શ્રી નેમિનાથ સ્તવન—‘ મુલો સખી મન્નજન ના નિનરે ૨ ’
 ઇત્યાદિ ગાથા ૭
- ૩૭ શ્રી નેમિનાથ સ્તવન—‘ મખી વાવલની છટ ઠગી ’ ઇ
 ગાથા-૮
- ૩૮ શ્રી નેમિનાથ સ્તવન—‘ દરનન દીડે દીવડ કંડીયા ’ ઇ ગાથા-૬
- ૩૯ શ્રી નેમિનાથ સ્તવન—‘ પીયુજી ચાચા પાગ વમી રે ’ ઇ
 ગાથા-૮
- ૪૦ શ્રી નેમિનાથ સ્તવન—‘ મનમજો, મનમજો, મનમજો ના-૨ ’
 ઇ ગાથા-૮

- ૪૧ શ્રી પાર્શ્વનાથજી સ્તવન—‘મન મીઠડી મૂરતિ ખારી વગીયા’
ઇ ગાથા-૧
- ૪૨ શ્રી પાર્શ્વનાથજી સ્તવન—‘હીતકર પામ જિનેમરદેવ મેવ ડરણ
મન ઉલસ્યો’ ઇત્યાદિ ગાથા--
- ૪૩ શ્રી શંખેશ્વર પાર્શ્વનાથનું સ્તવન—‘મહાજનદી શીનાળ મુખ
ભોગી તો, હરિ કુખ હરિ ઇશિનાવરી’ ઇત્યાદિ ગાથા-૮
- ૪૪ શ્રી શંખેશ્વર પાર્શ્વનાથનું સ્તવન—‘મારકો મારકર મામી
ન ખેસરા’ ઇત્યાદિ ગાથા-૭
- ૪૫ ભાભા પાર્શ્વનાથનું સ્તવન—‘જાનાગાર અરિહા શુભુ નિરહા’
ઇત્યાદિ ગાથા-
- ૪૬ ગોડીપાર્શ્વનાથનું સ્તવન—‘વામાનજન જિનન ગોડી’ ઇ
ગાથા-૫
- ૪૭ શ્રી ચિનામણિ પાર્શ્વનાથનું સ્તવન—‘ત્રિમે જાવો શ્રી ચિનામણિ
પાસ’ ઇ ગાથા-૭
- ૪૮ શ્રી વીરજિન સ્તવન—‘રનીયા શ્રી અરિહા પ્રભુ ભગવત
નમોસ્તુ તેજોસો’ ઇ ગાથા-૫
- ૪૯ શ્રી વીરજિન સ્તવન ગામલકો કીડાનું—‘માતા ત્રિમયાનદ
કુમાર’ ગાથા-૮
- ૫૦ શ્રી વી જિન સ્તવન-જન્મ કુડગીનું—‘મેઘધિ નવ ઉધેરીના
ઇ નાદિ ગાથા-૧૦
- ૫૧ શ્રી વીરજિન સ્તવન—દીવાગીનું—‘જય જિનન ૪૧ હીન
કારી દે’ ઇ ગાથા-૭
- ૫૨ શ્રી વીરજિન સ્તવન—‘મકા મુરાસુર સેવિત નાહેત ઇત્યાદિ
ગાથા-૭
- ૫૩ શ્રી વીરજિન સ્તવન-પીમતાગીસ આગનનું—‘મુજ વદન
નદન ત્રિશવરો’ ઇત્યાદિ ગાથા-૧૫

- ૫૪ શ્રી વીરગિનિ સ્તવન-મમોનરણુનુ—‘દરશને નયન ઠંદાવને
જિણુદરુ ઇત્યાદિ ગાથા-૧૫
- ૫૫ નાધારણ આગીનર્જુન સ્તવન—‘આગી ચગી આગની મુખ
લહીએ રે’ ઇ ગાથા-૫.
- ૫૬ વૈરાગ્યનુ સ્તવન—‘કાયા ધરી છે કારમી કે પ્રભુ દલમા ધરીએ’
ઇ ગાથા-
- ૫૭ નાધારણ જગત નાન-વૈરાગ્યનુ—‘માઈન દી-લગા પ્રાણી
ઈ ગાથા-૩
- ૫૮ વનત સ્તવન-નેમેશ્વર નામુવણુ—‘આયો વનત હમત
માહેવી ઇ ગાથા-૧૧
- ૫૯ વનત સ્તવન-સુમતિનાથનુ—‘નાચાદેવ ભજન મન કં હો’
ઈ ગાથા-૭
- ૬૦ વનત સ્તવન-નીમ્બુનુ-આનકાન્કિ—‘આદમજ્ઞ મુનિ વળીજ
વેપારી’ ઇત્યાદિ ગાથા-૧૪
- ૬૧ સવાર્થગિરિસ્તવનમર્ગિન રીવલદેવસ્તવન વનત ધ્રુવાર—‘સમન્તિ
ગામી હમભન ગામી’ ઇત્યાદિ ગાથા-૧૨
- ૬૨ વનત-વામુપૂજ્યનામી સ્તવન—‘વપા બાગની વપા વામની
ઈ ગાથા ૭
- ૭ વનત હોની નેમેશ્વર સ્તવન—‘ગીવાનદનકુ હરી ગોન ઇ
ગાથા-૮
- ૮ વીસસ્થાનક સ્તુતિ—‘પ્રદે જાતમ વીર જિણુદા ઇ ગાથા-૪
- ૯ શ્રી મીનધર સ્તુતિ—‘મીનધર રે મુદકર’ ઇત્યાદિ
ગાથા-૪
- ૧૦ શ્રી મિહચક્ર સ્તુતિ—‘મિહચક્ર નમો પૂજીએ’ ઇ
ગાથા-૧

- ૬૭ દાપ્પા દિગકુમારી ગમકીલા-‘ગાના’ તુમે ધન ધન્ય’
ગાથા-૧૭
- ૬૮ શ્રી પાર્શ્વનાથજીની લાવણી-‘મુલો મયલ રોને માર્ધ મળો’
ઈ ગાથા ૧૦
- ૬૯ શ્રી સ્થલિભદ્રજીની લાવણી-‘મુલો મળીરી રગ મહેનમા મે
પ્રીરતીની નીવાની’ ઇત્યાદિ ગાથા ૪
- ૭૦ આરતી પાર્શ્વનાથજીની-આરતી પ્રીત પાડે પ્રમદી’ ઇ ગાથા ૮
- ૭૧ રગલાકિત ૬૩ અમરાત્મક કાવ્ય
- ૭૨ નન અગપૂર્ણના દુહા ગાથા--
- ૭૩ મિદ્ધાચગ ખમામલુ-દુહા ગાથા-૮૯
- ૭૪ અચ્યતપ ખમામલુવિધિ-૮૯ ગાથા-૭
- ૭૫ હીરાગીપૂજનના દુહા.
- ૭ કૃપિભદ્ર ના’ક-‘પાશલિપુ ને નજીયો, નદન મર નામ’
ઈનાદિ
- ૭૭ વયરગામીના દુહા-‘મળીરે મે ગીતુ ની’, ઇ ગાથા-૮
- ૭૮ હગીબાગી-‘ચેન ના ચતુર ચમોવા’ ઇ ગાથા-૮
- ૭- નેમીનાથ-જીમની ૧૨ માન-‘મળી તો લુ માર્ધ ઠત નરા
નિજ નદીકે’ ઇનાદિ ગાથા ૧૮
- ૮૦ પિતગિદ્ધા ઠગીમી-‘માભાજો નજન નરનારી ઇ ગાથા ૩
- ૮૧ નિધનકે સુહગી-‘આના મળી નજનીયા ગાવા’ ઇ ગાથા ૧૦
- ૮૨ લાલતીમૂનની સુહગી ‘ધીરજી આવાર ગુલગીન ચે ૧ મોઝાર’
ઈત્યાદિ ગાથા-૭
- ૮૦ ૨૮ લામ્બીની સુહગી ‘ગણધર શ્રી ગૌતમપ્રમુ’ ઇ ગાથા-૮
- ૮૪ પર્યુષણની સુહગી-‘શરે લલિત વચની ચાતુરી’ ઇ ગાથા--

- ૮૫ ગુહગી-મુનિની 'મુનિવં મારગમા વળીયા' ઈ ગાથા-૮
 ૮૬ ગુહગી-મુરેની 'વરજી કરજીમુ શોભતા' ઇ ગાથા-૫
 ૮૭ ગુહગી-સૂત્રની 'સૂત્ર તઁનીરે વલી વધારવારે' ઇ ગાથા-
 ૮૮ ગુહગી-આધુજીની 'નાન દિનાકર શોભતા' ડ ગાથા-
 ૮૯ ગુહગી-દરદરઠની 'રાજશૂની નનખડ વિચાર' ઈ ગાથા-૮
 ૯૦ ગુહગી-મુનિની ગાથા—૭
 ૯૧ અખાગ યોગ ગુહગી અથવા જયતીપ્રશ્નની ગુહગી-'મુક્તિ
 મુનિ મહાગીએ નનીયા' ડ
 ૯૨ ગુહગી-અઝઠનાપનની 'અરિકા આયા વ પાવનડે મેદાન' ઇ ગાથા-૬
 ૯૩ પશુમલ્લુ ગી ગુહગી-'મળી પર્વ પશુમલ્લ આનાયા' ઇ ગાથા-૫
 ૯૪ ગુહગી-'વતુરા વતુરી આવન્યુ વની ચોખે ચીટે' ઇ ગાથા—
 ૯૫ જયતીપ્રશ્ન ગુહગી—'નિત્તડ વોવીમમો નિનરાજ ઈત્યાદિ ગાથા—

ઉપર નર્ગવેલા અથો, આવનો, વૈયવદનો, નજાથો, સ્તુતિઓ તથા ગુહગીઓ વગેરે, શ્રી વીરવિજયજીએ રચેના છે, ગિવાય બીજી પશુ પદરવનાઓ તેમજે કૅલી, પણ હાવમા તે મળી ગકતી નથી, તે આપણા કુર્હવ છે

વીરવિજયજીએ એ પ્રમાણે પ્રાણલધમં ચરુને જોનવર્મનો અગીઝર ઠર્યો, અને પોતાના માનવજન્મને મદ્દગઠ્યો, પણ તેમના નર્ગમન પડી જોનમમાજને તો એની ઝોગી જોડ પડી છે, ન પરાવો અશ્રુય છે કવિત્વગાનિ માથે અપૂર્વ વિહતા તેમનામા જે

વિલસતી હતી, તે તેમના જાગ્રાગ પછી હાવમા કોઈ ગથજે જોવામા આવતી નથી તેવા અદ્ભુત ગુણો માથે ચારિ યની અસ્ખલિત પ્રભાની અને વૈરાગ્યની દિવ્ય વામના તમના જાગ્રાગ પછી કોઈક હૃદય મેદમા ભાગ્યેજ ઉપવન્ધ થાય છે, આ ઉપરથી એમ કહેવામા પણ લગાદ ફળવના થતી નથી કે, વીરવિજયજી જેવા આદર્શ મહાગુરૂનો સુયોગ, તેમના કાગધર્મની પ્રાપ્તિ પછી જીનસમાજને ખરેખર દુર્લભ થઈ પડ્યો છે અસ્તુ અતિવિસ્તરેણ અલ્પમ્

લે વિહાનોનો હતી,
મશ્ન ચિતામણિ—અનુવાદક

શા મણીવાન ગોકળદાસ

નાનાની પાઠ—અમદાવાદ

૪ મ ન વત ૧૯૨૯ ના પોષ વદ ૫

पठित श्री श्रीरविशय

प्रश्न चिंतामणि.

(भाषांतर)

म गवायन्ता

शास्त्र

पुण्डेन्दीवरपीवरद्युतिभरो

भोगीन्द्रमसेवित ।

पुण्योदारगुणोऽनिश विदलिता-

मत्कर्मश्रेणिव्रज ॥

श्रीग श्रीयुतपुडरीकनयनो

देवौघमसेवित ।

श्रीपार्श्व पुरुषोत्तम म भवता

दद्यादमदा मुदम् ॥१॥

भोगी यदालोकनतोऽपि योगी

वभूत् पानालपदे नियोगी ॥२॥

कल्याणकारी दुग्तिाऽपहारी

दशावतारी वरद म पार्श्व ॥३॥

दत्तावतारी भुवनैकमल्लो

गोपागनामेवितपादपद्म ॥

श्रीपार्थनाथ पुरुषोत्तमोऽय

ददातु न मर्मममीहितानि ॥३॥

इन्द्रैर्नत पार्थमुपास्वनाथ

ऋषेश्वरक प्रणिपत्य पार्थ ॥

श्रीप्रश्नचिन्तामणिनामधेय

अथ प्रकुर्वे मतिर्पार्थनाय ॥४॥

मोहाप्रकारावृतलोचनेभ्यो

ज्ञानामृतारव्याजनदायकेभ्य ॥

ममेष्टमिच्छिद्रुमसारिदेभ्यो

नमोऽस्तु ते श्रीशुभैरैजयेभ्य ॥५॥

श्रीनारदा नारदशर्षरीश-

निभा त्रिराज्युज्ज्वलकायकाति ॥

ममोज्ज्वल श्रानपथाऽवतीर्णा

राणीमपूर्वा विमला तनोतु ॥६॥

जनागमाध्या उपोततुत्या

प्रश्नोत्तराणामिह मति ग्रथा ॥

तथा त्विमा मे जडना हि दृष्ट्वा

हाम्य विधेय न च बुद्धिमत्मि ॥७॥

મગવાન તમને-
 શુ કરો, જેમના
 શય કાળી છે,
 શા છે, જેમના
 નુ મેવન કન-
 નાશ કર્યો છે.
 ૧ ગોભાયમાન
 જેમનુ મેવન
 ભોગી (નાગ).
 ગામન ચયાવ-
 શુ કનનાગ છે
 તારી છે તે
 ૨ (ધમ્મિછન
 ૧૧થ ભગવાન,
 ૧૨નાગી છે
 તે પુત્રપોમા
 આપો ૩'
 ૧૩મના ચક્ષના

તમ શ્રી પાશ
 મર આનગિ.
 , નો ૫૬૧
 માન / આવા

हाम्य सिधेय न च बुद्धिमत्मि ॥७॥

પુરૂષોત્તમ ઉત્તમ શ્રી પાર્શ્વનાથ ભગવાન નમને-
 વાચ્યવૃદ્ધિને અક્ષય આનંદ નિત્ય અર્થણુ કરો, જેમના
 ગગીન્દ્રી કાંતિ શ્યામ કમળસમાન અતિશય કાળી છે,
 ભોગીન્દ્ર-ધગ્મેન્દ્ર જેમની સેવા કરી ગ્ધા છે, જેમના
 ગુણો પવિત્ર અને ઉદ્ધાર છે, જેમણે પોતાનું મેવન કર-
 નાગ પુરૂષોત્તમ સખ્યામ ૧ દુષ્ટ કર્મોનો નાગ કર્યો છે,
 મોક્ષવક્ત્રીના જે ઇશ્વર છે, જેમના નેત્રો ગોભાયમાન
 કમળ સમાન સુદૃઢ છે અને દેવોના મમુદાયો જેમનું મેવન
 કરી ગ્ધા છે, ૧' જેમના ફર્શન માત્રથી પણ ભોગી (નાગ)
 મહાન યોગી બની ગયો અને પાતાળમા શાસન સ્થાપ-
 નારો-પ્રગ્મેન્દ્ર થયો, વળી જે મર્વનું કટ્યાણુ કરનાગ છે,
 મર્વ પાપોનો નાગ કરનાગ છે અને ફગાવતારી છે તે
 શ્રી પાર્શ્વનાથ ભગવાન, (ભવ્યજીવોને) વર (ઇચ્છિત
 વસ્તુ) આપનાગ થાઓ, ૨' વળી શ્રી પાર્શ્વનાથ ભગવાન
 જે જગતમા એક ક્ષમણ મમાન છે, ફગાવતારી છે
 પ્રગોપાગનાથી સેવાયવા અગ્નિવાળા છે અને પુરૂષોત્તમ
 ઉત્તમ છે, તે ભગવાન અમને મર્વ વાંછિત આપો, ૩'
 જેમને ઇંદ્રો નમન કરી ગ્ધા છે અને પાર્શ્વનાથના ચક્ષુના

જમ મેં મમાન મર જગતમા મર્વ ॥ પગડા કે કે નમ શ્રી પાર્શ્વ
 નાથ ભગવાન પી એમ મધ ગગ-દેવાઈ મહોદય મર આત્મિક
 મનુષ્યો પશુ મર ૧ પાત્ર્ય ૨ છ-તેઓનો નાગ કે , નો પડી
 મામાન્ય ગાતાના માલ્ય મનુષ્યો નો જેમની મામ કાલ માન / આવા
 માસરથી ભગવાનો મ ની ઉત્તમ આત્મી છે

પ્રગોપાગના નાગથી જેસ જેસનાઓ નથા ગગ-ગળીગા બની વવાય
 ૭, નહિ કે માસકાલ ૧

તે સ્વામી છે તે શ્રી રાખેશ્વર પાર્શ્વનાથને પ્રાણામ કરી
કૃત, સર્વની બુદ્ધિમા વૃદ્ધિ કરવા માટે 'શ્રી પ્રદ્યોતિતામણિ'
નામના મંત્ર મંત્રુ હુ ॥' માગ સહગુરુ શ્રી ગુભવિજયજી
મહાગજ, મોહકરૂપી અધિકારથી આપણા બનેલા મનુષ્યોને
જ્ઞાનામૃતરૂપી અજન આપનારા હતા અને મારી કૃપાસિદ્ધિ
રૂપ વૃક્ષ સ્વરૂપે મેં પ્રસન્ન પ્રવૃત્ત કરનારા હતા, તેને
હુ નમસ્કાર કરું છું' તેમજ તેમની ઉજ્જવળ
ગીરકાંતિ, ગન્ધકાંતુની પૂર્ણિમાના ચંદ્ર સમ્મત પ્રકાશી
મહેલી કે તે શ્રી ગારુડદેવી-સન્નિવતી માગ ઉજ્જવળ
પ્રાણમાર્ગમા અવતરેને મારી વાણીને અપૂર્વ નિર્મળ
રંગે રંગે, જૈનામંત્રરૂપી મહામમુદ્રમા (પાંચ ઉત્તરવા
માટે) અનેક પ્રશ્નોત્તરના પ્રથમ મુદ્ર વદાણરૂપે તૈયાર કરે,
છતા આ નવો પ્રશ્નોત્તર પ્રથમ તૈયાર કરવો, એ મારી મૂર્ખતા
છે, તોપણ તેને તેમને બુદ્ધિમાન પુરુષોએ મારી જામી
કરવા નહિ ॥

હવે 'સાક્ષી, મુદ્રા તથા દમયતી, આ ત્રણે સતીઓ-
નો એકાદ મર્તીઓમા મમાવવા ગાય કે, આવા અભિપ્રાયથી
આજ ભમા મમલ કરવા માટે તેઓ વિષેના પ્રશ્નનો પ્રથમ
પ્રત્યુત્તર કહેવાય છે - ગિય પોતાની ગકાનુ મમાધાન
કરવા માટે પુરે કે -

સાક્ષી માત્ર મેં કે

“શુભ યથાશક્તિ ચતનીયમ્”

જનમય કરુણા કરાવતી અને સાત એ મેરી પ્રત્યાન કરના
માત્ર મ આજ ભારે સાક્ષી કરના સાર મો માત્ર પ્રથમ
મામાન્ય જનમમાત્ર મારે ઉપસાગી નથી મામા બુદ્ધિને તે તા
તારી નહિ ॥

પ્રશ્ન ? હો - શ્રાહી અને મુદ્દગી, આ બન્ને મતીઓ, કુમારી ગ્હી હતી કે તેઓએ પાણિમહણ કર્યું હતું ? આના મળ'ધમા કેટલાક કહેડે કે, ભગતગજ મુદ્દગીને પગપા દતા અને બાહુબલિ શ્રાહીને પગપા દતા જે, એમજ હતું તો જે મમયે બાહુબલિ કાયોત્મર્ગમા (કાઉ-અસગમા) દતા, અને તેમણે કાઉઅગગ પાર્યા તે મમયે એ બન્ને મતીઓએ “ હે ભાઈ ! તમે હાથી ઉપગ્રી ઉતંગ ” એમ શા માટે કહ્યું હતું ? તેમજ આપણા માભગવામા આવે કે કે, નવગજની શ્રી દમયતીએ પોતાના પૂર્વ-જન્મમા અષ્ટાપદ પર્વત ઉપર જઈ ચોવીમે તીર્થ કરોને જ્ઞાના નિવક આપ્યા દતા (અદાવ્યા દતા) અને ભક્તિ પૂર્વક તેઓને પ્રણામ કરી પોતાને ઘેર પાછી આવી હતી, પછી ગુભ ધ્યાનથી મગ્ણ પામી નવગજની ગણી થઈ હતી, હવે આ વિષે એ પ્રશ્ન થાય કે કે, ગામ્રકોગેના કહેવા પ્રમાણે અષ્ટાપદ તીર્થ ઉપર ગ્હેવા તીર્થ કરોને નમન કરનાંગે મનુષ્ય, તેજ ભવમા જે મોલે જતો હાય તો, દમયતીના મળધમા એવી વિરહ કેમ બન્યું ? ગા માટે તેને પુન-જન્મ લેવા પડ્યો ? જે ભવમા તેણે અષ્ટાપદ તીર્થ ઉપગતા ભગવાનોને વદન કર્યું તેજ ભવમા તે મોમે કેમ ન ગઈ ?

ઉત્તર - શ્રાહી અને મુદ્દગી એ બન્ને બહેનો હતી તેમા શ્રાહી મોટી અને મુદ્દગી નાની હતી ભગતગજ પોતાના ભાઈ બાહુબલિ કરતા મોટા દતા, છતા તેમણે શ્રાહી કરતા નાની મુદ્દગીનું પાણિમહણ કર્યું હતું અને બાહુબલિએ મુદ્દગી કરતા મારી શ્રાહીનું પાણિમહણ કર્યું હતું, એમ આવ-

ઉત્તર-‘નમો તિત્યસ્ત’ એ વાક્યમા ‘તીર્થ’
 શબ્દનો અર્થ ‘દ્વાદશાગ-શ્રુતજ્ઞાન’ એવો થાય છે,
 એમ એનપ્રશ્નમા કહ્યું છે તેમજ શ્રી હરિભદ્ર
 સૂરિએ કરેલી આવચકની ટીકા તપાસતા પણ એમજ
 જણાય છે કે, ‘તીર્થ’ શબ્દનો અર્થ ‘દ્વાદશાગ-શ્રુતજ્ઞાન’
 એવોજ હોવો જોઈએ, વળી પ્રવચન સાંગ્રહાનમા ‘તીર્થ’
 એટલે ‘દ્વાદશાગ-શ્રુતજ્ઞાન અથવા સત’ એમ કહેવામા
 આવ્યું છે, એટલું જ નહિ પણ અન્યસ્થળે ‘કચવચવણપણામે’
 પ્રવચનને પ્રણામ કૃતિ’ એવો નિર્દેશ જોવામા આવે છે,
 આ ઉપગ્રથી સિદ્ધ થાય છે કે, તીર્થ કરોની અપેક્ષાએ
 દ્વાદશ (બાળ) અગવાળુ પ્રવચનજ અહીં પ્રણામ કૃત્વા
 થોડ્ય જોવામા આવે છે અને ‘નમસ્તીર્થાય’ એ વાક્ય ઉપગ્રથી
 જણાય છે કે, તીર્થ કરો પણ પ્રવચનને નમસ્કાર કરે છે
 કેમકે, તીર્થ-શ્રુતજ્ઞાન, સ્વપગ સર્વનાપગ અનુમદ્ધ કૃત્વા
 છે-મર્વ કોઈને સમાગ સમુદ્રથી તાળના છે, માટે ‘નમ-
 સ્તીર્થાય’ એમ કહીને તીર્થ કરો પણ પ્રવચનનેજ નમસ્કાર
 કરે છે વળી વિશેષાવશ્યકસૂત્રમા કહ્યું છે કે, પ્રવચનના
 ઉપદેશથીજ અગિહ ત ભગવાન વગેરેના યથાર્થ સ્વરૂપને
 આપણે જાણી નાહીએ છીએ (માટે પ્રવચન સર્વ કૃત્વા
 ઉત્કૃષ્ટ છે) તે કે તીર્થોદ્ગાત્રી સૂત્રમા ‘તીર્થ’ શબ્દનો અર્થ
 ‘સવ’ એ પ્રમાણે કહે છે, તોપણ પ્રવચન સાંગ્રહાનમા
 ‘સવ’ શબ્દનો અર્થ ‘બાળ અગવાળુ શ્રુતજ્ઞાન’ એવોજ
 કહેલો છે કેમકે ‘તીર્થતે સસાર અનેન ઇતિ તીર્થમ્’-જેના
 સાધનથી સમાગ તરી શકાય એજ તીર્થ કહેવાય અને તે
 તીર્થ એજ છે કે, જીવ-બીજી આદિ પદાર્થોને યથાસ્થિત
 સ્વરૂપે તેઓના વિશેષ અર્થની માથે જણાવના

પ્રવચન, તેને મહાન્ પુરુષોએ રચેલું છે અને તેના અગ બાં છે આના મધ્યમા પૃથ્વીપાદ શ્રીમદ્-બાહુ સ્વામી કહે છે .—

“તપ્તૃવિયા અરહ્યા પૃથ્વીપૂઆ ય વિણયક્રમ્મ ચ ॥
કયવિચ્છો વિજહકહ કહણ મા તથા તિય” ॥૧॥

અર્થાત્ — તીર્થ ગળેનો અર્થ શ્રુતજ્ઞાન એવો થાય છે કેમકે અર્હતપદ પણ ત્રુતજ્ઞાનપૂર્વક અને શ્રુતજ્ઞાનના અભ્યાસથીજ પ્રાપ્ત થાય છે, એમ આ ગાથાની વૃત્તિમા સ્પષ્ટ કહ્યું છે વળી લોકમકાશમા પણ આ વાત કહી છે —

પાદપીઠન્યસ્તપાદ કૃતતીર્થનમસ્મૃતિ ॥
તીર્થ નામ શ્રુતજ્ઞાન યદ્વા સઘશ્ચતુર્વિધ ॥૧॥
આગ્રો વા ગણભૂતેન તીર્થતે યદ્ભવાંબુધિ ॥
અર્હનૈતત્પૃર્વિકા યત્તયા પૂજિતપૂજક ॥૨॥
લોકોઽપ્યર્હત્પૂજિતત્વાત્ પૂજયેત્તીર્થમાદરાત્ ॥
તતસ્તીર્થ નમત્યર્હન્ કૃતકૃત્યોઽપિ યા યથા ॥૩॥
ધર્મ કયયતિ સ્વામી તથા તીર્થ નમસ્યતિ ॥

આનો ભાવાર્થ એ છે કે — ભગવાન અગિહત પણ તીર્થને પ્રથમ નમસ્કાર કરીને બાજડપર પગ મૂકી

દશના આપે છે તીર્થ એટલે શ્રુતજ્ઞાન અથવા આ
 પ્રકારનો સત્ત્વ અથવા પ્રથમ ગણધર કહેવાય છે
 કમકે, આ તીર્થ દ્વારા સસાગ્ર સમુદ્ર તરીકે ગણાય છે,
 એટલું જ નહિ પણ આ તીર્થ શબ્દથી ઓળખાતું
 શ્રુતજ્ઞાન સંપાદન કરીનેજ અર્હતપદ પ્રાપ્ત કરી શકાય
 છે, તેમજ પુણિતપૂજક એવા લોકો પણ અરિહતે
 પૂજેલા તીર્થ-શ્રુતજ્ઞાનનું આદ્યપૂર્વક પૂજન કરે-શ્રુત
 જ્ઞાનનો અતિ ગાય સ્વીકાર કરે, આના અભિપ્રાયથીજ
 તીર્થ કહે, પોતે દૃતકૃત્ય હોવા છતાં તીર્થને [શ્રુતજ્ઞાનને]
 નમસ્કાર કરે છે અને તે પછીજ ધર્મનો ઉપદેશ
 આપે છે, એ પ્રમાણે લોક પ્રકાશમાં કહ્યું છે, અને
 પ્રજાપનાવૃત્તિમાં પણ તીર્થ ગણના અર્થ તરીકે શ્રુત-
 જ્ઞાનને, અનુવિધ સત્ત્વે તથા પ્રથમ ગણધરને
 સ્વીકારવામાં આવ્યા છે, ભગવતી સ્ત્રવમાં પણ—
 “ તિથ્ય મત્તે તિથ્ય તિથ્યવર તિથ્ય ગો અરહા તાવ નિવમા
 તિથ્યવર, તિથ્ય પૂજા ચાલ્લવ્વણો સંધો વિ પદમગ્ગહરો વા ”
 એમ કહીને ખાર અગવાળા શ્રુતજ્ઞાનને, પ્રથમ ગણધરને
 તથા સત્ત્વ વર્ગેને તીર્થશબ્દના અર્થ તરીકે કહ્યા છે
 જેમ વ્રક્ષના મૂળને જળસિન્ધન કરવાથી તેનું થડ
 તથા તેની શાખાઓ વગેરે મર્વ અગાયવો તૃપ્ત
 થાય છે, તેમ કેવળ એક પ્રવચનને નમસ્કાર કરવાથી
 તેના અગરૂપ સર્વ કોઈને નમસ્કાર થઈ જાય છે,

* સામાન્ય રીતે મનુ શેનો આવા સ્વભાવના હોય છે કે તેઓ અમુક
 માન પુણ્યને કરતા નવનેજ પૂજા છે અને તેથીજ તેઓ ‘પુણિતપૂજક’
 કહેવાય છે

વળી—“ અર્હદ્વજ્રમમત ગણવરરચિત દ્વાદશાગ વિશાલમ ”
 ઇત્યાદિ મર્વ વાક્યો તરફ દૃષ્ટિ કરતા અમને જણાય
 છે કે અતુર્વિધ સહ, પ્રથમ ગણધર અને બાર અગ-
 વાણુ શ્રુતજ્ઞાન - આ સર્વ અર્થો એક તીર્થ ગણના
 થાય છે. આમા સત્ય વાત જી છે, તે તો મીમંષુ
 ભગવાન જાણે

પ્રશ્ન ૪ થો - શાસ્ત્ર કહે ૪ કે, જ્યા અરિહત
 ભગવાનો વિકાર કરે છે ત્યા સાત પ્રકારના ભય કદી
 હોઈ શકતાજ નથી આ વિષે પ્રશ્ન એ છે કે, સાત
 પ્રકારનાં ભય ક્યા ક્યા છે ?

ઉત્તર—“અતિવૃષ્ટિનાવૃષ્ટિર્મૂપકા શલમા શુકા ॥
 સ્વચક્ર પરચક્ર ચ સપ્તૈતા ર્વૈતય સ્મૃતા ॥૧૥

અતિશય વૃષ્ટિ, વૃષ્ટિ બિલકુલ ન થાય તે, ઉદ્દેશની
 વૃદ્ધિ, દીડાનુ ફાટી નીકળવું, પોષની વૃદ્ધિ, પોતાનાજ
 રાજમડળમા બળવો અને શત્રુસૈન્યનુ ચઢી આવવું,
 આ માત્ર પ્રકારની ઇતિઓ કહેવાય છે—દેશ ઉપરના
 આ સાત ભય વર્ણવે-તાં છે, એમ ઉપરના ચિતામણિ
 તથા હંમસુજિ મહાનજનુ વચન છે

પ્રશ્ન ૫ મો - ક્યા પુરૂષો ઈદ્રિગિતમરણને (તે

* અધારો મ્હી પૈવન્ય કગ ના મિના ઇગિત-નિષ્ક્રિત પ્રદેશની હદમા
 રની મમાપિમરણ કરુવે નો ઇગિત મરણ કહે છે

નામના અનશનને) સ્વીકારી શકે છે ? અથવા એવા મળ્યુના સબધમાં ત્રણ પ્રકારના તથા ચાર પ્રકારના આહાર વિષે ગો નિયમ છે ?

ઉત્તર — પ્રવચનસાગેહાર નામના ગ્રંથમાં કહ્યું છે કે ઇગિતમરણને સ્વીકારનારો મનુષ્ય, જીવન પર્વત ત્રણ પ્રકારના તથા ચાર પ્રકારના આહારનો ત્યાગ કરે છે, વળી તે ઇગિતમરણમાં અનુવિધ આહારનું પ્રત્યાખ્યાન હાય છે, તેમજ છેવટમાં છેવટ નવ પૂર્ણમાં કુળાળ થયેલો પુરુષ એ ઇગિતમરણનો અધિકારી હોય શકે છે, એમ આચાર્ય સત્રના આક્રમાં અયયનની વૃત્તિમાં કહેવામાં આવ્યું છે.

પ્રશ્ન ૬ છો — વામુપૂજ્ય ચરિત્રમાં કહ્યું છે કે — મેંડ પર્વત ઉપર બત્રીસ દેવેન્દ્રોએ પ્રભુને સ્નાન કરાવ્યું, એમાં ગો તાત્પર્યાર્થ છે ?

ઉત્તર — અહીં બત્રીસ ઇન્દ્રો, એમ કહી અદ્ય સમૃદ્ધિવાળા વ્યતર ઇન્દ્રોનો અન્વીકાર કર્યો છે આ વાત મમવાચાગ સત્રમાં છે વળી સાતિનાથ ચરિત્રમાં પણ પ્રભુના નિર્વાણ સમયે બત્રીસ ઇન્દ્રોનું જ કથન કરવામાં આવ્યું છે, જેમકે — પ્રભુની ઉપલી જમણી હાલને મૈત્રેયેન્દ્રે ગ્રહણ કરી, નીચેની હાલને અમરેન્દ્રે ગ્રહણ કરી, ઉપર નીચેની ડાબી હાલને ઇન્દ્રાનેન્દ્રે તથા બત્રીન્દ્રે ગ્રહણ કરી અને બાકીના અઠાવીસ

જીને, પોતાનું આયુષ્ય છ મહિનાથી વધારે હોય
 અને કેવળજ્ઞાન ઉત્પન્ન થાય છે તે જિન ભગવાન
 મુદ્ધવાતને કરે છે, તે સિવાયના જીનઓ કરે છે
 નથી પણ કરતા " આવોજ આગય 'ગુણસ્થાન
 પાહ'મા પણ જણાવવામા આવ્યો છે.-

માઝસેસે ઉપ્પન્ન જેસિં કેવલ નાણ ॥
 ગ સમુગ્ધાયા સેમાસમુગ્ધાય મહ્યન્વા ॥૧॥

ઉત્તર — કોઈ સ્ત્રી પણ પુરૂષ કેવલીની પેઠે કેવલી સમુદ્ધાત કરે છે, એમ પ્રજ્ઞાપના સૂત્રના ત્રીજા પદમાં કહેવામાં આવ્યું છે વળી કહેવાય છે કે -

અકૃત્વાઽપિ સમુદ્ધાત-મનતા નિર્વૃતા જિના ॥
અવાપ્યાઽપિ સમુદ્ધાત-મનતા નિર્વૃતા જિના ॥૧॥

અનંત જિન ભગવાનો કેવલિસમુદ્ધાત કર્યા વિના પણ નિર્વાણ પામ્યા છે, તેમજ અનંત જિન ભગવાનો કેવલિ સમુદ્ધાત કરીને પણ નિર્વાણ પામ્યા છે વળી-

યસ્યાયુપોઽતિરિક્તાનિ કર્માણિ સર્વવેદિન ॥
વેદ્યાખ્યનામગોત્રાણિ સમુદ્ધાત કરોતિ સ ॥૨॥

જો સર્વજ કેવલિના વેદનીય, નામ, ગોત્રકર્મો પોતાના આયુષ કરતા અત્રિક હોય, તે સમુદ્ધાતને કહે છે ” આમાં વિગેષ એ છે કે -

ય પળ્માસાધિકાયુષ્કો લભતે કેવલોદ્ગમમ્ ॥
કરોત્યમૌ સમુદ્ધાત-મન્યે કુર્વતિ વા ન વા ॥૩॥

જેને, પોતાનું આયુષ્ય છ મહિનાથી વધારે હોય અને કેવળજ્ઞાન ઉત્પન્ન થાય છે તે જિન ભગવાન સમુદ્ધવાતને કરે છે, તે સિવાયના બીજાઓ કરે છે અથવા નથી પણ કરતા ” આવોજ આગય ‘ગુણસ્થાન કમારોહ’માં પણ જણાવવામાં આવ્યો છે -

“છમ્પાસાસેસે ઉપ્પન્ન જેસિં કેવલ નાણ ॥

તે નિયમા સમુદ્ધવાયા સેસાસમુદ્ધાય મહ્યવ્વા ॥૧॥

અર્થાત - જેમનું આયુષ્ય છ માસથી કંઈક અધિક બાકી હોય અને તે સમયે જેમને કેવળજ્ઞાન ઉત્પન્ન થાય તેઓ સમુદ્ધવાત કરે છે તે સિવાયના બીજાઓ સમુદ્ધવાત કરે છે અથવા નથી પણ કરતા. આ ગાથા ની, વૃત્તિમાં કહ્યું છે કે, અહીં આયુષ્યના અવશેષ મહત્ત્વમાં છ માસથી કંઈક અધિકતા સમજાવી ‘ઉપ-પાતિકસુત્ર’ની વૃત્તિમાં - અતર્મુદ્ધર્તશેષાયુ સમુદ્ધવાત તત્ત્વો ગજેત્” - જેનું આયુષ્ય એક અતર્મુદ્ધર્ત જેટલું બાકી હોય (અને તે સમયે જેને કેવળજ્ઞાન ઉત્પન્ન થાય) તે સમુદ્ધવાતને પામે છે, એમ પણ જણાવવામાં આવ્યું છે, વળી કેટલાએક આચાર્યો એમ પણ કહે છે કે,

નેમનુ આયુષ છ માસ બાકી રહે તે જિન, સમુદ્રનાતને કરે છે, આ વાત અસત્ય છે કાળુ કે ને એમજ હાય તો -

પ્રાતિહારિકપીઠાદે—રાદાનમપિ સમવેત્ ॥
શ્રુતે તુ કેવલ પ્રોક્ત તત્પ્રત્યર્પણમેવ હિ ॥૫॥

પ્રાતિહારિક તથા પીઠ વગેરેનુ ગ્રહણ પણ સબવે, છતાં શાસ્ત્રમાનો માત્ર તેઓનુ પ્રત્યર્પણજ એટલે પાછા આપવાનુજ કહેવામા આવ્યુ છે, આમ લોકપ્રકાશ અથ કહે છે

પ્રશ્ન ૯ મો - લોકાતિક દેવો, તે પછીના ભવમાજ મોક્ષે જનારા હાય છે, એમ આનાગ સૂત્રની વ્રતિમા કહેવામા આવ્યુ છે તેમજ -

‘શ્રીઘટાલોકે પ્રત્તરે તૃતીયે લોકાતિકાસ્ત્ર વમતિ દેવા ॥
एकाग्रतारा परमायुरष्टौ भवति तेषामपि सागराणि॥૧॥

શ્રી ધ્વજલોકમા આવેલા ત્રીજા પ્રતગમા લોકાતિક દેવો રહે છે તેઓ એનાવતાની છે (તે પછીના ભવમાજ

મોક્ષે જતાના છે) અને તેઓનું આયુષ્ય આઠ માર્ગરાપમ હોય છે ' એમ શ્રેણિક ચરિત્રમા કહ્યું છે, વળી તત્વાર્થની ટીકામા તથા મુખ્યોદિકામા પણ લોકાતિક દેવાને એકાવતાગી કહ્યા છે, તો વચ્ચાતી માર્ગાના ગતિદાગમા લોકાતિક દેવાના તિર્યચ ભવ ક્રમ વર્ણવ્યા છે ?

ઉત્તર -લોકાતિક દેવા એકાવતાગીજ હોય છે, આવો કંઈ નિયમ નથી કેમકે, બ્રહ્મલોકમા જ્ઞેનાગ લોકાતિક દેવા અમુક ભવ ક્રમે છે અને તે પછી મિથ્ય થાય છે એમ "પ્રવચન માર્ગદ્વાર"ની વૃત્તિમા કહ્યું છે, તેમજ વખ્ખિન્નોત્તરમા પણ જ્ઞેવામા આવ્યું છે કે,-

‘મલ્લદ્વચુઆ ચતકયઆહારગુવમમજિણગણહરાઈ ॥

નિયમેણ તપ્પભવમિવા મત્તદ્વમવેહિં લોગતા” ॥૧૧॥

સર્વાર્થવિમાનમાવી સ્યવેક્ષા, ચાગ્વાગ આહારક્રમે કરનાગ, ઉપશ્રમ શ્રેણિએ પહોચેલા, જિનેશ્વરો, અને ગણુધન નિયમે કરી તેજ ભવમા મોક્ષે જાય છે, પણ લોકાતિક દેવાને તો માત્ર આ ભવ કરવા પડે છે” ઇત્યાદિ મનભેદ હોવાને કીધે આ વિષયમા કોઈ જાતનો વિગ્રહ ન ગણાય

પ્રશ્ન ૧૦ મો - ગાત્રમા રાગે સ્થળે જૃભક દેવાનું વર્તન જ્ઞવામા આવે છે તો ત્યાં જૃભક ગણદનો ગા અર્થ કરવો ?

ઉત્તર -જુમતે સ્વચ્છદવાગ્નિયાયે ચેષ્ટતે તે જુમકા - નેઓ પોતાની ઇચ્છાનુમાર યોગ્ય વર્તન કરે છે - નેઓ ‘જભક’ દેવ કહેવાય છે

પ્રશ્ન ૧૧ મો આપણે માભળીએ છીએ કે, માધુઓ

પોતાના પહેરવાના વસ્ત્રને 'ચોલપટ્ટો' એવા નામથી ઓળખે છે, તો આ 'ચોલપટ્ટ' ગળદનો મૂળ અર્થ રો છે ?

ઉત્તર - 'ચોલ' એટલે પુરૂષનું ચિન્હ, તેને ઢાકવા માટે તે 'પટ્ટ' એટલે વસ્ત્ર તે 'ચોલપટ્ટ' કહેવાય છે

પ્રશ્ન ૧૨ મો - ગાસમા પગલે પગલે જોવામા આવે છે કે, જિનેશ્વરો પદ્માસન ઉપર બેસીને દેશના આપે છે ત્યારે ખીલ કટલાએક આચાર્યો કહે છે કે, બાજુ ઉપર પોતાના બન્ને પગ મુકીને તથા સિંહાસન ઉપર બેસીને ભગવાન દેરાના આપે છે, તો આ વિષયમા સત્ય નુ ?

ઉત્તર

‘જ પુણ મળતિ કેડ પડમાસણ જિણસ્સ સ્વમેય તુ’॥

જળવવહારો एसो परमत्थो एरिसो एत्थ ॥૧॥

सिंहामणे निसण्णो पाए ठविऊण पायपीठमि ॥

करधरियजोगमुद्धो जिणणाहो देमण कुणई ॥२॥

જે કે કટલાએક કહે છે - જિનેશ્વરનું પદ્માસન હોય છે - જિન ભગવાન પદ્માસન (કમળરૂપ આમન) ઉપર બેસે છે, પાશુ આતો ભગવાનનું સ્વરૂપ વર્ણન જે અને તેવી જ મનુષ્યોનો એમ કહેવાનો વ્યવહાર પડી ગયો છે આમા વસ્તુસ્થિતિ તો એવી છે કે ભગવાન જિનેશ્વર સિંહાસન ઉપર બેસીને, બાજુ ઉપર પગ મુકીને, હાથમા યોગ મુદ્રા રાખી કરે છે અને પછી દેશના આપે છે, ” એમ મ આચાર્ય ભાષ્યના વચન ઉપરથી મત્ય વસ્તુ સમજાય છે

પ્રશ્ન ૧૩ મો - એક મથનુ નામ ‘દગવિધ ચક્રવાલ મહાચારી’ એ પ્રમાણે છે, તો એમા ‘ચક્રવાલ’ ગળદનો અર્થ તો કયો ?

ઉત્તર—એ સ્થળે ‘ચક્રવાલ’ શબ્દનો અર્થ ‘નિત્યકર્મ’ એવો કુગ્ગો

પ્રશ્ન ૧૪ મો.—આધુનિક સમયમા ‘સાધિક સમ્યક્ત્વ’ પ્રાપ્ત થતુ નથી, એમ કહેલાએક માને છે, તો આ ઉપગ્રથી એક પ્રશ્ન ઉત્પન્ન થાય છે કે, પાચમા આગમા ‘સાધિક સમ્યક્ત્વ’ પ્રાપ્ત થાય છે કે નહિ ?

ઉત્તર—પાચમા આગમા સાધિક સમ્યક્ત્વનો વિચ્છેદ થયો છે, આવા અક્ષરે કોઈપણ સ્થળે જોવામા આવના નથી, માટે આ પાચમા આગમા પણ સાધિક સમ્યક્ત્વ હોવાનો સભવ છે

પ્રશ્ન ૧૫ મો —હમણા કોઈપણ ક્ષેત્રમા યુગપ્રધાનો કે કે નહિ ?

ઉત્તર—હમણા કોઈપણ ક્ષેત્રમા યુગપ્રધાનો નથી

પ્રશ્ન ૧૬ મો—પાચમા આગમા અવધિજ્ઞાન પ્રાપ્ત થાય છે કે નહિ ?

ઉત્તર—કોઈપણ અથમા એમ કહ્યુ નથી કે, અવધિજ્ઞાનનો વિચ્છેદ થયો છે માટે પાચમા આગમા પણ અવધિજ્ઞાન પ્રાપ્ત થઈ ગયે છે

પ્રશ્ન ૧૭ મો —આજ કાવના કટલાએક સાધુઓ, જેઓ પોતાને ગીતાર્થ માને છે, તેઓ બોળા માણસો આગળ કહે છે કે, જેઓ મલિન વસ્ત્રો ધારણ કરે છે તેઓનેજ

પોતાના પહેરવાના વસ્ત્રને 'ચોલપટ્ટો' એવા નામથી ઓળખે છે, તો આ 'ચોલપટ્ટ' શબ્દનો મૂળ અર્થ શો છે ?

ઉત્તર- 'ચોલ' એટલે પુરૂષનું ચિન્હ, તેને ઢાકવા માટે 'પટ્ટ' એટલે વસ્ત્ર તે 'ચોલપટ્ટ' કહેવાય છે

પ્રશ્ન ૧૨ મો -શાસ્ત્રમા પગલે પગલે જોવામા આવે છે કે, જિનેશ્વરો પદ્માસન ઉપર બેસીને દેશના આપે છે ત્યારે બીજા કેટલાએક આચાર્યો કહે છે કે, બ્રાહ્મણ ઉપર પોતાના બન્ને પગ મુકીને તથા સિંહાસન ઉપર બેસીને ભગવાન દેશના આપે છે, તો આ વિષયમા સત્ય શુ ?

ઉત્તર

'જ પુણ મળતિ કેહ પડમાસણ જિણસ્સ રૂવમેય તુ' ॥

જળવવહારો एसो परमस्थो एस्सिओ एत्थ ॥૧॥

सिंहामणे निसण्णो पाए ठविऊण पायपीठमि ॥

करधरियजोगमुद्रो जिणणाहो देसण कुणई ॥२॥

જે કે કેટલાએક કહે છે -જિનેશ્વરનું પદ્માસન હોય છે-જિન ભગવાન પદ્માસન (કમળરૂપ આસન) ઉપર બીરાજે છે, પાણી આતો ભગવાનનું સ્વરૂપ વર્ણન જે અને તેવીજ મન યોનો એમ કહેવાનો વ્યવહાર પડી ગયો છે આમા વસ્તુસ્થિતિ તો એવી છે કે ભગવાન જિનેશ્વર સિંહાસન ઉપર બેસીને, બ્રાહ્મણ ઉપર પગ મુકીને, હાથમા યોગ મુદ્રા વાગ્ધુ કરે છે અને પછી દેશના આપે છે, " એમ મવાચાર બાળ્યના વચન ઉપજી સત્ય વસ્તુ સમન્તય છે

પ્રશ્ન ૧૩ મો -એક ગ્રંથનું નામ 'દ્વાવિધ ચક્રવાલ મનાચારી' એ પ્રમાણે છે, તો એમા 'ચક્રવાલ' શબ્દનો અર્થ શો કવો ?

ઉત્તર—એ સ્થળે ‘ચક્રવાલ’ ગણદનો અર્થ ‘નિત્યકર્મ’ એવો કુવો.

પ્રશ્ન ૧૪ મો—આધુનિક સમયમા ‘ક્ષાયિક સમ્યક્ત્વ’ પ્રાપ્ત થતુ નથી, એમ કેટલાએક માને છે; તો આ ઉપરથી એક પ્રશ્ન ઉત્પન્ન થાય છે કે, પાત્રમા આગમા ‘ક્ષાયિક સમ્યક્ત્વ’ પ્રાપ્ત થાય છે કે નહિ ?

ઉત્તર—પાત્રમા આગમા ક્ષાયિક સમ્યક્ત્વનો વિચ્છેદ થયો છે, આવા અક્ષરો કોઈપણ સ્થળે જોવામા આવતા નથી, માટે આ પાત્રમા આગમા પણ ક્ષાયિક સમ્યક્ત્વ હોવાનો મભવ છે.

પ્રશ્ન ૧૫ મો—હમણા કોઈપણ ક્ષેત્રમા યુગપ્રધાનો કે નહિ ?

ઉત્તર—હમણા કોઈપણ ક્ષેત્રમાં યુગપ્રધાનો નથી.

પ્રશ્ન ૧૬ મો—પાત્રમા આગમા અવધિજ્ઞાન પ્રાપ્ત થાય છે કે નહિ ?

ઉત્તર—કોઈપણ પ્રથમા એમ કહી નથી કે, અવધિજ્ઞાનનો વિચ્છેદ થયો છે. માટે પાત્રમા આગમા પણ અવધિજ્ઞાન પ્રાપ્ત થઈ ગઈ છે.

પ્રશ્ન ૧૭ મો—આજ કાલના કેટલાએક સાધુઓ, જેઓ પોતાને ગીનાર્થ માને છે, તેઓ બોળા માણુઓ આગળ કહે છે કે, જેઓ મલિન વસ્ત્રો ધારણ કરે છે તેઓનેજ

માધુઓ કહેવામાં આવે છે, બીજાઓને નહિ. આમ કહીને પોતે પણ મલિન વસ્ત્રો 'પાગણુ' કહે છે, તો સ્વચ્છ વસ્ત્રો ધાગણુ કહવા તે મુનિઓ માટે ગુ અયોગ્ય છે ?

ઉત્તર—આચાર્યો તથા ગીતાર્થોએ મલિન વસ્ત્રો 'પાગણુ' કહવા તે યોગ્ય નથી, તેમ કોઈ ગેગી માધુઓ પણ મલિન વસ્ત્રો પહેરવા નહિ, કેમકે, તેથી અણર્ગુ વગેરે દોષોના મભવ છે અને ગીતાર્થો તો લોકનિદા વગેરેના ઝગળથી પણ મલિન વસ્ત્રો ધાગણુ કહવા તે યોગ્ય નથી એમ પ્રવચનમાટેદ્વાનમાં કહેવામાં આવ્યું છે

પ્રશ્ન ૧૮ મો—વામુદેવ, પ્રતિવામુદેવ, તથા બળદેવનો ગુ એકજ વર્ણ હોય છે અથવા ભિન્ન ભિન્ન વર્ણ હોય છે ?

ઉત્તર—વામુદેવ તથા પ્રતિવામુદેવનો વર્ણ જ્યામ હોય છે અને બળદેવનો વર્ણ ગૌ (ધોળો) હોય છે. એમ હેમચંદ્રાચાર્યના ત્રિપષ્ટિગત્તાકા ચરિત્રમાં કહ્યું છે

પ્રશ્ન ૧૯ મો—એક ચોજન મુધીની ભગવાનના મમ-વમગણની ભૂમિ ઉપર પુષ્પોની વૃષ્ટિ કરવામાં આવે છે તેના મધમાં કેટલાએક દયાળુ મનવાળા મનુષ્યો આવ્યા પ્રશ્ન કરે છે કે, મમવમગણની ભૂમિ કે જે ખીસેલા મુદ્ગ પુષ્પોના હગથી ચોતરફ છવાયેલી હોય છે તેના ઉપર જીવવામાં ગમિક અત કણવાળા માધુઓ કેમ ઉભા પડી ગકે ? અથવા તે ઉપર નેઓ કેવી રીતે જઈ—આવી ગકે ? કેમકે તે ઉપર જવા આવવાથી જીવહિ સાનો અવગ્ય મભવ છે

આના ઉત્તરમાં કેટલાએક કહે છે કે, 'ત્યા પડેલા

પુ'પો મચિત્તજ હોતા નથી કેમકે દેવોએ તે પુ'પો વિદુ-
ર્વત્તાજ હોય છે' આ ઉત્તર મળ્યાજ નથી કેમકે, મન-
વમગણની ભૂમિ ઉપર કેવળ વિદુર્વેલાજ પુ'પો હાજ છે,
એમ હોતુ નથી. પણ જળમા ઉત્પન્ન થનાગ તથા સ્થળમા
ઉત્પન્ન થનાગ મચિત્ત પુ'પો પણ ત્યા હોય છે મિદ્ધાતનુ
વચન છે કે -

“વિંટદ્વાઙ્ગ સુરમિજલયલય દિવ્વકુસુમનિહારિ ॥

પ્રયગતિ મમ તેણ દસહ્જનકુસુમવામતિ” ॥

(મનવમણમા દેવો) નીચા દીગ્રવાળા અને જળમા તથા
સ્થળમા ઉત્પન્ન થયેલા મુગધી, પચગ ગી દિવ્ય પુ'પોની
વૃદ્ધિ ચોતરફ ફેર છે”

આ વચનનુ પ્રમાણ માભણીને કેટલા એક પોતાને
પણિત માનનાગઓ આવો ઉત્તર આપે છે કે -જ્યા
મા'પુઓ ભેટેલા હોય છે તે પ્રદેગ ઉપર દેવતાઓ પુ'પ
વૃદ્ધિ કરતાજ નથી' આ ઉત્તર પણ નહિ જેવોજ છે
કેમકે, માધુઓએ અત્યંત ડાંટ વેલીને પણ એકજ સ્થળે
અવગ્ય બેસી ગેહુ, એવો કંઈ નિયમ નથી તેઓને
કંઈક પ્રયોજન પડે તો આખા મનવમણમા જુ-આવ
વસુ થાય એ મભવિતજ છે, માટે મમગ્ર ગીતાર્થ પુરૂષોને
માન્ય એવો આ ઉત્તર અને આપીએ છીએ -એમ એક
યોજન જેટલી મનવમણપુની ભૂમિ ઉપર દેવો તથા અમુગે
વગેરે અનેક યોદ્ધાની પુષ્કળ ગીરદી થઈ હોય છે છતા
તે વળા કોઈને લેગમાત્ર હરજત થતી નથી, તેમજ સગમગ
દીવ્યણ મુધી વર્ષાવવામા આવેલા પુ'પો, જેઓ પુ'કળ

મકન દથી લોકોને આનંદ ઉપજાવનારા હોય છે અને જેમા કલ્પવૃક્ષ, મુચકુંદ, કુંભુદ, કમળ, કોમળ માલતી, વિક્રમ, વિક્રમિય વગેરે અનેક જાતો હોય છે, તેના ઉપર સાધુઓ વિચરે છે તથા હિભા રહે છે તેમજ અનેક જન સમુદાય તેનાપર કરે છે, છતાં તે પુષ્પજીવાને કોઈ પ્રકારની હરકત પ્રહોયતી નથી, પણ ઉલટું અમૃતગમનું જાણે મિથ્યન થતું હોય તેમ તેઓને અત્યંત ઉલ્લાસ થાય છે, કેમકે તે સ્થળે અચિત્ત અને અનુપમ એવા તીર્થ કરના પ્રભાવજ પ્રસંગી રહ્યો હોય છે અને તેથી સર્વ દોષોની ત્યા નિવૃત્તિ થઈ જાય છે, એમ પ્રવચનસારોદ્ધારના ૩૬ માં દર્શાવેલી વૃત્તિ માં કહ્યું છે

પ્રશ્ન ૨૦ મો - જિનેદ્ર ભગવાનો જ્યારે ગૃહવાસમા હોય છે ત્યારે તેઓ પુષ્પ, ધૂપ, તથા દીપક વિગેરેથી જૈન-પ્રતિમાનું પૂજન કરે છે કે નહિ ?

ઉત્તર - ત્રણ ગ્રાનને 'શાસ્ત્ર કન્નાગ જિનસ્થંગ, જ્યાં ગૃહવાસમા હોય છે ત્યારે પુષ્પ, ધૂપ, દીપ, વગેરેથી જિન-બિબની પૂજા કરે છે કેમકે તે સમયે તેઓ એટલે જિન-બિબો મિદ્ધ સ્વરૂપમા હોય છે, આવાજ આગયથી શત્રુજય-માહાત્મ્યના આડમા સર્ગમા અજિતનાથના અધિકારમા રહ્યું છે કે -

‘સ્વામી તતથ સુસ્નાતો દિવ્યાભગ્નવસ્ત્રભૂત ॥

મપૂજ્ય ગૃહૈવૈત્યાતર્વિવાનિ શ્રીમદર્હતામ્ ॥૧૥

ભગવાને મારી રીતે સ્નાન કરી, દિવ્ય અવકાશ

તથા વસ્ત્રો ધારણ કરી પોતાના વડ દેગસગની જૈન-
પ્રતિમાઓનું પૂજન કર્યું ’

પ્રશ્ન ૨૧ મો -તિર્યગ્જૂભક નામના દેવો કંઈ જાતના
ગણાય છે ? અને તેઓની કેટલા કાળ મુધીની સ્થિતિ
કહેવામા આવી છે ?

ઉત્તર -તિર્યગ્જૂભક દેવો વ્યતર જાતના ગણાય છે
અને તેઓ કુબેરના અનુચર છે ભગવતી સૂત્રના ચૌદમા
અગમતકમા કહ્યું છે કે, ‘एग पलिओवण ठिइत्ति पन्नत्ता’
તે દેવોની સ્થિતિ એક પલ્યોપમ મુધીની હોય છે

પ્રશ્ન ૨૨ મો -જિનકલ્પિક સાધુ, કુદ્ધ એવા આઠ
કર્મોનો ક્ષય કરીને મોક્ષે જઈ શકે છે કે નહિ ? તેમજ કોઈ
જાતની શ્રેણિને પામે છે કે નહિ ?

ઉત્તર -જિનકલ્પિક સાધુ, તે ભવમા મોક્ષે જતા નથી
એવો કલ્પ છે તેમજ એમાનો કોઈ માધુ ઉપગમ શ્રેણિને
પામે છે, પણ ક્ષપક શ્રેણિને પામતો નથી, એમ ‘પચવન્તુક’
મકગ્ધમા કહેલું છે

પ્રશ્ન ૨૩ મો -જિનકલ્પિક સાધુઓ, તે એજ ભવમા
મોક્ષે જતા નથી, તો પછી મોક્ષના કારણરૂપ એવા અધિવિ-
કલ્પનો ત્યાગ કરી તેઓ, જિનકલ્પનો ગામાટે સ્વીકાર
કરે છે ?

ઉત્તર -જો કે જિનકલ્પિક સાધુઓ, તેજ ભવમા મોક્ષે
જતા નથી, તોપણ તીવ્ર તપશ્ચર્યા કરીને પોતાનું એકા-
તાગીયણુ અવગ્ય મપાદન કરી ગઈ છે અને નથીજ

તેઓ જિનકંપનો સ્વીકાર કર છે, આવોજ ભાવ ભગવતી-
ના પાત્રમા અગતકના ચોયા ઉદ્દેશમા જોવામા આવે છે -

‘પમૂણ મતે ! અણુત્તરોપમાડ્યા દેવા તત્ય ગયા ચેર
મમાણા રૂઢ ગયાણ કેવલીણ મર્હિ આલાવ મલાવ
ગા કરેઈ ? કરેતિ દ્વેતા ગોયમા ! પમૂસે કેળદ્વેણ-
મિત્યાદિ”-જોતમન્વામા ભગવાન મદ્દાવીગને પૂછ છે -

હે ભગવન્ ! અણુત્તરોપપાનિક દેવો તેઓ (અનુત્તર
વિમાનમા) ગ્હીને પણ સમાન હોય ન, તેઓ અહીં ગ્હેલા
કેવલીઓ સાથે વાતચીત કરે છે કે નહિ ?’ ભગવાન આનો
ઉત્તર કહે છે કે, તેઓ ત દેવસોડનો અનુભવ કરતા કરતા
પણ અહીં ગ્હેલા કેવલીઓ સાથે વાર્તાવાપ કરે છે, ઇત્યાદિ

પ્રશ્ન ૨૪ મો - નદિપેણ, અજિત ગાતિન્તવના કર્તા
કહેવાય છે, પણ તે કયા નદિપેણ ?

ઉત્તર - અજિત ગાતિન્તવના કર્તા ઐણિકગજના પુત્ર
નદિપેણ છે કે બીજાનો, મદ્દર્પિ છે, એ જાણવામા
આવતું નથી કહેવાડ કહે છે કે, શ્રી ગતુજયની ગુફામા
અજિતનાથ તથા સાતિનાથ ચોનામુ ગ્હ્યા હતા તે પછી
તેઓ બન્નેનું એક એક દેગમર પૂર્વ મન્મુખ થયું અનુપમ
સરોવરની પામે અજિતનાથનું દેગમર થયું અને માડદેવી-
ની પામે સાતિનાથનું દેગમર થયું શ્રી નેમિનાથના
ગણધર નદિપેણ, તીર્થયાત્રા માટે જ્યારે ત્યાં આવ્યા હતા,

૧ - અનુત વિમાનમા / મના દેવા જેઓ / જન્મ ઉત્તેજન વગેરે ત્યાં
૨ - જેના ભગવાનની

ત્યાં તેમણે 'અનિત શાતિસ્તવની' ગ્યના કરી, એમ જિત-
પ્રભસૂરિએ કહેલી અનિત શાતિસ્તવની વૃત્તિમા કહ્યું છે.

પ્રશ્ન ૨૫ મો — છઠ્ઠા આગમા ભિવવામી મનુ'થો-
મા ધર્મવામના ગહે છે કે નહિ ?

ઉત્તર — છઠ્ઠાઆગના મનુ'થોમા કદાચ મન્યકત્વ મ ભવે
છે પણ તેઓના મન, ગગન્દેપયુક્ત હોવાને લીધે તેઓમા
વિગતિ મ ભવતિ નથી, એમ ભગવતી, ૪ જુદીપ પદ્ધતિ
વર્ગે ગ્રંથોના પ્રમાણથી જણાય છે, વળી તે મમયે ક્ષુદ્ર
પાન્યની ઉત્પત્તિ પણ થયે અને તે તુચ્છ પાન્યતુ ભોજન
કળના મનુષ્યો સ્વર્ગમા પણ જશે, પરંતુ જેઓ મત્સ્યા-
હાડી થયે તેઓ સ્વર્ગમા જશે નહિ, તેઓ તો દુર્ગતિમા જ
જશે, એમ અને માનીએ છીએ, વળી 'પાપમા આગની
અને ર્મનો વિરોધ થાય છે' એમ જે કહેવામા આવ્યું
છે તે દેશવિગતિ અને મર્ત્યવિગતિની અપેક્ષાએ કહેવામા
આવ્યું છે, એમ મમજણુ

પ્રશ્ન ૨૬ મો — કેટલાક ગહે છે કે, અનુત્તર દેવાનિક
દેવો ભગવાનને પોતાના મગયો પૂછતા નથી અને ભગ-
વાન તેઓને પ્રત્યુત્તર આપતા નથી, પણ ભગવાનની
શ્રમનોવર્ગણના પુદ્ગલોની યોજનાથી ત્યાં અક્ષરે પડે છે
અને તે વાચીને તેઓ મગય ગહિત થાય છે, આ વાત
સત્ય છે કે નહિ ?

ઉત્તર — ત્યાં અક્ષરે પડતા નથી, પણ અનુત્તર દેવો

વગેરે પોતાના મનથીજ ભગવાનને પ્રદ્ન પૂડે છે, ભગવાન પણ પોતાના મન વડે મનદ્રવ્યને ચોળે કે એટલે ને મનદ્રવ્યનેજ મન.પર્યવજ્ઞાનથી તથા અવગિજ્ઞાનથી ઉત્તરગ્રે તેઓ લુપ્ત છે, જેથી તેઓ મનમય ગહિત થાય છે, બીજી રીતે નહિ એમ પ્રવચનમાર્ગદાનમા કહ્યું છે

પ્રશ્ન ૧૭ મો — ભગવાનના આ ગામનમા જન્યમા જન્ય બે દાથની કાયાવાળા અને ઉત્કૃષ્ટમા ઉત્કૃષ્ટ પાચમો ધનુપની કાયાવાળા મનુષ્યો સિદ્ધિપદને પામે છે, તો પછી કદાચ ભગવાનની માતા શ્રી મરુતેવી, પાચમોને પચીમ ધનુપની કાયાવાળા હતા છતાં તે કેમ મિદ્ધ થયા ?

ઉત્તર — ભગવાનના આ ગામનમા પાચમા ધનુપનુ જે ઉત્કૃષ્ટ માપ કહેવામા આવ્યું છે તે એવી સમગ્ર વારં હોય એવી અપેક્ષાએ કહેવામા આવ્યું છે મિદ્ધપાકુડ નામના મથમા કહ્યું છે કે —

“ઓગાહના જહન્ના મ્યણિદુગ અહ પુળો વિ ઉક્ષોમા ॥

પચેત ધણુહમય પુહત્તેજ અહિયાઈ” ॥૧॥

ગરીબની ઉંચાઈનું પ્રમાણ જન્યમા જન્ય બે દાથનું હોય છે અને ઉત્કૃષ્ટમા ઉત્કૃષ્ટ પચીમ અધિક એવા પાચસો ધનુપનું હોય છે અર્થાત વધારેમા વધારે પાચમો પચીમ ધનુપનું દેહપ્રમાણ હોય છે તેથી પાચમો પચીસ ધનુપની કાયાવાળા મરુતેવી મિદ્ધ થયા, એમા કદાચ દોષ નથી

પ્રશ્ન ૨૮ મો — એ પ્રમાણે પાચમો પચીમ ધનુપની

મરુતેવી જો સિદ્ધ થયા તોપછી ઉત્કૃષ્ટ પ્રમા-

હુની અવગાહના માથે તે કેમ મળશે ? અર્થાત્ ઉત્કૃષ્ટ-
મા ઉત્કૃષ્ટ પાચસો 'પ્રતુપની કાયાવાળો મનુષ્ય મિથ્ય થાય
હે, એ ઉત્કૃષ્ટ માનની અવગાહના સાથે વિરોધ આવશે.

ઉત્તર—પ્રવચન સારોદ્ધાનના પચાસમા દાગ્ધમા નાભિ-
ગન્તનુ શરીર પાચસો પચીમ ધનુષ હતુ અને મરુદેવીનુ
શરીર પાચસો ધનુષ હતુ, એમ કહેવામા આવ્યુ છે તેથી
દોષ નથી અથવા ઉપપાતિકસત્રની વૃત્તિમા ગરીબના
ઉત્કૃષ્ટ માનની ગ્થિતિ પાચસો ને તેત્રીસ ધનુષ કન્તા પણ
અધિક કહેલી છે અને જગત્પ્રમાનની સ્થિતિ ડેવટમા છેવટ
ખત્રીમ આગળની કહેલી છે જેથી આ ઉત્કૃષ્ટમાન પ્રમાણે
પણ મરુદેવાની મિ 'પ્રાવચ્ચા નિર્દોષ છે જો એમ ન હોય
તો માત માત હાથના ગરીબવાળા અને બેડા બે' મિથિ
પામેલા સિ ધોના સખતમા પણ વિરોધ આવે મરુદેવા
વર્ગોની નો કુલકરાની સાથે મમાનતા કહેલી છે, તોપણ
આણુ ભાગ્યેજ બને છે, વળી સ્ત્રીઓ, પુરુષ કરતા લગ-
ભગ નીચી હોય છે અને તેજ પ્રમાણે નાભિગન્તનુ શરીર
પાચસો પચીમ 'પ્રતુષ હતુ અને મરુદેવાનુ ગરીર પાચસો
ધનુષ હતુ અથવા મરુદેવા બેડા બેડા સિંધ થયા હતા,
અથવા વૃધ્યાવસ્થામા શરીર મડેઆતુ હોવાને લીધે તેમની
સિંધાવસ્થાના સમયે તેમનુ શરીર પૂરા પાચસો ધનુષ હતુ,
માટે એમા કંઈ વિરોધ નથી

પ્રશ્ન ૨૯ મો — એક જીવ, એક ભવમા કેટલીવાર
ઉપમગશ્રેણિને પામે છે ?

ઉત્તર—આ મનુષ્ય લોકમાં કોઈએક જીવ, એકભવના બેવાગ ઉપગમ શ્રેણિને પામે છે, પણ તે ભવમાં એ ક્ષપક-શ્રેણિને પામતો નથી, એમ કુર્મગ્રંથને અનુસરનાગ કહે છે, પણ મિદ્ધાનવેતાઓ તો એમજ કહે છે કે હજીકોઈ જીવ એક ભવમાં એકજ શ્રેણિને પામે છે

પ્રશ્ન ૩૦ મો—શ્રુતસામાયિક, દર્શન સામાયિક, દેશ-વિરતિ સામાયિક, અને સર્વવિગતિ સામાયિક—આ સામાયિકોના જે આકર્ષક કહેવામાં આવ્યા છે, તે સર્વના મગ્ધા છે કે કોઈના ઓછા વંશતા છે ? એક ભવમાં અને જુદા જુદા ભવમાં તે કેટલા થાય છે ? આકર્ષક શબ્દનો શો અર્થ છે ?

ઉત્તર.—આ પ્રકારના આ સામાયિકોના આકર્ષો મમાન નથી કેમકે શ્રુતસામાયિક, દેશવિગતિસામાયિક, અને દર્શન સામાયિક—આ ત્રણ સામાયિકોના આકર્ષો, એક ભવમાં ઉત્કૃષ્ટમાં ઉત્કૃષ્ટ હજીગ પૃથક્ત્વ થાય છે અને સર્વ-વિરતિ સામાયિકના તો એક ભવમાં, ઉત્કૃષ્ટમાં ઉત્કૃષ્ટ એ પૃથક્ત્વ આકર્ષો થાય છે ત્યાંપછી પ્રતિપાત અથવા લાભ થાય છે શ્રુતસામાયિક, દર્શન સામાયિક તથા દેશ-વિગતિ સામાયિક—આ ત્રણેના જુદા જુદા ભવમાં ઉત્કૃષ્ટા અસખ્ય હજીગ આકર્ષો થાય છે કેમકે, તેત્રપત્યોપમના અસખ્ય ભાગોની અદર આવેલા આકાશપ્રેરોની સમાન ભવ હાય છે તેથીજ કહ્યું છે કે, એક ભવમાં હજીગ પૃથક્ત્વ

૧ આ શબ્દની અર્થ આ પ્રશ્નની આ મ મા છે

૨ સામાન્ય નિ એકથી નવ સુધીની સખ્યાનો દર્શક છે

૩ છે ૧૧ માનાવિગતિ આમાં એકથી ૧૨ દર્શક તે નિર્દેશ

આકર્ષો હોય છે અને તેને એ આકાશ પ્રદેશોની સાથે ગુણતા અમખ્ય હજાર આકર્ષો થાય છે હવે સર્વવિરતિના જુદા જુદા ભવમા ઉત્કૃષ્ટા હજાર પૃથક્ત્વ આકર્ષો થાય છે કેમકે સર્વવિરતિના આઠ ભવની અપેક્ષાએ તેઓમાના એક ભવમા આવેલા આકર્ષોને આકાશની સાથે ગુણતા હજાર પૃથક્ત્વ આકર્ષો થાય છે એ પ્રમાણે સામાન્ય શ્રુત, જે અક્ષગચ્ચર છે તેના અનેક ભવોમા અનત ગણા આકર્ષો થાય છે આકર્ષ ગણનો શ્રુત અર્થ એ છે કે, આકર્ષણ તેજ આકર્ષ, અથવા પ્રથમ મુકેલાતુ જે મહણ અથવા ફરીથી મહણ કરવુ તે આકર્ષ કહેવાય છે

પ્રશ્ન ૩૧ મો - ચળ અને કળમા ગો ભેદ છે ?

ઉત્તર - નિત્યાનુષ્ઠાન એટલે નિત્યનુ કર્તવ્ય તે ચરણ કહેવાય છે અને જે પ્રયોજન આવતા કચમા આવે તે કળ કહેવાય છે

પ્રશ્ન ૩૨ મો - ભાર : પક્ષીઓમા ફરક પ્રત્યે કેટલા માણ હોય છે ?

ઉત્તર - ભાર : પક્ષીઓમા એક એક પ્રત્યે ગરીબ એક હોય છે, ડોક બે હોય છે, તણ પગ અને એક ઉદર (પેટ) હોય છે, એમ પ્રશ્નવ્યાકલ્પમા કહ્યું છે તેમજ મુખોધિકામા પણ -

एकोदरा पृथग्ग्रीवास्त्रिपदा मर्त्यभाषिण ॥

भारदक्षिणस्तेषा मृत्युर्मिन्नफलेच्छया ॥१॥

ભાર : પક્ષીઓને એક ઉદર હોય છે, બે ડોક હોય છે,

પમ ત્રણ હોય છે તેઓ મનુષ્યભાષામાં બોલે છે અને તેઓનું મૃત્યુ જુદા કુળની ઇચ્છાથી થાય છે ” આવા વચન ઉપરથી પણ તેઓના પ્રાણનો કંઈ નિયમ કંઈવામાં આવ્યો નથી, નો પણ પદિત શ્રી ખતિવિજય ગણિના વચનથી, ભદ્રારક શ્રી લક્ષ્મીવિજયસૂત્રીના વચનથી તથા અમારા ગુરુ પદિત શ્રી શુભવિજયગણિ જેઓ પદિનોના મુકુટમણિ હતા તથા મહા વિદ્વાન હતા, તેમના વચનથી જણાય છે કે ઉત્પત્તિ મમયે બને જીવો અતર્મુદ્ધર્તમા એકામાથે ક્ષમન પર્યાપ્તિ પૂર્ણ કરે છે તેથી જ્યાં મુખી જીવે છે ત્યાં મુખી તેઓને મન એકજ હોય છે અને તે જ કાળગુ-થી તેઓના ૧૯ ઓગણીસ પ્રાણો ડહેવાય છે આ રીતે -

વૃધ્ધવ્યોચ્ચાપ્રમાણેન તૈકમનસા મદા ॥

एकोनविंशतिप्राणा भार्डाना तु नान्यथा ॥૧૧॥

દૃઢપુરોષોના વચનના પ્રમાણથી તથા નિત્ય એક જ મન હોવાને લીધે ભાગ ૬ પક્ષીઓને ૧૯ પ્રાણ હોય છે એમાં કંઈ વિરોધ જણાતું નથી સત્ય વાત તો સીમ ૧૦ ભગવાન જાગે

પ્રશ્ન ૩૩ મો - શરીરના મર્વ અગોમાં ધ્યાન કરવાના સ્થાનો કયાં છે ?

ઉત્તર - બે નેત્ર, બે કાન, મુખ, નાક, વગાટ, તાલુ, મસ્તક, નાભિ, હૃદય અને બ્રહ્મરી-માટવા ધ્યાન કરવાના સ્થાનો છે

મન પર્યાપ્તિ-એ ને મનની સાત ૧ ચોમ પુદ્ગલ ૩ ચુ મ્મી તેઓને ૧૫ ઓગણી ૧ ૧ મની મિત્ર

પ્રશ્ન ૩૪ મો - સત્રહણીસત્રમા કહ્યું છે કે:-

કિન્દ રાહુવિમાણ નિચ્ચ વદેણ હોઈ અવિરહિઅ ॥

ચરંગુલમ્પ્પત્ત હિઠ્ઠા ચંદસ્સ ત ચરહ ॥૧૧॥

ગાહુનુ વિમાન કાણુ છે અને તે ચંદ્રની માથેજ તેના નીચેના ભાગમાં ચાગ આગળને અતર ફરે છે " આ માથામા 'ચાગ આગળને અતરે' એમ કહેવામા આવ્યું છે તે શું ? ગાહુ ચંદ્રની નીચે છે અને તેના ઉપર ચંદ્રનુ વિમાન છે ગાહુને તથા ચંદ્રને ચાગ આગળનુજ અતર છે, એમ કહ્યું તેવી આ પ્રશ્ન થાય છે કે, હાથીનુ સ્વરૂપ 'પાણુ કડી ચંદ્રના વિમાનને ખેચનાગ દેવો, નેચોના ગરીગનુ માપ મનુષ્યના ગરીગ કરતા બેગણુ મોટું હોય છે તેઓ ચાગ આગળના ક્ષેત્રમા કેમ ગહી ગકે છે ?

ઉત્તર - અહીં ચાગ આગળનુ ને માપ કહ્યું છે તે પ્રમાણ-ગુણના માપથી કહેવામા આવ્યું છે અર્થાત્ ચાગમા આગળનો એક આગળ અને તેવા ચાગ આગળનુ અતર ચંદ્ર-ગાહુ વચ્ચે છે, એમ મમજુ ચંદ્રના વિમાનને ખેચનાગ હાથીના રૂપવાળા દેવો, હંચાઈમા હિત્તે'પાગુલેજ છે નેથી કંઈ વિરોધ નથી

પ્રશ્ન ૩૫ મો - અવિન્કટપી મુનિઓની મણીમા ગત્રિના પ્રથમ પ્રહરે સર્વ મુનિઓ જાગે છે, બીજે પ્રહરે સત્રપાગીઓ સઘ જાય છે, ગુરુઓ પણ સર્વ જાય છે અને ત્રપભ (ગીતાર્થ) માધુઓ જાગે છે, ત્રીજે પ્રહરે ત્રપભ (ગીતાર્થ) સઘ જાય છે અને ગુરુમહાગાજ જાગત થઈ ત્રપભ-

ની પેઠે પ્રજાપના વગેરે ગણે છે, અને ચોથે પ્રહરે મર્વ માધુઓ જાગે છે પણ ગુરૂ મહારાજ પાછા સ્પર્ધ જાય છે, એમ આચાર્યશ્રી વગેરેમા કહ્યું છે અને તે મત્ય છે, પરંતુ ચોથે પ્રહરે ગુરૂને સ્પર્ધ જવાનું કાળથી જુ અને વૃષભ સાધુઓ કયા ?

ઉત્તર— ચોથે પ્રહરે મર્વ મુનિઓ જાગત થાય છે પણ ગુરૂ મહારાજ પાછા સ્પર્ધ જાય છે, એમ કહેવાનું કાળથી એ છે કે ગુરૂ મહારાજ પાછા જો સ્પર્ધ ન જાય તો પ્રાત કાળે તેમના નેત્રો નિદ્રાથી ધેગયા કરે અને તેથી પ્રશ્ન કુનાન બાળ્ય જીવે આગળ તેઓ વ્યાખ્યાન કરી ગઈ નહિ, આ કારણથી તેમના પાછા સ્વપ્નામા કંઈ દોષ નથી બીજું જેઓ ગીતાર્થ હોય તેઓને વૃષભ માધુ જાણવા, એમ પ્રવચન માર્ગદર્શનમા કહ્યું છે

પ્રશ્ન ૩૬ મો — આ મનુષ્યલોકની બહાર જુ જુ હોતુ નથી ?

ઉત્તર — મનુષ્યલોકની બહાર ચાઈન્યાનકમા ઉત્પન્ન થનારા મ મૂર્છિમ મનુષ્યો હોના નથી તેમજ મેરની ગર્જના, વિજળી, બાફ અગ્નિ, છ મનુષ્યો, મનુષ્ય જન્મ તથા મનુષ્ય મરણ—આટલા પણ હોતા નથી. એમ જીવાભિગમ સ્ત્રવમા કહ્યું છે વીજળી ક્ષેત્રમનામમા પણ કહેવામા આવ્યું છે કે નદીઓ, કુદો તથા મેરની ગર્જનાઓ વગેરે મનુષ્યક્ષેત્રની બહાર કોઈસ્થળે નથી જેમકે —

‘નંદહવણથણિયાગણિજિણા નરજમ્મમરણકાલા ॥

‘મુચ્છુ નો હોડ’ ॥ ૧૧ ॥

નદી, ડહ, મેવની ગર્જના, અગ્નિ, ત્રિનેશ્વરો, મનુ'ય-
જન્મ, મનુષ્યમણુ અને કાળ એટલે છ વસ્તુઓ—આટલા
પદાર્થો પીસ્તાલીસ યોજનના વિસ્તારવાળા મનુ'યક્ષેત્ર
સિવાય બીજે સ્થળે નથી

પ્રશ્ન ૩૭ મો — પાશ્વિક પ્રતિકંભણુમા જે છીંક થાય તો
નુ કંવુ ?

ઉત્તર — પ્રતિકંભણુમા પાશ્વિક અતિચારોનુ આલોચન
કર્યા પહેલા જે છીંક થાય અને અવમન હોય તો કંઈ
પ્રથમથી પ્રતિકંભણુ કંવુ, પણ કંઈ પ્રતિકંભણુ કંવા
જેટલો મધ્યેન હોય અથવા અતિચારોનુ આલોચન કર્યા પછી
છીંક થઈ હોય તો કયો વિધિ છે તે કહે છે, પદાવશ્યક પછી
સ્વાધ્યાય પર્યંત ક્ષમાશ્રમણુ દ્વંદ્વ ઉઠીને આ પ્રમાણે કહે છે —

“અન્નકારેણ સદિસદ્ ભગવન્ સુદ્રોપદ્રવોદ્ઘાવણત્ય કાઠસ્મગ્ન
કરુદ્ધ ’ આમ કહી સુદ્રોપદ્રવોદ્ઘાવણત્ય કરેમિ કાઠસ્મગ્ન
અન્નત્ય ઉસ કહી ૪ લોગસ નો કાઠસ્મગ્ન સાગરવરગમીરા
મુધી પાગીને ‘ નમોઽર્જત્ ’ કહીને આ પ્રમાણે મ્તુતિ
કંવી, જેમકે —

‘ સર્વે યક્ષાવિકાત્રા યે વૈયાવૃત્યકરા જિને ॥

સુદ્રોપદ્રવમઘાત તે દ્રુત દ્રાવયતુ ન ॥૧૧॥

એમ કહ્યા પછી ‘ દુરક્સ્કઓ ક ’ થી આનંદી
મોટી ગાતિ મુધી ભણી જવુ, આવો વૃદ્ધ પુરુષોનો
મ પ્રદાય છે

પ્રશ્ન ૩૮ મો — મોહગહિત થયેલા જિનેન્દ્રો, પર્પદા-
ઓમા દેશના આપીને યગિશ્રમ દૂર કરવા માટે દેવચ્છ દક
(દિવાસન) ઉપર વિશ્રાંતિ લે છે, પણ એ દેવચ્છ દક કયા
હોય છે ?

ઉત્તર — જેના ઉપર ભગવાન વિશ્રાંતિ લે છે તે દેવ-
ચ્છ દક, મુવર્ણના બીજા પ્રાકાશમાં હોય છે, એમ અજિત-
પ્રભસૂરિએ કરેલા શાંતિયગ્નિમાં છે

પ્રશ્ન ૩૯ મો — ઋષભ ભગવાનથી આરબી ચોવીસે
તીર્થ કરેના મમયમાં અગોકૃત્ષની ઉચ્ચાઈ સરખીજ હોય
છે કે ઓછા વધતી હોય છે ?

ઉત્તર — હેડલા તીર્થ કરી વીર ભગવાનનું અગોકૃત્ષ
બત્રીસ + ધનુષ ઉચ્ચ હોય છે અને બાકીના ત્રેવીસ
તીર્થ કરેના અગોકૃત્ષો, તેઓના શરીરથી બાગ્ગણા
ઉચ્ચા હોય છે, એમ પ્રવચનસારો^૧માં આરબી કહ્યું છે

પ્રશ્ન ૪૦ મો — અગોકૃત્ષ વગેરે આઠ પ્રાતિહાર્યો,
જિન ભગવાનને કાળે કર્યા હોય છે ?

ઉત્તર — ઇન્દ્રે પ્રેમણા કરેલા દેવો ભગવાનના પ્રતિહાર
(છડીફાર) જેવા હોય છે, માટે તેઓને ‘પ્રતિહાર’ કહે-
વામાં આવે છે અને તેઓએ કરેલી આઠ ક્રિયાઓ
‘પ્રાતિહાર્ય’ કહેવાય છે — અર્થાત્ અગોકૃત્ષ વગેરે આ-
પ્રાતિહાર્ય ક્રિયાઓ ઇન્દ્રે પ્રેમણા કરેલા દેવોએજ કરેલી
હોય છે

૧ — ૧૦૦ મન્દીરો-જમીનથી ૫૫૫ હાથ ઉચ્ચા આવી

+ ૫૫૦ હાથ જેના માપને ધરા ૫૨,

પ્રશ્ન ૪૧ મો - જિન ભગવાનના આહાર-વિહાર શું સમગ્ર મુનિઓને અદૃશ્ય હોય છે ?

ઉત્તર - જિન ભગવાનના આહાર-વિહાર ચર્મચક્ષુ-વાળા (એટલે મતિ-શ્રુતજ્ઞાનવાળાને) અદૃશ્ય હોય છે પણ જ્ઞેઓને અવધિજ્ઞાનાદિ જ્ઞાનો ઉત્પન્ન થયા હોય છે તેવા પુરૂષોને અદૃશ્ય નથી

પ્રશ્ન ૪૨ મો - નવતત્વો ને કહેવામાં આવ્યા છે, તેમાંથી જીવમાં કેટલા ઉતરે છે ?

ઉત્તર - નવતત્વોની, જીવ તથા અજીવ-એમ બન્ને પદાર્થોમાં વહેંચણી થઈ જાય છે અને તે સમયે પુણ્ય, પાપ તથા બંધન-એ ત્રણ તત્વો અજીવ પદાર્થોમાં ઉતરે છે અને સવર, આશ્રવ તથા મોક્ષ-એ ત્રણ તત્વો જીવમાં ઉતરે છે નિર્જરા તત્વ તો જીવ તથા કર્મોની પરસ્પર ભિન્નતાજ પ્રાપ્ત કરી આપે છે, એમ પ્રવચનસારોદ્ધારમાં કહ્યું છે

પ્રશ્ન ૪૩ મો - ભદ્રારક શ્રી વિજયવસ્ત્રીશ્રી જ્ઞેઓ આણંદસૂર ગચ્છના નાયક હતા તેમણે રચેલા 'પચમી દેવવદન વિનિ' નામના ગ્રંથમાં આવી એક ગાથા છે -

‘એકપ્રદેસ અલોગનો જે દેસે અવધિનાણ ॥

અપ્રતિપાતી તે હુવે આપે કેવલનાણ’ ॥૧॥

૧ પુ૦૧-પાપનો બંધનમાં મધોમાં અજીવમાં આશ્રવનો અપેક્ષાએ જીવ તથા અજીવ મોમાં મરત નિર્જરા અને મોક્ષ એ ત્રણ તત્વો જીવમાં પ્રવેશ થાય તે એમ સમજવાનું છે

આ ગાથામા કહેલું છે કે, xઅપ્રતિપાતી અવધિજ્ઞાન-
વાળા પુરૂષો + અલોકના એક પ્રદેશને જુએ છે", આ
ઉપગ્રંથી પ્રશ્ન થાય છે કે, અવધિજ્ઞાનિઓ ૫ અગ્રંથી
પદાર્થને જુએ છે ? જો અગ્રંથી પદાર્થને જુએ તોપણ
એક પ્રદેશનો નિયમ જો મળે ?

ઉત્તર - અવધિજ્ઞાનિઓ અગ્રંથી (ઉપગ્રહિત) પદાર્થને
જોઈ શકતા નથી, પણ સર્વથા રૂપી (ઉપવાળા) પદાર્થને
જોઈ શકે છે તથા જાણી શકે છે, આ પ્રમાણે વિગેષા-
વશ્યકમા તથા જીજ્ઞાસર્વ પ્રથેમા પણ કહેવામા આવ્યું
છે, તેમજ આ ગાથામા 'અલોકના એક આકાશ પ્રદેશને
જુએ' એમ જે કહેલું છે, તે પણ સત્ય છે કેમકે શ્રીનર
સૂત્રમા 'અલોકસ્ત ઇમણસ્સ' એવો સૂત્રપાઠ મળી આવે
છે આ પાઠની વ્યાખ્યા કરતા મલયગિરિસિદ્ધિ કહે છે કે,
જે અવધિજ્ઞાનથી અલોકના એક આકાશ પ્રદેશને જુએ
તેજ અવધિજ્ઞાનથી અનેક આકાશ પ્રદેશોને પણ જુએ, એવું
એ જ્ઞાનનું મામરું છે જો કે અલોકમા અવધિજ્ઞાનને
કંઈ પણ જોવાનું હોતું નથી. છતાં અહીં જે કહેવામા
આવ્યું છે તે માત્ર તેના મામરુંનું જ વર્ણન છે' આ
ઉપગ્રંથી જણાય છે કે અવધિજ્ઞાની, અલોકના એક પ્રદેશ
ને જુએ એવો કંઈ નિયમ નથી આ ગાથામા એક

x અપ્રતિપાતી અવધિજ્ઞાન-એટલે જ અવધિજ્ઞાનના કમળજ્ઞાનની પ્રતિ-
પતિ નાશ ન થાય ન

+ આના એટલે જે પ્રથમા કન-પુત્રન માટે છે તા માત્રના પાત્ર
જો હતા નથી માત્ર આપેલ સ્વરૂપિની જે જુદા નવા
અપ્રેમ : અથવા તે સ્વરૂપિની માત્ર નો પ્રેમ

પ્રદેશ સબ રે જે કહેવામા આવ્યુ છે, તેનુ મહત્વ એ છે કે, અવધિજ્ઞાનનુ મામર્ય અતિતીવ્ર હોય છે

પ્રશ્ન ૪૪ મો — ચઉમામામા મમવમગ્ણ હોય છે કે નહિ ?

ઉત્તર — ચઉમામામા કોઇ મમયે મમવમગ્ણ હોય છે અને કોઇ મમયે નથી હોતુ

પ્રશ્ન ૪૫ મો — ચાતુર્માસમા મમવમગ્ણ જ્યારે હોતુ નથી ત્યારે મિત્રામન ઉપર બેડેલા ભગવાન, જ્યારે દેગના આપે છે, ત્યારે તેમને ચાગ મુખ હોય છે કે નહિ ?

ઉત્તર — શ્રીમાન ભટ્ટાન્ક શ્રીવિજયમેનસુગીશ્વરે જ્યેલા પ્રશ્નમથના અનુમાને જણાય છે કે, મમવમગ્ણ ન હોય તો પણ જિનેન્દ્રો ચાગ મુખવાળા હોય છે અને તે મમયે બાગ પર્પદાઓની જ્યના પણ હોય છે

પ્રશ્ન ૪૬ મો — પ્રથમ પૂર્વનુ માપ એક હાથીનુ છે, બીજા પૂર્વનુ માપ બે હાથીનુ છે—એમ ચાહે પૂર્વના માપ કહેવામા આવ્યા છે આ વિષે પ્રશ્ન છે કે, તે હાથી પહેલા આગમા ઉત્પન્ન થયેલો સમજવો કે બીજા, ત્રીજા, ચોથા અથવા પાચમા આગમા ઉત્પન્ન થયેલો સમજવો ?

ઉત્તર — એ હાથી, મહાવિદેહ ક્ષેત્રમા ઉત્પન્ન થયેલો સમજવો, તે મિત્રાય બીજે કોઇ નહિ કેમકે તેજ હાથીનુ મહાપુન્ડ્રવા માટે ગાત્રમા કહેવામા આવ્ય છે

પ્રશ્ન ૪૭ મો — ધારો કે કોઈ મન:પર્યાય જ્ઞાનવાળો સાધુ કોઈએક જૂદા ક્ષેત્રમાં ગહેલો છે અને કેવલી લગવાન બીજા કોઈ ક્ષેત્રમાં રહેલા છે, એ અવસરે જો મન-પર્યાય જ્ઞાનવાળા સાધુના મનમાં કંઈ મનઃક્રમ થાય તો તે શું કરે ?

ઉત્તર — આ પ્રશ્નનો ઉત્તર, અનુત્તર વૈમાનિક દેવોના મબધમાં અમે પ્રથમ જે કહી ગયા છીએ તે પ્રમાણે સમજ લેવો.

પ્રશ્ન ૪૮ મો — સાધુને વીગ વમાં જીવદયા પાળવાની કહી છે અને આજુઠ આદિ ઉત્તમ શ્રાવકોને માત્ર સવા વમોજ જીવદયા પાળવાની કહી છે, એ કંઈ ગીતે ?

ઉત્તર —

“થૂલા સુહુમા જીવા સકપ્પારમઓ અ તે દુવિહા ॥

સાવરાહનિરવરાહા સાવિક્ષા ચેવ નિરવિક્ષા ’ ॥૧૧॥

આ ગાથામાં કહેવાનું એ છે કે, પ્રાણીઓની હિંસા એ પ્રકારે થાય છે એક તો સ્થૂલ હિંસા અને બીજી સૂક્ષ્મ હિંસા તેમાં સ્થૂલ હિંસા દ્વિધન્દ્રિય વગેરેનો વધ કરવાથી થાય છે અને સૂક્ષ્મ હિંસા એકેન્દ્રિયનો વધ કરવાથી થાય છે અહીં પાંચે પ્રકારના પૃથ્વીકાયાદિ બાહર જીવો મનજવા, નહિ કે સૂક્ષ્મ નામકર્મોદયવાળા । કેમકે, તેઓ મર્વ લોકમાં વ્યાપ્ત ગહેલા છે, તેઓનો કદી વધ થઈ શકે નહિ તેઓ તો પોતાની મેળેજ આયુષના ક્ષયે મરણ પામે છે આ ગીતે માધુઓને સ્થૂલ હિંસા તથા સૂક્ષ્મ

હિસા-એમ બન્ને પ્રકારની હિસાથી દૂર રહેવાનું છે અને તેથીજ તેઓને માટે વીમ વમા જીવદયા કહી છે ગૃહસ્થો તો મ્યુલ હિમાથીજ દૂર રહી શકે છે મુક્ત હિમાથી દૂર રહી શકતા નથી કેમકે તેઓ પૃથ્વી, જળ વગેરેમા નિત્ય આગભવૃત્તિ કર્યા કરે છે આ ગીતે તેઓને માટે દગ વમા જીવ દયા ગહે છે, હવે તેમા પણ મ્યુલ પ્રાણીનો વંશ બે પ્રકારે થાય છે. એક તો સકલપથી અને બીજો આગભથી તેમા મકલપથી એટલે હુ આને માત્ર, આવા મન સકલપથી જે પ્રાણીવંશ થાય છે તેથી ગૃહસ્થી દૂર રહી શકે છે. પણ આગભથી થનાગ પ્રાણી-વંશથી દૂર રહી શકતો નથી કેમકે ખેતીવાડી વગેરેના આગભમા દ્વિધન્દ્રિય વગેરેનો હિસા થવાનો મભવ છે, અને તેવા આગભ જો ન કરે તો નાગીર તથા કુટુંબનો નિર્વાહજ ન થઈ શકે આ ગીતે દગ વસામાથી પણ અર્ધો ભાગ જતા પાત્ર વમા બાકી ગહે છે હવે સકલપથી થનાગ પ્રાણીવંશના પણ બે પ્રકાર છે એક તો સાપગધી અને બીજો નિગ્ધગધી તેમા નિગ્ધગધીના વધથી ગૃહસ્થી દૂર રહી શકે છે પણ સાપગધીના સબધમા નાના મોટા અપગંધનો તેને વિચાર કરવો પડે છે આ ગીતે પાત્ર વમામાથી પણ અર્ધ ભાગ ચાલ્યો જતા અઢી વમા ગલ છે હવે નિગ્ધગધીનો વધ પણ બે પ્રકારે થાય છે એક તો માપેક્ષ અને બીજો નિગ્ધેક્ષ તેમા નિગ્ધેક્ષ દષ્ટિએ નિગ્ધગધીના વંશથી ગૃહસ્થ દૂર રહી શકે છે. પણ માપેક્ષ-દષ્ટિએ નિગ્ધગધીના વંશથી ગૃહસ્થ નહીં શકે તો ગાદતો નથી કેમકે ગાદા વગેરેમા જો વગેરેને

ચવાવવા માટે સાધારણ ગીતે પણ તેઓને માગવા પડે છે અને પાક વગેરેમા પ્રમાદ ગળનાગ પોતાના પુત્ર વગેરેને પણ માગવા-બાધવાનો પ્રસંગ આવે છે આ ગીતે અઢી વમાર્થીમા પણ સવા વસો બાદ જગતા માત્ર સવા વસોજી જીવદયા ગૃહસ્થ પાળી શકે છે, એમ શ્રાદ્ધપ્રતિ-ક્રમણુ સૂત્રની વૃત્તિમા કહેવામા આવ્યું છે

પ્રશ્ન ૪૯ મો — ઐવેયક દેવો, જિનપ્રતિમાને કેમ પૂજતા નથી ? વળી તે દેવો વસ્ત્રાવકાર ધારણ કરે છે કે નહિ ?

ઉત્તર — નવ ઐવેયકમા વાંચા હોતી નથી અને વાંચા નહિ હોવાને લીધે જળ પણ હોતુ નથી, તો જળ વિના પૂજા કેમ થઈ શકે ? વળી ઐવેયક દેવો જેવા જન્મે છે તેવાજ ગરીરવાળા હોય છે, વસ્ત્રાવકાર વગેરે ધારણ કરતા નથી, એમ જનાભિગમ સૂત્રમા કહેવામા આવ્યું છે

પ્રશ્ન ૫૦ મો — મહોપાધ્યાય શ્રી યગોવિજયગણિએ જ્યેષ્ઠો આવી એક ગાથા છે —

‘પૂર્વપ્રયોગ ને ગતિપરિણામે વધન છેદ અમગ’

આ ગાથામા જ્ઞેવા ‘પૂર્વપ્રયોગ’ અને ‘ગતિપરિણામ’ આ બે પદ ઉપર કેટલાએક આવા દૃષ્ટાનો કહે છે કે, પૂર્વપ્રયોગ બાણની પેઠે મમજવો અને ગતિપરિણામ તુબદાની પેઠે મમજવું વળી આ ગાથામા જ્ઞેવા ‘અમગ’ પદ ઉપર એક દાના કળનું દૃષ્ટાન કહે છે અને ‘વધન છેદ’ ઉપર તુબદાનું દૃષ્ટાન કહે છે, તો આ વિષે નિર્ણય શો છે ? આ દૃષ્ટાનો કયા કહેવામા આવ્યા છે ?

ઉત્તર — તત્વાર્થ ભાષ્યના અનુસારે જણાય છે કે, બંધન છેદના સબંધમાં એરડાના કળનુ દૃષ્ટાત બંધ બેસતુ છે, તુબડાનુ દૃષ્ટાત ચોખ્ય નથી જે પ્રમાણે તત્વાર્થ ભાષ્યમાં કહ્યું છે તેજ પ્રમાણે ભગવતીના સાતમા શતકના પ્રથમ ઉદ્દેશકમાં આવુ અકર્મસૂત્ર કહેવામાં આવ્યું છે — “ગદ્ વજ્રાય રિત્તિ” અર્થાત ગતિપરિણામ ‘નિસ્સંગવારણિ’ નિઃસંગપણાથી થાય છે એટલે કર્મરૂપી મેક્ષનો ત્યાગ કરવાથી થાય છે, તેમજ ‘નિરગ્નવારણિ’ નીરાગ્નીપણાથી એટલે મોહનો ત્યાગ કરવાથી થાય છે ‘ગદ્વરિણામેણતિ’ તુબડારૂપ દ્રવ્યની પેઠે ગતિસ્ત્રભાવપણાથી થાય છે ‘વજ્રણેયણારિત્તિ’ એરડાના કળની પેઠે કર્મરૂપ બંધનનુ છેદન કરવાથી થાય છે ‘નિરિગ્નવારણિ’ પ્રમાણની પેઠે કર્મરૂપ ધિણાનો ત્યાગ કરવાથી થાય છે અને ‘વૂઝવજોમેણતિ’ બાણની પેઠે મકર્મતાયુક્ત ગતિપરિણામરૂપે મિશ્ર થવાથી થાય છે

પ્રશ્ન ૫૧ મો — સ્કંધકનિષ્પન્ની પેઠે યત્રમાં પીડાતો કોઈ સાધુ, ૪૦ વાતિકર્મનો તાગ કરી અતકૃત્કેવલીપણે માત હાથના રાગરે મુક્તિ પામે, ત્યારે તે અવસ્થામાં તેની કેટલા પ્રમાણની અવગાહના થાય ?

ઉત્તર — પ્રવચન સારોદ્ધારના વચનથી તથા ઉપપાતિક સૂત્રની વૃત્તિથી જણાય છે કે, સાત હાથ ગરીબના માપવાળો જે સાધુ યત્રપ્રયોગથી મુક્તિ પામે છે, તેની

* અવગાહના થાય-એટલે કેના પ્રમાણના મેરમા તે માન લાધનુ ગરીબ ગિયનિ મ્મી મકે-પ્રદેશ મ્મી મં ?

એ અવસ્થામાં બત્રીસ આગળની અવગાહના થાય છે, તેમાં કંઈ કેરકાર નથી.

પ્રશ્ન ૫૨ મો - ‘અવયરણ ચદસૂરાણ’ એ ગાથામાં જણાવ્યું છે કે, વીર ભગવાનને વાહવા માટે ચંદ્ર તથા સૂર્ય મૂળવિમાનની સાથે અહીં આવ્યા હતા તેમાં પ્રશ્ન એ છે કે, તારાઓના વિમાનોનો અવકાશ ધમોજ અટપ હોવાથી ચંદ્ર તથા સૂર્ય અહીં કેવી રીતે આવી શક્યા ?

ઉત્તર - ચંદ્ર તથા સૂર્ય, ભગવાનને વાહવા માટે મૂળ વિમાનની સાથે અહીં આવ્યા હતા, એ તો એક આશ્ચર્ય (અચ્છેડ) જ ગણાય છે તેમજ તારાઓના વિમાનોનો અવકાશ અટપ હોવા છતાં તેઓનું (સૂર્ય-ચંદ્રનું) અહીં આવવું, તેનો પણ આશ્ચર્યમાંજ સમાવેશ થતો હોવાથી તે કંઈ અહમ્મત નથી, આમ કેટલાક ઉત્તર આપે છે, પણ એ ઉત્તર બરાબર નથી તેનો નિર્ણય સ્થાનાગસૂત્ર-માં આ પ્રમાણે છે -

‘તિર્હિ ઠણેહિ તારારૂવે ચલેજ્જા, ત જહા વિકુલ્લ-માણે વા પરિયારેમાણે વા ઠણાઓ વા ઠણ સક-મ્મમાણે તારારૂવે ચલેજ્જા” દરેક તારાઓ ત્રણ પ્રકારે પોતાના સ્થાનનો ત્યાગ કરે છે જેમકે વૈદિક્યશાગર કરીને, અન્ય દેવીઓ સાથે મૈથુન કરવાની ઇચ્છાથી અથવા એક સ્થાનથી બીજા સ્થાને જવાની ઇચ્છાથી અથવા ધાતકીખટ વગેરેના મેરુસુધીના ભાગનો ત્યાગ કરે અથવા

તો ચમરેન્દ્રની પેઠે કોઈ મહર્ષિ'ક દેવ વૈક્રિય વગેરે કરે અને તેને માર્ગ આપવા માટે પોતાના સ્થાનનો ત્યાગ કરે છે" એમ સ્થાનાગસૂત્રની વૃત્તિના વચનથી આમા કોઈ પ્રકારનો વિરોધ જણાતો નથી

પ્રશ્ન ૫૩ મો — આ 'હુડા' અવસર્પિણીમા એકવીસ હજાર વર્ષના છઠ્ઠા આરામા લગભગ એક હાથના ગરીર વાળા પણાં માણસો થશે તેઓ વૈતાલ્ય પર્વતની ગુફાઓમા રહેશે તે વખતે ગંગા તથા સિંધુ નદી રથના પૈદાની ઉપમાએ વહેશે તેઓના જળમા માછલા વગેરે પ્રાણીઓ પણા ઉત્પન્ન થશે વળી તે વખતે વૈતાલ્ય પર્વતની ગુફામા ગહેનાગ મનુષ્યો, માછલા ઉપર પોતાની આજીવિકા ચલાવશે અને ટાલ તથા તાપના ભયથી સૂર્યના અન્ત થયા પછી સધ્યાકાળે ગુફાઓમાથી બહાર નીકળીને જ્યાં ગંગાનું જળ હશે ત્યાં આવીને જળવંદે જળમાથી માછલા બહાર કાઢી રેતીમાં નાખીને પોતપોતાને સ્થાનકે ચાલ્યા જશે પછી બીજે દિવસે સધ્યાસમયે તે માછલાઓને લઈને તેઓ ઉતાવળા ગુફાઓમા પેસી જશે એ પ્રમાણે આજીવિકા ચલાવનારા તે મનુષ્યો, આવતા પહેલાં આરામા પણ તેવાજ રહેશે, એમ ફીપાલિકા કુલપમા પણ કહ્યું છે અને તે સત્ય છે, પણ પ્રશ્ન એ છે કે, ગંગાનું ક્ષેત્ર પ્રમાણગુણરૂપ હોવાથી રથના પૈદાની ઉપમાવાળો તેના જળનો પ્રવાહ, વૈતાલ્ય પર્વતની ગુફાઓથી અત્યંત દૂર હશે, જેથી એ ગુફાઓમા ગહેનાગ મનુષ્યો, માછલા લેવા માટે એ પ્રવાહ સુધી કેમ પહોંચી શકશે ?

ઉત્તર — ગગાનો પ્રવાહ તે સમયે જ્ઞોભૂતક આકારનો હશે, તેથી તેનું જળ ગુફાની સમીપમા પણ હશે અને તેનેજ લીધે બિલવાસી મનુષ્યોને, ત્યાં જવા-આવવામા કોઈ પ્રકારનો શ્રમ નહિ રહે

પ્રશ્ન ૫૪ મો — ધારો કે કોઈ આવક મામાયિક લઈને બેઠો હોય અથવા પ્રતિક્રમણની અદર કાયોત્સર્ગમા બેઠો હોય, ત્યારે ઉદ્ધર વગેરે ઉપર દોડી જતો બિલાડો તેના બેવામા આવે તો તેણે શું કરવું ?

ઉત્તર — સામાયિકમા બેઠેલો અથવા પ્રતિક્રમણમા આવતા કાયોત્સર્ગમા બેઠેલો કોઈ આવક, ઉદ્ધર વગેરે ઉપર દોડી જતા બિલાડાને જે જીવે તો તેણે એક ક્ષણનો પણ વિલંબ કર્યા વિના સત્વર ઉડીને હરકોઈ પ્રકારે જીવની રક્ષા કરવી બેઠેલે કેમકે શ્રી પાર્શ્વનાથ પ્રભુએ કહ્યું છે —

“કૃપાનદીમહાતીરે સર્વે ધર્માસ્તૃણાંકુરા” —

અર્થાત્ દયારૂપી નદીના મહાન કાંડા ઉપર સર્વ ધર્મોરૂપી વામના અકુરો સ્થિતિ કરી રહ્યા છે—એટલે સર્વધર્મો દયાના આગારેજ ટકી રહ્યા છે

પ્રશ્ન ૫૫ મો — સૂક્ષ્મ નિગોદજીવોનું આયુષ સામાન્ય રીતે બસેા છપ્પન xઆવલિકા કહેવામા આવ્યું છે,

* ગોનત્ર આમગ-એને જેની રીતે ગાન મૂલ કરતી આલી જતી હોય ત્યારે તેના મૂલનો પ્રવાહ આગ-અવગો આવે કે તેમ તે મમને ગગાનો પ્રવાહ આગ-અવગો આવશે

x નાસિ એને અમખ્યાના મમન પ્રમાણેનો એ કામરિભાગ

તે શુ + પર્યાપ્તિનિગોદ જીવનુ કે અપર્યાપ્તિ નિગોદ જીવનુ ?
 નો પર્યાપ્તિ જીવનુ કહ્યું હોય તો અપર્યાપ્તિનુ તેના કરતા
 શુ ઓછું સભવે છે ? પણ તે તો અયોજ્યજ ગણાય.
 કેમકે, શાસ્ત્રમા એ પ્રમાણે કહેવામા આવ્યું નથી ત્યારે
 પર્યાપ્તિ જીવનુ આયુષઅપર્યાપ્તિ કરતા શુ અધિક સભવે છે ?

ઉત્તર — સૂક્ષ્મ નિગોદમા પડેલા જીવોની તથા પર્યાપ્તિ
 જીવોની સ્થિતિજન્યમા જન્ય અને ઉત્કૃષ્ટમા ઉત્કૃષ્ટ સુ-
 દ્લક ભવના નામ વિના સામાન્ય રીતે અતર્મુદ્ધર્ત સમયની
 કહેલી છે આ વાત જીવાભિગમસૂત્રમા તથા પ્રજાપતા
 સૂત્રમા જોવામા આવે છે વળી એ સૂત્રની વ્રતિમા પર્યાપ્તિના
 અતર્મુદ્ધર્તની અપેક્ષાએ અપર્યાપ્તિના અતર્મુદ્ધર્તને (પ્રમા-
 ણમા) અત્પ કહેવામા આવ્યો છે, અને કર્મવિપાકની
 બ્રહ્મવૃત્તિ વગેરેમા સુદ્લક ભવમહણુને સર્વ જીવો કરતા
 અત્પ જીવવાડપે વર્ણવેલ છે, તે ઉપરથી નિશ્ચય થાય છે કે,
 અપર્યાપ્તિ સૂક્ષ્મ નિગોદ જીવોનુ આયુષ ઊંચું
 આવલિ ઊંચું સુદ્લક ભવમહણુરૂપ હોઇને સર્વ જન્ય,
 તથા ઉત્કૃષ્ટની દૃષ્ટિએ કઇક અધિક પણ હોય છે અને
 પર્યાપ્તિ નિગોદ જીવોનુ આયુષ તો જન્ય અને ઉત્કૃષ્ટની
 દૃષ્ટિએ પણ અધિક હોય છે, એમ માગીગીતે જાણી
 શકાય છે

પ્રશ્ન ૫૬ માં — અનત જીવોનુ એક શરીર એવો

+ જેઓએ આદ્ય વગેરે પરાપ્તિઓ આપીને પ્રમાણ કરી ૧૫ તેના
 નિગોદ જીવોને ‘પરાપ્તિ નિગોદ જીવ’ પ્રમાણ આપે છે તેમજ જેઓએ
 એ પરાપ્તિઓ પૂર્ણ કરી ન દીધી તેના જીવોને અપરાપ્તિ નિગોદ જીવ
 ગણાવે છે.

‘ નિર્ગોષ ’ શબ્દનો અર્થ થાય છે, ત્યારે ‘ સાધારણ ’ શબ્દનો રો અર્થ થાય છે ?

ઉત્તર—જેમના શરીર, આહાર વગેરે સમાન હોય છે— એક હોય છે તે જીવો ‘ સાધારણ ’ કહેવાય છે અર્થાત એક જીવે આહાર કર્યો તો સર્વ જીવો આહાર કરનારા થઈ ગહે છે અને એક જીવે સ્વામોર્ચ્છાસ લેતો હોય તો સર્વ જીવો શ્વાસોર્ચ્છાસ લેનારા હોય છે, માટે તેઓ ‘ સાધારણ ’ કહેવાય છે, એમ આચાર્યગના પ્રથમ શ્રુતસ્કંધ અધ્યયનના પાચમા ઉદ્દેશકમા છે

પ્રશ્ન ૫૭ મો — આનંદકટપાદિ દેવલોકમા રહેલા ‘ મનપ્રતિચારક ’ (મનમા ઉપસ્થિત થયેલી સ્ત્રીઓને ભોગવનારા) દેવો, પોતાના મનમા કોઈ પ્રકારનું પરિણામ જ્યારે કરે છે, ત્યારે મૌઘર્મ તથા ઇશ્વાન દેવલોકની દેવીઓ, તેઓને માટે નાના મોટા માનસિક સંકટપો કરે છે, પરંતુ તે દેવીઓ પેલા દેવાના મનપરિણામને કેવીરીતે જાણે છે ? કેમકે અવધિજ્ઞાનનો વિષય, ઉપર ઉપરના લોકમા અતિ અદ્ય કહેવામા આવ્યો છે

ઉત્તર — જેમ દિવ્ય અનુભાવ (શક્તિ) થી સુપર્વશુકના (દેવાના વીર્યના) પ્રુદ્ગનો, તે દેવીઓના અગમા ઉપાદિરૂપે પરિણામ પામે છે તેમજ એ દેવીઓના અગના કુકવા વગેરેથી તુન્નતજ તેઓને ઇચ્છિત જ્ઞાન પણ થાય છે, એમ જણાય છે આ વિષયના ચથાર્થ સ્વરૂપને તો સર્વજ્ઞ ભગવાન જાણે, પરંતુ આજ આગયને ભગવાન આર્યશ્યામ પણ પ્રજાપના સૂત્રમા કહે છે —

તત્થ ણં જે તે મળપરગા દેવા તે વા તેસિં ઇચ્છા
મળે સમુપજ્જઈ, ઇચ્છામો ણ અચ્છરાહિં સહ્ધિં
મળપરિયાણ કરેત્તણ, તઓ ણં તેહિં દેવેહિ એવ
મળસિકણ સમાણે સ્વિપ્પમેવ તાઓ અચ્છરાઓ
તત્થ ગયાઓ ચેવ સમાણીઓ અણુત્તરાઈં ઉચ્ચાવ-
યાઈ પહારેમાણીઓ ચિદ્ધતિ, તત્થ ણ તે દેવા તાહિ
અચ્છરાહિં સહ્ધિ મળપરિયાણ કરેતિ ઇત્યાદિ”

આન તકટપ વગેરે દેવલોકમા ‘મનપ્રતિયારક’ દેવાના મન-
મા આવી ઇચ્છા ઉત્પન્ન થાય છે કે, અમારી ઇચ્છા છે કે
તે અપ્સરાઓ સાથે અમે મનપ્રતિયારક (માનસિક ભોગ)
કરીએ એ રીતે તે દેવા પોતાના મનમા ભોગેચ્છા કરે છે
કે તુલજ તે અપ્સરાઓ પણ ત્યાં (પોતાના સ્થાનમા)
રહીનેજ (તે દેવાથી) ભોગવેલી થાય છે, અને નાના મોટા
સર્વોત્તમ (ભોગસાધનોનો મનમા) નિશ્ચય કરે છે આ
પ્રમાણે તે દેવા અપ્સરાઓ સાથે મનપ્રતિયારક કરે છે”

પ્રશ્ન ૫૮ મો — અદ્વા નાત્રક (નાતરાના) મળધો
કર્ણિકા વગેરે ત્રયોમા કહ્યા છે, પરંતુ તે ઉપરાત બોહતેર
નાત્રકો પણ થાય છે, તેઓનો વિચાર પોતાની બુદ્ધિથી
કરી લેવા, એમ ચરિત્રોમા નેવામા આવે છે આ બહોતેર
નાત્રકો કેવી રીતે સમજવાં, તેની કથા દર્શાવીને સમજાવો

ઉત્તર — મધુરા નગરીમા કુબેરસેનાનામની એક વેશ્યા
હતી, તેને એક જોડણુ જન્મ્યુ. તેમા પુત્રનુ નામ કુબેરદાસ

પાણ્ય અને પુત્રીનું નામ કુબેરદત્તા એવું રાખ્યું. એ
 નેડલાને એક એક વીંટી પહોંચી વસતી વીંટીને તથા
 પેટીમાં નાખીને યમુના નદીના પ્રવાહમાં વહેવડાવી મૂક્યું
 તે પેટી સૂર્યોદય સમયે સૌગંધુર નગર પાસે જઈ પહોંચી,
 ત્યારે એ સ્થળે થલ્લા માટે આવેલા બે શેડીઆએ તે
 પેટીને બહાર કાઢી અને તેમાંથી જે નીકળે તેને વહેતી
 લેવાનો હસાવ કરી તેમાંના એકે પુત્રને લીધો અને બીજાએ
 પુત્રી લીધી અનુક્રમે તે બંને બાળકો તરણ થયા એટલે
 કર્મચોગે તેઓ બંનેનોજ પેલા શેડીઆઓએ પરસ્પર
 વિવાદ કરી આપ્યો ગાસકારો લોક કહે છે કે,

અરોહતુ ગિરિરિસર જલધિમુલ્લય યાતુ પાતાલમ્ ॥

વિધિલિલિનાસરમાલ ફલતિ રૂપાલ ન મૂપાલ ॥

મનુષ્ય, કદાચ પર્વતના રાખગ કુપર ચઢી જાય
 અથવા સમુદ્ર ઓળંગીને બલે પાતાલમાં પેસી જાય તો
 પણ તેના લવાટમાં લખેલા વિનાતાના અક્ષરો હન્કેઈ
 અળે ફળ આપેજ છે, ગભ વગેરે કંઈ પણ કરી
 ગકતા નથી

હવે એક દિવસે, કુબેરદત્તા પોતાના પતિ સાથે મોગ-
 હાખાજી ગમતી હતી તેવામાં પતિના હાથમાં ગેલેલી વીંટી
 તેના જોવામાં આવી અને તુરંતજ તેને પોતાના ભાઈ
 તરીકે ઓળખી લઈ તે વૈરાગ્ય પામી પછી દીક્ષાનો
 સ્વીકાર કરી અનુક્રમે શુદ્ધ બુદ્ધિના પ્રભાવથી અવધિ-
 જ્ઞાન પામી બીજીતરફ એજ અવસરે કુબેરદત્ત કોઈ ડાન
 પ્રમગે મધુગમાં ગયો અને ત્યાં કર્મને વશ થઈ પોતાની

માતા કુબેરસેના સાથે વ્યભિચારમા પડ્યો અનુક્રમે કુબેર-
 સેનાને તે કુબેરદત્તથીજ એક પુત્ર પણ થયો આ વાત
 કુબેરદત્તાએ અવધિજ્ઞાનથી જાણી એટલે તેના મનમા
 વિચાર થયો કે, 'અહો ! આનો પ્રભુજી અયોગ્ય બન્યું '
 આવો વિચાર કરી કુબેરદત્તા તે બંનેને બોધ આપવા
 માટે મધુગમા ગઈ અને ત્યાં વેળ્યાના રૂબા (કુબેરસેનાના
 વગમા) પોતાને માટે નિવાસસ્થાન માગીને ત્યાં રહી
 એક વખતે કુબેરદત્તથી ઉત્પન્ન થયેલો કુબેરસેનાનો પુત્ર
 ગુરો હતો, ત્યારે કુબેરદત્તા માંત્રી મંત્રે કહેવા લાગી -
 "હે બાળક ! તું ગેરે છે કેમ ? છાનો રહે તું મને અત્યંત પ્રિય
 છે કેમકે તારી માથે માગ છ મળ્યો છે, સાભળ, ૧ તું
 માગ પતિનો પુત્ર છે માટે માગ ૫૫ પુત્ર છે ૨ માગ
 ભાઈનો પુત્ર છે ૩ માગી માતાના ઉદરમા ઉત્પન્ન થયો
 છે માટે તું મારો ભાઈ છે ૪ માગ પતિનો નાનો ભાઈ
 છે તેથી તું મારો દિયર છે ૫ માગી માતાના પતિનો
 ભાઈ હોવાને કીધે તું માગ પિતાનો ભાઈ છે ૬ તમજ
 માગી ગોદયનો પુત્ર કુબેરદત્ત છે અને તું કુબેરદત્તનો પુત્ર
 છે, માટે મારો પણ પાત્ર છે એ ગીતે હે વત્સ ! માગી
 માથે તારા છ મળ્યો છે હવે તારા પિતાની માથે પણ
 માગ છ મળ્યો છે, સાભળ, ૧ તે મારો પતિ છે ૨ મારા
 પિતા છે ૩ મારો ભાઈ છે ૪ માગી માતા કુબેરસેના
 વેળ્યાનો પતિ હોવાને કીધે મારો દાદો છે ૫ માગ પતિની
 માતા જે વંશ્યા તેનો એ પતિ હોવાને કીધે મારો સસરો
 છે અને ૬ મારી ગોદય (વિશ્યા) નો પુત્ર હોવાને કીધે

મારો પણ પુત્ર છે. આ રીતે તારા પિતાની સાથે પણ મારા
 છ સબધો છે વળી હે બાળક ! તારી માતા સાથે પણ
 મારા છ સબધો છે, સાબળ, ૧ તે મારી માતા છે,
 ૨ મારા ભાઈની સ્ત્રી છે. ૩ મારી રોકડ છે, ૪ પતિની
 માતા હોવાને લીધે મારી સાસુ છે, ૫ મારી રોકડના
 પુત્રની વહુ હોવાને લીધે મારી પણ વહુ છે ૬ અને
 મારા પિતા કુબેરદત્તની માતા હોવાને લીધે તે મારી દાદી
 છે વળી હે પુત્ર ! કુબેરદત્તની સાથે તારા પણ છ સબધો
 છે સાબળ, ૧ તે તારો પિતા છે, ૨ તારો ભાઈ છે,
 કેમકે તમારી બન્નેની માતા એક છે, ૩ આપણી બન્નેની
 માતા પણ એક હોવાને લીધે હું તારી બહેન થાઉં
 જેથી મારો પતિ કુબેરદત્ત તારો બનેલી થાય, ૪ મારો
 ભાઈ હોવાથી એ કુબેરદત્ત તારો મામો થાય, ૫ તું
 મારી રોકડનો પુત્ર છે તેથી હું તારી માતા થાઉં અને મારી
 માતા કુબેરસેનાનો પતિ હોવાથી કુબેરદત્ત તારી માતાનો
 પિતા થાય, ૬ તેમજ તારા પિતાની હું બહેન છું અને
 તારો પિતા મારો પતિ છે મારે તે તારો પ્રિયો થાય વળી
 હે બાળક ! વેરયાની માથે પણ તારા છ સબધો છે,
 સાબળ ૧ તે તારી માતા છે, ૨ તારા પિતાની માતા
 છે, ૩ તારા ભાઈ કુબેરદત્તની સ્ત્રી હોવાથી તે તારા
 ભાઈની સ્ત્રી છે, ૪ હું તારી બીજી માતા છું અને આ
 વેશ્યા મારી માતા છે તેથી તારી દાદી છે, ૫ તું મારો
 ભાઈ છે અને આ વેશ્યા મારી રોકડ હોવાથી તારી બહેન
 થાય છે, ૬ તેમજ તું મારી રોકડનો પુત્ર હોવાથી બધું

છે અને આ વેશ્યા કુબેરદત્તની વહુ હોવાથી તારા ભાગે-
જની વહુ છે વળી હે બાળક ! માગી સાથે પણ તારા
છ સબ ધો છે, સાબળ - ૧ હું તારી બહેન છું, ૨ તું
મારી રોકાયનો પુત્ર છે માટે હું તારી માતા છું, ૩ તારા
પિતાની હું બહેન છું તેથી તારી કેદ છું, ૪ તારા
ભાઈની હું પત્ની છું તેથી તારા ભાઈની સ્ત્રી છું, ૫ તું
મારી રોકાયના પુત્રનો પુત્ર છે તેથી હું તારા પિતાની
માતા છું ૬ અને મારી માતાના પતિનો તું નાનો ભાઈ
છે તેથી હું તારા ભાઈની પુત્રી છું વળી હે પુત્ર !
તારા પિતા કુબેરદત્તને તારી સાથે છ સબ ધો છે, જેમકે:-
૧ તારી માતા અને કુબેરદત્તની માતા એક હોવાથી
કુબેરદત્ત તારો ભાઈ છે, તું એનો પુત્ર છે, ૩ માગ
ભાઈ કુબેરદત્તનો તું પુત્ર છે, તેમજ મારી રોકાયનો પુત્ર
હોવાથી તું મારો પણ પુત્ર છે અને એ રીતે કુબેરદત્તનો
તું ભાગેજ છે, ૪ માગ પતિ કુબેરદત્તની તથા મારી
બહેનની માતા એક છે અને તેથી કુબેરદત્તનો તું માગો
છે, ૫ કુબેરદત્તની સ્ત્રી વેશ્યા અને તેના પુત્ર કુબેરદત્તનો
તું પુત્ર છે, તેથી એનો પૈત્ર થયો ૬ અને કુબેરદત્તની
માતા વેશ્યા, તેના પતિ કુબેરદત્તનો તું પુત્ર હોવાથી એનો
કોકો પણ થયો તેમજ હે વત્સ ! કુબેરદત્તને પણ વેશ્યા
ની સાથે છ સબ ધો છે, સાબળ, ૧ આ વેશ્યા કુબેર-
દત્તની માતા છે, ૨ એના પત્નીભાવને પામી માટે તેની
સ્ત્રી છે, ૩ હું એની સ્ત્રી છું અને વેશ્યા મારી માતા
તેથી એ તેની સામું પણ છે, ૪ કુબેરદત્તની માતાની

હુ શોક્ય થઈ તેથી અને તેની માતા મારી માતા હોવાને લીધે આ વેશ્યા એની માતાની માતા થઈ, ૫ મારી શોક્ય હોવાથી મારા બધું કુબેરદત્તની આ બહેન થઈ, ૬ અને માતાના પતિ કુબેરદત્તની માતા હોવાથી એ કુબેરદત્તને આ પિતાની માતા થઈ વળી હે વત્સ ! મારી સાથે પણ આ કુબેરદત્તના છ સબધો છે જેમકે - મે એની સાથે ૧ પત્નીભાવ અનુભવ્યો છે તેથી હુ તેની સ્ત્રી થાઉં, ૨ કુબેરદત્ત મારી માતાનો પતિ થયો તેથી હુ તેની પુત્રી થાઉં, ૩ અમાગી બન્નેની માતા એક છે તેથી હુ તેની બહેન થાઉં, ૪ હુ એની માતાની શોક્ય થઈ તેથી તેની માતા પણ થાઉં, ૫ કુબેરદત્તની પત્નીના પુત્રની પત્ની હોવાથી હુ એને પુત્રવધૂ થાઉં. ૬ અને કુબેરદત્ત મારી બોબાઈનો પુત્ર હોવાથી હુ તેને પિતાની બહેન થાઉં વળી હે બાબક ! તારી સાથે વેશ્યાના પણ છ સબધો છે, જેમકે - ૧ તુ એનાથી ઉત્પન્ન થયો મારે પુત્ર છે, ૨ આ વેશ્યાના પતિ કુબેરદત્તનો તુ નાનો ભાઈ છે તેથી વેશ્યાનો તુ કિયથ થયો, ૩ વેશ્યાનો પુત્ર કુબેરદત્ત અને કુબેરદત્તનો પુત્ર તુ તેથી વેશ્યાનો તુ પૌત્ર થયો ૪ હુ વેશ્યાની શોક્ય અને એ ગીતે હુ કુબેરદત્તની સાનુ થઈ, કુબેરદત્ત મારા સ્વામી તેથી વેશ્યાનો મસરો થયો અને તુ કુબેરદત્તનો નાનો ભાઈ હોવાથી વેશ્યાનો કાકોજી થયો, ૫ વેશ્યાની શોક્ય હુ અને તુ મારો ભાઈ હોવાથી વેશ્યાનો પણ ભાઈ થયો, ૬ તેમજ માન ભાઈનો પુત્ર તુ અમે બન્ને શોક્ય હોવાને લીધે વેશ્યાને પણ તે પ્રમાણે જ થયો અને તેથી વરયાને ભાઈ

નો પણ પુત્ર થયો હવે હે વત્સ ! કુબેરદત્તની સાથે પણ વેશ્યાને છ સળધો છે, જેમકે:- ૧ અત્યારે વેશ્યાનો એ પતિ છે, ૨ પ્રથમ નેનાથી એ ઉત્પન્ન થયેલો હોવાથી વેશ્યાનો એ પુત્ર છે, ૩ હું વેશ્યાની પુત્રી છું અને કુબેરદત્ત મારો પતિ છે તેથી વેશ્યાને જમાઈ થયો, ૪ વેશ્યાના પતિ કુબેરદત્તની હું બહેન છું તેથી વેશ્યાની હું નણદ થઈ અને કુબેરદત્ત મારો પતિ હોવાને ક્ષીધે વેશ્યાનો નણદોઈ થયો, ૫ વેશ્યાના પતિ કુબેરદત્તની હું માવડી માતા થાઉં તેમજ એ કુબેરદત્ત મારો પતિ થાય તેથી વેશ્યાનો સસરો થયો ૬ અને ગોકયના મળધે પણ કુબેરદત્ત મારો ભાઈ હોવાને ક્ષીધે વેશ્યાનો પણ ભાઈ થયો હવે વેશ્યાને મારી સાથે પણ છ સળધો છે જેમકે - ૧ વેશ્યાના પતિ કુબેરદત્તની હું બહેન હોવાથી વેશ્યાની નણદ થઈ, ૨ અમારા બન્નેનો પતિ એક હોવાથી વેશ્યાની હું ગોકય થઈ, ૩ હું એની પુત્રી પ્રસિદ્ધ છું, ૪ વેશ્યાના પતિની હું માવડી માતા થાઉં તેથી વેશ્યાની સાસુ થઈ, ૫ વેશ્યાના પુત્ર કુબેરદત્તની હું પત્ની થાઉં તેથી વેશ્યાને પુત્રવધૂ થાઉં ૬ તેમજ વેશ્યાના પુત્રની હું પુત્રી થાઉં તેથી વેશ્યાને પૌત્રી થાઉં '

એ ગીતે અદ્વાર ચોક્ક બહોતે નાતક સળધો થાય છે. મારે હે વત્સ ! તું છાનો રહે " આવા સાન્વીના વચન સાંભળી પોતાના પૂર્વના સળધને બાણી વેશ્યા બોધ પામી તેણે આગ્રિત્ર ગ્રહણ કર્યું અને તેથી તે ભવપાન પામી કુબેરદત્તને પણ આગ્રિત્ર ક્ષીધુ છે, એ વાત કોઈકોઈ ગ્રંથમાં છે

પ્રશ્ન ૫૯ — રાવણ અને લક્ષ્મણ કેટલા ભવ પછી મિશ્રિને પામશે ?

ઉત્તર — રાવણ ચાંદમા ભવમા તીર્થ કરે પરં પામીને સિદ્ધિએ જગે અને લક્ષ્મણ પણ એજ પ્રમાણે તીર્થ કરે પરં પામીને સિદ્ધિએ જગે, એમ દેમાચાર્યના ત્રિપથિ-ગવાકા અગ્નિમા છે

પ્રશ્ન ૬૦ મો —

અતમુહુત્ત નિરયે મુહુત્તચત્તારિ તિરિયમેણુણસુ ॥
દેવેસુ અહ્મમાસો ઉક્કોસવિઝ્ઞવણાકાલો” ॥૧૧॥

નારકીમા ઉત્કૃષ્ટ વિદુર્વાણાનો ગણ અતમુહુત્તનો છે, તીર્થ ચમા તથા મનુષ્યમા આ મુહુત્તનો છે અને દેવોમા એક પપવાડીઆ સુધીનો છે, ઇત્યાદિ આગમવચનથી જણાય છે કે, દેવોએ નવી વિકુર્વેલી વસ્તુ વધારેમા વધારે એક પપવાડીઆ સુધી રહી શકે છે કહેવાનો ભાવ એ છે કે, આ લોકમા દેવો પોતાના રાગરને નાનું મોટું કરે છે અથવા નવા વૃક્ષ, નળાવ, ગામ, ચૈત્ય, મંદિરા તથા અન્યકારો વગેરે જે કંઈ વસ્તુ વિકુર્વે છે તે પરં ફિવસ મુધીજ રહી શકે છે અને પછી પોતાની મેળેજ તે વસ્તુ નારા પામે છે, એમ જીવાભિગમ સૂત્રમા કહ્યું છે, નો શુક્રરાજના અગ્નિમા, જિતાગિ નાજનો અભિગ્રહ પ્રણામ માટે વિમવાચનના અધિષ્ઠાયક ગોમુખ નામના યમે વિમવાચન વિકુર્વેઈ હનો, એવી વાત છે આના સંબંધમા કેટલાએક કહ છે કે, એ વિકુર્વેલો વિમવાચન

પર્વત હજી પણ કાશ્મીર દેશમાં છે આ ઉપરથી શ્રાતિ થાય છે કે, દેવોએ વિકુર્વેલી વસ્તુ પખવાડીઆ ઉપર પણ ગહી શકે છે ખરી ?

ઉત્તર—દેવો જ્યારે કંઈ વિકુર્વે છે ત્યારે વૈક્રિય સમુદ્ધવાત કરે છે અને મસારગણ (તે નામનુ રત્ન), હસ-ગર્ભ (એક જાતનુ રત્ન), હીરા, વૈડૂર્યમણિ, બોહિતાણ (એક જાતનો મણિ), અજનપુલક (તે નામનો મણિ) અને સ્ફટિક વગેરેના ઔદારિક પુદ્ગલો મહણ કરી વૈક્રિય રૂપે પરિણામે છે ત્યારે એ વસ્તુ વૈક્રિય કહેવાય છે અને તે એક પખવાડીઆ ઉપર નહેતી નથી, પરંતુ વૈક્રિય કરીને તેને ઔદારિકરૂપે પરિણામે છે ત્યારે એ વસ્તુ લાખા કાળ સુધી પણ રહી શકે છે, દાખલા તરીકે દાગડા તથા અંબોધ્યાપુત્રી હજી સુધી પણ સ્થિતિ કરી નહીં છે કાશ્મીરદેશમાં જે સિદ્ધાચલ પર્વત કરવામાં આવ્યો છે, તેના સખધમાં શ્રાદ્ધ વિધિસૂત્રની વૃત્તિ આ પ્રમાણે કહે છે -

“તસ્યામટવ્યાં તત્તીર્થ તદ્રૂપ સ સુરોત્તમ ॥

ગિરેરુપરિ ચક્રે ચ કિંવા દેવૈર્ન સિદ્ધયતિ ॥૧॥

દેવૈર્વિકુર્વિત પક્ષમેવોત્કર્ષેણ તિષ્ઠતિ ॥

કૃત તુ ચિરમપ્યર્હન્મૂર્તિવદ્ સ્વતોપરિ” ॥૨॥

તે અરણ્યમાં તે તીર્થને તેના મૂળસ્વરૂપમાં તે ઉત્તમ દેવે પર્વત ઉપર કર્યું, અથવા દેવો શુ કરી શકતા નથી ? જે કે દેવોએ વિકુર્વેલી વસ્તુ વધારેમાં વધારે એક પ્રમાણે

વાડીઆ મુઘી રહી ગકે છે પણ તેઓએ જે વસ્તુ કરેલી હોય છે—નિર્માણ કરેલી હોય છે તે વસ્તુ લાખા કાળ મુઘી પણ રહી શકે છે, જેમ ગૈવતાચળ પર્વત ઉપર અગ્નિ તો ની પ્રતિમા દેવાએ ખાસ કરેલી છે—સ્થાપેલી છે તે હજી મુઘી પણ સ્થિતિ કરી રહી છે ” આ ગીતે કાશ્મીર દેશના સિદ્ધાચળના સળધમા પણ સમજી લેવું વળી આ વિષે શ્રીમુનિસુદન્સરિના નિષ્ણે ગ્યેવા વિક્રમચરિત્રમા આવું બખાણું પણ મળી આવે છે —

સસ્યાપ્ય નગરી નાનાજિનેન્દ્રાલયમાલિતામ્ ॥
 શ્રીવિમલાભિધા તત્ર તમ્થૌ ધર્મપરી નૃપ ॥૧॥
 ઇતો ગોમુખયક્ષેણાગત્યોક્ત નૃપતે પુર ॥
 વિકુર્વ્ય રચિત શૈલ પુંડરીકાઽભિધો મયા ॥૨॥
 મવતોઽભિગ્રહ પૂર્ણ મઘસ્ય વાઽશિલોઽધુના ॥
 તેનાઽમુ પર્વત મહરિષ્યામિ સાપ્રત દુતમ્ ॥૩॥
 ત્વયા ભૂપાલ મિધ્વાદ્રૌ મુરાષ્ટ્રાદેશભૂપણે ॥
 ગત્વા શ્રીરૂપમો દેવો વ્રદિતવ્ય સુમાવત ॥૪॥
 નિકુર્વિત મમ વસ્તુ ગેહાદિ ચિત્તહર્ષદમ્ ॥
 પક્ષાદ્યુપરિ કુત્રાઽપિ સ્યાન્નેત્યુક્ત જિનાઽગમે ॥૫॥

અનેક જિનમંદિરાની માળાવાળી શ્રીવિમલા નામની નગરી સ્થાપીને તેમા ગજા જિતાનિ ધર્મપરાયણ થઈને ગેતો હતો, એવામા ગોમુખ નામના યક્ષે ત્યાં આવીને ગજાને કહ્યું કે મેં શ્રી મિધ્વાચળ પર્વતને અહીં વિકુર્વ્યો

છે જેથી હું ગભા ! તારા તથા મમત્ર સુનો અભિગ્રહ
હવે પૂર્ણ થયો છે, માટે તે (વિકુર્વેલા) પર્વતને હવે
મત્વર હું પાડો અદ્રશ્ય કુડી દઉં છું હું રાજા ! મૌગાષ્ટ
દેશમાં અક્ષંકા ૩૫ (એટલે તે દેશમાં ગહેલા) સિદ્ધાચળ
પર્વત ઉપર જઈને તારે અત્યંત ભાવપૂર્વક શ્રીકૃષ્ણ
ભગવાનને વદન કરવું (અર્થાત્ તે મૃગ પર્વત ઉપર
જઈને તારે ભગવાનને વદન કરવું, અહીં મેં વિકુર્વેલા
પર્વત હવે ગહી શકશે નહિ) કેમકે મનને આનંદ ઉપજતવં
તેવી હરકોઈ ૧૦ વગેરે વસ્તુ દેવોએ વિકુર્વેલી હાય, તે
એક પખવાડીઆ ઉપર કદી ગહી શકતી નથી. એમ જિન
ભગવાનના આગમમાં કહેવામાં આવ્યું છે ' ઇત્યાદિ
વચનથી જણાય છે કે, તે પર્વત આજ કાલ કાશ્મીર દેશમાં
હેજ નહીં ખરી વાત નો જાની ભાગે

પ્રશ્ન ૬૧ મો — શ્રીપાલે કરેલી મુનિન્તવનામાં આવી
એક ગાથા છે —

“નર્દધારણ તસ્તા પાર ઉતરતાં નવિ મારગલેલા
વિગત વિશેષા જાણીઈ” —

આમાં “નર્દધારણ” એ શબ્દ ઉપર વ્યાખ્યા કરતા
કેટલાએક સામાન્ય દષ્ટિએ કહે છે કે, એ શબ્દના અર્થ
તરીકે યાગ્ણાંક્ય નદી સમન્વય છે—અર્થાત્ એ શબ્દનો
અર્થજ ધારણાંક્ય નદી એવો થાય છે, તો એ નદી કઈ ?
અહીંઆ નદીનું શું પ્રયોજન છે ?

ઉત્તર — ‘નર્દધારણ’ એ શબ્દનો અર્થ “યાગ્ણાંક્ય નદી”
એ પ્રમાણે જોએ કહે છે તેઓને શું વિચારજ નથી

થતો કે, સસારરૂપ સમુદ્રને ઉતરવામા નદીનું શું કામ છે ? 'નદીધારણ' શબ્દ ખુલ્લી રીતે નરજાતિનો છે, છતાં તેને નારીજાતિમા લઈ જવો એ વિરુદ્ધજ છે, માટે જણાય છે કે, તેઓનો અર્થ જ રખેસનો નથી. અહીં યુક્તિથી વિચાર કરતા, એ શબ્દનો અર્થ આવોજ હોય, એમ સભવે છે -

‘નદીધારકત્વમસ્યાસ્તીતિ નદીધારક સમુદ્ર’

પ્રાકૃતત્વાત્ ‘નદીધારણો’ઽપિ સમુદ્ર’ ॥

નદીઓને જે ધાગણ કડી ગણે તે ‘નદીધારક’ કહેવાય આ શબ્દ સંસ્કૃત છે તેનો અર્થ સમુદ્ર થાય છે તેને જ્યારે પ્રાકૃતમા લઈ જઈએ ત્યારે તેનો પર્યાય ‘નદીધારણ’ એવોજ થાય અને તેનો અર્થ પણ ‘સમુદ્ર’જ થાય અર્થાત્ સમુદ્રને તગવામા જેમ અનેક માર્ગો છે તેમ આ મમાજ સમુદ્રને તગવામા પણ અનેક માર્ગ છે આવા પ્રકારનું એ ગાથાનું રહસ્ય છે

પ્રશ્ન દરમા.— પૂર્વકાળના મુનિઓ તેમમયે પોતાના વસ્ત્રો વગેરે ધોતા હતા કે નહિ ?

ઉત્તર — પૂર્વકાળના મુનિઓ પણ વર્ષાકાળ (ચોમાસુ) થી થોડા સમય પહેલા જળ વગેરેની સામગ્રી થઈ જાય છે ત્યારે છેવટે પોતાની સર્વ ઉપધિ ધોઈ નાખે છે કદાચ જળ વગેરે સામગ્રી ન હોય તો ઓછામા ઓછો પોતાનો પાત્રનિયોગ તો અવશ્ય ધોવોજ જોઈએ, એમ પ્રવચન-સારોધ્યાજ મથમા કહ્યું છે

પ્રશ્ન ૬૩ મો — ઋણુમતિ અને વિપુલમતિ એ બે જ્ઞાનમા કોનો વિષય ઓછા વધતો હોય છે ?

ઉત્તર — મનપર્યાવજ્ઞાન બે પ્રકારનું હોય છે એક તો ઋણુમતિ અને બીજું વિપુલમતિ, તેમા અઢી દ્વીપ સમુદ્રોમા અઢી આગળ ઓછા પ્રદેશોને જે જાણે તે ઋણુમતિ જ્ઞાનવાળો કહેવાય અને અઢી આગળ અધિક પ્રદેશને જે જાણે તે વિપુલમતિ જ્ઞાનવાળો કહેવાય, એમ જ્ઞાનસાગરસ્થિતિએ ફરેલી આવશ્યક ચૂર્ણિમા છે પ્રવચન-સારોદ્ધાર વગેરે ગ્રંથોમા વળી એમ પણ કહ્યું છે કે, આમાન્યગીતે ૪૮ વગેરે સર્વવન્તુઓના ચિતનપરિણામને મહાલ કળાવનાર, કંઈક અત્યંત અશુદ્ધ અને અઢી આગળ ઓછા મનુષ્યક્ષેત્રને જાણનાર જે જ્ઞાન તે ઋણુમતિસંબંધિ કહેવાય છે અને સેકંડો રૂપરંગોથી યુક્ત એવા ૪૮ વગેરે સર્વપર્યાયોના વિશેષ ચિતનમા પ્રવૃત્તિ કરનારા મનોદ્રવ્યને મહાલ કળનાર, અતિરાય શુદ્ધ અને મપૂર્ણ મનુષ્યક્ષેત્રને જાણનાર જે જ્ઞાન તે વિપુલમતિસંબંધિ કહેવાય છે આ વાત ભગવતીસૂત્ર તથા નદીસૂત્રની વૃત્તિમા પણ છે; પણ કર્મમથને જાણનારાઓના અભિપ્રાયે તો બે સમુદ્રો તથા અઢી દ્વીપને જે જાણે તે ઋણુમતિ કહેવાય, અને તેમા અઢી આગળ અધિક જાણે તે વિપુલમતિ કહેવાય આના નબળામા વિશેષ જાણવાની ધૃત્તિવાળાએ વિશેષ-વશ્યક વગેરે ગ્રંથોમા જોઈ લેવું

પ્રશ્ન ૬૪મો — ઋણુમતિ અને વિપુલમતિ જ્ઞાનવે

દ્રવ્ય, ક્ષેત્ર, કાય તથા ભાવ—આ આત્મા કેટલો કેટલો ભાગ નાણે ?

ઉત્તર.—ઋણુમતિજ્ઞાની દ્રવ્યદષ્ટિએ અનંતાનંત પ્રદેશોવાળા મનોવર્ગણના પુદ્ગલદ્રવ્યાને જાણે અને તેજ દષ્ટિએ વિપુલમતિજ્ઞાની નેના કરતા અધિક પ્રદેશવાળા સૂક્ષ્મમનોદ્રવ્યને જાણે. ક્ષેત્રદષ્ટિએ ઋણુમતિજ્ઞાની, મનુષ્ય-ક્ષેત્રમા અઢી આગળ ઓછા ક્ષેત્રવિષયને જાણે તેમજ ઉંચે, નીચે તથા આડા અવળા ક્ષેત્રવિષયને પણ જાણે; અને વિપુલમતિજ્ઞાની સંપૂર્ણ મનુષ્યક્ષેત્રના વિષયને જાણે કાલ-દષ્ટિએ પર્યોપમના એસ ખ્યાતા ભાગસભધી ભૂતકાળમા ચિતવેલા મનોદ્રવ્યવિષયને તથા ભવિષ્યકાળના મનોદ્રવ્ય-વિષયને ઋણુમતિ જાણે અને વિપુલમતિ તે કરતા કંઈક અધિક વિષયને જાણે ભાવદષ્ટિએ સર્વ ભાવોના અનંત ભાગોમા જોડેલા અનંત પર્યાયનુ જ્ઞાન ઋણુમતિને હોય અને વિપુલમતિને તે કરતા કંઈક અધિક વિષયનું હોય.

પ્રશ્ન ૬૫ મો — અઢી દીપ મુધીના મનુષ્યક્ષેત્રમા અઢી આગળ ઓછા વધતા વિષયવાળું ઋણુમતિજ્ઞાન તથા વિપુલમતિજ્ઞાન હોયછે, એતો ખરૂં પણ ઉંચે નીચે તથા આડા અવળા ક્ષેત્રમા પણ તે જ્ઞાનના વિષયની તેટલીજ ન્યૂનાધિકતા છે કે સમાનતા ?

ઉત્તર — જેમ ઋણુમતિ તથા વિપુલમતિજ્ઞાનનો વિષય અવિશુદ્ધ તથા અતિશુદ્ધ હોયને અઢી આગળ ઓછો અને અઢી આગળ અધિક મનુષ્યક્ષેત્રમા છે તેમજ ઉંચા નીચા ક્ષેત્રમા પણ સમજી લેવો, અથવા ભગવતી તથા

તથા રાજપ્રશ્નની વૃત્તિના અભિપ્રાયે ત્રીયેના તથા તિરછા
લોકના મધ્યમાથી રત્નપ્રભા ભૂમિવિષે કલ્પમતિજ્ઞાનવાળો
એક હજાર યોજન સુધી મઝી જીવોના મનને તેમજ
ઉપરના ભાગમા જ્યોતિશ્ચક્રની ઉપરના તળીયાસુધી
વિસ્તારમા જાણી શકે છે, પરંતુ વિપુલમતિ જ્ઞાનવાળો
તેથી અઢી આગળ અધિક પ્રદેશને જાણી શકે

પ્રશ્ન ૬૬ મો— પૂર્વના પ્રશ્નોત્તરમા અઢી આગળનું
જે માપ કહેવામા આવ્યું, તે ઉત્તેધાગુલથી કે પ્રમાણ-
ગુલથી?

ઉત્તર— એ આગળનું માપ પ્રમાણગુલથી મમજુલુ,
કારણ કે—

આયગુલેણ વસ્તુ-શરીરમુસ્સેહ અગુલેણ તદ્વા ॥
નગપુદ્વીવિમાણાઙ મિણસુપમાણગુલેણ ચ ॥૧૧॥

કોઈપણ વસ્તુનું માપ જ્યાં દર્શાવ્યું હોય ત્યાં ઉત્તે-
ધાગુલથી તે સમજવું અને પૂર્વનો તથા પૃથ્વીના માપ
પ્રમાણગુલથી મમજવા” ઇત્યાદિ ગાત્રવચન આમા
પ્રમાણ છે નદિસૂત્રમા (આજ વિષય સંબંધે) ઉત્તેધાગુલ-
થી પ્રમાણ કહેવામા આવ્યું છે, તેનું કારણ તો જાની નાગે

પ્રશ્ન ૬૭ મો— જે ક્ષેત્રમા દુષ્ટ મિથ્યાત્વની વાસના-
વાળો કોઈ વ્યતન વગેરે દેવ મહેતો હોય તે ક્ષેત્રમા કોઈ
સાધુઓ *પગિહાન વિશુદ્ધિક’ નામનું તપ કે ત્યારે

* આ તપને નવ સાધુઓ અગા મહિનામા વાગ દગ્તી મરી શકે છે
પૂન અમુ ન રચવાવાળા માધ્યમે તીથે આ મહાન પુ ન પાસેજ ત
૧૫ માર્ચ ૧૯૧૬

તેઓને જોઈને કાપાયમાન થયેલો તે વ્યતનાદિ દેવ, તે માધુ-
ઓને ત્યાથી ઉપાસીને બીજા કોઈ મેત્રમા મૂકે છે કે નહિ?

ઉત્તર — ‘પગિહાર વિશુદ્ધિક’ તપના પ્રભાવથી તે
દૃષ્ટ વ્યતન પણ શાત થઈ જાય છે. ‘પારે’ કે કદાચ
મિત્રતાવના ઉદયથી તે દેવ શાત ન થાય તો પણ તે દેવ
પગિહાર વિશુદ્ધિક સાધુને ત્યાથી લઈ જઈ શકતો નથી
આ વાત ભગવતીસૂત્રના ત્રીમમા શતકના પચીસમા
ઉદ્દેશકમા કહેવામા આવી છે જેમકે —

‘સમળીમવગયવેય પરિહારપુગ્ગલાયમપ્પમત્ત ચ ॥

ચજહસપુર્ણિ આહા-ર્ગં ચ ન ય કોઈમહદ્’ ॥૧૧॥

સાંવીને, જેને વેદનીય કર્મો ખપાવી દીધા હોય તેને,
પગિહારવિશુદ્ધિક તપ કરનારને અપમાદીને, આહર્વધર્મને
તથા + આહારક શરીર ધારણ કરનારને કોઈ હુકમી શકતું
નથી

પ્રશ્ન ૬૮ મો — ઉપાશ્રયમા ગહેનારો માધુ, પોતાના
માતૃ કરવા વગેરેનાં પાત્રોને કઈ દિશામા મૂકે છે ?
તેમજ પોતાની આવશ્યક ક્રિયા કઈ દિશામા કરે છે ?

ઉત્તર — પોતાના માતૃ કરવા વગેરેના પાત્રોને દિવસે
ઉત્તર દિશામા તથા રાત્રે દક્ષિણ દિશામા મુકે છે, તેમજ
મુનિઓ પૂર્વ અથવા ઉત્તર દિશા તરફ મુખ ગાળીને
પોતાનું આવશ્યક કર્મ કરે છે, આ વાત સાધુદિન-
ક્રત્યમા કહી છે —

પડિલેહિય સઢાસે ભૂમી પેહિતુ ઉત્તરાભિમુહે ॥
 મુંચદ ઉચ્ચારાદ 'દિવા નિસા દક્ષિણામુહે ॥૧॥
 પુજ્વાભિમુહા આવસ્સયં પકુલ્લતિ' ॥

સ ઠાસમાં પડિલેહીને પૃથ્વી બરાબર તપાસીને પોતાના ઉચ્ચારપાત્રોને (માતૃ વગેરેના પાત્રો) ફિવસે ઉત્તર દિશામાં મુકવા અને રાત્રે દક્ષિણ દિશામાં મુકવા. વળી પૂર્વ તરફ મુખ નાખીને આવશ્યક કર્મ કરવું

પ્રશ્ન ૬૯ મો — સાધુએ પોતાની આગળ અથવા ઓછાકે જોહરાણુ મુકવું કે નહિ ?

ઉત્તર — મુનિએ રજોહરાણુને આગળ, ઓશીકે અથવા ઠાપી બાજુ મુકવું ન જોઈએ, પરંતુ જમણી બાજુએજ મુકવું જોઈએ, એમ નિશીથ સૂત્રમાં છે

પ્રશ્ન ૭૦ મો — મગ્ગહણી સૂત્રમાં “રયણાણ ઓદિ” ઇત્યાદિ ગાથાઓમાં નાગકી જીવોને માટે અવધિજ્ઞાનનો અર્થ વિષય કયો છે, તેમજ “રયણાદિણ તિમ્મ પરમાદમ્માય” ઇત્યાદિ વચનથી આગળ પન્નાધાર્મિક દેવો પણ નથી કે જોઓ નાગકીઓને તેઓના પૂર્વભવ કહ્યું ! તો પછી નારકિ જીવ પોતાના પૂર્વભવને જોઈ શકે નહિ જો જોઈ શકે નહિ તો આચારાગસૂત્રની “બુદ્ધદ્વૃત્તિના અનુસારે જણાય છે કે, ચકવર્તી ધ્વજાહત, પોતાની ઉત્તમ સ્ત્રીનું નમન કરતો નગકની માતમી ભૂમિમાં ગયો અને ત્યાપણ ક્ષેત્રમાં ઉત્પન્ન થનારી વેદનાને નહિ સહન કરીને ‘હા ! કુરુમતિ’ એ પ્રમાણે વિલાપ કરતો હતો; તેમજ ‘કુરુ-

મતિ પણ તેનુંજ સ્મરણ કરતી હતી, પરંતુ શ્વસનક્રિયા અવધિજ્ઞાનનો વિષય તો તે વખતે માત્ર એકજ કોશનો (ચોજનનો) હતો, છતાં તેણે આ લોકમા ગદેસુ કુઝમતિનું નામ કેવી રીતે જાણ્યું ? તે માત્રામી નરકભૂમિના જીવો, પોતાના પૂર્વભવના પાપોને શું જાતિસ્મરણથી જાણે છે કે અવધિજ્ઞાનથી જાણે છે ?

ઉત્તર — લોકમા, પ્રાણીઓ અનેક પ્રકારના પાપકર્મો કરી નરકનું આયુષ્ય ગ્રાપે છે અને નરકમા જાય છે, પરંતુ ત્યાં કોઈપણ ઉપાયે તેઓ પૂર્વ ભવને જાણી શકતા નથી માત્ર સ્મરણમા આવેલા પોતાના પૂર્વજન્મના પાપોને તેઓ જાતિસ્મરણથી પોતાની મેળે જાણી શકે છે અવધિજ્ઞાનથી તો તેઓ કંઈપણ જાણી શકતા નથી, કેમકે તેઓનું અવધિજ્ઞાન માત્ર એકજ ચોજન મુખી પહોંચી શકે છે, એમ ભગવતીસૂત્રની વૃત્તિમા છે આ ઉપરથી સિદ્ધ થાય છે કે, નારકી જીવો પોતાના પૂર્વ જન્મના પાપોને જાતિસ્મરણથી જાણે છે, નહિ કે પન્મારામિક દેવોના ઉપદેશથી ! આવાજ આગયથી ઉપદેશ મળ્યાકરમા પણ કહ્યું છે કે, 'સક્ષમણ તથા રાવણ વગેરેની પેઠે નારકી જીવો જાતિસ્મરણથી પોતાના પૂર્વભવને જાણે છે' વળી પ્રવચનસારોધારમા કહ્યું છે કે, 'જેમ નારકી જીવોને જાતિસ્મરણથી પોતાનો પૂર્વભવ જાણવામા આવે છે તેમ ઇનિસર્ગમમ્યકત્વ' પણ જાતિસ્મરણથી પ્રાપ્ત

* નિમર્ગમમ્યકત્વ-એ ને ન્વમારામિક મ રત્વ અથવા ડાઝના ઉપદેશો વિના ઉદભવથી યથાચિત્ત તત્ત્વ રહેલી અભિગતિ-ન ન ન રાની મન્યગિજ્ઞામા

થાય છે આ વિષયનો દરે વિસ્તાર કરવાથી શું ? મેન-
પ્રશ્ન વગેરે પ્રશ્નોમા પણ એ પ્રમાણેજ છે

પ્રશ્ન ૭૧ મો — અનિતશાતિસ્તવમા આજ કાલ ચાલીન
ગાથાઓ જેવામા આવે છે, પણ તેની મૂળવૃત્તિમા
માહત્રીમ ગાથાઓનુજ વ્યાખ્યાન કરી તેને તેટલી ગાથા-
ઓવાળુજ સૂચવ્યુ છે, તો પછી ‘વર્ણિકવ’ ઇત્યાદિ
ગાથાઓ કોણે કરી ?

ઉત્તર — ‘વર્ણિકવ’ ઇત્યાદિ ત્રણ ગાથાઓ અનિતશાતિ
સ્તવના કર્તાએ નથી કરી પણ કાંઈ બીજાએ કરી છે અને
તેથીજ તેની મૂળવૃત્તિમા એ ગાથાઓ જેવામા આવતી
નથી આજ કાલ વળી તેઓનુ પણ માહાત્મ્ય પ્રસિધ્ધ
થયેલુ હોવાથી અથવા તે ગાથાઓ અત્યંત પ્રસિધ્ધિમાં
આવેલી હોવાથી તેઓનુ પણ પુનઃપાત્ર જેવામા આવે
છે અને એવો મત્તાય છે

પ્રશ્ન ૭૨ મો — અનિતશાતિ સ્તવ તથા શાતિ (માન)
આજકાલ એકજ માણસ ભાગે છે અને બીજા બધા મૌન
ધારણ કરી માનણે છે, તો આ વિષય પ્રશ્ન થાય છે કે,
ઉપમર્ગોને દૂર કરવાનો તેમા જો પ્રભાવ છે તો મર્વ
મનુષ્યો તેન કેમ ભણતા નથી ? એકજ માણસ ભાગે
એવો નિયમ શા માટે ?

ઉત્તર — ‘સોયવ્વો સચ્ચેદિ’—એકજ માણસ ભાગે અને
બીજા બધાઓએ માનણવુ, એવુ વચન હોવાથી એક
માનમ એ અને નાધુ, માંવી શ્રાવક,

વગેરે મમન્ત મનુષ્યો સાવધાન થઈને તેને સાબળે. જો એકીસાથે સર્વ મનુષ્યો તેને ભણે તો “ક્ષપકવદનામા” કોવાહસ થવાનો મભવ છે, માટે એકજ માણસ તેને ભણે ખંચા નહિ ?

પ્રશ્ન ૭૩ મો — પાસિક વગેરે ત્રણ પ્રતિક્રમણોમા આજ કાલ અજિતગાતિ સ્તવ ભણાય છે, તે પ્રમાણે દૈવસિક પ્રતિક્રમણમા તથા રાત્રિપ્રતિક્રમણમા ભણવાની જરૂર ખરી કે નહિ ?

ઉત્તર — પાસિક વગેરે ત્રણ પ્રતિક્રમણોમા તો ‘અવસ્સત્તિ’ અવરય-નિયમે કઠીને તેને ભણવાની જરૂર છે, દૈવસિકમા તો કઈ ખામ જરૂર હોતી નથી રાત્રિપ્રતિક્રમણમા તેને ભણવાનો અવસરજ દોતો નથી, માટે રાત્રે પણ તે ભણવું યોગ્ય નથી આ વાત ‘પ્રભાતના પ્રતિક્રમણમા સ્તવપાઠ ભણાતો નથી,’ એમ કહી અજિતગાતિસ્તવની ખુલ્લવૃત્તિમા સ્પષ્ટ થી છે

પ્રશ્ન ૭૪ મો — ‘જો પદ્મ જો મ નિમુળંડ ઉમઝો કાલ પિ’ છે મનુષ્ય ખન્ને કાળ અજિતરાતિ ભણે છે તથા સાબળે છે, એમ કહી તેને ભણવામા બે કાળનો નિયમ દર્શાવ્યો છે, તે શું ?

ઉત્તર — ‘ઉમઝો કાલ પિ’ એ વાક્યમા ‘અપિ’ ગામ્બેનો પ્રયોગ કઠી ખાત કાળ, મધ્યાહ્નકાળ તથા સંધ્યાકાળ-એ ત્રણે કાળો દર્શાવ્યા છે, નહિ કે માત્ર બેજ કાળ ! અર્થાત ત્રણે કાળો તેનું શ્રવણ-પાઠ કરવા જણાવ્યું છે

પ્રશ્ન ૭૫ મો — વળી ‘ન દ્વ દ્વતિ તસ્મ રોગા’ અનિત-
શાતિનું શ્રવણ-પાઠન કરનારને ઉદ્યગ્ન, શ્વાસ, તાવ,
ભગદ્ગ અને કોઠ-વગેરે રોગ કદાપિ થતાજ નથી અથવા
બીજી કાંઈ પીડાઓ થતીજ નથી, એમ ને કહ્યું છે તે
તો સત્ય છે, પણ ‘બુદ્ધુષ્ણા વિનાસનિ’ પૂર્વકાળમા ઉત્પન્ન
થયેલા રોગોનો પણ વિનાશ થાય છે, એ કેમ મળવે ?
માત્ર આ એક સ્તોત્રનું શ્રવણ પાઠન કરવાથીજ નિકા-
ચિત કર્મોથી ઉત્પન્ન થયેલા તે પૂર્વકાલીન રોગો કેમ
નાશ પામે ?

ઉત્તર — જો કે સર્વ પ્રકારના રોગો પૂર્વકાળના કર્મો-
થીજ ઉત્પન્ન થાય છે તો પણ ‘અવિત્યો મણિમ જૌષધીનાં
મમાવ’.-મણિઓ, મત્રા તથા ઔષધિઓનો પ્રભાવ
અચિત્ય હોય છે,’ એ વચન ઉપરથી જણાય છે કે,
પૂર્વકાલીન કર્મોથી ઉત્પન્ન થનારા રોગો પણ આવા મત્ર-
ગ્ન સ્તોત્રોનો પાઠ કરવાથી ઉપક્રમસાચ થાય છે આગ-
મમા આ વાત પ્રમિદ્ધ છે —

ઉદયસ્કઓગ્નસ્કઓ અ ઉવસમા જ ચ કમ્મુણો મણિયા ॥
દન્વ ચિત્તં કાલ ભવ ચ માવ ચ મપ્પ ॥૧॥

દ્રવ્ય, ક્ષેત્ર, કાળ, ભવ, તથા ભાવને પ્રાપ્ત કરી
કર્મોનો ઉદય, ક્ષય, ક્ષયોપશમ તથા ઉપરામ થઈ ગઈ
છે ” આ અનિતશાતિ સ્તવ શ્રુતજ્ઞાનરૂપ હોવાથી ભાવરૂપ-
ક્ષયોપશમિક ભાવરૂપ છે, તેથી તેના પ્રભાવવડે કર્મ-

નવ્ય રાગ વગેરે પણ ઉપક્રમસાધ્ય થઈ શકે છે.
વળી કહ્યું છે કે—

‘ભાવે સ્વઓવસમિદ દુવાલસગ પિ હોઈ સુઅનાળ’

આરે અગવાળુ શ્રુતજ્ઞાન ક્ષાયોપશામિક ભાવે છે”
વળી અગ્નિતશાતિ સ્તવના પાઠનું શ્રવણ, ભગવાનના
વાસ્તવિક ગુણસમુદાયના કીર્તનરૂપ હોઈને સ્વાધ્યાય-
રૂપ છે, સ્વાધ્યાય એ આભ્યતર તપ છે અને તપદ્વારા
નિકાચિત કર્મે પણ ઉપક્રમસાધ્ય થઈ શકે છે ભગવાન
ક્ષમાશ્રમણ, ભાષ્યમહોદધિમા કહે છે —

મત્તવપર્ગઈળમેવ પરિણામવસા ઉવક્કમો હોજ્જા ॥

પાયમણિકાઈઆળ તવસાઓ નિકાઢયાળ પિ ॥૧૧॥

આ પ્રમાણે પ્રાય અનિકાચિત સવળા કર્મેનો
ઉપક્રમ થઈ શકે છે અને તપવડે નિકાચિત કર્મેનો પણ
ઉપક્રમ થાય છે,” કહાય કોઈ કહે કે, મણિ,
મત્ર, તથા ઔપધિનો પ્રભાવ અચિત્ત્ય છે, પણ
આ સ્તોત્રનો એ ત્રણ વસ્તુમાથી કેની અર્થ
સમાવેશ થાય છે ? આના ઉત્તરમા અમે કહીએ છીએ
કે, આ સ્તોત્રનો મત્રમા સમાવેશ થાય છે, કેમકે મનન
કરનાગએાનું તે રક્ષણ કરે છે, આત્મ પુરૂષના વચનરૂપ
છે, દેવતાથી અધિષ્ઠિત છે અને અમુક અમુક બીજાને પણ
તેની અર્થ રહેવા છે, માટેજ આ સ્તોત્ર મત્રરૂપ છે.
વળી તેમા અમુક અમુક બીજાનો સમાવેશ કર્યો છે, એ
ત્રિપે પણ તેના પ્રભાવ તથા વૈભવના અનુભવથી નિશ્ચય

થઈ શકે છે, ઉપરાત ભગવાન અજિતનાથ તથા શાતિ-
નાથનુ એક્ટ્રી સાથે નમોઆરણુ તેજ મત્રરૂપ હોઈને
વાસનાવામિત મનુષ્યોના સર્વ અનર્થોનો નાશ કરવારૂપ
ફળને અર્પણુ કરી રાકે છે, તો પછી તે ભગવાનના
વાસ્તવિક ગુણોનુ કીર્તન કરવાથી કયુ ફળ પ્રાપ્ત ન
થાય ? આ આશયને આ બન્ને ભગવાનનાજ મ્તોત્રમા
અમે કહી ગયા છીએ, નેમકે.-

उपचित्तमपि वीर्यं मत्रमण्यौपधीनाम् ॥

दिशति फलविशेष प्राप्य सयोगयुक्तिम् ॥

अभिमतमनयोर्यन्नाम मत्राक्षराणाम् ॥

वितरति सहपाठ सैष दूरांतरेऽपि ॥૧॥

મત્રો. મણિઓ તથા ઔપધોની શક્તિ યહી સમૃદ્ધિ-
માન હોયજ છે, તોપણ અમુક વસ્તુના સ યોગમા આવીને
ધાર્યા કરતા પણ વિગેષ ફળને અર્પણુ કરે છે, એજ
પ્રમાણે અજિતનાથ તથા શાતિનાથ ભગવાનના મત્રાક્ષરોનુ
માત્ર નામસ્મરણુ પણ ઇષ્ટ વસ્તુને આપે છે, તો પછી
તેઓના મ્તોત્રતો આ સહપાઠ, અભીષ્ટ વસ્તુ અર્પણુ કરે
એમા કઈ આશ્ચર્ય નથી ” આજ કા-ણથી અજિત-
શાતિ મ્તવનુ શ્રવણુ-પડન પણ પૂર્વકાલના ગેગાદિનો નાશ
કરે, તેમા કઈ નવાઈ નથી, માટે ‘પુન્યુષ્ણના વિનાસતિ’
એમ ને કહ્યુ છે તે યોગ્યજ છે આપણે સાભળીએ
છીએ કે પૂર્વે કોઈએક મમ્યગૃહષ્ઠિ મનુષ્ય આખે શરીરે
કોઢના મહાન વ્યાધિથી કનેશ પામતો હતો તેના હૃદયમા
એ વ્યાધિને દૂર કરવા માટે અતિપ્રયત્ન વામના હતી,

જેથી તેણે છ માસપર્યંત ત્રણે કાળ આ મહાન સ્તવનો અરુખલિતરીતે પાઠ કરવો શરૂ કર્યો અને તેના ફળમા તેનું શરીર કોઈના વ્યાધિથી તદ્દન મુક્ત થઈ શુદ્ધ મુવર્ણના તેણે ઉજ્જવળ અને તેજસ્વી બની ગયું.

પ્રશ્ન ૭૬ મો — આ લોકમા બે પ્રકારના હોય કહેવામા આવ્યા છે; શુક્લપાશિક અને કૃષ્ણપાશિક. તેઓ કયા? તેઓના લક્ષણ શા ?

ઉત્તર — જેઓનો સમાર અર્ધ પુદ્ગલપરાવર્ત જેટલો હોય તેઓને શુક્લપાશિક કહેવામા આવે છે અને બાકીનાઓને કૃષ્ણપાશિક કહે છે ભગવતીમૂર્તિના તેજમા શતકના પ્રથમ ઉદ્દેશમા કહ્યું છે કે —

જેસિમવડ પુગલપરિવટો સેસઓ મસારો ॥
તે સુક્લપલ્લિકયા સ્વલુ સેમા પુળ કળ્હપલ્લિકયા ॥૧૥

જેઓનો સમાર ભાગ અર્ધ પુદ્ગલ પરાવર્ત જેટલો બાકી હોય તેઓ શુક્લપાશિક કહેવાય છે અને બાકીના કૃષ્ણપાશિક કહેવાય છે બીજા વળી એમ પણ કહે છે કે જેઓનો સમાર અર્ધ પુદ્ગલ પરાવર્ત બાકી હોય છે તેઓ શુક્લપાશિક કહેવાય છે અને તે કરતા જેનો અધિક સમાર હોય છે તે કૃષ્ણપાશિક કહેવાય છે વળી દશાશ્વત નકધની ચૂલિને અક્ષરના અનુસંગે છીએ ત્યારે એમ જણાય છે કે —

જે અર્ધ પુગલ પરાવર્ત એવો મર્ધમા કમરે ઝોડો એવા પુદ્ગલ પરાવર્ત આ એક જાનના કાચિબાજી નામ છે તેથી ૧૨૫૫મી અર્ધ આપના અર્ધ મર્ધિના ચક્ર જેવા મળેલા.

‘જો અ કિરિયાવાડ સો મંચિઓ વા’ જે મનુષ્ય ક્રિયાવાદી હોય છે તે ભવ્ય છે અને તે સમ્યગ્દષ્ટિ જીવનો સમાજ છેવટમાં છેવટ એક પુણ્યવર્ણવર્ત જેટલો હોય છે, અર્થાત્ ક્રિયાવાદી સમ્યગ્દષ્ટિ જીવ ભવ્ય છે અને તેનેજ ગુકલ-પાસિક મમજવો આ જીવનો મમાગ નિયમે કડી એક પુણ્યવર્ણવર્ત જેટલો મમજવો, પરંતુ ગ્રીજા આગમોના અનુસારે કંઈક ઓછો એવો અર્ધપુણ્ય પરાવર્ત પણ જણાય છે કેમકે શ્રીહરમસગિએ કોલી પુ’પમાલાની વૃત્તિમાં કહ્યું છે -

અતોમુહુત્તમિત્તપિ ફાસિઅ હુજ્જ જેહિં મમ્મત્ત ॥
તેમિં અવદૂપુગ્ગલપરિઅટ્ટો ચેવ મસારો’ ॥

માત્ર અતમુહુત્ત જેટલો સમય તેઓએ મમ્યકત્વ કર્યું હોય છે, તેઓનો સમાજ અપાર્ધપુણ્ય પરાવર્ત જાણવો” આ ગાથાની વ્યાખ્યા અનુસારે અર્ધપુણ્ય પરાવર્ત સમાજ પણ જણાય છે આના સળધમાં કંઈ વિરોધ જાણવું હોય, તેઓએ તે તે પ્રથેમાં જાણી લેવું તેમજ શ્રાવક પ્રગતિસૂત્રની વૃત્તિમાં સમ્યગ્દષ્ટિ અને મિથ્યાદષ્ટિ-એ બન્ને જીવમાં જેનો સમાજ કંઈક ઓછો અર્ધ પુણ્યવર્ણવર્ત હોય છે તેને ગુકલપાસિક કહેવામાં આવ્યો છે અને જેનો સમાજ તે કરતા અધિક હોય તેને કૃષ્ણપાસિક કહેવામાં આવ્યો છે તે પણ જુદોજ એક પાઠ છે એમ સભવે છે વળી સમ્યકત્વ પરચીસીમાં

અપાર્થપુદ્ગલ પગવર્ત કહ્યા કે અને હૃદયભ્રમરિએ કરેલા
પોડકમા તો—

આદ્ય ભાવારોગ્ય વીજ ચૈવાઽપરસ્ય તસ્યૈવ ॥
અધિકારિણો નિયોગાન્વરમોઽયં પુદ્લાઽઽર્વત ॥૧॥
મ ભવતિ કાલાદેવ પ્રાધાન્યેન સુકૃતાદિભાવેઽપિ ॥
જ્વરશમનૌપધસમયવદિતિ સમયવિદો વિદુર્નિપુણમ્ ॥૨॥

આ ગાથાઓની તેમણે પોતેજ કરેલી વૃત્તિમા કાવની
દૃષ્ટિએ છોટસો પુદ્ગલ પગવર્ત કહ્યા કે, તો હવે વધારે
વિસ્તાર કરવાની કઈ જરૂર નથી ખરે તો મીમંસર
ભગવાન જાણે

પ્રશ્ન ૭૭ મો — જે મનુષ્ય આજણો હોય કાળો હોય,
ગુમડા વગેરેથી પીડાતો હોય વેચાતો ક્ષીધો હોય અથવા
કૃત્રિમ નપુસક હોય તેને દીક્ષા આપવી કે નહિ ? અથવા
કેવા સ્ત્રીપુરુષોને દીક્ષા આપવી અને કેવાને નહિ આપવી ?

ઉત્તર — બાળક, વૃદ્ધ-વગેરે દીક્ષા આપવામા અયોગ્ય
ગણાય છે કહ્યું છે કે, ‘વાલે વૃદ્ધે નપુસે’ આ ગાથાનો
વિસ્તારથી અર્થ આ પ્રમાણે છે —

માન કે આઠ વર્ષનો મનુષ્ય બાળક કહેવાય છે અને માઠ
અથવા સિત્તે વર્ષ પછી વૃદ્ધ કહેવાય છે, આ બન્ને-બાળક
તથા વૃદ્ધ દીક્ષા માટે યોગ્ય નથી નપુસક એટલે જાતિ-
નપુસક, જે ત્રીજા નપુસકવેદ મોદનીય કર્મના ઉદયવાળો
હોય છે, તેને સ્ત્રીસબધી ભોગનુ જ્યારે નિમત્રણ થાય
છે અથવા નન્નસ્ત્રીના અગ તેને જોવામા આવે કે

અર્થેવા શ્રીઓના કામવાસનાયુક્ત વચ્ચનો તેના સાબળ-
વામાં આવે છે, ત્યારે તેને કામાભિલાષ ઉત્પન્ન થાય છે
અને તે વખતે કામના વેગને તે મહુન કડી ગડતો નથી, આવો
નપુ સક દીક્ષા માટે અયોગ્ય છે વળી જડ પુરુષ પણ
દીક્ષાપાત્ર નથી, આ જડ પુરુષના ત્રણ ભેદ છે. ભાપાજડ,
શરીરજડ અને કુણજડ, તેમાં ભાપાજડ પણ ત્રણ પ્રકારનો
છે જલમૂક, મન્મનમૂક અને એલમૂક, તેમાં જલમૂકનું
લક્ષણ એ છે કે, જળમાં કૂબેલાની પેઠે જે બુડબુડ ગાળ
કરે છે—સ્પષ્ટ બોલી શકતો નથી તે જલમૂક કહેવાય છે,
જે મનુષ્ય જ્યારે બોલે ત્યારે અખલિત વચ્ચને બોલે છે
એટલે બોલતા બોલતા વચ્ચે અચકાય છે, તે મન્મનમૂક
કહેવાય છે અને જે ઘેરાની પેઠે અસ્પષ્ટ મુગો હોઈને
માત્ર રાખજ કરે છે, તે એલમૂક કહેવાય છે આ ત્રણ
પ્રકારના ભાપાજડમાં મન્મનમૂક જો બુદ્ધિમાન હોય તો
તેને દીક્ષા આપવી પણ બીજા બેને દીક્ષા આપવી નહિ

હવે જે માર્ગે આલવામાં, ભિક્ષાટનમાં તથા વહના
વગેરેમાં શરીરની અત્યંતચૂલતાને લીધે અગડત હોય,
તે શરીરજડ કહેવાય છે, અને જે સમિતિગુપ્તિ, પ્રત્યુ-
પેક્ષણ તથા સયમપાલન વગેરે કુણ-ક્રિયામાં જડ હોય
એટલે વાનવાગ ક્રિયાશિક્ષણ આપ્યા છતાં પણ તેને ગ્રહણ
કરવાને અસમર્થ હોય, તે કુણજડ કહેવાય છે આ ત્રણે
પ્રકારના જડપુરુષો દીક્ષાને પાત્ર ગણાતા નથી તેમજ
સગ્રહણી, ભગદર વગેરે રોગોથી જે ઘેરાયેલો હોય,
ચોગ હોય અને શ્રીમત વગેરે, રાજના શરીરનો તથા
ગજપુત્રનો દ્વેષી હોય, રાજનો અપકાર કરનાર હોય

ને આધજો, કાજો તથા મ્ત્યાનર્હિ નિદ્રાવાજો હોય તેને પણ દીક્ષા આપવી નહિ કહાય કોઈ કહે કે, કાણા મનુષ્યને દીક્ષા આપવામા કેમ અયોગ્ય ગણ્યો છે ? તેનો ઉત્તર એ છે કે,

“ક્વચિત્કાળોભવેત્ સાધુ ક્વચિત્સલ્વાટનિર્ધન ॥
દીર્ઘદત્ત ક્વચિન્મૂર્ખ ક્વચિદ્ ગાનવતી સતી” ॥૧૧॥

કાજો મનુષ્ય ભાગ્યેજ સારો હોય, માથા ઉપર ટાલવાજો ભાગ્યેજ નિર્ધન હોય, મોટા દાતવાજો ભાગ્યેજ મૂર્ખ હોય અને ગાવા-બજાવવામા રોખીન એવી કોઈ સ્ત્રી ભાગ્યેજ સતી હોય ” તેમજ વિવેકવિજ્ઞાસમા પણ કહ્યું છે -

પષ્ટિર્વામનકે દોષા અશીર્તિર્મધુર્પિંગલે ॥

શત ચ દુટ્ટમુટેષુ કાળે સર્યા ન વિચતે ॥૨૧॥

વામન (કીંગણા) મનુષ્યમા સાડ દોષો હોય છે, ભૂન તથા પિંગળા મનુષ્યમા એ શી દોષો હોય છે, કુદા-સગડા મનુષ્યમા સો દોષો હોય છે અને કાળા મનુષ્યમા તો દોષોની સખ્યાજ નથી ” આ ગીતે કાજો મનુષ્ય દોષનો ભંડાર છે તેથી દીક્ષાને માટે અયોગ્ય છે, તેમજ ઉન્મત ગાંડો માણસ-અથવા ભૂત વગેરેના સપાટામા સપડાયેલો માણસ, દાગીસીથી ઉત્પન્ન થયેલો મનુષ્ય, વેચાતો લીધેલો મનુષ્ય અને દુષ્ટ મનુષ્ય પણ દીક્ષાપાત્ર નથી દુષ્ટ મનુષ્યના બે ભેદ છે એક કપાયદુષ્ટ અને બીજો વિપય-દુષ્ટ કહ્યું છે કે,

દુવિહોય હોડ દુદ્ધો કમાયદુદ્ધો વિસયદુદ્ધો ય ॥

સોમયપુત્તીઝલગન્ઠિ સિહરણી પદમ આહરણા ॥૧૧॥

દુષ્ટ બે પ્રકારનો છે એક કપાયદુષ્ટ અને બીજો વિપયદુષ્ટ તેમા સન્સવની ભાણ, મુહપત્તિ, ઉત્તુકાદી (એટલે ધુવડના જેવી આખોવાળો, એમ કહેતાજ પોતાની આખો કાઢી નાખનાર એક સાધુ) અને શિખરિણી-તે નામના સ્વાદિષ્ટ ભોજનમા અત્યંત આસક્ત એવા સાધુની પેઠે અતિ ઉત્કટ કપાયવાળો મનુષ્ય, કપાયદુષ્ટ કહેવાય છે, તેમજ પાગડી સ્ત્રી વગેરેમા અત્યંત આસક્ત હોય તે વિપયદુષ્ટ કહેવાય છે તે પણ બે પ્રકારનો છે, એક તો સ્વપક્ષદુષ્ટ અને બીજો પરપક્ષદુષ્ટ આ બે ભેદમા ચાર ભાગા થાય છે, વળી આ વિપયદુષ્ટ ત્રણ પ્રકારનો છે—સ્વલિંગ, ગૃહલિંગ, તથા અન્યલિંગ કહ્યું છે કે,

સજતિ કમ્પદિષ્ણ વા સિજ્જાયરિ અણ્ણ ઉત્થિનીણ્ય ॥
 એમોય વિસયદુદ્ધો દુવિહો વિ ન અરિહણ દિક્કલં ॥૧॥

કટપસ્થ-સાધ્વીમા આસક્ત થનારો વિપયદુષ્ટ અને ગમ્યાતગી (સાધુઓને નિવાસસ્થાન આપનારી સ્ત્રી)મા અથવા અન્યપ્રર્મની કોઈ સ્ત્રીમા આસક્ત થનારો વિપયદુષ્ટ-એ બન્ને પ્રકારના વિપયદુષ્ટ પુરુષો દીક્ષા આપવાને યોગ્ય નથી આગીતે દુષ્ટ પુરુષોને દીક્ષાને માટે યોગ્ય ગણ્યા નથી, તેમજ મૂર્ખ પુરુષ એટલે મૂઢ અથવા વ્યામૂઢ પુરુષને દીક્ષા આપવી નહિ, ગરીબે ગાયલ થઈને જે પીડાતો હોય અને દેવાદાન હોય તેને તથા ભત્તિ, કર્મ અને ગરીબ વગેરેથી જે દૂષિત હોય તેને પણ દીક્ષા આપવી નહિ તેમા ચાણક, કોળી, ચગડ અને ગિકાગી વગેરે અસ્પૃશ્ય મનુષ્યો ભત્તિદૂષિત કહેવાય છે, જેઓ સ્પર્શ કરવાને

ચો-ચ હોય પણ સ્ત્રી, મોર, તથા કુકડા વગેરેને યોધનાગ હોઇને વાસ-દોરડા વગેરેપર ચઢવાનું કામ કરનાગ, નખ યોધવાનું કામ કરનારા અને ગિકાર વગેરે નીચ કર્મ કરી જીવનાગ મનુષ્યો કર્મહૂપિત કહેવાય છે, અને જેઓ હાથ, પગ, કાન, વગેરે ગરીરના અવયવોથી રહિત હોય તેઓ ગરીરહૂપિત કહેવાય છે, આવા મનુષ્યો દીક્ષાને યોગ્ય નથી વળી ને ભોગની લાવમાવાળો હોય, પગાગ લઇને કામ કરનારો હોય તથા સભધીઓની સમતિ વિનાજ દીક્ષા લેવા તૈયાગ થયો હોય-દીક્ષા આપનારે નેને હુણુ કરીને વરા કર્યો હોય તે પણ દીક્ષાપાત્ર નથી કેમકે તેવાને દીક્ષા આપવાથી ત્રીજા વ્રતનો ભંગ થવા મભવ હોય છે આ અદાગ પ્રકારના પુરુષો દીક્ષા આપવામા અયોગ્ય છે, તેમજ એ અદાગ દોષવાળી સ્ત્રીઓ પણ દીક્ષાને યોગ્ય ગણાતી નથી વળી ને સ્ત્રી, ગર્ભિણી હોય તથા નાના છોકરાવાળી હોય તે પણ દીક્ષાને યોગ્ય ગણાતી નથી એ ગીતે સ્ત્રીઓના વીસ પ્રકારો દીક્ષા માટે અયોગ્ય છે

તેમજ સોળ પ્રકારના નપુ સંકો છે, જેઓ દીક્ષાને માટે અયોગ્ય ગણાય છે પડક, વાતિક, કબીસ, કુંભી, ઇર્પાલુ, શકુની, તત્કર્મસેવી, પાસિકાપાસિક, સૌગધિક, આસકત, વર્મિતક, ચિષ્પિતક, મત્રહતવદ, તયોહતવેદ, નપિહતવેદ, અને દેવહતવેદ-આવા સોળ નપુ સંકો છે, તેમા પડવનું લક્ષણ આ પ્રમાણે છે —

“મહિલાસહાવો સલ્વન્ન મેઓ મીદ મહત મડઆ ય વાળી॥
સમજ્જય મુત્તમફેણય ચ ણ્યાણિ ઠ પ્પઢગલસ્કણાનિ॥

જેનો સ્વભાવ સ્ત્રી જેવો હોય, જેમા સામાત્ ભેદ જ-
 ણાતો નથી, જેનું લિંગ મોટું હોય છે, જેની વાણી દીન હો-
 ય છે, જેને ક્ષણે ક્ષણે મૂત્ર આવ્યા કરે છે અને જેનું મૂત્ર
 કીણુ વિનાનું હોય--તે આ છ લક્ષણો પડક નપુંસકના છે,
 તેમજ વાયુના કોષને લીધે જેનું લિંગ સ્પર્શ કાળ જાત્રત
 રહે છે અને સ્ત્રીએવન વિના વેગને જે સહન કરી રાકતો
 નથી તેને વાતિક નપુંસક જાણવો જે સ્ત્રીઓનો શબ્દ, દષ્ટિ,
 સ્પર્શ અથવા નિમત્રણ પામીને કામાતુર થાય છે તેને
 કક્ષીખ જાતિનો નપુંસક જાણવો, જેના મ્તન કળશના જેવા
 લાખા હોય તેને કુભી જાતિનો નપુંસક મમજવો, જે ખીજા
 કોષને મૈથુન વગેરે ઝગેને ધૃષ્ટિ કરે છે તેને ધૃષ્ટિહીન
 નપુંસક જાણવો જે કખૂતર વગેરે પક્ષીની પેઠે કામભોગથી
 તૃપ્ત થતો નથી તેને ગદુની નપુંસક જાણવો, મૈથુન વગેરે
 કીડા કરીને છબથી જે લિંગ આટે છે તેને તત્કર્મસેવી
 નપુંસક જાણવો, જે શુક્લપક્ષમા કામના વિકારવાળો
 થાય પણ કૃષ્ણપક્ષમા બિલકુલ ન થાય તેને પાક્ષિકા-
 પાક્ષીક નપુંસક જાણવો, જે પોતાના લિંગને મુગધવાળું
 જાણીને તેને મુગે છે તેને સૌગધિક નપુંસક જાણવો,
 જે મૈથુન વગેરે કીડા કરીને તેજ સમયે કરી તે સ્ત્રીને
 આલિંગન કરે છે તથા ચુબન કરે છે તેને આમકત નપુંસક
 જાણવો, આ દસ પ્રકારના નપુંસકો દીક્ષા માટે યોગ્ય નથી
 એમીતે કુલ અડતાલીસ પ્રકારના મનુષ્યો દીક્ષામા અયોગ્ય
 છે, તેમજ બાલ્યાવસ્થામા જેનું લિંગ કપાયતું હોય તે
 વર્જિતક નપુંસક કહેવાય છે, જેણે પોતાના હાથની આગ-
 ણીઓવે ૫ મર્દન કરી વઠ કરી નાખ્યું

ચિખિત નપુસક કહેવાય છે, જેનુ સામર્થ્ય મત્ર-ઔપધિ વગેરેના પ્રયોગથી નાશ પામ્યુ હોય તે મત્રહતવેદ નપુ-સક કહેવાય છે, જેના સામર્થ્યને કોઈ તપસ્વીએ ગાય આપી નષ્ટ કરી નાખ્યુ હોય, તે તપોહતવેદ નપુસક કહેવાય છે, જેના સામર્થ્યને કોઈ ઋષિએ ગાય આપીને નષ્ટ કરી નાખ્યુ હોય તે ઋષિહતવેદ નપુમક કહેવાય છે અને દેવતાના વાક્યથી જેનુ સામર્થ્ય નાશ પામ્યુ હોય તે દેવહતવેદ નપુસક કહેવાય છે આ નપુસકો ફીકાનેમાટે યોગ્ય નથી આ વાત પ્રવચન સારોધ્યાગની વૃત્તિના અનુસારે અહીં જણાવી છે તેમજ ગુરુગુણપદ્મિ ગિકાની બૃહદ્વૃત્તિ-માયી પણ અહીં ઉતાર્યું છે હવે પ્રસંગવશાત્ પુરુષ, સ્ત્રી તથા નપુસકના લક્ષણો સ્થાનાગત્તિને અનુસારે અહીં કહેવાય છે -

“ યોનિર્મૃદુલ્લમસ્યૈર્ય મુગ્ધતા ક્લીવતા સ્તનૌ ॥

પુસ્કામિતેતિ લિંગાનિ સપ્ત સ્ત્રીત્વે પ્રવક્ષતે ” ॥૨૧॥

યોનિ, કોમળતા, અસ્થિરતા, મુગ્ધતા, કાયરતા, સ્તન અને પુરુષસંયોગની ઇચ્છા- આ સાત ચિન્હો સ્ત્રીમા હોય છે-આ માત ચિન્હો સ્ત્રીના લક્ષણરૂપ છે ૧

“ મેહન સ્વસ્તા દાદર્યૈ રૌદીર્ય ઝમ્નુ વૃષ્ટતા ॥

સ્ત્રીકામિતેતિ લિંગાનિ સપ્ત પુસ્ત્ત્વે પ્રવક્ષતે ” ॥૨૨॥

લિંગ, તીક્ષ્ણતા, દ્રઢતા, પરાક્રમ, મૂઢ, નીરુગ્તા અને સ્ત્રીસંયોગની ઇચ્છા-આ સાત ચિન્હો પુરુષમા હોય છે-આ સાત ચિન્હો પુરુષના લક્ષણરૂપ છે ૨

“સ્તનાદિસ્મશ્રુકેશાદિપુસ્ત્રીમાસમન્વિતમ્ ॥

નપુસક વુધા પ્રાહુર્મોહાનલ્સુદીપિતમ્” ॥૩॥

સ્તન વગેરે સ્ત્રીના ચિન્હ તથા હાઠી-મૂછ વગેરે પુરુષના ચિન્હ-મિશ્રભાવે જેમા દેખાય તેને વિદ્યાનો ન-પુસક કહે છે, આ નપુસક મોહાનળથી અત્યંત પ્રદીપ્ત હોય છે તેમજ શીઘ્ર અથવા પશુ કહ્યું છે —

સ્તનકેશવતી સ્ત્રી સ્યાદ્ રામશ પુરુષ સ્મૃત ॥

ઉભયોરતર યચ્ચ તદભાવે નપુમક” ॥૪॥

સ્તન-કેશ વગેરે લક્ષણો સ્ત્રીમા હોય છે, પુષ્કળ ઉવાટા એ પુરુષનું લક્ષણ છે અને સ્ત્રી તથા પુરુષ એ બન્નેના લક્ષણ જેમા ન હોય તે નપુમક છે ઇત્યાદિ

પ્રશ્ન ૭૮ મો — જ્યાં જાંઘને ચક્રવર્તી પોતાનું નામ લખે છે તે ઋષભકૃત પર્વત કયા છે ? તેની લખાઈ ખરેખરી કેટલી છે ?

ઉત્તર — ભરતક્ષેત્રના ઉત્તરગર્ભમાં ઋષભકૃત પર્વત આવેલો છે, આના સબગર્ભા જળદીપ પ્રગ્લપ્તિ કહે છે —

“ઉત્તરદ્વે મરહે ઉસમઝૂદે નામ પચ્ચ પન્નતે, મદ્દ જોઅણાડ
ઉદ્દ ઉચ્ચતેણ દો જોઅણાડ ઉન્નચ્ચેણ મૂલે અદ્દ જોઅણાડ વિરુદ્ધ-
મેણ મઝ્ઝે છ જોઅણાડ વિરુદ્ધમેણ ઉવરિં ચચારિ જોઅણાડ
સિલ્લમેણમિત્થાદિ” — ભરતક્ષેત્રના ઉત્તરગર્ભમાં ઋષભકૃત નામનો પર્વત આવેલો છે તેની ઉંચાઈ આઠ યોજનની છે, મૂળભાગમાં-પૃથ્વીની અદર બે યોજનની તેની લ-ખાઈ છે, મૂળમાં આઠ યોજનનો તેનો વિસ્તાર છે, તેનો

મધ્યપ્રદેશ છ યોજનના વિસ્તારવાળો છે અને છેક ઉપરના ભાગમાં ચાર યોજનની તેની મપાટી છે

પ્રશ્ન ૭૯ મો — નવ વામુદેવો, સમાન બળવાળા હોય છે કે ઓછા-વંપતા બળવાળા હોય છે ?

ઉત્તર — તેઓ સર્વે સમાન બળવાળા હોતા નથી, પરંતુ પ્રધુમ્નચરિત્રના વચનથી તથા ત્રિપદિગણાકાચરિત્રમાં શ્રી નેમચરિત્રના કથનથી જણાય છે કે, તેઓ ઓછા-વંપતા બળવાળા હોય છે કહ્યું છે કે—

“અથ ભૂપૈ સ્વેચ્ચૈશ્ચ સ સર્વે ભરતાર્દ્ધકમ્ ॥
 સાધયામાસિર્વોશ્ચાગાન્ મગધેષુ ચમૂઘૃત ॥૧॥
 શિલા કોટિશિલા નામ્ના યોજનોત્સેધરાજિતામ્ ॥
 વિસ્તારેણાપિ તન્મોના દેવતાઽધિષ્ઠિતાં સદા ॥૨॥
 સઘ્વેન બાહુનોદ્ધ્રે ચતુરશુલમુચ્ચકે ॥
 પશ્યત્સુ તેષુ ભૂપેષુ નિર્નિમેષ સ્વર્ગેષુ ચ ॥૩॥
 તાં ભુજાગ્રે દધાવાદ્યો મૂર્ધ્નિ વિષ્ણુર્દ્વિતીયક ॥
 ગલે તૃતીયસ્તુર્યસ્તુ સ્થલે હૃદિ પચમ ॥૪॥
 કટૌ પથ્થ સપ્તમસ્તુ ઝર્વાજાનુકમષ્ટમ ॥
 ચતુરશુલમત્યોઽવમર્ષિણ્યા યત્ પતદ્વલા ॥૫॥

તે ચક્રવર્તીએ ગાળ્યો તથા વિદ્યાધરોની સાથે ભગ્નતમેત્રતા આદિ ભાગને વગ કચો પછી સેનાઓની સાથે તે મગધ દેશમાં આવ્યો. કોટિશિલા નામની જે ગિના એક યોજન ઉંચી છે, એક યોજન પહોળી છે

અને દેવતાવી અવિદિત છે તેને પણ તેણે પોતાના બાહુથી ચાગ આગળ ઊંચી કરી દીધી, માથે જહેલા ગળાઓ તથા વિદ્યાધરો તો એકીટ્ટમે જોઈ જ્યાં પહેલા વામુદેવે તે ગિવાને હાથમા વાગણ કરી છે, બીજાએ મ-મતપર ધાગણ કરી છે ત્રીજાએ ગળાપર ધાગણ કરી છે, ચોથાએ છાતીપર ધાગણ કરી છે, પાંચમાએ હૃદયપર ધાગણ કરી છે, છઠ્ઠાએ કેડ ઉપર ધાગણ કરી છે, સાતમાએ માથા ઉપર ધાગણ કરી છે, આઠમાએ ઢીંચણ ઉપર ધાગણ કરી છે, અને છેલ્લા વામુદેવે ચાગ આગળ ઊંચી કરી છે; કાગણુકે, આ અવમર્ષિણીમા તે વામુદેવે ઉત્તરોત્તર ક્ષીણબળવાળા થાય છે" એમ મમજલુ

પ્રશ્ન ૮૦ મો — દ્વારકાધીન કૃષ્ણને પોતાના સ-તાનનો પણ વિવાહ કરવાનો નિયમ હતો તેમજ ચેટક મહારાજને પણ હતો એમ આપણે માનવીએ છીએ; પણ ગાસ્રમાં કોઈ ગ્યજો તેવા અક્ષરો કે ?

ઉત્તર — કૃષ્ણ તથા ચેટક ગળને પોતાના મતાનનો વિવાહ કરવાનો પણ નિયમ હતો, એમ શ્રાદ્ધવિધિમા તેવામા આવે છે

પ્રશ્ન ૮૧ મો — માતમા નન્કમાથી નીકળીને પ્રાણી માછલામા જન્મે કે કે બીજી કોઈ તિર્યચ જાતિમા ?

ઉત્તર — પાર્શ્વચંદ્ર તથા પ્રજાપતોપાગસૂત્રના કથન પ્રમાણે એવો કઈ નિયમ નથી કે માછલાના જન્મનેજ પામે!

પ્રશ્ન ૮૨ મો — જેની માતા ચૌદ સ્વપ્નો જુવે છે તેનો પુત્ર જિનેદ્ર થાય છે કે ચક્રવર્તી થાય છે? તેમજ જેની માતા ચૌદ સ્વપ્નને જોનારી હોય તે પુરુષ, જિનેદ્ર અથવા ચક્રવર્તી—એમાની એક પદવીને પામે છે, એમ કૃત્યસૂત્રમા કહ્યું છે, તો પછી શ્રી રાતિનાથ ભગવાને એકજ ભવમા બે પદવી કેમ પ્રાપ્ત કરી? શું તેમની માતાએ ચૌદસ્વપ્નથી અધિક સ્વપ્ન જોયા હતા?

ઉત્તર — શ્રી રાતિનાથની માતાએ અધિક સ્વપ્ના જોયા ન હતા, પણ એ ચૌદ સ્વપ્નો પ્રથમ જોડે પાછા બીજાવાર પણ તેજ સ્વપ્નો જોયા હતા તેમા બેદ માત્ર એટલોજ હતો કે, ચક્રવર્તીપણાને સૂચવનારા સ્વપ્નો કરતા જિનેદ્રપદને સૂચવનારા સ્વપ્નો કંઈક વધારે સ્પષ્ટ હતા શ્રી શત્રુજય માહાત્મ્યના આકાશ સર્ગમા કહ્યું છે —

“ દિ સ્વપ્રદર્શનાદર્હચ્ચક્રિજન્મ સુનિશ્ચિતમ્ ॥

સ્તનગર્ભેવ સા ગર્ભ વમાર શુભહેહદા ” ॥૧॥

બે વાર સ્વપ્નો જોનારી જેનો જન્મ જિનેદ્ર તથા ચક્રિપદને માટે નિશ્ચિત હતો એવો ગર્ભ તેણીએ ધારણ કર્યો જેમ પૃથ્વી ગ્લને ધાન્ય ડરે છે તેમ, તેણીને દોહડા પણ શુભ થયા હતા.

પ્રશ્ન ૮૩ મો — મર્વ તીર્થકરોની માતાઓ શ્રી કૃત્યસૂત્રમા કહેવા ૧ હાવી, ૨ બર્જદ, ૩ સિદ્ધ ૪ ભદ્રા, ૫ પુષ્પની માળા, ૬ ચંદ્ર, ૭ સૂર્ય, ૮ ધન, ૯ રોડા, ૧૦ કમળયુક્ત સરોવર, ૧૧ સમુદ્ર, ૧૨ સ્વર્ગનું વિમાન

૧૩ ગ્લનો દગ, તથા ૧૪ અગ્નિ—આ ચૌદ સ્વપ્નોને અનુક્રમે જુવે છે કે અનુક્રમે વિના—આદ્ય અવળા જુવે છે ?

ઉત્તર — વળુ કઠીને તીર્થકરોની સર્વ માતાઓ શ્રી કલ્પસૂત્રમા કહેલા હાથી વગેરે ચૌદ સ્વપ્નોને અનુક્રમે જુવે છે અને કેટલીક માતાઓ એકાદ સ્વપ્નને આડુ—અવળુ પણ જુએ છે, નહિ કે ખંગને ! આવો બહુશ્રુત—વિદ્વાનોનો એક મત છે જ્યારે કલ્પલટેવની માતાએ પ્રથમ બળાદ જોયો હતો ત્યારે વીર ભગવાનની માતાએ પ્રથમ સિંહ જોયો હતો

પ્રશ્ન ૮૪ મો — જેમ સ્વપ્નપાઠકો અરિહતોની માતાઓ પાસે સ્વપ્નના ફળ કહે છે, તેમ મનમા પ્રવૃક્ષ થયેલા કોઈ દેવતાઓ સ્વપ્નના ફળ કહે છે કે નહિ ?

ઉત્તર — જેમ સ્વપ્નદેવતાઓ સ્વપ્નના ફળ કહે છે, તેમ હર્ષથી પ્રવૃક્ષ મનવાળા દેવેદ્રો પણ સાક્ષાત્ આવીને સ્વપ્નના ફળ કહે છે, તો પછી મામાન્ય દેવ આવીને કહે, એમા શુ આશ્ચર્ય છે ? શ્રી પાર્શ્વનાથચરિત્રમા પણ જોવામા આવે છે કે —

“વામાદેવ્યા તદા દૃષ્ટા પ્રવિશત ઇમે મુખે ॥

ચતુર્દશ મહાસ્વપ્નાસ્તીર્યકૃજ્જન્મસૂચકા ॥૧॥

અપીન્દ્રાસ્તુષ્ટુવુર્દેવૌ તત્રૈત્ય ચલિતાસના ॥

હૃષ્ટાશ્ચ કથયામાસુરિત્ય સ્વપ્નવિચારણામ્” ॥૨॥

વામા દેવીએ પોતાના મુખમા પ્રવેગ કરતા અને તીર્થકરના જન્મને સૂચવતા આ ચૌદ સ્વપ્નો જોયા, ત્યારે “આસન ચળી” વાતા હર-

ખાતા ત્યાં આવ્યા, વામાવીની પ્રશામા કરવા લાગ્યા અને સ્વપ્નના રૂળ પથુ કહેવા લાગ્યા "

પ્રશ્ન ૮૫ મો — કટપસૂત્રમા કહ્યું છે — “ત્રીસાણ મહામુમિણાણ ચાપાલીસાણ વાવમુમિણાણ” — ત્રીસ મહાસ્વપ્નો છે અને બેતાલીસ પાપ સ્વપ્નો છે — દુષ્ટ સ્વપ્નો છે ” તે કયાં ?

ઉત્તર — ત્રીસ શુભ સ્વપ્નો છે અને તેજ મહાસ્વ-
પ્નો કહેવાય છે — એમકે - ૧ તીર્થકર, ૨ બુદ્ધ, ૩ વિંણુ, ૪
શકર, ૫ બ્રહ્મા, ૬ કાર્તિકસ્વામી, ૭ ગણપતિ, ૮ લક્ષ્મી,
૯ ગૌરી, ૧૦ રાજા, ૧૧ હાથી, ૧૨ ગાય, ૧૩ બળદ, ૧૪
ચંદ્રમા, ૧૫ સૂર્ય, ૧૬ દેવવિમાન, ૧૭ અમુલ્યવન, ૧૮
અગ્નિ, ૧૯ માળા, ૨૦ આમો, ૨૧ કમળયુક્ત સોવર,
૨૨ સિંહ, ૨૩ રત્નનો ઢગ, ૨૪ પર્વત, ૨૫ ધ્વજ, ૨૬
પૃથ્વી કળશ, ૨૭ પુરુષ, ૨૮ માસ, ૨૯ માઈલાનું જોડું
અને ૩૦ કટપવૃક્ષ, — આ ત્રીસ મહાસ્વપ્નો છે હવે દુષ્ટ
સ્વપ્નો કહેવામા આવે છે — ૧ ભૂન, ૨ આડાન, ૩ પાડો,
૪ સર્પ ૫ વાનર, ૬ કાઠાવાળું વૃક્ષ, ૭ નિર્ધન મનુષ્ય, ૮
સગીત, ૯ નીચ બ્રાહ્મણ, ૧૦ ગાંધ, ૧૧ કુવો, ૧૨ હાડકા,
૧૩ ઉલટી, ૧૪ અધકાર, ૧૫ નીચ સ્ત્રી, ૧૬ ચામડું, ૧૭
લાલ પથ્થર (માણેક), ૧૮ નીચો માણસ, ૧૯ નદી, ૨૦
ખજૂર, ૨૧ શ્મશાન, ૨૨ હિંદ, ૨૩ ગધેડો, ૨૪ બિલાડો,
૨૫ કુતરો, ૨૬ હુક્કર, ૨૭ વિકારવાળો વરસાદ, ૨૮ જળ-
નું સૂકાવું, ૨૯ પૃથ્વીકપ, ૩૦ ગ્રહયુદ્ધ ૩૧ પ્રચંડ
રાજા, ૩૨ કોઈનું ભાગવું-તૂટવું. ૩૩ પૃથ્વીનું ડુબવું,
૩૪ તાનગ્યોનું ખગવું, ૩૫ સૂર્યમંડલ તથા ચંદ્રમંડ-

સનુ કાટલુ, ૩૬ ગધર્વ, ૩૭ ગક્તસ, ૩૮ પિગ્નાય, ૩૯ વિસ્ફોટક (રોગ), ૪૦ તોફાની વાયુ, ૪૧ પ્રખર તાપ અને ૪૨ દુષ્ટ વાક્યો—આ બેતાળીસ દુષ્ટ સ્વપ્ન છે, એમ સ્વપ્નપ્રદીપ નામના ગ્રંથમાં છે

પ્રશ્ન ૮૬ મો—આજકાલ કેટલાક કહે છે કે, ઉપસર્ગહર સ્તોત્ર મહામત્ર ૩૫ છે અને તેની પાંચે ગાથાઓમાં પંચ પરમેષ્ઠિઓના નામનો સમાવેશ કર્યો છે, માટે તે મનુષ્ય તેનો એકસો ને આઠ વાર જાપ કરે છે, તેના સર્વ વિધો અવશ્ય નાગ પામે છે. આ વાત સત્ય છે, પણ પાંચ ગાથાવળા તે સ્તોત્રમાં પાંચ પરમેષ્ઠિઓના નામ કયા ઉતાર્યા છે ? અને તે ઉતાર્યા છે નો ક'ંઈ ગીતે ઉતાર્યા છે ?

ઉત્તર—શ્રી જિનપ્રભસૂચિએ કરેલી ઉપસર્ગહર સ્તોત્રની બૃહદ્વૃત્તિના વચનથી જણાય છે કે, જેનું પ્રમાણ પચાશી અક્ષરોથી કંઈક અધિક છે, તે ઉપસર્ગહર સ્તોત્રનો પ્રભાવ અતુલ છે કેમકે, સર્વ વિધાઓ તથા મત્રોનું ઉપાદાન—જાણ તો પંચપરમેષ્ઠિનો મહામત્ર—નમસ્કાર મત્રજ ગણાય, એ મત્રમાં પંચમેષ્ઠિઓને નમસ્કાર કરવામાં આવે છે આ પંચ પરમેષ્ઠિના નામો ક્ષત્રી પદ્ધતિ, ઉપસર્ગહર સ્તોત્રની પાંચે ગાથાઓમાં આરભમાંજ સૂક્ષ્મસ્વરૂપે જોવામાં આવે છે. જેમ પ્રથમ ગાથાના આરભમાં ‘સ્વ’ એવા બે અક્ષર મૃદ્ધી પ્રાકૃત ભાષાદ્વારા ઉપાધ્યાયનું ગ્રહણ કરેલું છે ‘સ્વ’ એ ‘સ્વજ્ઞાય’ શબ્દનો એક ભાગ છે જ્યાં એક ભાગનું ગ્રહણ કર્યું હોય ત્યાં આખા સમુદાયનું ગ્રહણ થઈ શકે

છે તેમ 'ભામા' એમ કહેવાથી 'મત્યભામા' સમ-
જાય છે, 'સત્યા' એમ કહેવાથી પણ 'સત્યભામા'
ઓળખાય છે, 'જોદિ' એમ કહેવાથી 'અવવિજ્ઞાન'
જણાય છે અને 'મળ' એમ કહેવાથી 'મન પર્યવજ્ઞાન'
સમજાય છે ઇત્યાદિ એજ સ્તોત્રની બીજી ગાથામા પણ
'વિસ' એવા બે અક્ષર પ્રથમ શ્રુતીને સંધુઓનું ગ્રહણ
કરેલું છે 'વિસ' એ પ્રાકૃત રાજ્ઞ છે તેનો સંસ્કૃત પ-
ચાંચ 'વિપ' થાય છે 'વિપ' એટલે સર્વ રસરૂપ જળ
સાધુઓ પણ સુપાત્રની અપેક્ષાએ સર્વરસાત્મક થઈ શક
છે, માટે સાધુઓને પણ 'વિપ' એવું ઉપનામ આપી ગ-
ણાય ઉપમર્ગાદિ સ્તોત્રના કર્તાએજ દરાવૈકાલિકની નિ-
યુક્તિમા સાધુઓને 'વિપ' સમાન કદા છે ત્રીજી ગા-
થાના આરભમા પણ 'ચિદ્' એવા બે અક્ષર શ્રુતીને
આચાર્ય મહારાજોનું ગ્રહણ કર્યું છે. 'ચિદ્' એ પ્રાકૃત
રાજ્ઞ છે તેનું મૂળ રૂપ 'તિષ્ઠ' છે 'તિષ્ઠ' નો અર્થ
સ્થાનમા હોવું, સ્થિતિમા હોવું, એવો થાય છે ભગ-
વાન તીયેકરો જ્યારે મોક્ષે જાય છે ત્યારે શાસનની
સ્થિતિસુધી આચાર્ય મહારાજો સ્થિતિ કરે છે, માટે
તેઓ 'ચિદ્' કહેવાય છે કહ્યું છે કે.—

“ કદ્યાવિ જિણરિદા પત્તા અયરામરે પહદાડ ॥

આયરિણ્હિ પગયણ ઘારિજ્જિઈ મપય સયલ ॥૧૥

જિનેશ્વરે! અજરામર પદને પ્રાપ્ત થાય છે ત્યારે
આચાર્યો સમગ્ર પ્રવચનને પ્રાગ્ણ કરી રાખે છે ” અથ-
વા 'ચિદ્' નું મૂળ રૂપ 'ચિત્સ્ય' લઈએ 'ચિત્' એટલે

સર્વ દ્રવ્યો, ગુણો તથા પર્યાયો વગેરેનું અનુયોગ-
 (વ્યાખ્યાન) સ્વરૂપ તેમાં જે સ્થિતિ કરે છે તે ' ચિત્સ્ય '
 કહેવાય આ શબ્દથી પણ આચાર્યોનું જ ગ્રહણ થાય છે.
 ચોથી ગાથાના આરભમાં ' તુહ ' એવા બે અક્ષર મૂક્યા
 છે, તેથી અરિહતનું ગ્રહણ થાય છે. ' તુહ ' શબ્દનો
 અર્થ પીડા કરવી-હુખ દેવુ-ખપાવવુ એવો થાય છે
 જેઓ આરે પ્રકારના કર્મોને હુખ દે-ખપાવે અને સમગ્ર
 પ્રાણીઓના સંશયોને દૂર કરે તેઓ ' તુહ ' કહેવાય છે-
 અર્થાત્ જેઓને કેવળજ્ઞાન ઉત્પન્ન થયું હોય
 અને જેઓ પૃથ્વીપર સર્વ ઠેકાણે વિચરતા હોય તેવા
 તીર્થંકર ભગવાનોને અહીં ' તુહ ' શબ્દથી ગ્રહણ કર્યા
 છે પાંચમી ગાથામાં ' ફ્ય ' એવા બે અક્ષર મૂકી મિ-
 ધ્યોનું ગ્રહણ કર્યું છે ' ફ્ય ' એ પ્રાકૃત શબ્દ છે, તેનું
 મૂળરૂપ ' ફૈત ' થાય છે ' ફૈત ' એટલે જેઓ જન્મમર-
 ણના ફેરામાંથી મુક્ત થઈ મોક્ષે ગયા હોય તે-અર્થાત્ સિદ્ધ.

કદાચ કોઈને શંકા થાય કે, જૂના જૂના અર્થમાં
 વપરાયેલા એ શબ્દો પગમેધિના અર્થને સૂચવે એ કંઈ
 મબલિત નથી આનું સમાધાન એ છે કે, " ઐદ્રસ્યેવ
 ગરાસનસ્ય દષત્તી ' ઇત્યાદિ સ્થળે બીજવાચક શબ્દોનો
 ભિન્ન અર્થ થાય છે તો પણ તેઓનું મત્રસ્વરૂપ દૂર
 થતું નથી અને તેઓનો અમુક અમુક પ્રભાવ પણ મળી
 આવે છે તેજ પ્રમાણે અહીં સમજી લેવું જો કે આ સ્તો-
 ત્રમાં પ્રથમ અર્હતનું નામ આવે તેજ યોગ્ય ગણાય પણ
 આ સ્તોત્ર શ્રુતકેવલિએ ગ્યેલું હોવાથી સૂત્રરૂપ છે
 સૂત્રનું આ યયન ઉપાધ્યાય દ્વારાજ હોઈ શકે, એ ન્યા-

પદાર્થોને તો પ્રવચનપરોએ લોકો પાસે જણાવવા હવે
 જે પદાર્થો આગમથી જાણવા યોગ્ય હોય છે તેઓના
 સબધમા કાગણોનો ઉપયોગ કરનાર અને જે પદાર્થો
 કાગણથી જાણવા યોગ્ય હોય છે તેના સબધમા આ-
 ગમનો ઉપયોગ કરનાર મનુષ્ય જિનાજ્ઞાનો વિનાયક થાય
 છે કાચા ગોરસ સાથે મિશ્ર કરેલા કઠોળ વગેરેમા જી-
 વોની જે ઉત્પત્તિ થાય છે તે અમુક કોઈ કારણથી જાણી
 શકાતી નથી પણ આગમથીજ જાણી શકાય છે
 આગમ કહે છે કે, કાચા ગોરસ સાથે મિશ્ર થયેલા ક-
 ઠોળમા, ગધેલા ચોખામા, બે દિવસ ઉપરના દહીંમા તથા
 પકાવેલા અન્નમા જીવોની જે ઉત્પત્તિ થાય છે તેને કે-
 વળજ્ઞાનીઓ બેઠ શકે છે, આટલે કાચા ગોરસ સાથે મિશ્ર
 કરેલા કઠોળ વગેરેના ભોજનનો ત્યાગ કરવો " ઉપરના
 શ્લોકમા 'અહર્દિતયાતીતમ' એમ કહેલું છે તે ઉપરથી જા-
 ણાય છે કે, બે દિવસ ઉપરનું દહીં અભક્ષ્ય છે, આવા
 અક્ષરે ગાત્રમા છે અર્થાત્ ગુરુપર પરાએ તથા ગાત્રને
 અનુસરીને કહી શકાય છે કે, બે દિવસ ઉપરનું દહીં અ-
 ભક્ષ્ય છે અહીં દિવસનું મહત્ત્વ કરવાથી ગત્રિનું મહત્ત્વ
 પણ થઈ જાય છે જેમ ત્રીસ દિવસનો એક મહિનો,
 ૫૬૦ દિવસનું એક પખવાડીયું, એમ કહેવાથી તેમા
 ગત્રિઓના પણ સમાવેગથાય છે, તેમ અહીં મંત્રજીવુ
 આ ઉપરથી બે ગત્રિ જતા બાળ મહત્ત્વ ઉપરનું દહીં
 અભક્ષ્ય થાય બે પહેલે દિવસે સૂર્યોદય વખતે મેળવ્યું
 (જમાવ્યું) હોય તો મેળ મહત્ત્વ પછીજ અભક્ષ્ય થાય,
 પરંતુ આપણા પ્રમાણનો નિયમ કહી શકાય નહિ આ-

ગણે દિવસે સંચાકાળે મેળવ્યું હોય તો બાર પ્રહર પછી અભક્ષ થાય છે કહેવાનો ભાવ એ છે કે, બે દિવસ ગયા પછી અથવા બે ગત્રિ ગયા પછી દહીં અભક્ષ નાણુવું કાજી, વડા વગેરે ચાક તો ગધ વગેરે ઉત્કટ દ્રવ્યથી મિશ્ર હોય છે તેથી તેઓના મબધમા તો એટલોજ સમય ત્ર્યંધપર પરાયે કહેવાય છે, એથી અધિક નહિ આના પ્રસંગમા અમે બીજા અક્ષરો નેયા નથી. ખરી વાત તો જાની જાણે

પ્રશ્ન ૯૦ મો.— બાર પ્રહર પછી દહીં અભક્ષ થાય છે, એ વાત તો ખરી, પણ બાર પ્રહર વીત્યા પહેલાના દહીંમા અહ-મગ વગેરેનો મયોગ થતા તે અભક્ષ કેવી રીતે થાય છે ? શું તેમા જીવની ઉત્પત્તિ થાય છે ? બે જીવની ઉત્પત્તિ થાય છે તો તે જીવો બે ઇન્દ્રિય હોય છે કે પચેન્દ્રિય હોય છે ?

ઉત્તર — કહોણ ગ્રાન્યના સંયોગમા આવતા દહીં વગેરે અપકવ ગોરસમા સ્મશ્મતસતામકર્મોદયવર્તિ દ્વિ-ઇન્દ્રિય જીવની ઉત્પત્તિ નાણુવામા આવી છે કેમકે, શ્રી દગ્ધૈકાત્રિકની વૃત્તિમા કહ્યું છે —

“ જહ માસમુગમાહ વિદલં કચ્ચમિ ગોરસે પડ્ડ ॥

તા તસ્સ જીવુષ્પત્તિ મણતિ દહિણે વિદિણુવરિ ” ॥૧૧॥

અહ, મગ વગેરે કહોણ ગ્રાન્ય, અપકવ ગોરસમા ત્યારે પડે ત્યારે તેમા દ્વિઇન્દ્રિય જીવોની ઉત્પત્તિ કહેલી છે ” આ ગાથા શ્રાદ્ધવિનિસૂત્રની વૃત્તિમા પણ જેવામા આવે છે, માત્ર બે એટલોજ કાર્યો છે કે, “વિદિણુવરિ”

એ પાઠને બાદે “ તિદિણુવરિ ” એવો પાઠ ગાખ્યો છે, પણ તે ઠીક નથી જણાવે. કોઈ પણ પાત્રમાં કોઠાળ અને અપકવ ગોરસને એકત્ર કરી અવિવેકી (અજાની) માણસો ત્યારે ખાય છે, ત્યારે તેઓને તાળવે જતાજ ત્રસ જીવોની ઉત્પત્તિનો વિનાશ થાય છે આ જીવોને માત્ર કેવળજાનીઓ જ તપ્પી શકે છે, માટે દેવગામના કહેવા પ્રમાણે અપકવ ગોરસની સાથે કોઠાળના બોજનનો વિવેકી મનુષ્યોએ ત્યાગ કરવો કેમકે તેથી પ્રાણાતિપાત દોષ પ્રાપ્ત થાય છે ભોક્ષકો પણ કહે છે —

“ ગોરસ માપમધ્યે તુ મુદ્રગાદિપુ તથૈવ ચ ॥

મુજ્યમાન મવેન્નૂન મામતુલ્ય યુધિષ્ઠિર ” ॥૧૥

હે યુધિષ્ઠિર ! અહીં સાથે અથવા મગ વગેરે કોઠાળ સાથે અપકવ ગોરસનું જે બોજન તે માસતુલ્ય થાય છે ” આ વાત ઇતિહાસોમાં તથા પુરાણોમાં પણ છે કોઠાળ તથા ગોરસ મિશ્ર થતા તેમાં નિગોદ જીવો અને પચેન્દ્રિય જીવો ઉત્પન્ન થાય છે સમકલનિર્ચુકિતમાં કહ્યું છે કે—

“ સર્વેસુ વિ દેસેસુ સર્વેસુ ચેવ તહ ય કાલેસુ ॥

કુસિણેસુ આમગોરમજુત્તેસુ નિગોજ પર્વિદિ ” ॥૧૭

હરકોઈ દેગમાં તથા હરકોઈ કાળમાં કોઠાળ અને અપકવ ગોરસ મિશ્ર થાય છે ત્યારે તેમાં નિગોદ જીવો અને પચેન્દ્રિય જીવો ઉત્પન્ન થાય છે

પ્રશ્ન ૦૧ મો — ઉપરની ગાથામાં કોઠાળ તથા અ-

પાવ ગોખમ મિશ્ર થાય છે ત્યારે નિગોદ જીવો અને પચેન્દ્રિય જીવોની ઉત્પત્તિ થાય છે, એમ કહ્યું, તે વિષે પ્રશ્ન છે કે, ' નિગોદ ' ગજ્જનો અર્થ ગો ? નિગોદ એટલે ગરીબ કહેવાય છે કે બીજું ?

ઉત્તર — ઉપગની ગાથામા નિગોદ જીવોની ઉત્પત્તિ કહી છે, તેથી નિગોદ ગજ્જનો અર્થ અહીં 'સૂક્ષ્મ જીવ' એવો કવો. તે સૂક્ષ્મ જીવ પણ ત્રસ જીવજી અહીં સમજવા આ અર્થ ગુરુપરપગએ અહીં કહેવામા આવ્યો છે અને પ્રાચીન પડિતોએ રચેલા પ્રશ્નગ્રંથોમા પણ એજ અર્થ કહ્યો છે; પણ નિગોદ એટલે સાધારણ વનસ્પતિની પેરે અનન જીવોના આશ્રયકષ્ણ એક રાગીરનિગોદ એવો અર્થ અહીં કવો નહિ કેમકે એવો અર્થ કોણ સ્થળે જોયો નથી કે લખ્યો નથી.

પ્રશ્ન ૧૨ મો — સાધુઓ વર્ષાકાળ સિવાય એક એક મહિનો જાડા જાડા ગામોમા ગદે છે અને વર્ષાકાળના આઠ મહિના એક ગામમા રહે છે—એક સ્થળે ગદે છે, એમ આગમમા કહ્યું છે તો પછી “ ગામે ણરાડય ” વર્ષાકાળ સિવાયના બીજા કાળમા ગામમા માત્ર એકજ ગત્રિ (અને નગખમા પણ ગત્રિ) રહી શકાય, એ આગમવચન સાથે વિતાર નહિ આવે ?

ઉત્તર — જેઓ ગેપકાળમા એક એક મહિનો જાડા જાડા ગામમા રહે છે તેઓને અવિરકદષી સાધુઓ કહેવામા આવે છે અને “ ગામે ણરાડય નગરં પચરાડય ” ગામમા એક ગત્રિ રહે છે તથા નગખમા પાંચ ગત્રિ રહે

હે, એ વચન તો પ્રતિમાનો આશ્રય કરનારા મુનિની અપેક્ષાએ અથવા જિનકટિપક મુનિની અપેક્ષાએ કહ્યું છે, એમ સમજવું, નહિ કે સ્થવિરકટપીની અપેક્ષાએ ।

પ્રશ્ન ૯૩ મો — “ જયવીરરાય ” એમા છેવટે “ રૂઢ્ઢકલસિન્ધિ ” એમ કહ્યું છે, અર્થાત્ “ જયવીરરાય ” એના પાત્ર-પાત્રનથી સર્વ ઇષ્ટ ફળની સિન્ધિ થાય છે, પણ તે ઇષ્ટફળ કયું ? મોક્ષફળ કે કાંઈ બીજું ?

ઉત્તર — જ હાલવૃત્તિ વગેરેના અનુમારે જણાય છે કે, કોઈ પ્રકારના વિદ્ય વિના ધર્માનુષ્ઠાન કરવામા કારણ-ભૂત અને આ લોકમા નિર્વાહ કરનાર દ્રવ્યવગેરેનું સુ-ખજ અહિં માગેલું છે.

પ્રશ્ન ૯૪ મો — નવ અનંતક છે તેમા પાત્રમા અનંતકમા ‘ પદ્ધિવાદ્ધા ’ એટલે પડેલા, ઇત્યાદિ વચનથી સિન્ધિ જીવે કહેવામા આવ્યા છે, પરંતુ પાત્રમા અનંતક તો અમુક માપવાળું છે અને સિદ્ધ જીવે તો અનાદિ કાળના હોઈને અપરિમિત હે—અમાપ છે, તો પછી સિદ્ધ જીવેને તે પાત્રમા અનંતક અતિ અત્પજ થાય, તેઓની તેમા સ્થિતિ કેવી ગતે રહે ?

ઉત્તર — જો કે સિદ્ધ જીવેની પાત્રમા અનંતકમા સ્થિતિ કહી છે, તો પણ યુક્તિથી વિચાર કરતા જણાય છે કે, સિદ્ધજીવે વણા હોવાને લીધે મધ્યમ નામના આત્મા અનંતકમા અવતરે છે તે અનંતક અતિગદન છે અને અનંત છે જો કે “ સિદ્ધા નિમોઞ્જીવા ” એ ગા-

થામા છ પદાર્થો કહેલા છે તો પણ તેઓના ત્રણ વર્ગ કરાય છે અને તેઓનું આદમા અનતકમાં અવતરણ થાય છે, તો પછી સિદ્ધજીવોની શી વાત ? અમારા મન-મા તો એમજ લાગે છે પણ આગમમા સર્વ સ્થળે વા-ચમા અનતકમાં સિદ્ધજીવો કહ્યા છે. આદમામા કહ્યા નથી આમા ખરે તો મીમંસા ભગવાન જાણે

પ્રશ્ન ૯૫ મો — “ ઝગ્ગાર્થ ચ સ્તિગપલિય ચ ’ એ ગાયામા ઉદ્ધાન-અર્થા તથા ક્ષેત્રપદ્યોપમનુ માપ ખતાવ-વા માટે કહ્યું છે કે, ઉત્તેરાગુણે એક યોજન વિન્તાર-વાળા અને તેટલીજ લંબાઈ-પહોળાઈવાળા એક દૂવામા ઉત્તરકુરુ તથા દેવકુરુમા ઉત્પન્ન થયેલા જુગતીઆના સાત દિવસે મોટા થયેલા કેશના સાતવા આઠ સૂક્ષ્મ વિભાગ (કટકા) કરી ખીચોખીચ ભરવા (પછી તેમાથી પ્રતિમમય એક એક દુકડો કાઢતા જુ અને દૂવો ખાલી કરવો આ સમયને ઉદ્ધાન પદ્યોપમ કહેવામા આવે છે) કહ્યું છે કે,—

“કુરુમગદિણાવિજુઅલરોમે સગવાસવિદિય અઢલકે ॥

વાવનમય મહમ્સા સગનવર્ડે વીમલકલાણ ” ॥૧૧॥

ઉત્તરકુરુના જુગતીઆના માત દિવસના કેશના જૂદા જૂદા માતવા કહેલા આઠ આઠ વિભાગોની મ ખ્યા વીસવાખ સત્તાણુ દબાર એકસો ને આવન થાય છે ’ આ સ્થળે કેશના વિભાગ જુગતીઆના સમજવા કે બીજા કોઈના ?

છે, એ વચન તો પ્રતિમાનો આશ્રય કરનારા મુનિની અપેક્ષાએ અથવા જિનકટિપક મુનિની અપેક્ષાએ કહ્યું છે, એમ સમજવું, નહિ કે સ્થવિરકટપીની અપેક્ષાએ ।

પ્રશ્ન ૧૩ મો — “ જયવીરરાય ” એમા છેવટે “ રૂઢફલસિષિ ” એમ કહ્યું છે, અર્થાત્ “ જયવીરરાય ” એના પડન-પાઠનથી સર્વ ઇષ્ટ કળની સિદ્ધિ થાય છે, પણ તે ઇષ્ટકળ કયું ? મોક્ષકળ કે કોઈ બીજું ?

ઉત્તર — જ હાનુવ્રતિ વગેરેના અનુસારે જણાય છે કે, કોઈ પ્રકારના વિદ્ય વિના ધર્માનુધ્યાન કરવામા કારણભૂત અને આ લોકમા નિર્વાહ કરનાર દ્રવ્યવગેરેનું સુખજ અહિં માગેલું છે

પ્રશ્ન ૧૪ મો — નવ જીવન તક છે તેમા પાત્રમા અનતકમા ‘ પદ્ધિવાદ્વજા ’ એટલે પડેલા, ક્રત્યાદિ વચનથી સિદ્ધિ જીવો કહેવામા આવ્યા છે, પરંતુ પાત્રમુ અનતક તો અમુક માપવાળું છે અને સિદ્ધિ જીવો તો અનાદિ કાળના હોઈને અપરિમિત છે—અમાપ છે, તો પછી સિદ્ધિ જીવોને તે પાત્રમુ અનતક અતિ અદપજ થાય તેઓની તેમા સ્થિતિ કેવી ગતે રે ?

ઉત્તર — જો કે સિદ્ધિ જીવોની પાત્રમા અનતકમા સ્થિતિ કહી છે, તો પણ યુક્તિથી વિચાર કરતા જણાય છે કે, સિદ્ધિજીવો ધણા હોવાને લીધે મધ્યમ નામના આઠમા અનતકમા અવતરે છે તે અનતક અતિગદન છે અને અનત છે જો કે “ સિદ્ધા નિગોઝજીવા ” એ ગા-

થામા છ પદાર્થો કહેલા છે તો પણ તેઓના ત્રણ વર્ગ કરાય છે અને તેઓનું આડમા અનતકમા અવતરણ થાય છે, તો પછી સિદ્ધજીવોની શી વાત ? અમારા મનમા તો એમજ લાગે છે પણ આગમમા મર્વ સ્થળે પાચમા અનતકમા સિદ્ધજીવો કહ્યા છે આડમામા કયા નથી આમા ખડ તો મીમંસા ભગવાન જાણે

પ્રશ્ન ૧૫ મો — “ ઉચ્ચાર્થ ચ ત્રિશપ્તિય ચ ” એ ગાથામા ઉદ્ધાર-અર્થ તથા ક્ષેત્રપદ્યોપમનું માપ બતાવવા માટે કહ્યું છે કે, ઉત્તમેધાગુને એક યોજન વિસ્તારવાળા અને તેટલીજ લંબાઈ-પહોળાઈવાળા એક કૂવામા ઉત્તરકુરુ તથા દેવકુરુમા ઉત્પન્ન થયેલા યુગલીઆના માત દિવમે મોટા થયેલા કેશના માતવા આ સૂક્ષ્મ વિભાગ (કટકા) કડી ખીચોખીચ ભરવા (પછી તેમાથી પ્રતિમનય એક એક દુકડો કાઢતા જવું અને કૂવા ખાલી કરવો, આ સમયને ઉદ્ધાર પદ્યોપમ કહેવામા આવે છે) કહ્યું છે કે,—

“ કુરુમગદિનાવિજુઅલરોમે સગવાગવિહિય અહલ્લહે ॥

ત્રાવનમય મહમ્મા સગનર્વૈ વીમલકલાણ ” ॥૧૧॥

ઉત્તરકુરુના યુગલીઆના માત દિવમના કેશોના જૂદા જૂદા માતવા કરેલા આડ આડ વિભાગોની સખ્યા વીસવાખ સત્તાણુ હજાર એકઝો ને બાવન થાય છે ” આ સ્થળે કેશના વિભાગ યુગલીઆના સમજવા કે બીજા કોઈના ?

ઉત્તર — લેવનમાસની ટીકામા જણાવ્યું છે કે,
 “ દેવકુરુ તથા ઉત્તરકુરુમા ઉત્પન્ન થયેલા જુગતીયાના
 સાત દિવસમા ઉગેલા ઉત્સેધાગુલ પ્રમાણના કેળના સાત
 વિભાગ કરવા ” આ ઉપરથી તેમજ કાલસિત્તરી પ્રક-
 રણ, બૃહદ્વેદ સમાસની બૃહદ્વૃત્તિ અને જમ્બુદ્વીપ પ્ર-
 શસ્ત્રિની વૃત્તિના અભિપ્રાયે યુગલ મનુષ્યજ મમજય છે
 તેમજ લોકપ્રકાશમા પણ એજ કહેવામા આવે છે —

“ મપૂર્ય ઉત્તરકુરુનૃણા શિરસિ મુહિતે ॥

દિનૈરેકાદિસપ્તાતૈ રુદ્રકેશમરાશિભિ ॥૧૧॥

ઉત્તરકુરુ દેશના મનુષ્યોના મસ્તકે મુદ્ડન કર્યા પછી
 તેનાપર સાત દિવસે ઉગેલા કેળના માન વિભાગોના
 મમુદાયથી દૂવો ભગ્વો (અને ઉદ્ધાગ્વેત્ર પાંચોપમનુ
 માપ કાઢવું) આમા સત્ય વાત સીમધગ ભગવાન જાગે

પ્રશ્ન ૧૬ મો — સિદ્ધ દરિકામા આવી એક ગાથા
 છે કે, “ પ્રાજ્વજસાદૃ સિવે ચડન્સલલ્લકા ય ગયં સલ્લ ”—
 ત્રણ ખડના અધિપતિ આસ્તિયગા વગેરે ભગતવશી ગ-
 નત્યો ચાલ લાખની મળ્યામા મિદ્ધિમા તથા સર્વાર્થમિદ્ધિ
 વિમાનમા અનુક્રમે ગયા છે ” અર્થા મવાર્થ શબ્દનો મ-
 ધ્યવિમાન એવો અર્થ કરવો કે પાચે અનુત્તર વિમાનો લેવા?

ઉત્તર — આ ગાથાની વૃત્તિમાજ દલ્લુ છે કે, સર્વાર્થ
 શબ્દનો અર્થ ‘પાચ અનુત્તર વિમાન એવોજ કરવો ક-
 મકે સગ્રહણીમા પાચ વિમાનના આશબ્ધ તેના પ્રસ્તાવનુ
 મર્વાર્થ એવું નામજ પ્રમિદ્ધ છે

પ્રશ્ન ૧૭ મો - દીપાલિકા કલ્પવગેરેમા કહ્યું છે કે, કૃષ્ણ વાસુદેવ નરકમાથી નીકળી આ ઉત્સર્પિણીમા અમમ' નામના બારમા તીર્થકર થશે આ વાત પ્રદુમ્ન ચરિત્રમા પણ છે.

“ મા પિપીદ પર કૃષ્ણ તૃતીયનરકં ગમી ॥

તતો નિર્ગત્ય માવી ત્વ તીર્યશોઽન્નૈવ ભારતે” ॥૧૥

હે કૃષ્ણ ! હું ત્રીજા નરકમા જઈશ, એમ તું ખેદ કર મા કેમકે ત્યાથી નીકળીને તું આ ભરતક્ષેત્રમાજ તીર્થકર થઈશ ” વળી બીજે પણ એક પાઠ છે અને પ્રવચન સારોદ્ધારની વૃત્તિ વગેરેમા પણ એ પ્રમાણેજ છે, તો પછી કાળનું માપ કેવી રીતે મળે ? જો અધિક ભવ પછી તે હોય તો ક્ષાયિક સમ્યક્દષ્ટિ જીવને પણ અધિક ભવનો સભવ થાય છે શું ક્ષાયિક સમ્યક્ત્વી-એને પણ અધિક ભવમા ભમવું પડે ?

ઉત્તર - એવો કંઈ નિયમ નથી કે, નરકમાથી નીકળીનેજ કૃષ્ણ તીર્થકર થશે ! પણ પૂર્વાચાર્યએ લખેલી તાદ્દેશની પ્રતમા—આશુ ઉત્સર્પિણીમા થનારા શ્રી ‘ અમમ ’ નામના બારમા તીર્થકરના ચરિત્રમા પાંચ ભવો વર્ણવેલા છે, તેથી તેનું અતર મળે છે; પણ ક્ષાયિક સમ્યક્ત્વનો અપેક્ષાએ તો આવી વ્યાખ્યા કરવી - કૃષ્ણે નિશ્ચયથી તથા વ્યવહારથી ક્ષાયિક સમ્યક્ત્વ મેળવ્યું હતું તેમા વ્યવહાર દષ્ટિએ મળા હોય તથા ક્ષાયિકજ છે પણ નિશ્ચય દષ્ટિએ કૃષ્ણનું ક્ષાયિક ક્ષયોપમસમાનજ સમજવું ફેરફાર નિશ્ચયક્ષાયિકપ્રમાણે માતે પ્રકારના મળેના રૂપો હોય તો નરકમા

તેણે જગતમા મિત્યાત્વની વૃદ્ધિ કરનારો ઉપદેશ ; બળ-
ભદ્રને ક્રમ કર્યો ? માટે એમા કાંઇ વિરોધ નથી, એવો
વૃદ્ધમ પ્રદાય છે. સત્ય વાતતો સીમધર ભગવાન જાણે
હવે તેના પાત્ર ભવ વાસુદેવ હિંદી નામના પ્રથમાં જે
કહ્યા છે તે અહીં કહેવાય છે— “ કળ્હો તદ્ય પુઢવિઓઈવ
દિતા રહેવ મારહે વાસે સયદુવારે નગરે પત્તમહલીય માવો પ-
વજ્જ પઢિવજ્જિત્તા વિધ્યયરનામકમ્મ સમ્મજ્જિત્તા વેમાણિયેસુ
ચવજ્જિય દુવાલસમો અમમનાપતિત્યયરો મવિસ્સઈ રત્યાદિ ”
કૃષ્ણ, ત્રીજી નરકભૂમિમાથી નીકળી આજ ભરતખંડ-
મા શતદ્વારનગરવિષે માડલિક રાજા તરીકે થરો, તે ભ-
વમા દીક્ષા લઈ તીર્થ કર નામકર્મ સંપાદન કરેરો અને
પછી વૈમાનિક દેવમડળમા ઉત્પન્ન થઈ બાળમા ‘અમમ’
નામના તીર્થ કર થરો ” આવાજ આશયનો શ્રી હેમ-
ચંદ્રે કરેલા નેમિચરિત્રમા બીજો એક પાઠ છે —

“ ભૂયોઽમ્યધત્ત સર્વજો મા વિપીદ જનાર્દન ॥

તત્ત ઉદ્ધૃત્ય મર્ત્યસ્ત્ર માવો વૈમાનિકસ્તત ॥ ૧ ॥

ચ્યુત્વા માવ્યત્ર મરતે શતદ્વારપુરેશિતુ ॥

જિતશત્રો સુતોઽર્જસ્ત્ર ઢાદશો નામતોઽમમ ” ॥ ૨ ॥

સર્વજ ભગવાન નેમિનાથે કૃગથી કહ્યું છે, હે કૃષ્ણ !
તુ ખેદ કર મા. તે નરકમાથી નીકળી તુ મરુત્ય થઈશ,
તે પછી વૈમાનિક દેવ થઈશ, અને ત્યાથી આ ભગતક્ષેત્ર-
મા અધીને ગતદ્વાર નગરના ગજા જિતશત્રુનો પુત્ર
‘અમમ’ નામનો બાળમા તીર્થ કર થઈશ ” ઇત્યાદિ
પાત્ર ભવ જેમ અહીં કહ્યા છે, તેમ અમમ-વામીના

અગ્નિમા પણ પાચજ ભવ કહ્યા છે, પરંતુ ત્યા વિસ્તા-
રથી દર્શાવ્યા છે અને તેઓને અહિ દર્શાવવાથી અથ
વધી પડે, એવો ભય રહે છે.

પ્રશ્ન ૧૮ મો — જેમ અવધિજ્ઞાનિઓ અથવા ચૌદ
પૂર્વધરો સમ્યક્ત્વનો ત્યાગ કરી પ્રમાદ આદિની અધિક-
તાથી નિગોદ હોવામા અનતા ગયેલા છે, તેમ મનપર્યા-
ય જ્ઞાનિઓ પણ નિગોદ હોવામા અનતા ભય છે, એમ
આગમમા કહ્યું છે અને તે સત્ય છે, પરંતુ એ મનપ-
ર્યાય જ્ઞાનિઓમા, ઋજુમતિ જ્ઞાની સમજવા અથવા વિ-
પુલમતિ જ્ઞાની ભણવા કે બન્નેનું મહત્ત્વ કરવું ? -

ઉત્તર — આગમમા જે અનતા મન પર્યાય હોવા
નિગોદમા જતા કહ્યા છે તેઓમા ઋજુમતિ જ્ઞાની જ સ-
મજવા કેમકે જેને વિપુલમતિ જ્ઞાન ઉત્પન્ન થાય છે, તેની
નિયમે કંઈ આ ભવમાજ મુક્તિ થાય છે. તત્ત્વાર્થની
વૃત્તિમા કહ્યું છે કે — જે વિપુલમતિને મન પર્યાયજ્ઞાન થ-
યેલું છે તેનો કદી પ્રપાત (એટલે નિગોદમા વગેરે પ્રતિ)
થતો નથી કેમકે તેને આ ભવમાજ કેવળ જ્ઞાન પ્રાપ્ત
થાય છે આ વાત લોકપ્રકાશમા પણ છે -

‘ કસ્યચિન્ન પતત્યાયં કસ્યચિન્ન પતત્યપિ ॥

અત્ય ચાકેવલપ્રાપ્તેર્ન પતત્યેવ તિષ્ઠતિ ॥૨॥

મન પર્યાયમા પ્રથમનું ઋજુમતિજ્ઞાન જન્નું જતું
ગદે છે અને કોઈનું નથી પણ જતું — અર્થાત્ ઋજુમતિ
જ્ઞાની પોતાના પ્રમાદ વગેરેના કાગલુવી કદાચ નિગોદ-
આદિ હોવામા પડે છે પણ વિપુલમતિજ્ઞાન કે

વળગાનની પ્રાપ્તિ થાય ત્યાં સુધી એની એજ રિચાત-
મા રહે છે—અર્થાત્ વિપ્રલમ્ભતિની અધોગતિ થતી નથી

પ્રશ્ન ૧૧ મો — સાધુમહાત્મા કોઈ પણ મહાત્મા
સાધુએ, આગમમા કહેલા વિધિ પ્રમાણે પક્ષપાત્ર,
માસપાત્ર કે જ્યાં સુધી જીવે ત્યાં સુધીનું અનગન કર્યું
હોય, તેમજ જવન્યમા જવન્ય બે નિર્વામકોથી (એટલે
વૈયાવસ્થ કરવા રોકાયેલા સાધુઓથી) અથવા ઉત્કૃષ્ટ-
મા ઉત્કૃષ્ટ અડતાણીસ નિર્વામકોથી (શુદ્ધ ભાવનામા)
લઈ જવાયો હોય, શાસ્ત્ર દુરાજ હોય અને ચંદ્રની પેઠે
સ્વચ્છ હૃદયવાળો હોઈને વૈરાગ્યના ગગમા મગ્નચિત્તવા-
ળો હોય તો પણ કદાચ પરિણામની વિચિત્રતાથી ક્ષુધાની
વેદનાને સહન નહિ કરવાથી અસ્થિર ચિત્તવાળો થાય
અને આહાર વગેરેની માગણી કરે તો તેને આહાર
વગેરે આપવો કે નહિ ?

ઉત્તર.— કોઈ સાધુએ અનગન વ્રત કર્યું હોય અને
પોતે શુદ્ધ પરિણામથી તેને પાળતો હોય તો પણ કદાચ
ક્ષુધાવેદનીયકર્મના ઉદયથી તેનું ચિત્ત ડગી જાય અને
આહાર વગેરેની માગણી કરે તો ગીતાર્થ ગુરુએજ તેની
પાસે એકાંતમા જવું અને કોમળ વાક્યોથી તેને આ મ-
માણે સમજાવવો,— ‘ હે મહાભામ ! હમણાજ હું તારે
માટે આહારપાણી લાવી આપું છું, પરંતુ માત્ર એક વચ-
સાભળ તે અનગન વ્રત લીધું છે અને આહારાદિનું પ-
ચ્ચખ્ખાણ કર્યું છે; માટે તારે આહારની ઇચ્છા કરવી તે
યોગ્ય નથી કેમકે તેમ કરવાથી તે વીધિવા અભિગ્રહને

ભગ થરો વળી પચ્ચખખાણુનો ભગ કરવાથી ઘોર નરક-
મા પડવું પડે છે અને વ્રતાદિકનો ભગ કરવાથી સુખ તો
દાણવારજ પ્રાપ્ત થાય છે પણ દુખ અનેક કાળ સુધી
ભોગવડું પડે છે, આ ભગવાનના વચનો તારા મનમા
હજી પણ ડેજ કહ્યું છે કે,—

“ વરમર્ગિમિ પવેસો વરમવિસુદ્ધેણ કમ્મુણા મરણં ॥

મા ગહિયવ્વયમગો મા જીય સ્વલીયસીલસ્સ ॥૧૥॥

અગ્નિમા પ્રવેશ કરવો તે ઉત્તમ છે, અશુદ્ધ કર્મો
કરી જીવવું તે શ્રેષ્ઠ છે, પણ ગ્રહણ કરેલા વ્રતનો ભગ
કરી અથવા ચારિત્રશ્રદ્ધ થઈ જીવવું તે શ્રેષ્ઠ નથી ” આ
વચન પ્રમાણે ગમે કાસો નાખીને ઝેર ખાઈને અથવા જળ
તથા અગ્નિમા પ્રવેશ કરી મગણ પામવું સાચું છે, પણ
વ્રતનો ભગ કરી જીવવું સાચું નથી તે અનશન વ્રત
લીધું માટે ખરેખર તેથી વિરૂધ્ધ આ દુષ્ટ ધ્યાન તે કર્યું
છે અને આ તાડ પગલું અવિચારભરેલું છે તું વિચાર
કર કે, નરક વગેરેના દુખની આગળ ક્ષુદ્ર વેદનીય
કર્મથી ઉત્પન્ન થનાર આ દુખ શું હિસાબમા છે ?
અરે ! એ નરક વગેરેનાં અનેક દુઃખોને પણ આ જીવે
અનેકવાર સહન કર્યાં છે, હમણાં તું તારા મનને વગ
રાખી ચારિત્ર વગેરેના આ કષ્ટને જો સહન કરીશ તો
ગજમકુમારની પેઠે તને મહાન કળ પ્રાપ્ત થશે ” ઇ-
ત્યાદિ વાક્યોથી જો તે માને અને આહાર વગેરેની ઇચ્છા-
નો ત્યાગ કરે તો ઠીક છે, પણ જો નજ માને તો આહાર
વગેરે લાવીને તે મૂકવો અને ફરી પણ મધુ-

પૂર્વેકિત વાક્યો તેને કહેવા. કદાચ સિદ્ધાંતના વાક્યોડપી અમૃતનો સ્વાદ લઈ ગુરુની લગ્નજીવી અથવા વ્રત ભગના ભયથી તેનું ચિત્ત સ્થિર થાય અને આહારાદિનો ત્યાગ કરે તો ઠીક છે પણ ક્ષુધા નહીં મહન કરી આહારની ઇચ્છાનેજ વળગી રહે તો આહાર વગેરે જે કાઈ માગે તે તેને આપવું. અવસરને જાણનારા સાધુઓનું તે વેળા એજ કૃત્ય છે પછી તેને ખેદ પમાડવા માટે કરી કંઈ પણ કહેવું નહીં. આહાર કર્યા પછી ક્ષુધા શાત થતા તે પોતાની મેળેજ બુધ્ધિનો ઉપયોગ કરી પશ્ચાત્તાપ કરે તો ઉત્તમજ છે બસ, આજ એવે પ્રસંગે યોગ્ય ગણાય છે

કદાચ કોઈ કહે કે, અનશનને ભાગનારા સાધુને તે વેળા આહાર વગેરે જે ન આપવામા આવે તો તે શું કરે ? આનો ઉત્તર એ છે કે, અનશનને ભાગનારા તે સાધુને એ વેળા આહાર વગેરે ન આપવામા આવે તો સાધુમંડવીઉપર તે કોપાયમાન થાય છે અને તેનું શરીર અશકત થએલું હોવાથી આહાર વગેરેને તે ન લાવી શકે તો આર્તધ્યાન પામે, સયમ ઉપર કટાણો ખાય, કસેગને વરા થઈ ધર્મથી ભ્રષ્ટ થાય અને તેજ અવસર ક્ષુધાની વેદનાથી વિહવળ થઈ કદાચ મૃત્યુ પામે તો બ્યતર થાય પછી અવધિજ્ઞાનથી પોતાના પૂર્વભવને જાણી કોપાયમાન થઈને સાધુ વગેરે સમગ્ર સઘ ઉપર ઉપદ્રવ કરે અને સતે આકુળ-બ્યાકુળ કરી દઈધર્મથી દુઃ કરે, ઇત્યાદિ અનર્થની ઉત્પત્તિનું કારણ હોવાથી અનશન વગેરેનો ભગ કુન્તાગને આહાર આપવોજ જોઈએ પ્રવચન સારોદ્ધારમા પણ એમજ કહ્યું છે

પ્રશ્ન ૧૦૦ મો — સત્રહણી સુત્રમા કહ્યું છે કે,—

“ વક્ષાઈ વીયસમયે પરમવિઆડ ઉદયમેતિ ॥

ઇગદુતિચવક્ષાસુ દુગાડમમયેસુ પરમવાહારો ॥૧॥

દુગવક્ષાઈસમયા ઇગદુતિન્નિય અણાહારા” ॥

એક વક્ષામા (એટલે એક સમયની વાકાઈવાળી જીવની ગતિમા) બીજો સમયે પરભવિક આયુષ ઉદય પામે છે. તેમજ એક બે અને ત્રણની વક્ષાગતિમા બે વગેરેના સમયમા પરભવિક આહાર હોય છે અને બે વક્ષાઆદિના સમયપૈકી એક, બે તથા ત્રણ સમયોમા અનાહારક હોય છે ” પણ પ્રવચનસારોદ્ધાર વગેરે અથમા તો એક વક્ષામા બે સમય કથા છે, તે બન્નેમા નિયમે કરી આહારક થાય છે એમકે પ્રથમ સમયે પૂર્વશરીરનો ત્યાગ થાય છે અને તે વેળાએ શરીરને યોગ્ય એવા કેટલાક પુદ્ગલોનો જીવને યોગ્ય હોઈ લોભાહારકે સંબંધ થાય છે, અને એમીતે આદારિક, વૈક્રિય અથવા આહારકશરીરના પુદ્ગલોને મહણ કરવાથી આહારક ગણાય છે બે વક્ષાગતિમા ત્રણ સમય હોય છે તેમાના પહેલામા તથા છેલ્લામા પૂર્વની પેઠે આહારક હોય છે પણ મધ્ય સમયમા અનાહારક હોય છે ત્રિવક્ષાગતિમા ચાર સમય હોય છે તેઓના સંબંધમા આ પ્રમાણે સમજવું.— જ્વસનાડીની બહાર નીચેના ભાગમાથી ઉપગ્ના ભાગમા અથવા ઉપગ્ના ભાગમાથી નીચેના ભાગમા ઉત્પન્ન થનારો જીવ વિદિગામાથી દિગામા

મનુષ્યામા લાગરીગ્ના નીચેથી આ બી કે મનુષ્યમુદીમા સમજાવેલું છે.

ઉત્પન્ન થાય છે અને દિશામાથી વિદિશામા ઉત્પન્ન થાય છે ત્યારે એક સમયે દિશામાથી વિદિશામા જાય છે, બીજે સમયે ત્રસનાડીમા પ્રવેશ કરે છે, ત્રીજે સમયે ઉપર અથવા નીચે જાય છે અને ચોથે સમયે બહાર ઉત્પન્ન થાય છે, પણ જ્યારે દિશામાથી વિદિશામા ઉત્પન્ન થાય છે ત્યારે પ્રથમ સમયે ત્રસનાડીમા પ્રવેશ કરે છે, બીજે સમયે ઉપર અથવા નીચે જાય છે, ત્રીજે સમયે બહાર જાય છે, અને ચોથે સમયે વિદિશામા ઉત્પન્ન થાય છે અહીં આદિ તથા અતમા પૂર્વની પેઠે આહારક હોય છે અને મધ્યમા તો અનાહારક હોય છે ચતુર્વકા ગતિમા પાચ સમય હોય છે તેઓના સબધમા પણ ત્રસનાડીની બહારજ વિદિશામાથી દિશામા ઉત્પન્ન થાય ત્યારે પૂર્વની પેઠે સમજી લેવું આમા પણ આદિ તથા અતમા આહારક હોય છે અને ત્રણમા અનાહારક હોય છે, પ્રશ્ન એ છે કે, એકવકા ગતિમા બે સમયને આહારક તરીકે કહેવામા આવ્યા છે, તેમા વકાગતિમા આહારક કેમ હોઈ શકે ? તેમજ તેમા એક પણ સમય અનાહારક વકાગતિ વિના વકાગતિ કેમ હોઈ શકે ? આ વાત સમજી લીમા કેમ કહી નથી ?

ઉત્તર — એકવકા ગતિમા બીજે સમયે અથવા પગભવના આયુષ્યનો ઉદય થાય છે ત્યારે આહાર કરે છે— આ બે વાતમા કોઈ પ્રકારનો વિરોધ નથી, તેમજ એક વકામા અનાહારપણાનો સંભવ જ ક્યા છે ? માટે વકામા આહારકપણાથી પણ વિગ્રહ(વક) ગતિ કહેવાય કે અહીં નયવ્યાખ્યામા વ્યવહારનયની અપેક્ષાએ એક

વઠા જીવગતિના બીજ સમયમા પણ આહારક હોય છે નિશ્ચ-
યનયની અપેક્ષાએ તો એક વઠામા ભાવી ભવસબ્ધી પૂર્વ-
ના સમયમા પ્રથમના ગગીર સાથે મળ '૫' હોવાને લીધે ભાવી
અગના સ્થાનનુ આહારુ થનુ નથી, પણ બીજ સમયે
તો પોતાના સ્થાનનુ પણ આહારુ કરે છે, જેથી પહેલો
સમય અનાહારક છે અને બીજો સમય આહારક છે, એ પ્ર-
માણે અહીંઆ પણ નિશ્ચય તથા વ્યવહાર નયનુ અવતરણ
હોવાથી સગય કુગનાગએનેકો / પ્રકારનો મગપ ગહેતો નથી

પ્રશ્ન ૧૦૧ મો — પ્રત્યેક જીવ જ્યારે છદ્મચ્ચ અવ-
સ્થામા હોય છે ત્યારે કેમ જાણી ગદાય કે તે ભવ્ય છે
અથવા અભવ્ય છે ?

ઉત્તર — વૃદ્ધ પુરુષો કહે છે કે, ભવ્ય તથા અભવ્યનાં
લક્ષણ આ પ્રમાણે છે. — જે મનુષ્ય મોક્ષને સંસારનો
ગત્રુ માને છે, પ્રાપ્ત થયેલા નવા લાભમા આનંદ માને છે,
તેવા પ્રકારની અપ્રહારા રાખે છે અને કોઈ કોઈ સમયે આવા
પ્રકારની ચિંતા કરે છે કે, “ હું ભવ્ય છું કે અભવ્ય ?
જે ભવ્ય હોઈ તો સાર, પણ અભવ્ય હોઈ તો મને
ધિક્કાર છે ” — આ મનુષ્યને ભવ્ય તરીકે જાણવો, પણ
જે મનુષ્યને સંસાર ઉપર પ્રીતિ હોવાથી આવી ચિંતા
કદી ઉત્પન્ન થતી નથી તેને અભવ્ય જાણવો

આચારાગની બૃહદ્વૃત્તિમા પણ કહ્યું છે કે, અભ-
વ્ય જીવને કદી ભવ્ય-અભવ્યની ગણજ થતી નથી

ઇતિ શ્રી પ્રશ્નચિંતામણિ—

પૂર્વાર્ધ પ્રશ્નોત્તર સમાપ્ત

શ્રી સરસ્વત્યૈ નમ

યસ્યાગ્રેઽણુતુલામુપૈતિ દ્યુતયસ્તં ચૈળમૃત્સૂર્યયો- ।
 વર્મામેય કવિપૂત્તમામૃતલતાકાદંમિનીકોપમમ્ ॥

અગોપાંગપદાર્થપ્રશ્નનિચય શોષાર્ધક વોધદમ્ ॥
 ધ્યેયાઽભ્યાસકરાન્ શુમાદિવિજયાન્નત્વા ગુરુન્ વચ્મ્યહમ્

તેમની આગળ ચક્ર તથા સૂર્યની કાતિ અતિ
 અપ જણાય છે અને જાની પુરુષોમા રહેલા જ્ઞાનરૂપ
 અમૃતપ્રવાહને જે મેવમાળા સમાન છે તે શ્રી પાર્શ્વનાથ
 ભગવાનને નમસ્કાર કરી, તેમજ ધ્યેયવસ્તુનું ધ્યાન કર-
 નારા ગુભવિજય ગુરુને નમન કરી અ ગોપાંગ પદાર્થના
 પ્રશ્નસમુદાયરૂપ ઉત્તરાર્ધને હું કહું છું આ ઉત્તરાર્ધ
 પામુ બોધદાયક છે

શ્રી શસ્ત્રેશ્વરપાર્શ્વનાથાય નમ ॥

પ્રશ્ન ૧ લો - પાત્ર પાડવાના સ્વાધીનતા ગહે-
 નાગી દ્રાપદીએ પાડવાની સાથે કેવી રીતે સુખ ભોગવ્યુ
 હતુ ? નુ એકજ દિવસે બધાની સાથે સુખ ભોગવ્યુ
 હતુ કે જૂદા જૂદા વારા પ્રમાણે ?

ઉત્તર - એક દિવસે બધાની સાથે સુખ ભોગવ્યુ ન
 હતુ, પણ જૂદા જૂદા વારા પ્રમાણે અનુક્રમે પાડવો સાથે
 સુખ ભોગવ્યુ હતુ કેમકે તે સતીવ્રતનું પાલન કરતી
 હતી શ્રી હંમસરિ નેમિચગ્નિમા કહે છે કે-

“ इतश्च पांडवाः कृष्णप्रसादात् स्वपुरे स्थिताः ॥

वारकेण प्रमुदिता द्रौपद्या सह रेमिरे ” ॥ १ ॥

પાડવો, શ્રી કૃષ્ણની કૃપાથી પોતાના નગરમા ગહી પોત
પોતાના વારા પ્રમાણે આનદથી દ્રોપદી માયે કીદા કગ્તા
દતા " પાડવચરિત્ર વગેરેમા પણ એ પ્રમાણેજ કહ્યુ છે

પ્રશ્ન ૨ જો - ઉદ્ધાર ક્ષેત્રપલ્લોપમની ગણ-
ત્રીમા ચાચો જન લાખા પહોળા કુવાઓ ' ફુરસા ' ધ-
ત્યાદિ ગાથામા કહેલા માપ પ્રમાણે યુગલ્લીઆના અસ-
ખ્ય રામખડી (વાળના દુકડાઓથી) ભરવામા
આવે અને પછી પ્રતિશ્લેષ એક એક કરી કાઢી ના-
ખવામા આવે ત્યારે ઉદ્ધાર ક્ષેત્રપલ્લોપમ થાય છે. તેમા
રામખડીને કેટલા આકાશપ્રદેશની અવગાહના થાય છે ?
એટલે કેટલા પ્રદેશોમા તે રામખડી રહે છે ?

ઉત્તર—સૂકમ પનક જીવરાગીગની અવગાહનાથી અધિક અસખ્ય ગણી અવગાહના થાય છે. લોકપ્રકાશમાં પણ કહ્યું છે કે.—

“यत्सूक्ष्मं पुद्गलद्रव्यं छद्वास्थश्चक्षुःपेक्षते ॥

तदमख्येयमानानि तानि स्युर्द्रव्यमानत ॥ ३ ॥

सूक्ष्मपनकजीवागावगादक्षेत्रतोऽधिके ॥

अमख्येयगुणे क्षेत्रेवगाहत इमान्यपि ॥ २ ॥

व्याचक्षन्तेऽथ वृद्धास्तु मानमेषा बहुश्रुता ॥

पर्यन्तं नैवेद्यं समितम् ॥ ३ ॥

સમાનાન્યેવ સર્વાણિ તાનિ ચ સ્યુ. પરસ્પરમ્ ॥

અનતપ્રાદેશિકાનિ પ્રત્યેકમતિલાન્યપિ ॥ ૪ ॥

જે સૂક્ષ્મ પૃથ્વી દ્રવ્યને છદ્મસ્થ પોતાના અશ્રુથી જુલે છે, દ્રવ્યમાનની દૃષ્ટિએ તેના અસખ્યમાનવાળા તે ગેમખડ થઈ શકે છે. આની અવગાહના સૂક્ષ્મ પનકે જીવોના અગની અવગાહનાક્ષેત્રથી અસખ્યગુણ ક્ષેત્રમાં થાય છે. બહુશ્રુત વૃદ્ધો કહે છે કે આનું માન, પર્યાપ્તબાદર પૃથ્વીકાયના અગતુલ્ય હોય છે આ બધા પરસ્પર સમાનજ છે અને તેઓ મેર્વે પ્રત્યેક અનતપ્રાદેશિક છે

પ્રશ્ન ૩ જો — ‘ અપ્રસમાનગણ ’ એ સ્થળે સમ-
શ્રેણિમાં રહેલા આકાશપ્રદેશો વિના બીજા મધ્યાકાશ પ્ર-
દેશોને નહિ સ્પર્શ કરવાની વાત કરી છે કે સર્વ પ્રદેશોને
નહિ સ્પર્શ કરવાની વાત છે ?

ઉત્તર — બવગ્રાહિક કર્મના અત્ય સામેજ જીવ સિદ્ધ
થાય છે કેમકે ઉદય પામતી તથા નહિ સ્પર્શ કરતી ગતિવા-
ળા આત્માની ગતિ અવિત્ય છે અર્થાત્ જેની ગતિ, સિદ્ધિ-
ના મધ્યપ્રદેશોને સ્પર્શ કરતી નથી. કેમકે મધ્યપ્રદેશોનો સ્પ-
ર્શ કરવામાં એકજ સમયે સિદ્ધિ છે તેમાં એકજ સમય હોય છે કેમકે
યનો અભાવ હોય છે
મધ્ય પ્રદેશોનો સ્પર્શ
વાત જણાવી છે કે,
આકાશપ્રદેશોને સ્પર્શ
વિષયમાં જે મત્ય હશે તે

પ્રશ્ન ૪ થી.— જે પ્રાણીઓ સોપકમ આયુષવાળા હોય છે તેઓ પોતાના આયુષના કેટલામા ભાગમાં પરભવ આયુષ ખાધે છે ? તેમજ નિરુકમ આયુષવાળા પણ પોતાના આયુષના કેટલામા ભાગમા પરભવ આયુષ ખાધે છે ? વળી અધ્યવસાન વગેરે માત્ર પ્રકારના ઉપક્રમોથી સોપકમિક હોવાનું આયુષ ક્ષીણ થાય છે, પણ અનુપકમિકનું આયુષ ક્ષીણ થતું નથી, એમા સો હેતુ છે ? શામા આપણે જોઈએ છીએ કે, સ્કંદકસ્ટુરિના શિષ્યોને ધાણીમા વાંટી પીણવામા આવ્યા હતા, પણ તેઓ તો ચરમશરીરી હતા—એજ ભવે મોક્ષે જનારા હતા, જેથી તેઓને શું સોપકમ આયુષ મળવે ? આ બધું અપ્રત્યક્ષ રીતે જણાવો

ઉત્તર — સોપકમ આયુષવાળા હોવા પોતાના આયુષના ત્રીજા, નવમા અને સત્યાવીશમા ભાગમા પરભવ આયુષ ખાધે છે ગ્યામાચાર્ય કહે છે કે, ‘ સિય વિમાગે સિય વિમાગવિમાગે મિય વિમાગવિમાગવિમાગે ’ પોતાના આયુષના ત્રીજા, નવમા કે સત્યાવીશમા ભાગમાં સોપકમ આયુષવાળા હોવા પંભવિક આયુષ ખાધે છે ” કેટલાક તો સત્યાવીશ ભાગ પછી પણ આયુષના ત્રણ ત્રણ ભાગની કટપના કરે છે અને તે છેક અતર્મુદ્ધર્ત મુગી કરે છે

જેથી જાણીતો અત્ર માત્ર તેના એ વગેરે પાંચોથી જેઓનું આયુષ અપ્રમાત ક્ષીણ થાય છે તેઓ સોપકમ આયુષવાળા કહેવાય છે સિવાયના જેઓ નિરુકમમયે આયુષ પૂર્ણ કરનારા હોય છે તેઓ નિરુપકમ આયુષવાળા કહેવાય છે

અમ ખ્ય આયુષવાળા મનુષ્યો. તિર્યચો. ચરમગીરીઓ,
 દેવો નારકીઓ તથા શવાકાપુરુષો અનુક્રમિક નિરૂપકમ
 આયુષવાળા કહેવાય છે. અહીં એક બીજો પાક પણ છે.
 જેમકે તત્વાર્થની વૃત્તિમા કહ્યું છે કે, — બીજા કેટલાક
 વર્ણવે છે કે, તીર્થંકરો તથા દેવાનું મૃત્યુ ઉપક્રમથી થતું
 નથી, પણ બાકીનાઓનું તો બન્ને પ્રકારે થાય છે આ
 વાત કર્મપ્રકૃતિની વૃત્તિમા પણ છે “ ક્ષયામોગુક્તોત ”
 એ ગાથાના વ્યાખ્યાનમા કહ્યું છે કે, ભોગભૂમિમા જે
 તિર્યચ તથા મનુષ્યજીવો, જેઓની સ્થિતિ ત્રિપદયોગમ
 સુધીની હોય છે, તેઓમા ઉત્પન્ન થનારો જીવ પાછળ-
 થી મર્વ આયુષ્યના અત્પ જીવિતરૂપ અતર્મુદ્ધર્તનો
 ત્યાગ કરી બાકીનું એટલે અતર્મુદ્ધર્ત ઓછું ત્રણ પદયો-
 ગમ સ્થિતિનું આયુષ ઓછું કરે છે, દેવો, નારકીઓ
 તથા અમ ખ્ય આયુષવાળા તિર્યચો અને મનુષ્યો પો-
 તાના આયુષના છ માસ બાકી રહે ત્યારે આગળના
 ભવનું આયુષ બાધે છે આ વિષયમા આવો મતભેદ
 પણ છે કે, વચારેમા વચારે છ માસ આયુષ બાકી નહે
 અને ઓછામા ઓછું અતર્મુદ્ધર્ત આયુષ બાકી નહે ત્યારે
 નારકી જીવો પરભવનું આયુષ બાધે છે, એમ ભગવ-
 તીના શાહમા નાતકના પહેલા ઉદ્દેશકમા કહ્યું છે બીજા
 વળી એમ કહે છે કે, પોતાના આયુષનો ત્રીજો
 જ્યારે બાકી નહે છે, ત્યારે નિયમે કરીને અનુપ-
 આયુષવાળા જીવો બીજા ભવનું આયુષ બાધે છે
 સોપકમી તથા અનુપકમી આયુષવાળાનું જીવિત
 અનુક્રમે ક્ષીણ થાય છે તથા નથી થતું તેનું કારણ

અહીં કહેવાય છે. વણે કાળે વેત્ર (ભોગવવા યોગ્ય) એવું પણ આયુષ અત્પકાળે અત્યવમાન વગેરેથી જે ભોગવાય છે તે મોમક્રમાયુષ ગણાય છે અથવા ખીજી બધા મમયે જે કર્મ તેવા પ્રકારનું બાધેલું હોય છે તેનું ગણિત્ય અથવા અપવર્તન એટલે ઘટાડો થઈ શકે છે. જેમ એક દોઢીને લાખી કઠીને તેનો છેડો મળગાવ્યો હોય તો તે અનુક્રમે બળે છે, પણ તે દોઢીને મહેલી-ભેમી વાળીને જો બાળી હોય તો તે એકદમ બળી જાય છે; એજ રીતે બધામયે જે ગાઢ નિકાચિત આયુષ બાધું હોય તે ક્રમવેત્ર થાય છે અને તેનું અપવર્તન એટલે ઘટાડો થઈ શકતો નથી સ્કંદસૂત્રિના ગિષ્યો તથા ગન્ધકુમાર વગેરેમાં ઉપક્રમપણુ જોવામાં આવે છે અને એજ આગયથી ઉપાધ્યાય શ્રી વિનયવિનયગણિએ કરેલા લોકપ્રકાશમાં કહ્યું છે કે.—

“તત્સ્યુ કેપાંચિદપ્યેતદુપક્રમાયુષામપિ ॥

સ્કંદકાચાર્યશિષ્યાણામિવ યત્રનિપીલના ॥૧॥

તથાપિ કૃષ્ટદાસ્તેપા નત્વાયુ સયદ્દેતવ ॥

સોપક્રમાયુષ ઇવ ભાપતે તેઽપિ તૈર્મૃતા ” ॥ ૨ ॥

જેમ સ્કંદકાચાર્યના ગિષ્યોને યત્રમાં પીનાણુ પડ્યું હતું; જો કે તેઓ ચન્મશગીરી હતા છતાં મોપક્રમ આયુષવાળા થયા. તેમ કેટલાક નિરૂપકમી છતાં પણ મોપક્રમ આયુષવાળા થાય છે, નો પણ તેઓને ક્રૂટ આપનારા મનુષ્યો તેઓના આયુષનો કાય કચ્ચામાં કારણભૂત

અમ ખ્ય આયુષવાળા મનુષ્યો તિર્યચો. ચરમગીરીઓ,
 દેવો નારકીઓ તથા શવાકાપુરુષો અનુક્રમિક નિરૂપકમ
 આયુષવાળા કહેવાય છે અહીં એક બીજો પાઠ પણ છે
 જેમકે તત્વાર્થની વૃત્તિમા કહ્યું છે કે, — બીજા કટલાક
 વર્ણવે છે કે, તીથેકરો તથા દેવોનું મૃત્યુ ઉપક્રમથી થતું
 નથી, પણ બાકીનાઓનું તો બન્ને પ્રકારે વાય છે આ
 વાત કર્મપ્રકૃતિની વૃત્તિમા પણ છે “ જન્મામૃત્તોક્તિ ”
 એ ગાથાના વ્યાખ્યાનમા કહ્યું છે કે, ભોમભૂમિમા જે
 તિર્યચ તથા મનુષ્યજીવો, જેઓની મિથિ ત્રિપટ્યોપમ
 સુધીની હાથ છે, તેઓમા ઉત્પન્ન થનારો જીવ પાછળ-
 થી મર્વ આયુષ્યના અર્ધ જીવિતરૂપ અતર્મુદ્ધર્તનો
 ત્યાગ કરી બાકીનું એટલે અતર્મુદ્ધર્ત ઓછું ત્રણ પટ્યો-
 પમ સ્થિતિનું આયુષ ઓછું કરે છે, દેવો, નારકીઓ
 તથા અમ ખ્ય આયુષવાળા તિર્યચો અને મનુષ્યો પો-
 તાના આયુષના છ માસ બાકી રહે ત્યારે આગળના
 ભવનું આયુષ બાધે છે આ વિષયમા આવો મતભેદ
 પણ છે કે, વારેમા વારે છ માસ આયુષ બાકી રહે
 અને ઓછામા ઓછું અતર્મુદ્ધર્ત આયુષ બાકી રહે ત્યારે
 નારકી જીવો પગભવનું આયુષ બાધે છે, એમ ભગવ-
 ત્તાના શ્રાદ્ધમા ગતકના પહેલા ઉદ્દેશકમા કહ્યું છે બીજા
 કટલાક વળી એમ કહે છે કે, પોતાના આયુષનો ત્રીજો
 ભાગ બ્યારે બાકી રહે છે, ત્યારે નિયમે કરીને અનુપ-
 ક્રમી આયુષવાળા જીવો બીજા ભવનું આયુષ બાધે છે
 હવે સોપક્રમી તથા અનુપક્રમી આયુષવાળાનું જીવિત
 અનુક્રમે ક્ષીણ થાય છે તથા નથી થતું તેનું કારણ

જ્ઞાન થાય છે ત્યારે મામાન્ય પદાર્થોને જણાવનાર દર્શન જેમ થાય છે, તેમ મિથ્યાદષ્ટિને વિભગદર્શન થાય છે કે નહિ ? જે થાય છે તો ઉપયોગો કેવી રીતે બતાવ્યા છે ?

ઉત્તર —અવધિ જ્ઞાનિઓનેજ અવધિના ઉપયોગમા મામાન્ય અવધિદર્શન કહ્યું છે, પરંતુ વિભગદર્શન કહ્યું નથી આ ભાવાર્થ તીર્થ કરો તથા ગણપરોએ કહ્યા છે કે સમ્યગ્દષ્ટિ જીવોને અવધિજ્ઞાનમા સામાન્ય પદાર્થોને જણાવનાર દર્શન જેમ થાય છે, તેમ વિભગમા પણ મિથ્યાદષ્ટિઓને તે થાય છે સિદ્ધાંતનો એ અભિપ્રાય છે કે, અવધિદર્શનને વિભગદર્શન કહેવામા આવતું નથી કેમકે તેમા અનાકારપણાનો કંઈ વિશેષ હોતો નથી આ વિષયમા કર્મઞ્ચથવાળા વળી એમ કહે છે કે, સાકાર અનાકાર એવા બેદથી અવધિદર્શન તથા વિભગદર્શન ભિન્ન ભિન્ન થાય છે તો પણ મિથ્યાત્વસ્વરૂપ દ્વંડ્વ થતાજ વસ્તુનો નિશ્ચય સાચી રીતે થાય છે, તેમજ વિભગદર્શનથી અનાકારસ્વરૂપે અવધિદર્શન થતું નથી, માટે એ દર્શનને જૂઠું માનવાથી શું ફળ છે ? આ રીતે કર્મઞ્ચથવાળાઓ આને જૂઠું દર્શન કહેતા નથી કહ્યું છે કે.—

‘ સુત્તે અ વિમગસ્સ ય પરુવિઅ ઓહિદંસણં વહુસો ॥
કોસ પુણો પહિસિદ્ધ કમ્મપગડોપગરણમિ ॥ ’

સૂત્રમા અનેક સ્થળે વિભગદર્શનને અવધિદર્શનરૂપેજ વર્ણવેલ છે, વળી કર્મઞ્ચકૃતિપ્રકરણમા પણ આ વાત સિદ્ધ છે ” જેઓને આના કૃત્તા અધિક જાણવાની

થતા નથી, માત્ર સોપકમાયુપની પેઠે તેઓવડે મગ્ગ પામેલા તે કહેવાય છે

પ્રશ્ન ૫ મો — ‘ યુક્તગ્યાતર ’ એમ વારવાર કહેવાથી તાપસે ગોળાવા ઉપર તેજ્જ્વેશ્યા મુદ્દી, ત્યારે કૃપાર્પરાયણ થયેલા ભગવાન મહાવીરે સામી શીતવેશ્યા મુદ્દીને તેજ્જ્વેશ્યા અટકાવી આના સભામાં એક પ્રશ્ન છે કે, તેજ્જ્વેશ્યાનો વિધિ તો રાસ્રમા જેવામા આવે છે, પણ શીતવેશ્યાનો વિધિ કોઈ સ્થળે જેવામા આવતો નથી એ શીતજ્વેશ્યા કેવી રીતે ઉત્પન્ન થાય છે ?

ઉત્તર — શાસ્ત્રોક્ત વિધિએ જેનામા તેજ્જ્વેશ્યાની વિધિ પ્રકટ થાય છે તેનામાજ શીતજ્વેશ્યાની લખિંધપણ્ય પ્રકટે છે, બીજામા પ્રકટ થતી નથી કેમકે, ‘ જન્યજન-કભાવ સભધર્વો ’ જેનામાથી તેજ્જ્વેશ્યા ઉત્પન્ન થાય છે તેનામાથીજ શીતજ્વેશ્યા પણ નીકળે છે એટલે કે જે કોઈને જિજ્ઞાસુ કરવા માટે કોઈથી તેજ્જ્વેશ્યા મૂકે છે, તેના ઉપરજ કંઈ પ્રસન્ન થઈ તેના અનુગ્રહ કરવા માટે શીતજ્વેશ્યા યજ્ઞ મૂકે છે આજ આશયથી તત્વાર્થની વૃત્તિમા કહ્યું છે કે, “ જે વખતે ઉત્તરગુણના પ્રત્યય (નિશ્ચય) — ને જણાવનારી લખિંધ ઉત્પન્ન થાય છે તે વખતે ગોશાસાદિની પેઠે કોઈથી ધમધમી ઉઠીને સામાને બાળી નાખવા માટે એવી લખિંધનો ઉપયોગ કરે છે, અને જ્યારે પ્રસન્ન થાય છે ત્યારે શીતવ તેજથી તેનાપર અનુગ્રહ કરે છે આ સિવાય બીજો વિધિ કહેવામા આવ્યો નથી

દિ : . દાદો — સમ્યગ્દષ્ટિ જીવને જ્યારે અવધિ-

પ્રશ્ન ૮ મો -

“દોકપ્પકાયસેવી દોદોદોફરમરૂવસદેહિં ॥

ચરેરો મણેણુવરિમા અપ્પવિયારા અણતસુહા” ॥૧૧॥

આ વાક્યમા કહ્યા પ્રમાણે અનંત દેવલોકથી આજીવી અમ્યુત દેવલોક મુખીના દેવા, ગરીરથી દેવીનો સ્પર્શ કરતા નથી, પણ માત્ર મનથીજ વિષયોને મેંવે છે તેમાનો કોઇ દેવ કહાય પ્રેમપાશથી બધાઇ જાય અથવા પૂર્વના પ્રેમથી પગધીન હૃદયવાળો થાય તો મનુષ્યજાતિની સ્ત્રીને પોતાના ગરીરથી ભોગવી ગરે કે નહીં ?

ઉત્તર - અનંત દેવલોકથી આજીવી અમ્યુત દેવલોક મુખીના દેવામા પણ કરીને કોઇ દેવ, અવધિજ્ઞાનથી પોતાના મનુષ્ય ભવમા ભોગવેલી પૂર્વકાળની સ્ત્રીને આજીવીને પ્રેમપાશથી બધાઇ પોતાનું મૃત્યુ મમીપ હોવાને કીધે બુદ્ધિના વિષયામયથી, કર્મોની વિચિત્રતાથી અને કામવાસનાની મલિનતાથી અત્યંત આતુર થઇ આ લોકમા આવીને તે સ્ત્રીનું આવિગન કરે છે અને તેના અવાચ્ય પ્રેમમા પોતાના અવાચ્ય વિભાગને નાખે છે, આવા પ્રકારના અસંગે પ્રજાપનાના એકવીસમા પદમા અર્થાનું મધ્યમપૂર્વક જ્યાં તેજમની અવમાદનાનો અધિકાર આસે છે ત્યાં વિસ્તારથી જોઇ લેવા

પ્રશ્ન ૯ મો - આ લોકમા આદ્યજિજ્ઞાસની ઉત્પત્તિના મમયે એક મમયે આદ્યપ્રચીન મમાપ્ત

દુઃખ હોય તેઓએ પ્રજાપનાષ્ટાપદવૃત્તિમાથી જાણી લેવું તત્વાર્થવૃત્તિકારે પણ વિભગજ્ઞાનમા અવધિદર્શન સ્વીકાર્યું નથી તેમણે પોતાના મથમા કહ્યું છે કે, અવધિ-દર્શિનું આવરણ કરનારા ક્ષયોપગમ પછી વિરોધ પદાર્થો-નું અગ્રહણ કરવામા વિમુખ થયેલી જે અવધિ તેજ અ-વધિદર્શન કહેવાય છે, અને તે દર્શનનો સ્વામી નિયમેકગી સમજદર્શિ ~ હોય છે

પ્રશ્ન ૭ મો — સિધ્ધાંતમા એક જીવની અપેક્ષા-એ અતર્મુહર્ત અધિક તેત્રીસ સાગરોપમ ક્રૌંઘાદારિક ગ-રીરનું અતર ઉત્કૃષ્ટમા ઉત્કૃષ્ટ કહ્યું છે, પરંતુ તે અતર તે-ત્રીસ સાગરોપમથી અધિક આયુષવાળા દેવો તથા નારકી-ઓમા એક ક્ષણ પણ સંભવતું નથી, માટે તે અતર કેવી રીતે મળે ?

ઉત્તર — ઉત્કૃષ્ટદર્શિએ અતર્મુહર્તથી અધિક એવા તેત્રીસ સાગરોપમ કહેવામા આવ્યા છે તે આ પ્રમાણે — જેમ કોઈ ચારિત્રિજ જીવ વૈકલ્ય ગગરકગી એક અતર્મુહર્ત સુધી જીવીને સ્થિતિનો ક્ષય થયે અવિગ્રહે કગી એટલે એક વક્ષા વગેરે ગતિ વિના-જનુગતિએ-સાધીગતિએ અનુત્તર દેવલોકમાં દેવ થાય છે, એમ જીવાભિગમ વૃત્તિ ના વચનથી આમા કંઈ દોષ નથી

પ્રશ્ન ૮ મો —

“દોકપ્પકાયસેવી દોદોદોફરમરૂવસદેહિ ॥

ચરો મણેણુવરિમા અપ્પવિયારા અણંતસુહા” ॥૧૧॥

આ વાક્યમા કહ્યા પ્રમાણે અનંત દેવલોકથી આગળી અચ્યુત દેવલોક મુધીના દેવો, ગગીરથી દેવીનો સ્પર્શ કરતા નથી, પણ માત્ર મનથીજ વિષયોને મેલે છે તેમાનો કોઇ દેવ કદાચ પ્રેમપાળથી બધાઇ જાય અથવા પૂર્વના પ્રેમથી પગધીન હૃદયવાળો થાય તો મનુષ્યજાતિની સ્ત્રીને પોતાના ગગીરથી ભોગવી શકે કે નહીં ?

ઉત્તર — અનંત દેવલોકથી આગળી અચ્યુત દેવલોક મુધીના દેવોમા પણ કગીને કોઇ દેવ, અવધિજ્ઞાનથી પોતાના મનુષ્ય ભવમા ભોગવેની પૂર્વકાળની સ્ત્રીને ઓળખીને પ્રેમપાળથી બધાઇ પોતાનું મૃત્યુ મમીપ હોવાને લીધે બુદ્ધિના વિપર્યાસથી, કર્મોની વિચિત્રતાથી અને કામવામનાની ભવિનતાથી અત્યંત આતુર થઇ આ લોકમા આવીને તે સ્ત્રીનું આલિંગન કરે છે અને તેના અવાચ્ય પ્રદેગમા પોતાના અવાચ્ય વિભાગને નાખે છે, આવા પ્રકારના અક્ષરો પ્રજાપનાના એશ્વીસમા પદમા અર્થાનું મધાનપૂર્વક જ્યાં તૈજસની અવમાદનાનો અધિકાર આવે છે ત્યાં વિસ્તારથી જોઇ લેવા

પ્રશ્ન ૯ મો આ લોકમા આફાગિ હોવાની ઉત્પત્તિના પુમથે આદાનપર્યાપ્તિ

યાય છે, તેથી પાચે પર્યાપ્તિઓ પ્રત્યેક અતર્મુદ્ધર્તે સમાપ્ત થાય છે એમ મર્વત્ર જોવામા આવે છે, પરંતુ અહિં અતર્મુદ્ધર્ત કેટલા સમય મુધીનું ગ્રહણ કરવું ? કેમકે એક અતર્મુદ્ધર્તનો સમય ઉત્કૃષ્ટમા ઉત્કૃષ્ટ નવ સમયથી આગળી એક સમય ઓછી બે વડી મુધીનો થાય છે તેથી અહીં પ્રશ્ન થાય છે કે, અતર્મુદ્ધર્ત અહીં નવ સમયમુધીનું લેવું કે અસખ્ય સમયનું ગ્રહણ કરવું ? વળી વૈશ્વિક તથા આહાર-કના ઉત્પત્તિકાળે પણ ઔદારિકની પેઠે પર્યાપ્તિઓ જાણવી કે કોઈ બીજી રીતે ?

ઉત્તર — ઔદારિકની ઉત્પત્તિમા પ્રથમ આહારપર્યાપ્તિ એક સમયજ સમાપ્ત થાય છે, અને બાકીની પર્યાપ્તિઓ અસખ્ય સમયના પ્રમાણવાળા અતર્મુદ્ધર્તમા પૂર્ણ થાય છે તેમજ વૈશ્વિક આહારવાળાઓનો આ ક્રમ દેાય છે — તેઓના એક શરીરની પર્યાપ્તિ અતર્મુદ્ધર્તમા થાય છે અને બાકીની પર્યાપ્તિઓ એક એક સમયની વૃદ્ધિથી થાય છે. પ્રવચનસારોદ્યાગના બસો બત્રીસમા દ્વારમા કહ્યું છે કે, વૈશ્વિક આહારવાળા જીવોની આહાર, ઇન્દ્રિય, શ્રામોદ્યોમ, ભાષા અને મનની પાચે પર્યાપ્તિઓ એક એક સમયની વૃદ્ધિથીજ સમાપ્ત થાય છે અને શરીરપર્યાપ્તિ અતર્મુદ્ધર્તે થાય છે.

પ્રશ્ન ૧૦ મો — બાવીસ પગિપદોમા કયા કયા પગિપદો જ્ઞાનાવગ્લાદિક આ' કર્મોમા આવે છે ?

ઉત્તર — એ સર્વ પગિપદો કર્મથી ઉત્પન્ન થતાં છે,

એમ સભવે છે જેમ દર્શનમોહમા સંન્યકત્વ પરિપક્વ હોય છે, જ્ઞાનાવગ્ણ કર્મમાં પ્રજ્ઞા તથા અજ્ઞાન પરિપક્વ હોય છે, અતરાય કર્મમાં અજ્ઞાન પરિપક્વ હોય છે, આરિત્રમોહમા આકાશ, અરતિ, સ્ત્રી, નૈપેથિકાયા, યાચના, અચેત્સ અને સત્કાર નામના પરિપક્વ હોય છે, તેમજ વેદનીયમા ક્ષુધા, તૃપ્તા, ગીત-ટાઢ, તાપ, દગ, ચર્યા, શય્યા, વધ, રોગ, તૃણ સ્પર્શ અને મલ્લ આ અગીયા પરિપક્વ હોય છે

પ્રશ્ન ૧૧ મો — હવે આ બાવીસ પરિપક્વ કયા ગુણસ્થાનકમાં આવે છે ? પ્રશ્નનો ભાવ એ છે કે, આ પરિપક્વ છદ્મસ્થ ગુણસ્થાનક મુધીજ હોય છે કે ક્ષયોગી-અયોગી કેવળીઓને પણ હોય છે ?

ઉત્તર — સ્વદ્મમ પગાય, ઉપજાત મોહ અને ક્ષીણમોહ આ છદ્મસ્થના ગુણસ્થાનકોમાં પ્રજ્ઞા, અજ્ઞાન, અજ્ઞાન, ક્ષુધા, તૃપ્તા, ટાઢ, તાપ, દગ, ચર્યા, શય્યા, વધ, રોગ, તૃણ સ્પર્શ અને મલ્લ નામના ચૈદ પરિપક્વ હોય છે, તેમજ તેમજ તથા ચૈદમા ગુણસ્થાનકમાં વેદનીયથી ઉત્પન્ન થન ગ અગીઆ પરિપક્વ હોય છે તથા નવમા ગુણસ્થાન-મુધી સરળા પરિપક્વ હોય છે

પ્રશ્ન ૧૨ મો — એક જીવને એક સમયે ઉત્કૃષ્ટા બાવીસે પરિપક્વ સભવે છે કે નહિ ?

ઉત્તર — એક જીવને એક સમયમા ઉત્કૃષ્ટા યોગ-

ક મારી ટેવરી-અન તેમજ ગુણસ્થાનમા સર્વતા ટેવરી અને મ
યાગી કેવળી મેનુ યાને પગાનયા-સે મા ગુણસ્થાનમા
૬૪ ।

ણીસ અથવા વીસ પરિપહો મળવે, પણ એકજ મમયે બાવીસે પરિપહો સભવે નહિ

પ્રશ્ન ૧૩ મો.— આ બાવીસે પરિપહોમા કયા કયા પરિપહો મનોયોગથી, વચનયોગથી તથા કાયયોગથી ઉત્પન્ન થાય છે ?

ઉત્તર — ક્રુધા, તૃપ્તા, સ્ત્રી, મમ્યકત્વ તથા અગતિ આ પાંચ પરિપહો મનોયોગથી ઉત્પન્ન થાય છે, ચાચના, આક્રોશ, સત્કાંડ, અવાભ, પ્રજ્ઞા તથા અજ્ઞાન—આ છ પરિપહો વચોયોગથી ઉત્પન્ન થાય છે, અને 'ટાલ, તાપ, મચ્છર વગેરેના દગ, ચર્ચા, ગચ્ચા, અચેલ, મલ, રોગ, નૈપેધિકી, વધ, નૃણમ્પર્શ—આ અગીઆર પરિપહો કાયયોગથી ઉત્પન્ન થાય છે .

પ્રશ્ન ૧૪ મો — શીતપરિપહમા કેટલાં પરિપહો હોય છે ? તેમજ ઉષ્ણપરિપહમા કેટલાં પરિપહો હોય છે ?

ઉત્તર — સ્ત્રી અને અઅગતિપરિપહ શીતપરિપહમા આવે છે તેમજ ક્રુધા, તૃપ્તા તથા શીતોષ્ણ આદિ વીસ પરિપહો ઉષ્ણપરિપહમા આવે છે આના સબધમા શીત્વાગસ્પરિચ્છે રચેલી આચાગગસ્રત્રની વ્રત્તિમા કહેવામા આવ્યું છે કે, શીતપરિપહ અનુકૂલપણે અનુભવાય છે અને ઉષ્ણપરિપહ પ્રતિકૂલપણે અનુભવાય છે

પ્રશ્ન ૧૫ મો — એક ભવમા ઉત્કૃષ્ટ ભેવાં આ-હાનકરાગીન કરે છે અને ભવમહસીમાતો ચારવાર આ-

હારકશર્મી કહે છે, એ વાત તો સત્ય છે, પણ જેગે ચોથી વાગ આહારકશર્મી કહ્યું હોય તેની કેટલા ભવ પાછી સિદ્ધિ થાય છે ?

ઉત્તર — ચૌદ પૂર્વને ધાન્ય કનારા જે પુરૂષે ચોથી વાગ આહારકશર્મી કહ્યું હોય તેને તે ભવમાજ મુક્તિપદ પ્રાપ્ત થાય છે. તેને માટે સસાગ્રમા ભટકવાનું ગદે-તુજ નથી આવજ આશયથી પ્રજાપનાસૂત્રની વૃત્તિ કર્તા કહે છે કે, જે મનુષ્ય આ મમારમા ચોથીવાગ આહારક કરે છે તેની નિયમે કડી તેજ ભવમા મુક્તિ થાય છે તેને બીજી કોઈ ગતિમા જણ પડતું નથી.

પ્રશ્ન ૧૬ મો — પાત્ર આવરના આધારે પ્રત્યેક અમખ્યાતા ઉત્પન્ન થાય છે—અર્થાત ન્યા એક બાદર પર્યાપ્ત પૃથ્વીકાય હોય છે તેના આધારે અમખ્યાતા અપર્યાપ્ત પૃથ્વીકાય ઉત્પન્ન થાય છે એ પ્રમાણે અપ્કાય/વગેરેમા પણ જાણી લેવું, એમ પ્રજાપનામા કલ્પોલના અલ્પબહુત્વની વ્યાખ્યામા કહ્યું છે અથનદ્વિષ્ટિએ પર્યાપ્તક પૃથ્વીઆદિની અપેક્ષાએ અપર્યાપ્તને અધિક કહેવામા આવ્યા છે, આ વાત તો સત્ય છે, પણ સૂક્ષ્મનિગોદ કરતા અથવા સૂક્ષ્મ પૃથ્વી આદિના કરતા અપર્યાપ્ત જીવોથી પર્યાપ્ત જીવોને અધિક કેમ કહ્યા છે ?

ઉત્તર — સૂક્ષ્મ જીવોની પોતપોતાની જાતિમાં અપર્યાપ્ત કરતા પર્યાપ્ત અસખ્ય ગણા હોય છે, તે એક એક સ્તક કેમ ઉત્પન્ન થાય છે ?

“મુનિસુવ્રતનાથસ્ય તીર્થે તીર્થેઽત્ર વિશ્રુતે ॥
 સાધૂના કોટ્યસ્તિષ્ઠ સપ્રાપ્તા પદમવ્યયમ્ ॥ ૮ ॥
 તીર્થે નમિજિનસ્યાપિ કોટિરેકા મહાત્મનામ્ ॥
 સિદ્ધાસ્ત્રાનગારાણા સુવિશુદ્ધક્રિયાપ્રતામ્ ॥ ૯ ॥
 એવમન્યેઽપિ વહવઃ સિદ્ધા યે તત્ર સાધવઃ ॥
 કાલેન ગચ્છન્તા તેઽત્ર ગ્રથે ન કથિતા મયા ॥૧૦॥
 યેપા તીર્થકૃતા તીર્થે સિદ્ધા કોટિરનૂનવા ॥
 તાન્યેઽપિ કથિતાન્યત્ર સેય કોટિશિલા તત ॥૧૧॥
 ચારણશ્રમણૈ મિધ્-યથૈર્દેવાસુરેસ્તથા ॥
 તદ્મત્કયા વદ્યતે નિત્ય તીર્થ કોટિશિલાઽમિધમ્” ॥૧૨॥

મુનિ સુવ્રતનાથના ગાસનમા પણ આ પ્રસિદ્ધ
 તીર્થમા ત્રણ કરોડ સાધુઓ અવિનાશી પદને પામ્યા છે.
 નમિ જિનના ગાસનમા પણ અતિશુદ્ધ ક્રિયાવાળા એ
 કરોડ મહાત્મા સાધુઓ ત્યાં મિદ્ધિપદને પામ્યા છે.
 પ્રભાણે બીજા અનેક સાધુઓ પણ તે તે સમયે એ કોટિ
 ગિત્વા ઉપર સિંધ થયા છે, તેઓનું આ ગ્રથમા વર્ણન
 નથી કર્યું. તે તીર્થકરોના ગાસનકાળમા ઓછામા ઓછા
 એક કરોડ સાધુઓ ત્યાં સિંધ થયા છે, તેઓનું આ
 કથન કર્યું છે એ તીર્થને કોટિગિત્વા નામ ઓળખવા
 આવે છે આ કોટિગિત્વા નામના તીર્થને આગળ સાધુ
 સિંધો, યક્ષો, દેવો તથા અમુરો નિત્ય ભક્તિપૂર્વક વાંટે છે.

પ્રશ્ન ૧૮ મો - ચાહ #૨૦ જુસ્વડપ આ લોકમા ગરીરો કરતાં જીવો અધિક છે કે જીવો કરતા ગરીરો અધિક છે ?

ઉત્તર - લોકમા જીવો કરતાં ગરીરો અધિક છે, કેમકે એક એક જીવને તેજસ તથા કાર્મણ નામના બે બે ગરીરો હોય છે

પ્રશ્ન ૧૯ મો - શ્રી પાદલિપ્તસૂચિએ શ્રી વીર ભગવાનની આવી મુતિ કહી છે -

“ ગાહાજુઅલેણ જિણ મયમોહવિવજ્જિયજિયકસાય ।

યોસામિ તિસંઘાણં તિન્નમગ મહાવીર ॥ ૧ ॥

સુકુમાલધીરસોમા રત્તકસિંણપહુરા સિરિનિકેયા

સીયકુસગહંભીરુ-જલયલનહમહાણા તિણિ ॥ ૨ ॥

ન ચયતિ વીરલીલ દાઝજે સુરેહિ મત્તપહિપુન્ના

પકયગયદચદા લોયણચકનિયમુહાણા ॥ ૩ ॥

એવ વીરજિણિંદો અચ્છરગણમંત્રસયુઓં મયવ

પાલિત્તયમયમહિઓં દિસડ સ્વ સવ્વદુરિયાણ ” ॥ ૪ ॥

આ ગાથાઓમા સુવર્ણની ઉત્પત્તિ અથવા પાદલેખ ઓપધિના આન્નાર્યો (પ્રયોગો) છે, એમ કેટલાક કહે છે તો આ ઉપરથી પ્રશ્ન થાય છે કે, આ ગાથાઓમા કયા આન્નાર્યો છે ? તેમજ આ ગાથાઓનું વિવરણ અથવા રાખદાર્થ, વર્ણાનુયોગપૂર્વક વિસ્તારથી કેવી રીતે કરવામાં આવે છે ?

૦ ૨, ૩-એ મધુ સર્વરિનાનો નવોનારો જો સ- ૬-નો આ

પામાં ૧૪ ૧૫

ઉત્તર — આ સ્તોત્રની પહેલી ગાથા ‘ગાહાજુલેખ’ એ છે જો કે, આ સ્તોત્ર અત્યંત નાનું છે તો પણ તેનું સ્તોત્રપદ્ય અવ્યાહત છે— તેને સ્તોત્ર તરીકે માનવું જ પડે છે કેમકે આગમમા કહ્યું છે કે, સ્તોત્રોમા આ પદ્યથી આજીવી એક સો આઠ પદ્ય મુદ્રીની સંખ્યા પણ હોય છે

હવે આ સ્તોત્રની ગાથાઓનો અર્થ, શ્રી જિનપ્રભ મુનિએ દર્શાવેલા માર્ગે અહીં વર્ણવાય છે — વીરભગવાન-વર્ધમાન સ્વામીના નેત્રની, ગમનની, તથા મુખની મમાનતાને કમળ, ગજેન્દ્ર તથા ચક્રમા કદી પામી શકે તેમ નથી અર્થાત-વીર ભગવાનના બે નેત્રો અતિશય સુદૃઢ છે, તેથી કમળ તેઓની ગોલાસાચે પોતાની તુલના કરી શકે તેમ નથી, તેમજ ભગવાનની ગતિ અનંત ગણી સર્વોત્કૃષ્ટ છે, તેથી ગજેન્દ્ર તેમની ગતિના વિલાસને પોતાની ગતિ સાથે સંખાવી શકે તેમ નથી, અને ભગવાનનું મુખ ઐકાતિક એવા આત્યતિક ગુણાતિ-ગયોથી ભરપૂર છે, તેથી ચક્રમા તેની મમાનતા કદી શકે તેમ નથી જોકે કમળ સ્વભાવથીજ કોમળ છે, લાવવર્ણુ છે, લક્ષ્મી દેવીના નિવાસસ્થાન રૂપ છે, હિમથી કાયર છે, જળને અલકાર રૂપ છે અને મુગધયુક્ત હોય છે તો પણ ભગવાનના નેત્રમમીપ અત્યંત તુરુષ્ઠ છે, તેમજ ગજેન્દ્ર ધીર-નિમ્મકપ અથવા પગક્રમપન્ન હોઈ ગૂંચે હોય છે રંગે રયામ હોય છે, લક્ષ્મી દેવીના નિવાસસ્થાન રૂપ હોય છે, અકુળથી ભીરુ હોય છે, પૃથ્વીના અવકાશરૂપ હોય છે અને મંદોન્મત્ત હોય છે

તો પણ ભગવાનની ગતિ આગળ તેની ગતિની તુલના થઈ શકે તેમ નથી, વળી એજ પ્રમાણે ચદ્રમા સ્વભાવથી જ મામ્ય હોય છે, નેત્રને આનંદ ઉપજાવનારો હોય છે, ઉજ્જવળ વર્ણવાળો હોય છે, લક્ષ્મી દેવીના નિવાસસ્થાન રૂપ છે, બીજા ગ્રહોથી ભયભીત નહિ છે, આકાશને અવકાશ રૂપ છે અને મધુર્ણ મહાવાળો છે તો પણ ભગવાનની મુખગોળા પ્રાપ્ત કરવાને તે મમર્થ નથી જ આ રથને કમળ, ગજેન્દ્ર તથા ચદ્રમાને લક્ષ્મીના નિવાસસ્થાન કહેવાનું કાણુ એ છે કે, લક્ષ્મીના એક સ્તોત્રમા આ પ્રમાણે કહેવામા આવ્યું છે —

“ગજે શરવે મધૌ છત્રે ચંદ્રે પદ્મે જિનાલયે ।

માત્તિકે વિદુમે સ્વર્ણે યા નિત્યા પરમેશ્વરી ” ॥૧॥

પરમેશ્વરી-દેવી લક્ષ્મી ગજેન્દ્રમા, ગાખમા, વસતમા છત્રમા, ચદ્રમા, કમળમા, જિનમહિમા, મોતીમા, પગવાળામા તથા મુવર્ણમા નિત્ય નિવાસ કરે છે ” વળી તે વીગપ્રભુ, રાગાદિને જિતનાગ મામાન્ય કેવલીઓમા ઇન્દ્રમાન છે — અર્થાત ચોત્રીના અતિગય આદિ સમૃદ્ધિના બહાણુવાળા પગમ ઐશ્વર્યનો અનુભવ કરે છે તેથી જિનેન્દ્ર ન્દ્ર — તીર્થકર છે આ શ્રી વીગ જિનેન્દ્રની અપ્સરાઓ, દેવતાઓ તથા અતુર્વિવ મવ સ્તુતિ કરે છે, તેમજ છ પ્રકારના ઐશ્વર્યથી પોતે સપન્ન છે તેથી ભગવાન કહવાય છે ગાત્રકારો કહે છે કે,

“ નૈમર્ગસ્ય મમયસ્ય રૂપસ્યાય યરા શ્રિય ॥

ધર્મસ્યાથ પ્રયત્નસ્ય પળ્ણા મગર્હાંગના ” ॥૧૧॥

તૈસર્ગ, સમય, ઉપ, યગલક્ષ્મી, ધર્મ તથા પ્રયત્ન-
આ છને 'ભગ' કહેવામા આવે છે—અને તે ભગથી
જે યુક્ત હોય તે ભગવાન કહેવાય છે, વળી જે શ્રી
વીર ભગવાનને ઉપરના લોકોનું પાલન કરના । ઇન્દ્ર
વગેરે, મન્ય લોકોનું પાલન કરનાગ ગાનગ્રો. 'વ્યતરેદ્રો
તથા જ્યોતિષેન્દ્રો અને નીચેના લોકોનું પાલન કરનાગ
ભવનપતીન્દ્રો હર્ષપૂર્વક પૂજે છે તેમજાવીર પ્રભુ દાગિદ્રય
રોગ તથા જરા વગેરે સર્વ દુસ્તોનો—એટલે મર્દઅગુભોનો
નાગ કરે।

રાગાદિ દોષોને જિતનાગ, ત્રિગાના પુત્ર અને
અતિમ તીર્થ કર તે વીર પ્રભુની હુ સ્તુતિ કરે છુ, કે જે
પ્રભુ મદ તથા મોહથી ગહિન છે—અર્થાત્ મદિગપાન
વગેરેથી થનારા વિઝારવિરોપ અને મોહનીય કર્મ—એ
બંનેથી મુક્ત છે, આ મદ તથા મોહને વગ થઈ પ્રાણી
મદ બની જાય છે—કર્તવ્ય—અકર્તવ્યના વિવેકથી ભ્રષ્ટ
થાય છે શાસ્ત્ર કહે છે કે,

“ જહ મદ્યપાણમૃદો લોણ પુરિસો પરવસે હોઈ ।।
તદ મોહેણ વિમૂઢો જીવોવિ પરવસે હોઈ ” ।।

જેમ લોકમા મદિગપાન કરીને બેભાન થયેલો મનુષ્ય
પન્વશ થઈ પડે છે, તેમ મોહથી મદ થયેલો છવ પાણુ
પરવરા થઈ પડે છે ” આવા પ્રકરના મોહથી ભગવાન
મુક્ત છે એટલે તેમનામા મોહનું પુન અભ્યુત્થાન જ થનું
નથી. વળી કોઈ, માન, માયા તથા લોભ—આ કરાયોને
ભગવાને જીત્યા છે જે કે કપાયોનો મોહની અદરજ

મમાવેશ થઈ બચ છે તો પણ તેઓને અહી જૂદા ગ્રહણ કરવાનું કારણ એ છે કે, મસારનું મુખ્ય કારણ તેઓજ છે, એમ જણાવવાનું છે, અને સમ્યગ્દર્શન, જ્ઞાન તથા ચારિત્રક્રમ ત્રણ રત્નોના સાંપનવી કુર્મસખધના સયોગનો જેમાગે ત્યાગ કર્યો છે—અગીરાવમ્થા મપાદાન કરી છે, તે ભગવાન મહાવીરની હું સ્તુતિ કરું છું,

જહવે આ ગાથાઓમા 'મહાવીર' ગણ્ઠનો અર્થ 'પાર્શ્વ' (પારો) એવો કરી પાગ્ઠના કેટલાક સમ્કારોનું વર્ણન કરવામા આવ્યું છે, એમ આ સ્તોત્રકર્તા આચાર્યનો અભિપ્રાય જણાય છે આ અભિપ્રાયને અનુસારે આ ગાથાઓમાથી નીચેનો આગમ અહી તાગવી કાઢ્યો છે

+ ગતીહૃદયેલી મોમવટલી અને બહુકળી એ ત્રણ ઔપધિઓથી પાગ્ઠ બધાય છે, પણ તે પહેલા પાર્શ્વ ઉપર સ્વેદન, મુખોદ્ગારન અને જ્વરણ નામના ત્રણ મરકારો અવગ્ય કરવા જોઈએ તેમાનો સ્વેદન સમ્કાર એટલે શુ, તે પ્રથમ કહેવાય છે

જ્યેષ્ઠ થી આરબી આ પ્રતનો મળતી માથે મુખમનો ગ્તા કેવળ અગ્ર થઈ નહિ મળી રહે મારા વિન રહતી મનાદ સીધા પડી આ ભાવાથ ઔપધામા આ મો છે પાગને માધવા વોગિની કિમ્તો આ પ્રથમા ઉ નેખ છે પૃ આ ઉપરથી સમ્પન્ને બાવરા વોરેનું માદમ એ કરી રાગ થી આ સુચના ખામ લલમા વેવા જેવી ૮ જે મન ૧ આ વિરામા વિદ્વાન તથા અનમરી તેમ તે મો તે સુચના હજ નહિ

+ આ ત્રણ ઔપધિઓમાની જેમ ઔપધિથી પણ પાગ નું મધન થા મો છે પણ શાસ્ત્રપર પગ જેવી કે આ ત્રણ ઔપધિઓના ઉપયોગથી રાગ નું મધન કે રામા આવ તો વિવિધ ઉત્તમ છે

૧ એવેન-ગાય, ભેસ, ગવેડી કે બકરીના મૂત્રમાં કાર્બિક (અમુક દિવસમુધી સોડવેલો અન્નાદિ પદાર્થનો રસ) નાખી તેમાં પારદને દોસાયત્રથી બાધી પાચન કરવું તે

■ મુખોદ્ગારન-પારામાં મુખ પેદા કરવું તે-પાગને સર્વભક્ષક બનાવવો તે-એટલે અબ્રક, મુવર્ણ વગેરે વસ્તુને પારો પોતાની મેળે જડવી લે, એવી ક્રિયા કરવી તે આ ક્રિયા અમુક પ્રકારના કોઈ વિષ (ઝેરી પ્રદાર્થ)માં કે ગંધ વગેરે પદાર્થમાં પાગને સાત દિવસ ધુટવાથી થાય છે

૩ ભગણ-ગોરોચન, ફટકડી, નવમાર, ગધક, હરતાલ, પારદ, ટકણ-આ બંને ઔષધો એકત્ર કરી બકરીના પિત્તમાં મેળવી એક માસ પડી ગહેવા દેવા પછી ચૂસાયું પકવવા તે પછી કાળો અબ્રક લઈ એક પાત્રમાં જનનું કાર્બિક લઈ તેમાં આઠ પ્રહર તે અબ્રકને ગળવો પછી કાઢીને તે ગળી લેવું તેમાં દર્વા (૧૦ નામનું ખડ-વાસ)નું કાણક તથા ઉપરના (ગોરોચન વગેરે) અગ્નિપકવ કર્યો નાખવા અને પછી તે બધું એકરૂપ થાય ત્યારે તે ગળી લેવું આ તેયાર ચયેલો દ્રવ (૨૫) 'મિડ' કહેવાય છે, અને તેનાથી બરણક્રિયા થઈ શકે છે ભગણક્રિયા-એટલે પારદમાં તામ્ર, અબ્રક અથવા મુવર્ણને નાખતા પારદ, તે વસ્તુઓને પોતાનામાં પચાવી શકે તેવી ક્રિયા કરવી તે આ ક્રિયા કરવાથી પારદના વજનમાં વધારો થાય છે, એમ કેટલાક માને છે, ત્યારે કેટલાક કહે છે કે વજનમાં વધારો થતો નથી, આ વાત વિવાદભરેલી છે

પાગદમા મલ્લ, ગિખી અને વિષ-એ નામના ત્રણ દોષો છે તેમા ત્રિકુળા (હરડે, બહેડા ને આમળા)ના ક્વાથથી પારદનો ગિખી નામનો દોષ દૂર કરાય છે, કુવારના રસથી મલ્લ નામનો દોષ દૂર કરાય છે અને ચિત્રક-મૂળના ક્વાથથી વિષ નામનો દોષ દૂર થાય છે, માટે એ ત્રણ ઔષધિઓમા (એટલે કુવારના રસમા તથા ત્રિકુળા ને ચિત્રકમૂળના ક્વાથમા) જીંદુ જીંદુ ત્રણ વખત પારદનું મર્દન કરણુ અને એ ગીતે પારદના દોષો દૂર કર્યા પછી પૂર્વોક્ત ત્રણ સસ્કારો દ્વારા પારદમા તેવી રાક્ષિત્યો પેદા કરીને પૂર્વોક્ત ત્રણ ઔષધિઓ (ગતીહૂમેલી, સોમવત્તી અને બહુકળીના રસ)મા પારદને ઝુટ્ટી તેનું બંધન કરી શકાય છે

[અહીં એણે મતાન્તર પણ છે કે, ઘોળો અબ્રક, હન્તાય અને ડપાના યોગથી પણ પારદને બાધી શકાય છે]

આટલો બધો આશય આ ગાથાઓમાની પહેલી ગાથાના ‘મયમોહવિરજ્જિયનિયસ્સાય’ એ બીજા ચરણમા મ્તોત્રકારે દર્શાવ્યો છે, અને પારાને કેવીગીતે બાધવો તે સૂચવ્યું છે

બીજી ગાથામા માતુવાફની દૃષ્ટિએ પાગદનો ઉલ્લેખ કરવામાં આવ્યો છે માતુવાફ-એટલે અમુક અમુક વનસ્પતિઓના સયોગથી સુવર્ણસિદ્ધિ-ગૌપ્યમિદ્ધિ વગેરે કેમ થઈ શકે છે, તેના કિમીયાઓનો વિષય આ વિષય અત્યંત ગૌપ્ય છે-રહસ્યરૂપ હોઈ ગુપ્ત રાખવા યોગ્ય છે, જેથી તેમા આવલી ઔષધિઓનું અને તેની પ્રક્રિયાનું યથાર્થ-જ્ઞાન અમને (એ)લે અથકર્તાને પોતાને (પણ) મળી શક્ય નથી , , પ્રસ્તુત અથકર્તાને તે વિષયની

પૂરેપૂરી સમજૂતીને ગુરૂગમ્ય ગણી અહીં આપેલી નથી) માત્ર તેવી ક્રિયાઓમા વપરાતી વનસ્પતિઓનો જ ઉલ્લેખ અત્રે આપ્યો છે (જેમાની વનસ્પતિઓ પણ આહુ મમયના વેદક નથા વૈરામા અત્રાપિ અપ્ર-સિદ્ધ છે)

પૂર્વોક્ત પ્રક્રિયામા મુવર્ણમાક્ષિક, મુવર્ણ, કાળો અબ્રક અને પોરા-આ ચાર વસ્તુઓનુ જુદી જુદી પદ્ધતિથી નીચે દર્શાવેલી વનસ્પતિઓમા મર્દન-ધુટણ વગેરે કરવાનુ હોય છે

તે વનસ્પતિઓના નામ — નાદણી (ભાપામા અત્રાપિ અપ્રસિદ્ધ છે) (૧), ધીર (આ પણ પ્રસિદ્ધ નથી) (૧), સોમત્રલી, રાત્રીદેવી, કાળાફુલની દેવી, કુકડવેવા, સીંગડીઓ વછનાગ, બેડી ભોરીંગણી, કેતકીનો ગુફર, દૂધીઓ વછનાગ, એખગના બીય, અથવા અરેડાના બીયા, ગીમામણી, મૂડકપ્પાલી (આ વનસ્પતિ અપ્રસિદ્ધ છે) (૧), અળાગી (આ પણ પ્રસિદ્ધ નથી) — વગેરે આ ઔષધિઓની જુદી જુદી ક્રિયાઓ કરવામા આવે છે પણ તે કેવળ ગુરૂગમ્ય છે, (એમ ત્રથકારે પોતે અહીં દર્શાવ્યુ છે)

તે સિવાય ડેડલી બે ગાથાઓમા રસગાસમા કહેલા ઔષધિવર્ગ, મત્રલવણ વગેરે ક્ષારવર્ગ અને રસવર્ગમા જુદી જુદી ઔષધિઓના મિશ્રણથી રાચન, કામળ અને દિવાટન-નામના પારદના મસ્કોગે વર્ણવ્યા છે (તેનો ઉલ્લેખ પણ રાગો ખરે ગુરૂગમ્ય હોવાથી ત્રથકારે અહીં

સ્પષ્ટ ગીતે આપ્યો નથી) પૂર્વોક્ત આપધિઓને ક્ષાર અને રસવર્ગની આપવિઓ માથે પુટીને પાગ્લને સ્તલિત કરી ગકાય છે (હાથથી ગ્રાણુ કરી રાકાય તેવા લેપના આકારમા લાવી ગકાય છે) જેનો પગને તળીએ ઉપ-યોગ કરવાથી (જેને પગને તળીએ ચોપવાથી) વિદ્યા-મિદ્ધિ તથા પ્રવચનમિદ્ધિ પ્રાપ્ત કરી ગકાય છે, એટલું જ નહિ પણ તે (ગુરુગમ્ય યુક્તિઓ) પ્રયોગોથી મન્કા-નિત કંઠેસો પાગ્લ, નાતુઓનો વિનાગ કરનાર થાય છે અને દારિદ્ર્ય, રોગ તથા જીવનસંસ્થા વગેરે માસાગિક સર્વદુષ્કેનો પણ મહાગ્લ બને છે, (પણ અકસોમ ' એ પ્રયોગો આપ-ણી નાલાયકીથી આજે નહીં થઈ ગયા છે—આપણને મળી રાકે તેમ નથી)

રસનાસ્ત્રોમા પાગ્લના અદ્વાન પ્રકાશના મન્કાગેતુ વર્ણન કરવામા આવ્યું છે. તેનાથી અહીં કંઈક કંઈક ભિન્નતા પણ દર્શાવેલી છે

એવી ગીતે પાદસિંતાચાર્યકૃત આ સ્તોત્રમા અદ્ભુત દિવ્ય પ્રયોગોનું સૂચન કરવામા આવ્યું છે, જેનું વિગેપ અપહીકરણ તેવા પ્રયોગવેત્તા વિદ્વાનોપામેયી જ જાણી ગકાય તેવું છે ઇત્યાદિ

પ્રશ્ન ૨૦ મો - સિદ્ધાંતમા કહ્યું છે કે, શ્રોત્રેન્દ્રિયનો વિષય બાર ચોજન મુધીનો હોય છે—અર્થાત બાર ચોજનથી આવેલા ગળદને શ્રોત્રેન્દ્રિય સામળી રાકે છે જો એ-મજ હોય તો આ વાત કેમ સંભવે ? — સમગ્ર તીર્થ-

કરોના જન્મમમયે પોતાના આમનનો કૃપ થયા પછી
અવધિજ્ઞાનથી એ વાત જાણીને ઝાંધર્મેન્દ્ર, મુરોપા નામની
વટા વગડાવી સર્વ દેવેન્દ્રાને તથા અમુરેન્દ્રાને ખબર
આપે છે, અને પછી ભગવાનના જન્મસ્થાને આવે છે
મુખોપિકામા પણ કહ્યું છે કે,—

“વજ્રયેકયોજનાં ઘટા સુધોપા નૈગમેપિણા ।

અગ્રાદયત્ તતો ઘટા રેણુ મર્ગવિમાનગા ॥ ૧ ॥

રાકાદેશ તત મોન્વૈ મુરેમ્બ્યોઽજ્ઞાપયત્ સ્વયમ્ ।

તેન પ્રમુદિતા દેવાશ્ચલનોપક્રમ વ્યધુ” ॥ ૨ ॥

ધન્દ્રે, એક યોજન લાંબી-પહોળી મુરોપા નામની
વટા તીર્થકરના જન્મમમયે નૈગમેપિ દેવ પાસે વગડાવી,
તે વખતે સર્વ વિમાનોની વટાઓ વાગવા લાગી તે
પછી એ નૈગમેપિ દેવે—પોતે ધન્દ્રની આજ્ઞા મર્વદેવાને
ઉચ્ચસ્વરે કહાં સભળાવી, જેથી દેવાએ આનંદપૂર્વક
પ્રયાણ કરવાનો આરંભ કર્યો ” આ ન્યણે પ્રમાણાગુણે
અનેક લાખ યાજનના પ્રમાણવાળા સ્વર્ગના વિમાનમા
૫૮૫૦ નાદ સર્વ દેવગણો કેમ માલગી ગકે ?

ઉત્તર — ઉપાધ્યાય શ્રી શાતિયદ્ર ગણિએ કરેલી
જ જુદીપ પ્રજ્ઞાપ્તિની ખહદ્વૃત્તિમા કહ્યું છે કે, બાર યો-
જનથી આવેલા શબ્દને ઔત્રેદ્રિય ગ્રહણ કરી ગકે છે,
તો પછી ૫૮૫૦ રાજદ સર્વ ન્યણે કેમ સભળાય ? આવી
પ્રથમ શકા કરીને તેમણેજ સમાધાન પણ કર્યું છે કે, સદા

ગાંધિતાભાવ હોવાથી, મનવડે સર્વકાર્ય કંઠવાને સમર્થ હોવાથી અથવા અચિત્ત રાકિતવાળા દિવ્ય પ્રભાવથી તે રાતાનાદનુ શ્રવણ થાય છે ગજપ્રશ્નીય ઉપાગની ટીકામા પણ કહ્યું છે કે, “ મેઝમ હજના જેવા ગસિક, ગભીર તથા મધુર ગજવાળી અને એક યોજનના વિસ્તારવાળી તે મુન્વરા નામની રાતાને જ્યારે ત્રણ વખત વગડાવામા આવે છે અને સૂર્ય મમાન તેજસ્વી એવા અર્ગવિમાનના પ્રાસાદો માથે તેના ગજવર્ગણાના પુદ્ગલો અથડાય છે, ત્યારે તેમાથી લાખો પડાના ગજો બહાર પડે છે અને તે પડાના ગજોથી આખું સ્વર્ગ વ્યાપ્ત થઈ જાય છે—અર્થાત મહાન પ્રયત્નથી રાતાને વગાડતા તેના ગજવર્ગણાપુદ્ગલો સર્વ દિશાઓમા નીકળી પડે છે અને દેવ તાડ પ્રભાવને લીધે તેના પ્રતિવનિ [પડાના] ગજોથી આખું સ્વર્ગ જહેર બની જાય છે—ગાજુ ઉઠે છે” તે કે, બાર યોજનથી આવેલા ગજનેજ શ્રોત્રેન્દ્રિય ગ્રહણ કરી રાકે છે અને એ નિયમ પ્રમાણે અમુક એક સ્થળે વગાડેલી એ રાતા મર્વ સ્થળે કેમ સભળાય ? આવી શકા થવાનો મભત છે, પણ એ રાતા દિવ્ય હોવાને લીધે તેમજ દેવાની ગદિત અચિત્ત હોવાને લીધે તેના પ્રતિવનિગજો સર્વ પ્રદેશે સભળાય, એમા કાઈ અમભવિત નથી.

પ્રશ્ન ૨૧ મો — મનુષ્યોનું ઉત્તર ઋષેન્દ્રિયગીર, માનિકેક એવા એક લાખ યોજનના પ્રમાણનું કહ્યું છે, અને તે ગીગનું માપ “ વસ્સેદગશુલેન તદા ” એ સમજાવેલું.

“ ચ તરીગમાનુ બીલુ તરીગ ”

છી સત્ત્વના વચનથી Xઉત્તરે 'પ્રાગુક્ત યોજનથી કહ્યું હોય, એમ મળવે છે લોકપ્રકાશમાં પણ જે પદાર્થ ધન્દિયોનો વિષય હોય તેનું પ્રમાણ + આત્માગુણે કહેલું છે અને ધન્દિયના ઉત્કૃષ્ટ વિષયના સંબંધમાં વિષ્ણુ કુમારનું દૃષ્ટાંત કહ્યું છે એ ગ્રીને દેહ કૃત્તા ધન્દિયનો વિષય અત્યંત વિશાળ હોય તો આગમ સાથે વિરોધ આવે, વળી દીપાવિદ્યા કલ્પમાં પણ આ વાત કહી છે કે,—

“ લક્ષ્યોજનમાનાંગો વિષ્ણુર્વૈક્રિયલઙ્ઘિત ।
 ક્રમૌ પૂર્ણપરાંમેધૌ ન્યસ્ય ત્રિશ્વમકલ્પયત્ ॥ ૧ ॥
 તદો ચલાચલા જજ્ઞે પર્વતાશ્ચ ચરુપિરે ।
 મમુદ્રા મુક્તમર્યાદા મયગ્રસ્તા ગ્રહાસ્તથા ॥ ૨ ॥
 ઇદં કિમિતિ મમ્રાતા અમૂર્વેશ્ચિદશા અપિ ।

વૈક્રિય લાઙ્ઘિથી એક લાખ યોજનના ગગીગ્વાળા થયેલા વિષ્ણુકુમારે પૂર્વ-પશ્ચિમ સમુદ્રમાં પોતાના બન્ને પગ મુક્યા અને જમતને કપાવ્યું, તે વખતે પૃથ્વી પણ ધણી ગઈ, પર્વતો કપી ઉડ્યા મમુદ્રાએ મર્યાદા મૂકી અને ગ્રહો ભયભીત બની ગયા, એટલુંજ નહિ પણ દેવતાઓ મુન્દા “ આ શું ? ” એમ બ્રાતિમાં પડી ગયા ” અહીં ‘ પૃથ્વી ઉપર રહેલા પર્વતો તથા સમુદ્રો ક’યા ” એમ કહ્યું છે અને “ ગ્રહો પણ ભયભીત થયા ”

X આદે જન્મના દાખાઓને નખી તેનું મધ્ય પ્રમાણ જે નીકળે તેને C સેનાગુન કહે .

+ આ માગુન ૧૨ નો અપભ્રંશ આગળ જતા નીચીસમાપ્તિમાં આપેલો

એમ જણાવ્યું છે, જેવી પ્રજા એ થાય છે કે, મહો તથા
 વેનાઓ તો એક લાખ ઉત્તેર યોજન કરતા પણ અત્યંત
 ઉંચા હોઈને તેઓનું કપન કેમ વટે ? વળી પૂર્વ-પશ્ચિમ
 મમુક્રમા પગ મુઝ્યા, એ પણ કેમ મળે ? આ વિષયમાં
 હીરપ્રસ્થકારે તો એમજ કહ્યું છે કે, એક લાખ યોજનનું
 વિષ્ણુક્રમારે જે સ્વરૂપ ક્યું હતું તે તો ઉત્તેરપ્રાગુલ
 યોજનના પ્રમાણથી બનેલું હતું અને પૂર્વ-પશ્ચિમ
 મમુક્રમા જે પગ મુક્યા હતા તે પણ જળદીપના મધ્ય
 પ્રદેશમાં આવેલી લવણમમુક્રની ખાખમાં મુક્યા હતા, એમ
 મભવે છે આ પ્રમાણે હીરપ્રસ્થમાં દર્શાવ્યું છે, પણ
 દીપાવિકા કૃત્ય વગેરેમાં લવણમમુક્રની ખાખ કહેલી નથી.
 જેવી આ વિષયમાં અનેક મતભેદ મભવે છે આમાં
 મત્ય વસ્તુ શી ?

ઉત્તર — “ ગરીરગુપ્તજગુલેણ તદ્વતિ ” આ વચન
 પ્રાચિદ્ધ છે—એટલે અમુક અપેક્ષાએ એકદેગી છે, તેવી
 એમાં કંઈ દોષ ગણાય નહિ પ્રવચન સારોદ્ધાગમાં પણ
 પોતાની શક્તિ અનુસારે ઉત્તરવૈદિકીય શરીરને ત્રણ પ્રકારના
 પ્રમાણવાળું જ કહ્યું છે એક તો ઉત્તેરપ્રાગુલથી, બીજું
 આત્માગુલથી અને ત્રીજું પ્રમાણગુલથી, વળી આવાજ
 આગયથી ઉત્તરગાયત્રીની વૃત્તિ વગેરેમાં વિષ્ણુક્રમાનું
 ક્રાંતાત આપ્યું ન, અને વિષ્ણુક્રમારન સ્વરૂપ અમરે-
 ન્દાત્તિની પેઠે પ્રમાણગુલને કગીન એક લાખ કરતા અતિદ
 પ્રમાણવાળું મભવ પણ ખરૂં આમાં કોઈ પ્રકારનો વાદ
 વિવાદ ન, માત્ર હીરપ્રસ્થમાં લવણમમુક્રની ખાખનો

તથા ઉત્સેધાગુલ દેહનો જે ઉત્સેષ કર્યો છે, તેનો હેતુ શો હશે, એ તો હીરમ્નકાર પોતેજ જાણે !

પ્રશ્ન ૨૨ મો — સિદ્ધાત્મા કહ્યું છે કે, ચક્ષુ ઇન્દ્રિયનો વિષય કંઈક અધિક એવા એક લાખ યોજનનો હોય છે, એ કેવી ગતે ?

ઉત્તર — કંઈક અધિક એક લાખ યોજન, એમ કહેવાનું કારણ એ છે કે, પોતાના પગની આગળ રહેલા ખાડા ખેંચા તથા તેમાં રહેલા કાકરા વગેરેને પણ જોઈ શકે છે કહ્યું છે કે ચક્ષુ ઇન્દ્રિય કંઈક અધિક સેવા એક લાખ યોજનથી રૂપને ગ્રહણ કરી શકે છે આમાં સાતિરેક કહેવાનું કારણ એ છે કે વિષ્ણુકુમાર વગેરે પોતાના પગ આગળ રહેલા ખાડા વગેરે તથા તેમાંના કાકરા વગેરે પણ જોઈ શકે છે આ વાત નવતત્ત્વની મહાન અવચૂર્ણિમાં કહી છે પાપભીડ પૂર્વાચાર્યો કદી અસત્ય બોલે નહિ તેઓ જે કંઈ બોલે તે પ્રમાણભૂતજ ગણાય

પ્રશ્ન ૨૩ મો — ચક્ષુનો વિષય સાતિરેક (વધારેમાં વધારે) એક લાખ યોજનનો કહ્યો છે, તે પણ વૈકિય શરીરની અપેક્ષાએ કહ્યો છે કેમકે આચાર્યગની વૃત્તિમાં તેથી અત્ય વિષયજ કહ્યો છે જો એમજ હોય તો ચક્ર-મહાજ વગેરેને ચક્ષુવંદે કેમ જોઈ શકાય ?

ઉત્તર — પૂર્વોક્ત ચક્ષુવિષય કેમ વિચિત્ર પડે છે, તેનું કારણ આવું એક સૂત્ર છે —

“શગ્વીસ સ્વલુ લક્ષ્મી ચતુર્તીમ ચેવ તહ સહસ્સાઈ ॥
 તહ પંચ સયા મણિયા સત્તતિસાય અઢરિતા” ॥
 “ઈતિ નયણવિમયમાણ પુસ્કરદીપદ્વામિમણુઆણ ॥
 પૂર્વેણ ય અવરેણ ય અહિય પિ હોઈ નાયવ્વ’ ॥

પુસ્કર દીપાર્પમા વમનારા મનુષ્યોના નેત્રના વિષયનું પ્રમાણ એકવીમ લાખ, ચોત્રીમ હજાર, પાચમો ને સાડત્રીસ યોજનનું હોય છે આમા પર્વાપરના સઘન પ્રમાણે અધિક પણ થાય છે ” આ વાતનું રહસ્ય અમારા ગુરુએ આ પ્રમાણે કહ્યું છે—દૃષ્ટિનો વિષય ડેડલામા છેડલી કક્ષાએ એક લાખ યોજનનો હોય છે અને તે પણ સૂર્ય આદિ મિવાયની પર્વત વગેરે વસ્તુની અપેક્ષાએજ હોય છે, પરંતુ ચંદ્ર-સૂર્ય આદિ તેજસ્વી પદાર્થોની અપેક્ષાએ તે કરતા અધિક પ્રમાણનો પણ થાય છે આ વિષયમા વિગેષ જાણવાની ઇચ્છા હોય તો વિગેષાવશ્યકમા જોઈ લેવું.

પ્રશ્ન ૨૪મો — આત્માગુણનું પ્રમાણ શું ?

ઉત્તર — “પ્રમાણ ભસ્તશ્ચક્રી યુગાદાયાદિમો જિન ॥

તદગુલમિદ યત્તત્પ્રમાણાગુલમુચ્યતે ॥ ૧ ॥

યદુત્સેધાગુલૈ પંચ-ધનુ શતસમુચ્ચિન્ત ॥

આત્માગુલેન ત્વાદ્યોર્ધન્ પિરાગુલસતોન્મિત ॥ ૨

તત પળ્ળવતિઘ્નેષુ ધનુ શતેષુ પચસુ ॥

ગતેન વિશત્યાદ્યેન ભક્તેષ્વાગાચ્ચતુ શતી ॥ ૩ ॥

इति लोकप्रकाशे ”

“યુગાદિસમયે આદિનાથ ભગવાન તથા ભરતચક્રી એ બન્ને પ્રમાણુ ઉપે છે, અને તેમનુ અગુલ તે પ્રમાણુ-ગુલ કહેવાય છે, આદિનાથ ભગવાન ઉત્સેધાગુલે પાચસો ધનુષ ઉચ્ચા હતા અને આત્માગુલે એક સો વીમઅગુલ પ્રમાણવાળા હતા તે પછી પાચસો ધનુષને છન્નુએ ગુણતા અને એક મો વીસથી ભાગતા પૂર્ણ ચાગસો આવી ગયે છે, ” એમ લોકપ્રકારામા કહ્યું છે તે કાળે પોતાના એક મો આઠ આગળના પ્રમાણવાળા પુરુષો ઉત્પન્ન થાય છે, તે કાળે તેઓનુ જે અગુલ તે આત્મા-ગુલ થાય છે આ ઉપચી જણાય છે કે, એક મો આઠ આગળના પ્રમાણમા જે કંઈ ઓછા વધતુ હોય તો તેઓ મબધી અગુલ, આત્માગુલ થઈ ગયે નહિ, માત્ર તે આત્માગુલાભાસજ કહેવાય । ભરતચક્રી તો પોતાની એક મો વીમ આગળ પ્રમાણના ઉચ્ચાવાળા હતા અને તે પણ પ્રમાણાગુલે કઠીનેજ રતા, એમ પ્રવચન મારોદ્ધાન્તી વૃત્તિમા કહ્યું હ પ્રજાપનાની વૃત્તિમા તો એમજ કહ્યું છે કે —

“जेण जया मणुसा तेमिं ज होइ माणख्व तु ॥

त मणियमिहामगुल-गणियपमाण पुण इम तु” ॥

તે કાળે મનુષ્યો જે પ્રમાણના તથા રૂપના હોય છે તે કાળેનું તેઓનું અગુણ તે આત્માગુણ કહેવાય છે

પ્રશ્ન ૨૫મો — પુદ્ગલરૂપ દ્રવ્યથી બનેલી નિર્વૃત્તિ-રૂપ એટલે આકૃતિરૂપ ઇન્દ્રિયના બે ભેદ છે એક તો બાહ્ય અને બીજો આભ્યતર આ બીજો નિવૃત્તિરૂપ ઇન્દ્રિયના બે પ્રકાર છે તેમાં બાહ્ય નિર્વૃત્તિ તો સ્પષ્ટ છે અને આભ્યતર નિર્વૃત્તિ પણ મરણી મામાન્ય સર્વ જાતિ-ઓમાં હોય છે, તેમાં સમ્માનના, આકારના આશ્રયે શ્રોત્ર-દૃક, શ્રોત્ર તથા ઝસનેન્દ્રિયની બેય પ્રકારે નિર્વૃત્તિ મારી રીતે ઓળખાય છે, પણ સ્પર્શનેન્દ્રિયની નિર્વૃત્તિમાં બાહ્ય-આભ્યતરનો ભેદ સારી રીતે જાણી શકાતો નથી, માટે તે વિષે મમજલો

ઉત્તર — બાહ્ય નિર્વૃત્તિન્દ્રિય, કે જેને તરવારની ઉપમા અપાય છે તેની ધારા સરખી અસ્વચ્છ પુદ્ગલરૂપ જે નિવૃત્તિ તે આભ્યતર નિર્વૃત્તિ કહેવાય છે, અને તેની એક પ્રકારની શક્તિ, જે પોતાના વિષયની બોધક છે તેનેજ *ઉપકર્ણેન્દ્રિય કહેવામાં આવે છે તુર્યોપાગમ્યની વૃત્તિમાં કહ્યું છે કે, ઉપકર્ણ-ખર્જસ્થાનરૂપ એવી જે બાહ્ય નિવૃત્તિ તેની ખર્જધારા સમાન એવી અતિ સ્વ-ચ્છ પુદ્ગલસમૂહરૂપ જે આભ્યતર નિર્વૃત્તિ, તેની જે શક્તિ-

* શબ્દ વિશેષે જાણવામાં કાળરૂપ એવા જે ગમ્ભીરિત

વિગેષ તે ઉપકર્ષોન્દ્રિય છે વળી આચારગમની બૃહદ્વૃત્તિમા તે એમજ કહ્યું છે કે, “ નિર્વર્ત્યતે ઈતિ નિર્વૃત્તિઃ કેન નિર્વર્ત્યતે ” કર્મણા” અર્થાત્ ઉત્સેધાગુલના અમખ્યાતા ભાગના પ્રમાણવાળા જે ગુપ્ત આત્મપ્રદેશો, જેઓ પ્રતિનિયત એવી ચક્ષુષ આદિ ઇન્દ્રિયોના સસ્થાન રૂપે રહેલા છે, તેઓની જે વૃત્તિ (રહેણું) તે આભ્યંતર નિર્વૃત્તિ કહેવાય છે અને તે આત્મપ્રદેશોમા ઇન્દ્રિય ગણદર્થી વ્યવહાર કરાતો, પ્રતિનિયત સસ્થાનવાળો મુદ્ધારસ્થાનીય પુદ્ગલવિષાકી, નિર્માણ નામના કર્મવડે ગ્યાયકો અને કર્ણરાષ્કુલિ (કાનના છિદ્ર) વગેરે ભિન્ન ભિન્ન નામ કર્મવડે ઉત્પન્ન થયેલો જે મમુદ્ધાય તે બાહ્ય નિર્વૃત્તિ કહેવાય છે આ રીતે બે પ્રકારની નિર્વૃત્તિને જે ઉપકાર કરે છે તેને ‘ઉપકરણ’ કહેવામા આવે જે તેજ આ ઇન્દ્રિયકાર્ય, નિર્વૃત્તિનું અસ્તિત્વ હોય તોપણ એટલે સ્વરૂપાદિ આકૃતિરૂપ નિર્વૃત્તિ કોઈ રીતે ઉપહત ન થઈ હોય તોપણ તેના ઉપગતથી બેધ ગતિ નથી, જેથી તે પણ નિર્વૃત્તિની પેઠે બે પ્રકારે છે

એ પ્રમાણે પ્રજ્ઞાપના વૃત્તિના અભિપ્રાયે અતિસ્વચ્છ પુદ્ગલરૂપ આભ્યંતર નિર્વૃત્તિ કહેવાય છે અને આચારગમની ટીકાના અભિપ્રાયે કેવળ શુદ્ધાત્મપ્રદેશરૂપ આભ્યંતર નિર્વૃત્તિ કહેવાય છે, એમ સમજવું

પ્રશ્ન ૨૬ મો — ભગવતીના સાતમા રાત્રકના આડમા ઉદ્દેગકમા સર્વ જીવોની દશ સજ્ઞાઓ કહી છે તેમાં એકેન્દ્રિય જીવોની પણ દશ સજ્ઞાઓ આ પ્રમાણે દર્શાવી છે —

“રુક્ષાણ આહારો સકોઝળીઆ મળણ સંકુદ્ય ॥
 નિયતા તરુણ વેદહ રુક્ષો વલ્લિપરિગ્રહેણ ॥ ૧ ॥
 ઇતિપરિભણેણ કુરુવગતરુણો પલ્લિ મેહુણે ॥
 તદ્દ કોઝનદસ્સ કંદો હુકાર મુઝહ કોહેણ ॥ ૨ ॥
 માણે ઝરહ રુઝંતિ છાયડ વઝી પ્લાહ માયાણ ॥
 લોમે વિલ્લપલાસા સિવિતિ મૂલે નિહાણુવરી ॥ ૩ ॥
 ગ્યળીણ મકોઝો કમલાણ હાહ લોગસન્નાણ ॥
 ઝોહે ચડત્ત મગ્ગ ચડતિ સ્મવે મુવલ્લીઝો” ॥ ૪ ॥

વૃક્ષોને ૧ આહારસજા દોષ છે મધ્યનિધિ (વનમણી
 નામની વનસ્પતિ) ભયને લીધે મધ્યાહ્ન ભય છે માટે
 તેઓને ૨ ભયસજા પણ છે વળામે વગેરેના પરિગ્રહથી
 વૃક્ષો નિયમિત રીતે વૃદ્ધિ પામે છે, માટે તેઓને
 ૩ પરિગ્રહ સજા પણ છે શ્રીના આવિગનથી કુળબંધ
 વગેરે વૃક્ષો કળે છે માટે તેઓને ૪ મૈથુન મજા પણ છે
 કોકનદ જાતિના કમળવદનો મુઝ કોપથી હુકાર કરે છે,
 માટે વૃક્ષોને ૫ કોપ મજા પણ છે મદતીવૃક્ષ માનને
 લીધે જાવે છે માટે તેઓને ૬ માનસજા છે લતાઓ
 માયાને લીધે કળને લાગે પણ છે (અર્થાત્ લતાઓ
 માયાથી કળને બંધાયેલી નથી) માટે સિદ્ધ
 છે, વૃક્ષોને ૭ માયાસજા પણ છે બીલી-ખાખ
 વૃક્ષો ૮ ગા મેવાજાવે છે તેથી વૃક્ષ
 સજા

સકોચ્યાઈ જાય છે (એટલે લોકોનાં પેઢે નિદ્રાવશ થાય છે)
તેથી જણાય છે કે તેઓમા ૯ લોકસજા છે અને મોટી
મોટી લતાઓ વૃક્ષો ઉપર ચઢીને પોતાનો માર્ગ કરે છે
મોટે વૃક્ષોમા ૧૦૦ઓધમજા પણ છે, એમ સિદ્ધ થાય છે.

અહીં કેટલાક ઓવસજાને સ્થાને લોકમજા અને લોક-
સજાને સ્થાને ઓવસજા કહે છે, તેનો રો નિર્ણય છે ?
તેમજ વૃક્ષ વગેરેને મૈથુનસજા કેમ સભવે ?

ઉત્તર.—મતિજ્ઞાનાવરણ કર્મના ક્ષયોપગમથી
ગજ્ઞાત્યર્થવિષયક એવી જે મામાન્ય અવબોધક્રિયા તેને
ઓવસજા કહે છે અને શબ્દાર્થ વિષયક એવી જે
વિગેષ અવબોધક્રિયા તેને લોકસજા કહે છે, એમ
મવચન સારોક્ષારની વૃત્તિમા જણાવ્યું છે, પણ સ્થાના-
ગસૂત્રની ટીકાનો અભિપ્રાય આવો છે કે, દર્શનનો જે
ઉપયોગ તે ઓવસજા છે અને જ્ઞાનનો જે ઉપયોગ તે
લોકમજા છે આના સબધમા વળી એમ પણ કહે-
વાય છે કે, અવ્યક્ત ઉપયોગ તેજ ઓવસજા છે અને
તેથીજ લતાઓ તથા વેલાઓ વૃક્ષ ઉપર ચઢવાની
સજા ધરાવે છે, અને લોક સજા તો સ્વચ્છદ વટિત
વિકટપ ૩૫ છે એટલે લગભગ ઇચ્છાનુસાર ૪૬૬ કાઢેલી
હોય છે, માત્ર લોકોએજ કટપી કાઢેલી હોય છે જેમકે
કેટલાક લોકો માની લે છે કે, મગલુ પછી પ્રાપ્ત થનારા
સ્વર્ગોર્ધિ લોકો તેજ નહિ, કૂતરાઓ યજ્ઞરૂપ છે, બ્રાહ્મણો
દેવ છે, કાગડો પિતૃઓ છે અને મોર પક્ષીની

પાખોનો વાયુ લેવાથી ગર્ભ ગ્દે છે-ધત્યાદિ આચારા-
ગમ્યત્રની વૃત્તિમા કહ્યું છે.

હવે એકેન્દ્રિય જીવોને મૈથુનસજ્ઞા કેમ હોય, એ
પ્રશ્નનો ઉત્તર અપાય છે-તે કે વૃક્ષ વગેરે એકેન્દ્રિય
જીવોમા ચૈતન્ય અવ્યક્ત હોય છે-અસ્પષ્ટ હોય છે
તો પણ હવે પછી કહેવામા આવતા પાત્ર ઉપયોગો
તેઓને એકે કાળે થાય છે, તો પછી મૈથુનસજ્ઞા તેઓને
હોય, એમા યુ આશ્ચર્ય કે ? કેટલાક વૃક્ષોમા તે
સાક્ષાત્ કામસજ્ઞા જોવામા આવે છે ઉપદેશ ગ્તનાકરમા
કહ્યું છે કે —

“ પાદાહત પ્રમદયા વિકસત્યશોક ।
શોક જહાતિ ચકુલો મધુસીધુસિન્ન ॥
આલિગિત કુસ્વરુ કુરુતે વિકારા- ।
માલોકિતસ્તિલક ઉત્કલિકો વિભાતિ” ॥
ઉપદેગરત્નાકરે

મદમાતી કોઈ તરૂંથી સ્ત્રી અરોહ વૃક્ષને જો લાત
મારે તો તે ખીલી નીકળે છે, બોવસગીના વૃક્ષ ઉપ-
દાડના જો કોગળા છાટે તો તે રોકનો ત્યાગ કરે છે
કુરબક વૃક્ષને જો આલિગન કરે તો તે પ્રપુલ્ક થાય
છે અને તિવક વૃક્ષ મામે માત્ર દ્રષ્ટિપાત કરે તેટ-
લામા તો તેમા કળીઓ પુટે છે ” તેમજ ખીલી
દર્શી — : વૃક્ષોને મૈથુનસજ્ઞા કહે છે —

‘સનુપૂરલક્ષ્મકપાદતાડિતો દ્રમોઽપિ યાસાં વિકસત્યચેતા
તદગસસ્પર્શવશાદ્દ્રવીકૃતો વિલીયતે યન્ન નરસ્તદદ્ભુતમ્

અચેતન (અવ્યક્ત ચેતન) એવું વૃક્ષ પણ જોએના
(સ્ત્રીએના) ઝાઝરચુક્ત અને અસહ્યતાથી ગેજેના ચળુના
પ્રતારથી વિડસે છે—અપ્રુલ્લ થાય છે, તેએના રાગીરસ્પર્શ-
ને પામીને પણ સચેતન પુરુષ જો ન પીગળે તો એ
આશ્ચર્યજ ગણાય ” ગૃહાન્તિસકમા પણ કહ્યું છે —

“ સુમગ કુસ્વકસ્ત્વ નો કિમાર્લિંગનેન્દ્રુ ।
કિમુ મુલમદિરેન્દ્રુ કેસરો નો હૃદિસ્થ ॥
ત્વયિ નિયતમશોકે યુજ્યતે પાદઘાત ।
પ્રિયમિતિ પરિહામાત પેશલ કાચિદૂચે ॥

“ હે સુદર ! તું કુરબક છે, તો પછી શું આલિંગ-
નની ઇચ્છાવાળો નથી ! હૃદયમા રહેલો જો કેસર વૃક્ષ
છે તો પછી મુખમદિરાની ઇચ્છાવાળો નથી ? અને
નિત્ય અરોહ (વૃક્ષ) રૂપ એવો તું પાદપ્રહારને યોગ્ય
નથી ? ” એ પ્રમાણે કોઈ સ્ત્રીએ પોતાના પ્રિય નાયકને
હાન્ય વચન કહ્યું છે ” આમા પણ બૃક્ષોને કામમગ્ના
દર્શાવી છે, વળી આવી લોકોક્તિ પણ છે કે, કોઈ કુવા-
ના રહેલો પારો પણ સુદર ગૃહારથી સુશોભિત એવી
કોઈ સ્ત્રીના દર્ગનમાત્રથી કુવામાથી ઉછળી આવે છે,
આ ઉપરથી પણ અવ્યક્ત ચેતન્યવાળા પદાર્થોમા કામ-
મગ્ના સિદ્ધ થાય છે

હવે જે પ્રમાણે મનુષ્યોને પાત્ર ઉપયોગ હોય છે તેજ પ્રમાણે કુરબક વૃક્ષોને પણ પાત્ર ઉપયોગ શાસ્ત્રકારોએ કહ્યા છે જેમકે —

“પચિદિઓવિ વડલો નરુવ્વ સવ્વવિસઓવલમાઓ ॥
તહવિ ન મળઈ પચિદિઓત્તિ દર્વિદિયા માવા ॥

કુરબક વૃક્ષમા જે કે મનુષ્યોની પેઠે પાત્ર ઉપયોગ મળે છે—એટલે તે વૃક્ષમા મનુષ્ય માફક પાત્ર ઉપયોગ હોય છે, તોપણ તેને પચેન્દ્રિય કહેવાય નહિ કેમકે તેને પચેન્દ્રિય પ્રાણીના જેવી પૌદ્ગલિક-દ્રવ્યેન્દ્રિયો હોતી નથી ” લોકપ્રકાશમા પણ કહ્યું છે —

“रणरूपरसगारचारुलोलक्षणामुखात् ॥
निर्यत्सुगविमदिरागद्वपादेप पुष्यति” ॥

જાઝરના ઝણકારવાળી તથા ગૃગાગ્રથી મુરોભિત દેખાતી કોઈ ચચસનેત્રા સ્ત્રીના મુખનો સુગંધી મદિરાનો કોગળો પોતાના ઉપર છટાતાજ કુરબક વૃક્ષ ખીસે છે.” આ ઉપરથી પાત્ર ઉપયોગો તેમા મમળ લેવા જેમ મનુષ્યોમા —

‘ सशब्दा सुरभि मुद्धी स्वादतो दीर्घशङ्कुलीम् ” ॥

લયપયતા અને સુગંધી કોમળ માત્રપુડાનું ભક્ષણ નામે વિશેષ પુષ્ટ અને છે તેમ, અહીં પણ સમજી લેવું

પ્રશ્ન ૨૭ મો — કેવળ જ્ઞાનીઓને પણ એકી સાથે
જે ઉપયોગજ હોય છે તે પછી પચેન્દ્રિય છાન્દ્ય
જીવોને અથવા કુળક આદિ એકેન્દ્રિયોને પાત્ર ઉપયોગ
કેમ સંભવે ?

ઉત્તર — જ્ઞાતવેદાભિમાનની પેઠે મર્વ ઇન્દ્રિ-
યોમા મનનો અતિ વેગવાળો યોગ (સંબંધ) હોય છે,
અને તે કારણથીજ એકી સાથે પાત્ર ઉપયોગ પ્રાપ્ત
કરી ગણાય છે આચાર્યગની વૃત્તિમા કહ્યું કે --

“આત્મા મૈતિ મનસા મન ઇન્દ્રિયેણ
સ્વાયૈન ચેન્દ્રિયમિતિ કમ એપ શીઘ્ર ॥
યોગોઽયમેવ મનસ ક્ષિપ્રગમ્યમાસ્ત
યસ્મિન્ મનો વ્રજતિ તત્ર ગતોઽયમાત્મા” ॥

“ પ્રથમ આત્મા મન સાથે જોડાય છે, મન ઇન્દ્રિ-
યો માથે જોડાય છે, અને ઇન્દ્રિયો પદાર્થો સાથે જોડાય
છે આ અન્યોન્યતા સંબંધવાળો કેમ અતિ વેગપૂર્વક
ધાય છે આનું નામજ મનોયોગ કહેવાય છે ખરેખર
મનન શું અગમ્ય છે ? જ્યાં મન જાય છે ત્યાં આત્મા

જ્ઞાતવેદાભિમાન એવું ઉપર ઉપરી જાણનાં સો પાંચજો
મોહાવાની ત્રેવી સાથે પીધીને એવું અભિમાન મરુતુ કે મે મોરે પાડ
આને એ માથે સીધા તે આ અભિમાન ગમ્તરિષ્ટિએ મોટું જ છે
કમકે મોરો એકી માથે મના સીધાવજ નહિ તો આ અભિમાન જની શક છે
પણ તે કેમ અતિ અગમ્યો પાવાથી તે નહોતું છે

પણ ગયેલોજ હોય છે. " કેવળીઓને તો એક સમયેજ ઉપયોગ હોય છે, પણ છદ્મસ્થોને એક સમયે ઉપયોગ હોતો નથી કહેવાનો આગય એ છે કે, છદ્મસ્થ આદિ સર્વને હમગ પાચ ઉપયોગ હોય છે અને એજ પ્રમાણે કુગ્મકને પણ હોય છે કેમકે એકેન્દ્રિયોમા પણ મન મત્તા હોયજ છે—એવે તેઓમા પણ મનની મિતિ છે, એમ ગાત્રમા કહ્યું છે.

પ્રશ્ન ૨૭ મો — કુગ્મક વ્રજને પાચ ઉપયોગો છે અથવા એકેન્દ્રિયથી આગળી મમૂર્છિમ-પચેન્દ્રિય મુત્રી સર્વમા હગ મજાઓ હોય છે, તો પછી તેઓ મજિ (મનવાળા) કેમ કહેવાતા નથી ?

ઉત્તર — જોકે તેઓમા એ હગે મજાઓ ગહેલી છે, તો પણ તે મજાઓ મોહાદયને લીધે કેવળ ઓર-રૂપે અને અવ્યક્ત (અસ્પષ્ટ) સ્વરૂપેજ ગહેલી હોય છે, તેથી તેઓ મજિ કહેવાતા નથી, પણ અમજિ કહેવાય છે જેમ કોઈ મનુષ્ય નિદ્રાનીન થયો હોય અને તે વેળા તેનું ચૈતન્ય મોહાજ્ઞાદિત થયું હોય તો પણ તે સમયે તે મનુષ્ય પોતાના ગરીરમા કડૂચન (ખાણવું) વગેરે ચેષ્ટાઓ કરે છે, તેમજ એ એકેન્દ્રિય આદિ જીવાના સમગ્રમા સમજવું વળી જેમ કોઈની પાસે માત્ર એકજ રૂપીઓ હોય તેથી તે ધનવાન કહેવાતો નથી અથવા કોઈનામા અતિ અલ્પરૂપ હોય તેથી તે રૂપ

વાન કહેવાતો નથી પણ પુષ્કળ ધનથી અથવા પુષ્કળ રૂપથી-
જ મનુષ્ય ધનવાન અથવા ઉપવાન કહેવાય છે, તેમ એકે-
ન્દ્રિય આદિ જીવોમા પણ તેવા પ્રકારના કુમેનો કસોપશમ
નહિ હોવાથી તેઓ 'સજિ' કહેવાતા નથી

અથવા જેઓમા દીર્ઘકાલિકી (પૂર્વાપરનો જે દ્વારા
ચિચાર થઇ શકે તેવી) સજા હોય છે તેઓનેજ 'મજિ'
કહેવામા આવે છે પણ તે સિવાયનાઓને 'સજિ'
કહેવામા આવતા નથી, એમ વિશેષાવગચક સૂત્રમા
કહ્યું છે

પ્રશ્ન ૨૮મો — આચારાગ સૂત્રમા તો બીજા નામો-
વાળી બીજી છ સજાઓ ઉમેગતે સોળ સજાઓ વર્ણુ-
વેલી છે આ સોળ મજાઓ કયા કર્મમા ઉતરે છે ?
એટલે કયા કર્મથી ઉત્પન્ન થાય છે ?

ઉત્તર — ૧આહારસજા આહારના અભિવાપરૂપ હોય
છે અને તે તૈજસ નામે કર્મના ઉત્પત્તિ અને અશાતા
વેદનીયના ઉત્પત્તિ ઉદ્ભવે છે ૨ ભયસજા ત્રાસરૂપ છે
ઉપગ્રિહસજા મૂર્છારૂપ છે અને ઠમૈથુનસજા સ્ત્રી
આદિના વેદોદયરૂપ છે આ ત્રણ સજાઓ મોહોત્પત્તિ
ઉત્પન્ન થાય છે પદ્મોદયસજા અપ્રીતિરૂપ છે, ૬માનમસજા
ગર્વરૂપ છે ૭માયામસજા વદનારૂપ છે ૮લોભસજા લોભ-
પનારૂપ છે ૯ગોક્ષસજા વિવાપરૂપ છે અને ૧૦ મોહમસજા

મિથ્યાદર્શનરૂપ છે આ છ સજાઓ પણ મોહોદયથી
 ઉત્પન્ન થાય છે તેમજ ૧૧ સુખસજા તથા ૧૦ દુઃખ
 સજા શાતા અને અશાતાના અનુભવ રૂપ છે અને
 તે વેદનીય કર્મથી ઉત્પન્ન થાય છે ૧૩વિચિકિત્સા
 મજા ચિત્તની પ્રાતિરૂપ છે અને જ્ઞાનાવરણીય તથા
 મોહનીય કર્મના ઉદયથી ઉત્પન્ન થાય છે ૧૪ લોક-
 સજા સ્વચ્છદ આદિ પૂર્વોક્ત લક્ષણવાળી હોય છે
 અને જ્ઞાનવગ્ધના ક્ષયોપગમથી તથા મોહના ઉદ-
 યથી ઉત્પન્ન થાય છે ૧૫ ઓપસજા અવ્યકત ઉપ-
 યોગરૂપ છે અને ક્રતાઓ તથા વેદાઓ વૃક્ષાદિ ઉપ-
 ન્યાગેહાગ વગેરે કરે છે એ લક્ષણ ઉપગ્રથી સિદ્ધ
 થાય છે કે જ્ઞાનાવગ્ધીયના અત્પક્ષયોપગમથી તે ઉત્પન્ન
 થાય છે તેમજ ૧૬ ધર્મસજા ક્ષમા વગેરેના સેવનરૂપ
 છે અને મોહનીયના ક્ષયોપશમથી ઉત્પન્ન થાય છે આ
 મોળે સજાઓ મન્યગદ્દષ્ટિ અથવા મિથ્યાદષ્ટિ હરકોઈ પચે-
 ન્દ્રિય જીવમા હોય છે. કેમકે તેઓના સખધમા અમુક કોઈ
 વિરોધ ઉપાદાન નથી—અર્થાત્ આમાની અમુકજ સજાઓ
 મિથ્યાદષ્ટિ પચેન્દ્રિયમા હોય છે કે અમુકજ સજાઓ
 મન્યગદ્દષ્ટિ પચેન્દ્રિયમા હોય છે આવી કઈ વિગેષતા
 કહેવામા આવી નથી આવા આશયના અક્ષરો અમે
 કોઈ શાસ્ત્રગ્રંથમા નોંધ્યા છે પણ હાવમા તે ગ્રંથાદિનું
 અમને મ્મગણુ રહ્યું નથી

પ્રશ્ન ૩૦મો — વીજ ભગવાનના મત્યાવીશ ભવના

અધિકારમાં કહ્યું છે કે, મહાશુક દેવલોકથી ચ્યવીને પચીસમા ભવમા વીર પ્રભુ આ ભરતક્ષેત્રમાં છત્રિડા નામની નગરીમાં જિતગત્તુ ગબ્બની ભગ્ન રાણીના ઉદ્ભવમાં પચીસ લાખ વર્ષના આયુષવાળા ન દનનામે પુત્ર થયા એ ભવમા તેમણે પોકિવાચાર્ય પાસે દીક્ષા લઈને જીવનપર્યંત મામક્ષપણ કરી વીસ સ્થાનક આરાધ્યા હતા અને તીર્થંકર નામકર્મ બાંધી એક લાખ વર્ષ મુધીનો ચાગ્રિપર્યાય પાળી ૧૧૮૦૬૪૫ મામક્ષપણ તથા તેટલાજ પાગણા કરી મહા કડિન તપ કર્યું હતું અને અંતે એક મામની સંલેખના કરી મગલ પામીને છઠ્ઠીમમા ભવમા પ્રાણતકંટપ દેવલોકમાં વીસ સાગરોપમની નિથિતિવાળા દેવ થયા પછી ત્યાંથી ચ્યવીને હેલ્લા તીર્થંકર વીર ભગવાન થયા, આ વાતમાં તો કંઈ ગડા નથી પણ વીર ભગવાનના તે પચીસમા ભવમા તેમણે ૧૧૮૦૬૪૫ માસક્ષપણ કર્યા ત્યારે તપ-શ્ચર્યાના મહિનાના વર્ષ બાદ કરતા ચારિત્રપર્યાયના વર્ષોમાંથી ૧૯૩૫૫ મહિનાઓજ માત્ર બાકી રહે છે અને તેઓના દિનમાનની ગણતરી કરતા જેટલા મામક્ષપણ છે તેટલા પારણાઓ થઈ ગયા નથી, છતાં ચગ્રિત્રાદિમાં તો એમજ કહ્યું છે કે, જેટલા માસક્ષપણ કર્યા હતા તેટલાજ પારણાના દિવસો પણ થાય છે, એ કેવી ગતે?

ઉત્તર—જેટલા માસક્ષપણ થયા છે તેટલાજ પાગણાના દિવસો પણ થઈ રહે છે કેમકે અધિક માસની અપેક્ષાએ મહિને મહિને બેઠો દિવસ વધે છે અને એ

રીતે એક વર્ષમાં છ દિવસની વૃદ્ધિ થાય છે, તેથી એક લાખ વર્ષમાં પણ છ લાખ દિવસોની વૃદ્ધિ થાય છે અને તે દિવસોનો પૂર્વોક્ત પાસણાના દિવસો માટે સંગ્રાળો કરતા માસકપણ જેટલાજ પાસણાના દિવસો આવી ગદે છે

પ્રશ્ન ૩૧ મો — અપાર્થ પુદ્ગલ પનવર્તમા જીવ અસખ્યવાર ક્ષયોપગમ સમ્યક્ત્વને પામે છે કહ્યું છે કે, “જીવો સ્વભાવસમો અસસ્વચારામો” જીવ અમખ્યવાર ક્ષયોપગમ સમ્યક્ત્વવાળો થાય છે” અહિં અમખ્યાતાના અમખ્યાતા ભેદ હોવાથી કયું અસખ્યાતુ ગ્રહણ કરવાનું છે?

ઉત્તર — જીવ, વધારેમાં વધારે ક્ષેત્ર યથાપમતા અસખ્યાતા ભાગમાં જેટલા અમય હોય છે તેવા સમય જેટલા ભવોમાં ક્ષયોપગમ સમ્યક્ત્વને પામે છે, અને તેજ પ્રમાણે દેગવિરતિને પામે છે, એમ ચોક્કસપ્રકાશમાં કહેવામાં આવ્યું છે

પ્રશ્ન ૩૨ મો — * સાસ્વાદન મન્યત્વની સ્થિતિ ઉત્કૃષ્ટી છ આવલીઓ છે અને જન્ય એક ક્ષણ હોય છે, એમ ચોક્કસપ્રકાશમાં કહ્યું છે તેમાં પ્રશ્ન એ છે કે, માન્વાદનની સ્થિતિ જન્યદૃષ્ટિએ એકમમયરૂપ કયા પ્રકારે થાય છે?

ઉત્તર — ઉપશમ સમ્યક્ત્વનું અન્તર્મુદ્રત,

૧. નવનવના અપ મના જાત પ્રતિ એવી જીવની નો સ્થિતિ
તા મા તા ન મન્યત્વ રહે

જાન્ય એક સમય અને ઉત્કૃષ્ટ છ આવવી બાકી રહે
ત્યારે અનતાનુગ્રધી કપાયના ઉદયથી ઉપગમનો ત્યાગ
કરી મિથ્યાત્વને પ્રાપ્ત થયા વિના જાન્ય એક મમય તથા
ઉત્કૃષ્ટ છ આવડી નેટલો કાળ સાસ્વાદન સમ્યક્ત્વને
પામે છે અને તે પછી મિથ્યાત્વને પામે છે, એમ પ્રવચન-
સારોદ્ઘાટના કહ્યું છે

પ્રશ્ન ૩૩ મો — “મિસ્મા ન સગદોસો જિણધમ્મે
અતમુહુત્ત જહા અન્ને નાલિઅસદીવમણુણો”
આ વચન ઉપગવી કહેવાય છે કે, જે મનુષ્યને મિથ્યા
આગ્રહથી રહિત જિનોકત તત્ત્વ-પદાર્થો ઉપર રાગ હોતો
નથી કે દ્વેષ હોતો નથી તે ‘મિશ્રદ્રષ્ટિ’ કહેવાય છે”
આ તો સત્ય છે પણ જે મનુષ્યને જૈનધર્મ તથા
મિથ્યાત્વ ધર્મ—એ બંને ધર્મો ઉપર શ્રદ્ધા હોય છે તેને
‘મિશ્રદ્રષ્ટિ’ કહેવો કે નહિ ?

ઉત્તર — જેઓને બંને ધર્મો ઉપર શ્રદ્ધા હોય
છે, તેઓને ‘મિશ્રદ્રષ્ટિ’ કહેવામાં આવે છે, કહ્યું છે કે —

‘જાત્યંતરસમુદ્ભૂતિર્વિવેકાસ્વરયોર્યથા ॥

ગુહદમ્નો સમાયોગે રસમેદાતર યથા” ॥ ૧ ॥

જેમ મોડી તથા ગધેડાના સંયોગથી ભિન્ન ભતિ
(ખચ્ચર) ઉત્પન્ન થાય છે અથવા ગોળ તથા દહીંનો સંયોગ
થતા કોઈ જુદોજ રસ ઉત્પન્ન થાય છે તેમ —

“એવ ધર્મદ્રવ્યે શ્રદ્ધા જાયતે સમવુદ્ધિત ॥

મિશ્રોઽમૌ જ્ઞાયતે તસ્માદ ભાવો જાત્યતરાત્મક ૨ ॥

એવી ગતે સમવુદ્ધિને લીધે મનુષ્યને બે ધર્મ ઉપર શ્રદ્ધા થાય છે અને તેને ભિન્ન જાતિનો ‘મિશ્રદૃષ્ટિ’ કહેવામા આવે છે” આ વાત ‘ગુણસ્થાન કમારોહ’મા છે

પ્રશ્ન ૩૪ મો —

“આપત્યમરયેયમાગો વ્યજનાવગ્રહે ભવેત્ ॥

ફાલમાન લઘુજ્યેષ્ઠ—માનપ્રાણપૃથક્ત્વકમ્ ॥ ૧ ॥

કાલતોઽર્થાવગ્રહસ્તુ સ્યાદેકમમયાત્મક ॥

નિશ્ચયાદ્ વ્યવહારાત્તુ સ સ્યાદાતર્મુહૂર્તક ॥ ૨ ॥

જન્ય કાળદૃષ્ટિએ આવલિનો અમખ્યાતમો ભાગ ૧ વ્યજનાવગ્રહમા થાય છે અને ઉત્કૃષ્ટ કાળ-દૃષ્ટિએ વ્યજનાવગ્રહમા બેથી નવ શ્વામોશ્વાસનો કાળ થાય છે, અને નિશ્ચયતયની અપેક્ષાએ અર્થાવગ્રહ એક સમયમા થાય છે અને વ્યવહારની દૃષ્ટિએ તે અતર્મુહૂર્તમા થાય છે” તત્વાર્થ ભાષ્યમા કહ્યું છે કે,—મતિજ્ઞાન બે પ્રકારનું, આગ પ્રકારનું, અણ્વીસ પ્રકારનું, એક સો અણ્વીસ પ્રકારનું અને ત્રણેમો છત્રીસ પ્રકારનું થાય છે આ પ્રકારોના મૂળ કાળરૂપ ‘અબહુવિન’, બહુવિન, ક્ષિપ્ર, અદિપ્ર, નિમિત્ત, અનિમિત્ત, નિશ્ચિત, અનિશ્ચિત, મર્યાદા, અમ-

૧ વિષ અને કન્દિનના પ્રાથમિક મનધર્મી જે અન્યથાન મર્યાદા નાન થાય છે તે વ્યજનાવગ્રહ એ ૩

હિંગ, ધ્રુવ તથા અમ્રવ' આ બાર ભેદો 'વિગોપાવશ્યક'
સૂત્રમા અર્થપૂર્વક વર્ણવેલા છે તેમા—

“વજ્રણવગ્રહ ચત્તહા મણનયણવિણિદિય ચડમ્કા ॥
અથુગ્રહહહાગાય—ધારણાકરણમણસેહિ” ॥ ૧ ॥

વ્યજનાવગ્રહ ચાર પ્રકારનો છે—મન તથા નેત્રેન્દ્રિય
વિના બીજા ચાર ઇન્દ્રિયોદ્ધાર તે થાય છે માટે, તેમજ
મર્વ ઇન્દ્રિયો તથા મન એમ છ દાન ગ્રહણ થતો હોવાથી
અર્થાવગ્રહ, ઇહા, અપાય તથા ધારણાના 'ગ' છ ભેદો
થાય છે” આ અમુલીસ ભેદોના બીજા 'બહુવિદ' આદિ
ભેદો એક એક પ્રત્યે ભિન્ન ભિન્ન થાય છે, જેથી ત્રણ-
મો ને 'ક્રતીમ ભેદો થાય છે, પરંતુ એક સમયરૂપ અર્થા-
વગ્રહમા આ બહુવિદ વગેરે ભેદો કેમ મળવે ? તેમજ
અર્થાવગ્રહ એક મમયનો છે એ વ્યા પ્રકારે ?

ઉત્તર —અર્થાવગ્રહ એક સમયનો હોય છે, તે આ
પ્રમાણે—વ્યજનાવગ્રહના અત્ય ક્ષણમા નિશ્ચયની દૃષ્ટિએ
અર્થાવગ્રહ હોય છે, એમ વિગોપાવશ્યક સૂત્રમા કહ્યું છે,
તેમજ એક ક્ષણે આ ભેદો કેમ મળવે છે, તે કહેવામા
આવે છે—આવહારિક અર્થાવગ્રહમા બહુવિદ આદિ
ભેદો સભવે છે પણ નૈશ્વયિક અર્થાવગ્રહમા તે ભેદો
સભવતા નથી કેમકે તત્વાર્થ ઋતિમા કહ્યું છે કે—તે
અવગ્રહને એક સમયનો ગામ્ભિર કહ્યોજ નથી એક
મમયમા એક અવગ્રહ કદી યોગ્યજ નથી કેમકે તેનો
મમય અત્ય હોય છે જો કે આ વાત સત્ય છે કે એ-

સમયમા અવગ્રહ હોય નહિ, પણ અવગ્રહના એ પ્રકાર છે એક તો નૈશ્વયિક અને બીજો વ્યાવહારિક, તેમા નૈશ્વયિક અવગ્રહ સામાન્ય પરિચેદનાળો છે અને તેને એક મમયનો ગાસ્ત્રમા કહ્યા છે એ નૈશ્વયિક અવગ્રહ પછી આત્માની ઇચ્છા પ્રવર્તે છે—એમકે ‘આ સ્પર્શ છે કે અસ્પર્શ છે ?’ તે પછી ‘આ સ્પર્શ છે’ એમ અપાય પ્રવૃત્તિ કરે છે આનો જ અપાય અવગ્રહ તરીકે વ્યવહાર કરવામા આવે છે અને તે પણ તેના આગામી ભેદનો સ્વીકાર કરીને જ આનાથી સામાન્ય જ્ઞાનનો ત્યાગ કરવામા આવે છે તેમજ આનાથી ઇચ્છા પ્રવૃત્તિ કરે છે કે ‘આ કોનો સ્પર્શ છે ?’ ઇત્યાદિ, તેથી ‘આ સ્પર્શ અમુકનો જ છે’ એવો અપાય થાય છે આ અપાયનો પણ પાછો અવગ્રહ તરીકે વ્યવહાર કરવામા આવે છે અને તે પણ તેના મમીપની ઇચ્છા તથા અપાયનો આશ્રય કરીને જ એ રીતે અને જ્યારે અવગ્રહનો નિશ્ચય થાય છે અર્થાત્ જ્ઞાન કોઈ વિશેષ જ્ઞાનની આકાશા રહેતી નથી, અપાય જ હોય છે, તે સ્થળે ઉપચાર (આરોપ) હાતો નથી, એ પ્રમાણે વ્યવહારનો આશ્રય કરી વ્યાખ્યા કરી લેવી

પ્રશ્ન ૩૫ મો — ચક્ષુ ઇન્દ્રિયથી ઉત્પન્ન થનારું જ્ઞાન ચક્ષુ દર્શનમા ઉતરે છે તેમજ બાકીની ઇન્દ્રિયોથી

* ઇદમ્—એને સિચારણા-આવેશના અમુક પાત્રોના અવગ્રહ-જ્ઞાન થતા પછી તે જ્ઞાન છૂટકામ જેવી રીતે સિચારણા કરી તે અપાય-એ તે જ્ઞાનની પ્રવૃત્તિ પછી જિજ્ઞાસુ કરી વસ્તુનો નિશ્ચય એવો તે અથવા મનના વિનિયમો નિશ્ચયના એક જે સિચારવાના હોય તે અપાય’ મદ્ ૮

જણાતા પદાર્થો અચક્ષુ દર્શનમા ઉતરે છે, તો પછી આ અદ્વાવીસ ભેદો મતિજ્ઞાનમા કેમ કહ્યા? ચક્ષુ આદિના દર્શનમા કેમ ન કહ્યા?

ઉત્તર — મતિજ્ઞાન અને ચક્ષુ આદિના દર્શનમા પરસ્પર ભેદ નથી જે પદાર્થો સામાન્ય જ્ઞાનમા જણાય છે અને જે પદાર્થો વિશેષ જ્ઞાનરૂપ હેતુવાળા હોઇને વિશેષ જ્ઞાનમા જણાય છે—તેઓ બન્ને સામાન્ય તથા વિશેષના બોધ હોય છે જો એમ ન હોય તો કોઇ ગમચે અથવા સ્વરૂપે પણ દેખાવા નેદ્રએ જેમ ઇન્દ્રિય તથા અનિન્દ્રિયના ભેદથી અપાય અને ગ્રાહણના બાજુ પ્રકારના ભેદો પાડાય છે અને તેઓ મર્વે મતિજ્ઞાનમા ગ્રહણ કરાય છે, તેમ બ્યજનાવગ્રહના આર ભેદ તથા ઇલાવગ્રહના બાજુ ભેદ મળીને સોળ ભેદ પાડાય છે અને તેઓ મર્વે ચક્ષુ આદિ દર્શનમા ગ્રહણ કરવામા આવે છે ભાષ્યકાર કહે છે — “નાણમવાયમિદં દક્ષણમિદં જહોગ્ગદેશ્વરો” — અપાય તથા ગ્રાહણથી થનારા બોધને જ્ઞાન કહેવામા આવે છે અને અગમ્ય તથા હિતથી થનારા બોધને દર્શન કહેવામા આવે છે.”

પ્રશ્ન ૩૬ મો — છીપોમા મોતી ક્ષપ્ત થાય છે, એ લોક કહેવત છે કે તેમા કોઇ શાસ્ત્રનો પૂરાવો છે?

ઉત્તર — છીપોમા મોતી થાય છે, એ કેવળ લોક-કહેવત નથી પણ તેમા ગાંધના પૂરાવા પણ છે ઉપર-

રત્નાકરના પ્રથમ અગમા કહ્યું છે.— મેં જ્યાં ગર્જના
કરવા માટે છે અને વગસે છે ત્યારે મમુકની મજબ હીપો
સ્વાભાવિક ગીતેજ મમુકના પાણી ઉપર આવી મુખ
પહોણુ કરીને રહે છે તે પછી સ્વાતી નયનમા વસ્માના
જેટલા નાના મોટા જળખિડુઓ તે છીપોમા પડે છે
તે બધા મોતીજ બની ગરે છે

પ્રશ્ન ૩૭ મો — કોઈ પૂર્વવ મગ્ન પામીને દેવવોડ-
મા દેવ થાય ત્યારે તે અથો તેને પૂર્વજન્મમા ભળાયના
પૂર્વના જ્ઞાનનુ માગી ગીતે સ્મરણ હોય છે કે નહિ ?

ઉત્તર — વ્યપણાને પામેલો તે પૂર્વવ પોતાના
પૂર્વરૂપ જ્ઞાનનુ માગી ગીતે સ્મરણ કરી ગડનો નથી કાગણ
એ છે કે તેના એ જ્ઞાનને એક ભવનો અતર પડી જાય છે.
માત્ર એકાદગાગીનુ જે જ્ઞાન નેમ પૂર્વ જન્મમા મપાદન
કરેલુ હાય છે તેનુ એને દગથી—એટલે અમુક અગથી
સ્મરણ ગરે છે વિગેપાવશ્યકમા કહ્યું છે —

“ચલદસપૂર્વરી મણુઓ દેવત્તે ત ન મમરહ સજ્જ ॥
દેમમિ હોટ મયણા મટ્ટાણમવેપિ મયણાઓ ॥ ૧ ॥

આ પૂર્વને યાગ્ય કરનારો કોઈ મનુષ્ય મગ્ન
પામીને દેવ થાય ત્યારે તેને પૂર્વપણિ સર્વ જ્ઞાનનુ સ્મરણ
ગરેતુ નથી માત્ર મનુષ્ય ભવમા અચયન કરેલી એકાદ-
ગાગીનુ દેગથી સ્મરણ રહે છે ” તેમા શ્રુતજ્ઞાનના નાગના
ગણ આ પ્રમાણે કયા છે —

‘મિચ્છત્ત-ભવંતર-કેવલ-ગેલત્ત પમાયમાણ નાસોત્તિ’ ॥
 મિચ્છાત્વ, ભવાતર (એટલે બીજો જન્મ), કેવળજ્ઞાન,
 માદગી તથા પ્રમાદ વર્ગેથી શ્રુતજ્ઞાનનો નાશ થાય છે”

જ્ઞાતા’પર્મા’ગના ચૌદમા અધ્યયનમા તો વળી એમ પણ
 કહ્યું છે કે, તેતલિ મત્રીને દેવભવમા પણ પૂર્વપતિ
 ચૌદે પૂર્વોત્તુ ન્મગણ હનુ આમા સત્ય વાત ગી ? એ
 તો સીમ નર ભગવાન બાળે.

પ્રશ્ન ૩૮ મો — ગાત્રાતરમા કહ્યું છે કે—જેઓત્તુ
 સ્વાભાવિક ધર્મવીર્ય ઉલ્લાસ પામેલું હોય છે એવા
 કેટલાક ‘ધર્મવીર’ પુરુષો પોતાના મોહપાગોને ડેહી નાખી
 અન્ય-પોતાનો આશ્રય કરનારા મનુ થોને પણ રોહિત
 મત્સ્યની પેઠે તારે છે—આ નથળે રોહિત મત્સ્યનું
 દૃષ્ટાંત આપ્યું છે, તે ઉપન્ધી પ્રશ્ન થાય છે કે, રોહિત-
 મત્સ્યનું લક્ષણ શું ?

ઉત્તર —રોહિત જાતિના મોટા માછલા થાય છે
 તેઓની ફાંદો તીક્ષ્ણ હોય છે અને ગંગા મોટા હોય છે
 મમુદ્રના અગા’ર જળમા અનેક બીજા માછલાઓના
 પગિવાર સાથે તેઓ વિચરે છે અને જળમા કદી મપડાતા
 નથી કોઇ સમયે મચ્છીમારોને એકી ગાથે પુરુષ માછલા
 પકડવાનો કોભ થાય છે અને તેથી બે વહાળોની વચ્ચે
 મોટી જાળ પાથરે છે તેમા પેલા રોહિત જાતિના માછલા
 કોઇ વખતે પોતાના પગિવાર સાથે મપડાઈ પડે છે, ત્યારે

પોતાના પગિવારના માછલાઓને મળવાના ભયથી જતા અને વિહવળ થયેલા જોય તે ગેહિત મત્સ્યોને એકીમાથે દયા, કાપ તથા અભિમાન ઉત્પન્ન થાય છે, તેવી પોતાની દાદોવડે જાળને તોડી નાખી પોતે નીકળી જાય છે અને બીજા માછલાઓને પણ છોડાવે છે, એટલું જ નહિ પણ પેલા મરુછીમાંગેની તે જાળોને પોતાની દાદોવડે એવી ત્રાપી નાખે છે કે, કુઠી માછલા પકડવામાં તે બીજાકુલ નિરૂપયોગી થઈ પડે છે. તે પછી એ ગેહિત મત્સ્યો સાબા કાળ મુરી થયેટ વિચરીને પોતાની જાતિ ઉપરનું મામાજન્ય-મમાંશન વગેરેનું મુખ ભાગવે છે આ ગેહિત મત્સ્યનું કલ્યાણ છે ઉત્તમ પુરૂષો પણ તેવાજ હોય છે

પ્રશ્ન ૩૯ મો — ભગવતી સૂત્રમાં “ મહર્ષીજાણુરાગન્તે ” એ સૂત્રપદની વ્યાખ્યામાં લખ્યું છે કે, જે મનુષ્યને તેના હાડકાની મજબૂતમાં ધર્મ-ગ લાગેલો હોય છે તેને મૈત્ર વગેરે કાળ મળે છે ” ઇત્યાદિ આ સ્વર્ણે નકા થાય છે કે, ધર્મનું સ્વરૂપ તો અમર્ત છે—અપ્રત્યક્ષ છે, છતાં તેના ગ ગ હાડકાનાં મજબૂતમાં કંમ મળવે? જગતમાં તો એમજ જોવામાં આવે છે કે, જે વસ્તુ પ્રત્યક્ષ હોય છે તેનોજ ગ ગ કોઈ પુદ્ગલને લાગે છે દાખલા તરીકે, મજબૂતો (એટલે મજબૂતપ્રત્યક્ષ વસ્તુનો) ગ ગ કોઈ પુદ્ગલમાં લાગે છે પણ આકાશનો ગ ગ કોઈને લાગતો નથી તો અહીં અમર્ત-ધર્મનો ગ ગ મજબૂતમાં કેવી રીતે?

એમા કંઈ અસંભવિત નથી જો કે '૧મ' અમૂર્ત છે—
 અપ્રત્યક્ષ છે, તેથી યુ ૧ જેમ જીવ અમૂર્ત છે—અપ્રત્યક્ષ છે,
 છતાં અસંખ્ય પ્રદેશોથી આખા દેહમા વ્યાપ્ત થઈ મુખ-
 દુ ખાદિના યગિણામને અનુભવે છે, અથવા દેહદ્રાગ
 ઇન્દ્રિયોએ ગ્રહણ કરેલા શબ્દ-સ્પર્શ-રૂપ-રસ-ગંધ આદિ
 પુદ્ગલોને આત્મા ગ્રહણ કરે છે તેમજ '૧મ' અમૂર્ત
 છે છતાં મજ્જામા લાગી ગઈ છે કદાચ કોઈ કહી કે,
 અમૂર્ત આકારને મજ્જામાં ગઈ, ચક્ષુ વગેરેની મુલામ
 અથવા તરવાળ વગેરેના પ્રહાર કદી સંભવી શકતા નથી,
 તેમજ મૂર્ત-મજ્જામા અમૂર્ત એવો ધર્મ ગઈ મળવી શકે
 નહિ આમ કહેનાગઓને અમે એજ પુછીએ છીએ કે,
 આત્મા અમૂર્ત છે છતાં તેમા મદિરા વગેરેથી ઉન્મત્તતા
 તથા પરવગતા કેમ સંભવે છે ? અથવા બ્રાહ્મી વગેરે
 ઔપધિના ભક્ષણથી આત્માનો અનુગ્રહ કેમ મળવે છે ?
 બ્રાહ્મી વગેરે ઔપધિના સેવનથી આત્માના જડતા વગેરે
 દોષો દૂર થાય છે, તે પણ અમૂર્ત આત્મામા કેમ સંભવે ?
 વળી ક્ષેત્ર પદ્યોપમના અધિકાન્મા કહેવામા આવ્યું છે :—
 એક યોજન લંબાઈ-પહાળાઈ વાગે એક કુવો વાળાઓથી
 ખીચ ભર્યો હોય અને પછી તે કુવામા વાળાઓ માવેસ્પર્શવા-
 ના અસંખ્ય આકાગપ્રદેશોનું અપકર્ષણ (વાળતા અગ્રભા-
 ગોથી દૂર કરવું) થાય ત્યારે એક પદ્યોપમ થાય છે અહીં
 અમૂર્ત એવા આકાગપ્રદેશો સાથે વાળના અગ્રભાગોનો
 સ્પર્શ જેમ વર્ણવ્યો છે તેમ, અમૂર્ત એવો '૧મ' ગ
 પણ મજ્જાઓમા વર્ણવ્યો છે જેમ કેટલાક પ્રમિદ્ધ
 દેગોમા કપામના ખીયાને ગીને વાવવામા આવે છે તેવા

તેમાથી ઉગતો કપામ પણ લાવજ ઉગે છે, એટલુજ નહિ પણ તે બીયામાથી ઉગનાર કપામનુ ઠાક પણ લાવજ હોય છે અને તે કપાસનુ વસ્ત્ર પણ લાલજ થાય છે. એ વસ્ત્રને ધોવામા આવે, પગથી ખુદવામા આવે, બાળી નાખવામા આવે અથવા બીજી કોઈ પણ હર્થના કચવામા આવે છતા તે વસ્ત્ર પોતાનો રંગ છોડતુ નથી પણ ઉલટો અરિદ જગ ધારણ કરે છે અથવા કુમુભની પેઠે પોતાનો જગ કદી છોડતુ જ નથી અને પોતાના મગમા બીજા વસ્ત્ર વમેજેને પાનુ રંગી નાખે છે, તેજ પ્રમાણે ભવ્ય જીવો ઉપર અનેક પ્રકારના વિદ્રો વગેરે આવે છતા તેઓ પોતાની મજબૂતમા વાસિત થયેલા ધર્મગુણને કદી છોડતા નથી જેમ એક ધર્મ (ચોર) પુરુષે આપેલા ચૂર્ણના ભક્ષણવડે દારૂકાની મજબૂતમા વાગેલી અમગથી એક મીને તે ધૂર્ત પુરુષ ઉપર લાગાગી ગદી હતી તેમ તે દષ્ટાન આ પ્રમાણે છે —

“ઉજ્જયિની નામની નગરીમા નગસિદ્ધ નામનો ગણ હનો તે ગણ ન્યાયપૂર્વક પ્રજાપાવન કરતો હતો તંની પ્રજાઓ પણ સર્વ પ્રકાર નિર્દોષ અને નિષ્પાપ હતી તે રાજાને ઇન્દ્રાણીતુલ્ય રૂપવાળી બત્રીસ ગણીઓ હતી જેઓ લાજવાળી, ઉત્તમ કુળમા ઉત્પન્ન થયેલી અત્યંત રૂપવાળી તથા વિનયયુક્ત હતી એક સમયે અતિ પ્રચર અને કપટી એવો એક વૃદ્ધારો તે ગણની નગરીને અતિગુપ્ત રીતે જુટવા લાગ્યો, છતા તેને કોઈ પકડી શકતુ ન હત પણી નગરીના લોકોએ ગણ પાસે

કરીઆદ કરી એટલે રાત્રીએ કોટવાળને જોતાવીને પેના ચોરને પકડવા માટે આજ્ઞા કરી ફરી બીજીવા, પણ તે ચોર નગરીમા લૂટ ચલાવી ત્યારે નગરીના લોકોએ ફરી પણ ગળ પાસે ફરીઆદ કરી કે 'હિ રાત્રી' ચોર તમારી આખી નગરીમા લૂટ ચલાવે છે અને જે કાંઈ અતિરૂપવાળી તમણુ સ્ત્રી જોવામા આવે છે તેને રાત્રિના સમયે બનાતકોર હરી જાય છે, માટે અમને ગહેવા માડ બીજી કાંઈ ધ્યાન તમે બતાવો, જેની હે ગત' તે સ્વયં અમે શાંતિથી રહી ગામીએ' તે સાબળી કાંપાયમાન થઈને ગળએ કોટવાળને કહ્યું કે, 'અરે' તારી હયાતી હોવા છતાં નગરીમા ચોર લૂટ કેમ ચલાવે છે?' પછી સર્વ મહારાજને કહ્યું — હે મહારાજ! આમા કોટવાળનો કાંઈપણ દોષ નથી કોટવાળ નો પોતાના સમય સૈન્ય સાથે પ્રયામ કરે છે પણ તે ચોર પકડાતો નથી'

પછી રાત્રીએ કહ્યું — કહે છે, ત્યારે હુજ એ પ્રમાણે કરીગ, કે જેવી બધું સાડ થશે' એમ કહી ગત્રીએ નગરવાસીઓને રત્ન આપી, અને પોતે ગત્રીએ હુઆ મનુષ્યનો વેપ ગાળ કરી પોતાના પરમાર્થી બહાર નીકળ્યો તેણે પોતાની શક્યતાના જે જે સ્થળો હતા તમા ચોરની શોધ ચલાવી અને સર્વત્ર ભમવા માડ્યું મોંઝામા, પાળીની પગંઝામા, વેવમફિરોમ, વેરયાગૃહોમા, દાડડીઓને ત્યાં, માળીઓને ત્યાં, જુમારીઓને વેર તથા જૂદા જૂદા જગલોમા તેણે હમેશા તપાસ કરી અને ચોતરફ ફરવા માડ્યું પણ પેલો ચોર તેના જોવામા આવ્યો નહિ એક દિવસે માયકાળના સમયે આબાના

એક જાણીએ ગજા બેસી ગયા અને વિદ્યાબ્રહ્મ વિદ્યાપત્ની પેઠે મર્વે જિગ્યાઓમા જોવા લાગ્યો તેવામા ભગવા વેપને 'પ્રારણ કરનારો કોઈ ત્રિદી બાવો તેના જોવામા આવ્યો તે બાવાએ હાથમા ત્રિદંડ તથા કુડી ધારણ કરી હતી, માથુ મુદ્રાવ્ય હતુ, આંખે ગર્ગર માળાઓ ધારણ કરી હતી, તેના નેત્રો વાલ હતા તેના હાથ હાથીની સદ જેવા જાણ હતા, તેના કંઠ કર્કશ (ખરડ) હતા, તેનો દેખાવ મહા ભયંકર હતો, તેની નાસે લાખી હતી અને જૂનાં એક કામળીયા તાગ પોતાનુ અગ દાકયુ હતુ આવા પ્રાગ્ના તેના મેલ-લક્ષણથી ગજાએ વિચાર કર્યો કે, 'જરૂર, તેજ આ ચોર છે,' પછી તે પોતાની પામે આવ્યો એટલે ગજાએ તેને નમન કર્યું, તે વેળા ચોરે ગજાને પૂછ્યુ કે, તુ કાણુ છે? ત્યા જાગે ચિતાતુર જોવામા આવે છે? અત કયા મ્યાનથી તુ આવ્યો છે? ગજા બોલ્યા -દ્રવ્યની ઇચ્છાવાળો હુ એક મુસાફર છુ હે ભગવાન' પણ પણ દેગોમાહુ ભમ્યો, છતા મને કયાય ધન માયુ નથી દગ્ધિતારી હુ કરાળી ગયો છુ મૂલ્યવિત્તે દેગોમા ભમુ છુ પરંતુ ખરૂં છે કે, દારિદ્ર્યજ પુરુષોના પગભવનુ મ્યાન છે" તે માભળી ત્રિદી વેપને 'પ્રારણ કરનાર ચોર વિચાર કર્યો કે, અવગ્ય આ કોઈ મુસાફર માગી પેઠે દ્રવ્યનો વાવચુ છે ત્રિદી-ચોરે ગજાને કહ્યુ કે, આજેજ તારા દારિદ્ર્યને હુ દૂર કરીશ પછી ગજાએ પણ ચોરને કહ્યુ કે આપની કૃપાથી માત્ર સર્વ ઇષ્ટ મિદ્ધ થરો તે પછી મ્યાનમાધી તરવાર ખેચી ભેગ બાધીને ચોર ગજાને કહ્યુ કે, આવ,

હવે રાત પડી છે માટે ઉઠ, હે મહાબુદ્ધિમાન ! તારી તરવાર હાથમા લે એટલે નગરીમા જઈને ગેડીઆઓને પેરથી આપણે ધન લાવીએ ' ગજાએ પણ વિચાર કર્યો કે જરૂર, તેજ આ ચોર છે માટે મનુષ્યોને ઉપદ્રવ કરનારા આને આ ક્ષણેજ તરવારવડે મારી નાખુ, અથવા મારા જેવા કુળવાન મનુષ્યને આ ગીતે કપટ કરવું યોગ્ય નથી હાલ તો માં જોવું જોઈએ કે, આને ઘેર કેટલું 'પન છે' માટે હમણાં મારે આને મારવો નહિ," આવો વિચાર કરી ગજા તેની પાછળ ગયો ક્રમકે એવો મહાન પુરુષ કદી ઉતાવળ કરતો નથી તે પછી રાત્રીએ જેવી પોતાની તરવાર ખેંચી કે તુરંતજ યોગીએ પણ તેની સામે જોઈ વિચાર કર્યો કે ખરેખર, આવી તરવાર ઉપરના જાણાય છે કે, આ રાજા હોવો જોઈએ, માટે કાઠપિણ ઉપાય ઠગીને મારે આને મારવોજ જોઈએ આવો વિચાર આવવાથી આગળ જઈને તુરંત તે યાત્રા વાળ્યો અને ગજાને કહેવા લાગ્યો કે, હજી તો નગરીના લોકો ભાગે છે માટે એક ક્ષણવાર આપણે અહીં વિશ્રાંતિ લઈએ "

તે પછી તેની આજ્ઞા પ્રમાણે ગજાએ પાંદડાઓની ળે ગમ્યાઓ કરી એટલે તેમની એકમા પેલો યોગી સૂતો અને એકમા રાજા પોતે સૂતો પેલો ચોર પણ 'હું જ્યાંસુધી જાગતો હોઈશ ત્યાંસુધી આ કદો મુલાનો નથી' એવો વિચાર કરી ગમ્યામા સૂઈ ગયો પછી ગજા એકદમ ઉઠ્યો અને પોતાને ધ્યાને મોટું એક લાકડું ગોઠવી પોતે પામેના ખીજડીના વૃક્ષની ગદોદમા ભગઈ પેડો

પાછળથી પેલો ત્રિફ ડી પણ એકદમ ઉઠ્યો અને તરવારના
 એક ઝટકાથી ગળને મ્થાને ગોઠવેલા પેલા વાકડાના તેગે
 બે ટકડા કરી નાખ્યા પછી ઉપરનું કપડું ખસેડી, હાથના
 સ્પર્શ કરી તેણે જોયું તો તેને લાગ્યું કે, આતો લાકડું
 ન, ત્યારે તે પચ્ચાત્તાપ કરવા લાગ્યો કે, પતાગએ મને
 હર્યો છે બીજી તરફથી ત્યા આવીને ગળએ તેને કહ્યું
 કે હે દુષ્ટ ! તે મારી આખી નગની લુટી છે, લાખા
 કાળ મુધી તે પાપકર્મ કર્યું છે, તેનું કળ હવે તું
 ભોગવ' 'બહુમાડ બહુમાડ' એમ કહી દુષ્ટ બુદ્ધિવાળો
 પેલો ચોર પણ બળથી હાથમા તગવા લઇ રાત્ર માને
 યુદ્ધ કરવા તૈયાર થયો મામ મામી તગવારો વાપરી તેઓ
 બન્નેએ રણા લાખા કાળ સુરી યુદ્ધ ચલાવ્યું પણ
 આખરે રાત્રએ ચોરને ત્રાયવ કર્યો, એટલે મળ કપાયવા
 રૂથની પેઠે તે ચોર પૃથ્વીપર દળી પડ્યો નાનના
 તગવારના પ્રદાનથી વિહવળ થયેલા ચોરે તે વેળા ગળને
 જાગાવ્યું કે, "હે વીર ! તેજ હું ચોર છું કે જેણે આ
 નગનીને લૂટી છે, હું તો હવે મગ્ગ પામીના, પણ તું માડ
 વાક્ય માલખ આ દેવમર્ફિની પાડળ એક પાતાલ-
 નદિય (ભોયઃ) છે તેમા પૃષ્ઠળ દ્રવ્ય એકદુ કરવામા
 આવ્યું છે 'નરદેવી નામની મારી બહેન ત્યા નહ છે
 અને નગનીમાવી મે દગી આગેવી બીજી સ્ત્રીઓ પણ
 ત્યા છે તું મારી આ તરવાર લઇને ત્યા જ અને ગિલાના
 દાર પામે ઉભો નહી મારી બહેનને બોલાવ તેણીને મારા
 મૃત્યુના મનાચા કરી આ તગવાર તું બતાવજે એટલ
 તને અદ્ધ દાખવ કરવા માટે તણી ગિલાનુ દાર દિગાડા

પછી તેમા રહેલા સર્વ 'પનને તુ તારે સ્વામીન કગે
 અને મરણ પામેલા મને અગ્નિસન્કાર આપજે' એમ
 કહી તેજ ક્ષણે ચોર મરણ પામ્યો, પછી લોકડા એકલા
 ફગી રાત્રએ તેના ગળને અગ્નિસન્કાર આપ્યો અને તેના
 કહેવા પ્રમાણે સર્વ કરીને પાતાવમહિરમા તે દાખવ
 થયો ત્યા ચોગની બહેને 'આ પુત્રજી પનના તમેજ
 સ્વામી છો' એમ કહી પાતાલગૃહ ઉવાડ્યુ અને કહ્યુ કે,
 'આ પવગ ઉપર તમે બેસો' ગળને એમ કહી ચોરની
 બહેને (ભોયગનુ) દ્વાર બંદ કર્યુ રાત્ર પોતાના મુખ
 મામે ગુપ્તરીતે જોતી તે ચોગની બહેનને જોઈને મનમા
 શકિત થયો અને પોતે બુદ્ધિમાન હતો તેથી પવગ
 ઉપર ઓગાકુ મૂકીને પોતે દીવાની છાયામા બેઠો
 ગયો તે પછી ધનટેવીએ પેલા પવગ ઉપર
 ચત્રગિલા મૂકીને તેને બાગી નાખ્યો અને પોતે
 તાળીઓ પાડતી બોલી ઉઠી કે, 'અહો' મે બહુ મા
 કર્યુ કે, મારા બાઈને માનનાગને કાં માર્યા છે.' પછી
 તેણીનો ચોટલો પકડી ગજા કહેવા લાગ્યો કે, 'ઓ રડા'
 તુ પણ આવા નીચ કામ કરે છે તેથી તારા ભાઈના
 માર્ગનેજ અનુસરીગ-તારા બાઈની પેઠ મરણ પામીશ '
 રાત્રના એ વચન સાંભળી તેણી દીન વાક્યો બોલવા
 લાગી, તેથી તેને ઠાડી મૂકીને રાત્ર પોતાને ઘેર ગયો
 તેણે નગરમા જઈને સર્વ લોકોને એકલા કર્યા, જેની જે
 વસ્તુ હતી તે સર્વ તેઓને સ્વામીન કગી અને પછી
 પેલા ચોરનુ ગુપ્ત ગૃહ બાગી નાખ્યુ પેલા ચોર જે જે
 વસ્તુઓનુ હરણ કર્યુ હતુ તેઓ સર્વને તેણે પોત પોતાને

તે મોકલી પણ ચોં તે સ્ત્રીઓને એવી મોહિત કરી
 હતી, જેથી તેઓના ચિત્ત અપજ થયા હતા અને પોતાના
 યજ્ઞ તેઓને ચેત પડતું ન હતું, એટલું જ નહિ પણ
 તે સ્ત્રીઓ વારંવાર પેલા ચોગના સ્થાન જતી હતી આ
 વાત લોકોએ રાજને જણાવી એટલે તેણે પણ વેંતને
 કહ્યું 'વેંતે ગતને જણાવ્યું કે, ચોગના ચૂર્ણપ્રયોગથી
 આ સ્ત્રીઓની આ દગા થઈ છે, પણ હે ગંગેન્દ્ર' હું
 માફ ચૂર્ણ આપી તેઓને મળે સ્વભાવમા વાણુ છું,'
 પછી રાજની આજ્ઞાથી વેંતે તે સ્ત્રીઓને સ્વસ્થ મનવાળી
 કરી પણ તેમની એક સ્ત્રી નો ચોગના ચૂર્ણપ્રયોગથી
 તની તેજ અવસ્થામા ગહી પછી ગતએ વેંતને પૂછ્યું
 ત્યારે તેણે કહ્યું કે, 'હે મહારાજ' ચોગીએ પોતાના
 ચૂર્ણપ્રયોગથી કેા સ્ત્રીની આમડી, કેા સ્ત્રીના મામ
 તથા કેા સ્ત્રીના સ્તન વામિત કર્યા હતા તે મર્વ
 સ્ત્રીઓને તો મે માગ ચર્મના પ્રયોગથી તેઓના મળ
 સ્વભાવમા આણી છે, પણ જે આ સ્ત્રીના હાડકાની
 મજબૂત ચોગના ચૂર્ણથી વામિત થઈ છે તેને તો એ
 ચોગના હાડકા સ્ત્રી પીવગવવામા આવશે તોજ તે મળ
 સ્વભાવમા આવશે, બીજા કેાપણુ ઉપાયે તેને કાયદો
 થશે નહિ " ગત નરમિહ જે બીજાઓનું હિત ઈચ્છતાં
 હતો તેણે તુલતજ વેંતના કહેવા પ્રમાણે કરાવ્યું અને
 એ સ્ત્રીને ચોગના ચૂર્ણવિકાગથી મુક્ત કરી પછી તે
 ગતએ સ્ત્રીમાન જયંત આચાર્ય પામે દીપ્ત લીધી અને
 મોક્ષપત્તિ પ્રાપ્ત કરી

એ રીતે ચોગના ચૂર્ણપ્રયોગથી હાડકાની મજબૂત

વાસિત થવાને લીધે તે સ્ત્રીની બુદ્ધિમા જેમ વ્યાપ્ત
 થયો હતો તેજ પ્રમાણે જે મનુષ્યના હાડકાની મજબૂત
 ધર્મરગથી વાસિત થયેલી હોય છે તેનો ધર્મરગ પણ
 કદી જતો નથી આ વાતને દૃઢ કરવા માટેજ ઉપરની
 કથાનું દૃષ્ટાંત અહીં આપવામા આવ્યું છે આ દૃષ્ટાંત
 અહીં મક્ષેપમાજ કહ્યું છે તે ઉપરથી મમજવાનું એ
 છે કે, હાડકાની મજબૂતમા લાગેલો ધર્મરગ સૂર્યના રંગ
 જેવોજ જણવો જેમ દૂધ તથા જળની પેઠે જીવ કર્મ
 માથે મિત્ર થયેલો હોય છે તેજ પ્રમાણે હાડકાના
 મજબૂતમા આત્માના પ્રદેરો વ્યાપ્ત થયેલા હોય છે તેમા
 પ્રત્યેક જીવારોમા જ્ઞાન-દર્શનરૂપ ધર્મ છે, જેથી આમા
 કોઈ પ્રકારનો વિગ્રહ નથી જેમ પાસ આપેલા વસ્ત્રમા
 લાલ વગેરે રંગ હોય છે તેમ નિશ્ચયાત્મક ધર્મની સાથે
 વ્યવહાર હોય છે, એવો ઉપચાર-આગ્રહ કરવામા આવે
 છે કેમકે એથી ઉચ્ચ ગીતે નો અભેદ રૂપેજ હોય છે
 તે કે આમજ છે તોપણ વ્યવહારનું આચરણ તો કરવું જ
 જોઈએ કેમકે તે નિશ્ચયાત્મક ધર્મનું આશીર્વાદ કળી
 આપનારો છે, તેથીજ એને વસ્ત્રના જેવો જણવો જોઈએ
 જેમ વસ્ત્રમા રહેલો મજબૂતો રંગ તદ્દન નિરાધાર
 સંભવનો નથી અહીં સામાન્ય ગીતે 'મજબૂતી રંગેલું
 વસ્ત્ર' કહેવામા આવ્યું છે પણ તે ઉપરથી મજબૂતી
 રંગેલું વસ્ત્ર અથવા કીડાના રંગથી રંગેલું વસ્ત્રજ
 ગ્રહણ કરવાનું છે જેમ એ વસ્ત્રને ખૂબ ધસવામા આવે
 તો પણ લાલજ રહે છે અથવા કાંટેલું, તુટેલું, શીર્ષ
 કે જીર્ણ થાય તો પણ તે વસ્ત્ર પોતાનો રંગ ઝાડતું

નથી, એટલુજ નહિ પણ તેના વર્ષણનુ જે અર્થ પડે
 છે તે પણ લાલજ હોય છે તેજ પ્રમાણે કેટલાક જીવો,
 જેઓના હાડકાની મજબૂતા ધર્મગ વાસિત વચ્ચેના હોય
 છે તેઓ ક્રિયા-અનુષ્ઠાન વગેરે સર્વ ધર્મકર્મોમા નિત્ય
 આમકત રહે છે, ધર્મ કરવાની મામગ્રીનો અભાવ વગેરે
 કાણુ ઉપસ્થિત થાય તોપણ ધર્મરગ પ્રાપ્ત નથી, અવ-
 પગ-પક્ષ વગેરેમા ધર્મના ગુણુથી દેદીધ્યમાન થઈ રહે
 છે અને ગાસનને ગોભાવે છે, એટલુજ નહિ પણ તેવા
 નિશ્ચય શ્રાવક (શ્રાવક) મનુષ્યો સાત કે આઠ ભવમાજ
 મોક્ષે જનાગ થાય છે કહ્યુ છે કે,

“સામગ્ગિઅમાચેવિ વસણેવિ મુદ્દેવિ તહકુસળેવિ ॥
 જસ્સ ન હાયદ્ધ ધમ્મો નિચ્છયઓ જાણત સદ્ધ” ॥૧॥

ધર્મ કરવાની મામગ્રીનો અભાવહોવા છતા, દુ ખમા,
 મુખમા કે કુસંગમા પણ જેનો ધર્મગ કદી ઓછો થતો
 નથી, તેને નિશ્ચય શ્રાવક જાણવો ” જેમ આનંદ વગેરે
 શ્રાવકોના ધર્મગ તથાના હાડકાની મજબૂતામા લાગી
 ગયા હતા ખમ, હવે આ પ્રસંગની વિગેષ અર્થ જરૂરની
 નથી.

પ્રશ્ન ૪૦ મો - એક, બે, ત્રણ, ચાર-વગેરે સંયો-
 ગીઆ ભાગાઓની સાથે ‘દુવિહને ત્રિવિહ વડે’-ઇત્યાદિના
 ભાગાઓનો સંગ્રહો કરવાથી અને ઉત્તર ગુણુ તથા
 અવિગતરૂપનો સંગ્રહો કરવાથી શ્રાવકોના બાગ પ્રતોના
 ભાગાઓની સંખ્યા આટલી થાય છે —

“તેરસકોડીસયાઙ ચુલમીઙ જુયાઙ વારમયલલ્કા ॥
મત્તાસીઙ સદસ્સા દુન્નિસયા તદ્દ દુરગ્ગા ય ॥ ૧ ॥

તેરસે યોગી કોડ, બાઁ લાખ, સત્યાસી હજાર
બસો ને બે ” આ સખ્યામા ‘તિવિહિએ કીને’ એ
બેઠ કેમ ઉભેરો નથી ?

ઉત્તર — ગૃહસ્થાશ્રમી પોતે પોતાના પુત્રા વગેરેએ
પ્રયમથી આ બેવા આરભ વગેરેમા અનુભતિ નજ
આપે, એવુ બની શકે નહિ, તેથી શ્રાવક ગૃહસ્થ ‘તિવિહિ
કીને’ પચ્ચખ્યાણુ કી શકે નહિ, માટેજ શ્રાવકોના
વ્રતના ભાગ્યોમા તેની ગણતરી કરવા મા આવતી નથી
તેકે, પ્રજ્ઞાપિ વગેરેમા ત્રિવિપને ત્રિવિહ કી—એ પચ્ચખ્યાણુ
પણ શ્રાવકને માટે કહ્યુ છે, પણ તે અમુક વિગેષ
વસ્તુઓની અપેક્ષાએજ કહેવામા આવ્યુ છે, જેમ કોઈ
શ્રાવક દીક્ષા લેવાનીજ ઇચ્છાવાળો હોય, પણ માત્ર
પુત્રાદિ સતતિનુ પાલન કરવા માટેજ વિલબ કી ગ્યો
અને તે જે પ્રતિમા(પરિમા)ઓનો અગીકાર કરે તો
તેને માટે ‘તિવિહ તિવિહેણુ’ એ પચ્ચખ્યાણમા દોષ
નથી, અથવા જે કોઈ વિરોધ વસ્તુ—જેવીકે સ્વયભૂમણ
આદિ કીપના માછવા તથા ત્યાનુ મામ વગેરે અથવા
મનુષ્ય ક્ષેત્રની બહાર અથવા હિમા વર્ગેત્તુ કોઈ અવસ્થા
વિગેષે ગૃહસ્થથી પણ તિવિહ કી પચ્ચખ્યાણુ થઈ
શકે છે અર્થાત તેવી કોઈ અવસ્થાવિગેષે જે વસ્તુ
દુર્લભ હોય તેના મળવામા ગૃહસ્થ પણ તિવિહ કી

પ્રવ્યાખ્યાન કહે છે પરંતુ તે અત્પ વિષયવાળું હોવાથી વિવક્ષા કડી નથી મહાભાષ્યમા પણ કહ્યું છે—

“કેઇ મળતિ ગિહિણો તિવિહ તિવિદ્દેણ નત્થિ મરણ ॥
ત ન જડ નિદ્દિટ્ટ પન્નત્તીણ વિસેસેણ ॥ ૧ ॥
પુત્તાદિ સતતિ નિમિત્ત-મેકારસિં પવણસ્સ જપતિ ॥
કેઇ ગિહિણો દિરુપ્પા મિમુહસ્સ તિવિદ્દપિ તિવિદ્દંપિ ॥ ૨ ॥
જદ્દ કિંચિદપ્પઓઅણ-મણ્ણ વા વિસેસિઅ વત્થ ॥
પચ્ચરકે જનદોમો મયમૂરમણાદિમચ્છવ્વ ॥ ૬ ॥

કેટલાક કહે છે —કે, ગૃહસ્થને માટે તિવિદ્દતુ તિવિદ્દે કડી પ્રવ્યાખ્યાણ નથી, પણ તે ઠીક નથી કેમકે, પ્રજ્ઞાસિમા અમુક વિગેષ વસ્તુ તથા વિરોધ અવસ્થાની અપેક્ષાએ ગૃહસ્થને માટે પણ તિવિદ્દે કડી પ્રવ્યાખ્યાણ કહેવામા આવ્યું છે, કેટલાક આચાર્યો કહે છે કે, જે ગૃહસ્થ દીક્ષા લેવાને તત્પરજ હોય અને પુત્રાદિ સતતિના નિમિત્તે (વિવશમાન થઈ) અગ્નીઆરમ્ભ પડિમાને પ્રાપ્ત થયો હોય તે તિવિદ્દેકડીને પણ પ્રવ્યાખ્યાણ કડી શકે છે, તેમજ કાગડાનું મામ વગેરે જે વસ્તુ, પ્રયોજન વિનાની હોય છે અથવા સ્વયભૂતભણ દીપના મત્સ્ય જેવી જે વિગેષે કડી અપ્રાપ્ય-દુર્લભ હોય, તે સમયે પણ તિવિદ્દ પ્રવ્યાખ્યાન ક્રવામા ગૃહસ્થને દોષ નથી અહીં-અપ્રાપ્ય વસ્તુ ક્ષેત્રની બહાર રહેવા હાર્યા વેના આમણ વગેરેનો પણ,

પ્રશ્ન ૪૧ મો — જેમ જિનેન્દ્રો અવધિજ્ઞાનથી યુક્ત
 માતાના ઉદ્દામા ઉત્પન્ન થાય છે તેમ જિનેન્દ્રો સિવાય
 બીજા જીવો પણ પૂર્વના અવધિજ્ઞાનયુક્ત મનુષ્યોમા
 અવતરે છે ખરા?

ઉત્તર — અગિયો સિવાય બીજા કેટલાક જીવો
 પણ અવધિજ્ઞાનથી યુક્ત મનુષ્ય તત્તિમા અવતરે છે
 જેમ શ્રી શાંતિનાથનો જીવ આઠમા ભવમા ન્યારે વજ્રા
 યુગ નામે ચક્રવર્તિ થઈને અવતર્યો હતો ત્યારે તે અવ-
 ધિજ્ઞાનની સાથેજ જન્મ્યો હતો, એમ તેમના અરિત્ર
 વગેરે અવયોક્ત કન્વાથી જણાય છે માટે એમા કંઈ
 મશય નથી

પ્રશ્ન ૪૨ મો — દીક્ષા લીધા પછી તેજ વર્ષમા
 સ્થુલભદ્ર મહાનાજી કોના વેશ્યાને જે આતુર્ભાસ રહ્યા
 હતા, એમ તેવા પ્રકારની પ્રસિદ્ધિ ઉપરથી જણાય છે
 પરંતુ હેમચંદ્રાચાર્યકૃત પગિરિષ્ટ પર્વ આદિ ગ્રંથોમા
 તે સંબંધે વિગેષ ઉલ્લેખ જોવામા આવતો નથી,
 જેથી રાક્ષા થવા સંભવ છે કે, જે વર્ષમા દીક્ષા લીધી
 તેજ વર્ષમા વેશ્યાને જે ગ્રંથોમા સુ રહ્યા હોય તે નવ
 દીક્ષિત તથા ગાસ્ત્રજ્ઞાનરહિત અવસ્થામા તેમને તેમના
 ગુરુએ વેશ્યાને ઘેર આતુર્ભાસ રહેવાની આજ્ઞા કેમ આપી?

ઉત્તર — શ્રી સ્થુલભદ્ર સ્વપિએ જે વર્ષમા દીક્ષા
 લીધી તેજ વર્ષમા વેશ્યાને જે ગ્રંથોમા સુ રહ્યા હોય તે નવ
 શ્રુતજ્ઞાન રહિત માધુને એકવા વિદ્વાં કન્વાનુ પણ

ગણુ'ગેએ સુખમા નિપધેલુ છે, નો પછી આગમ વિહારી થયા વિના વેળ્યાને ૨૨ ચોમામુ ગહેવા માટે મ્યૂલભદ્રના ગુરુ તેમને આજ્ઞાજ આપે નહિ, આ ઉપજી જણાય છે કે, મ્યૂલભદ્ર ક્ષપિ અમુક વર્ષો વીત્યા પછીજ વેળ્યાને ૨૦ ચોમામુ ગહેવા ગયા હતા, નહિ કે જે વર્ષમા દીક્ષા લીધી હતી તેજ વર્ષમા વેળ્યાને ત્યા ચોમામુ ક્યુ' હતુ' વળી તેમના ચગિત્રમા તથા ગાતમ કુલકની બૃહદ્ વ્રતિમા પણ એમજ કહેવામા આવ્યુ છે કે, દીક્ષા લીધા પછી કેટલાક વર્ષો ગયા ત્યજેજ તેમણે વેળ્યાગૃહે આતુર્માસ કર્યા હતા. આ ઉપ થી અમજી લેલુ કે, દીક્ષા લીધા પછી અમુક કેટલાક વર્ષ ગયા બાદજ વેળ્યાને ત્યા તે ચોમામુ ગયા હતા.

પ્રશ્ન ૪૩ મો — ચાહ નિયમોની જ્યા ગણુત્રી કુળમા આવી છે ત્યા 'મચિત્તદવ્યવિગર્હ' એ ગાથા છે તેમા મચિત્તને, દ્રવ્યને તથા વિકૃતિને ચાહ નિયમોમા ગળ્યા છે, અને કહ્યુ છે કે, કોઈ ધાતુની ખીલી તથા આગળી વગેરે સિવાય ખીલુ જે કંઈ મુખમા નાખવામા આવે છે તે સર્વનો દ્રવ્યમાં મમાવેરા કુવો જો એમજ હોય તો પછી વિકૃતિ તથા મચિત્તને જાદા ગણવાનુ શુ કારણ છે ? વળી ખીલુ — મુખમા નાખવામા આવતી સર્વ વસ્તુને જો દ્રવ્યમા ગણવામા આવે તો પછી ચાહ નિયમોની ગણત્રી કવી રીતે મળશે ? તેમજ એક ધાન્યમાથી બનેલી પૂરી, મોટી ગટવી તથા કમોક (લોટની પિંડ) વગેરે વસ્તુને શુ એક દ્રવ્યમાજ ગણવી કે જુદી જુદી ?

ઉત્તર — ચાહ નિયમોની વ્યાખ્યા શ્રાદ્ધવિધિની

વૃત્તિ પ્રમાણે આ ગીતે જોવામા આવે છે — સચિત્ત તથા
 વિકૃતિ સિવાયની બીજી જે જે વસ્તુને મુખમા નાખવામા
 આવે છે તેને દ્રવ્ય કહેવામા આવે છે ખીચડી, રોટલી,
 નિવિયાતા લાડુ, લાવસી, ગોળપાપડી, ચૂરમુ, સ્ફકર
 તથા ખીર-વીગેરે પદાર્થો અનેક ધાન્ય વગેરેથી બનેલા
 હોય છે તોપણ તેઓ એક એક સ્વતંત્ર દ્રવ્ય તરીકે
 ગણાય છે, તેમજ એક ધાન્યથી બનેલા-પૂરી, મોટી
 રોટલી, માલપુરા, ખાખરા, મૂવરી, દોકળા, થૂલી, ખાત
 અને કણેક વગેરે પદાર્થો પણ જૂઠા જૂઠા નામવાળા
 હોઈને ભિન્ન ભિન્ન સ્વાદ આપે છે તેથી તેઓને પણ
 જૂઠા જૂઠાં દ્રવ્ય તરીકે ગણવામા આવે છે વળી તેમજ
 પ્રમાણે ફવા-ફલિકા () વગેરેમા તો નામ
 એક છે અને ભિન્ન ભિન્ન સ્વાદ જણાતો નથી તેમજ
 જૂદું જૂદું પરિણામ થતું નથી છતાં અનેક દ્રવ્યપણું
 જોવામા આવે છે, આથી ઉલટી રીતે જે જોઈએ તો જૂઠી
 જૂઠી વિવક્ષાઓ તથા સમઘટ્ટોને લઈને પણ અનેક
 દ્રવ્ય ગણવામા આવે છે,

પ્રશ્ન ૪૪ મો — કોઈ શ્રાવકે પાચમ, રોહિણી, ચૈત્ર
 વગેરેના દિવસે મારે ઉપવાસ વગેરે તપ કરવું અથવા તે
 દિવસે સચિત્ત જળપાન તથા તાપ્ત ભક્ષણ વગેરે પણ
 ન કરવું, આવો નિયમ કયો હોય અને પછી તે દિવસે
 બીજી તિથિની પ્રાતિથી તે નિયમ લીધેથી વસ્તુનું જે

* દર્શિયાખાને મિશ્ર કરી જનાવવામા આવેલા કોઈ એક પ્રકારને
 ખાદ્ય પાત્ર

ભક્ષણ કરે તો તેના વ્રતનો ભંગ થાય કે નહિ? અથવા
જન વગેરેના દોષને વગ થઈ ને નિયમ પાળી ન શકે તો
તેના નિયમનો ભંગ થાય કે નહિ?

ઉત્તર — સાગી ગીને જ્ઞાનપૂર્વક નિયમ લેવામાં
આવે તો તેના ભંગ વગેરેનો દોષ કદી લાગે નહિ નિયમ,
એવા વિચારપૂર્વક લેવો જોઈએ, કે જેથી તેનું ખરાબ
પાલન થઈ શકે નિયમમાં મહત્ત્વાનુભવ આદિ
ચારે જ્ઞાનકોણેનું ચિંતન કરવામાં આવે છે અને તેથી
નિયમમાં લીધેલી પ્રજ્ઞા વસ્તુનું ભક્ષણ થઈ જાય તોપણ
નિયમનો ભંગ ગણાતો નથી માત્ર તે નિમિત્ત અતિચાર
લાગે છે, પોતે નિયમનો ભંગ કર્યો એમ જાણ્યા પછી
અજાત માત્રનું ભક્ષણ કરે તો વ્રતનો ભંગજ થાય છે
પણ જતાદિ દોષને વગ થઈ નિયમ પાળી ન શકે તો
વ્રતનો ભંગ થતો નથી માટે ધર્માર્થી મનુષ્યે પોતાને
જાણવામાં આવે કે, મેં નિયમનો ભંગ કર્યો, એટલે તુરંતજ
નિયમ પાળવોજ પાલ્યમ, ચૈદશ કે રોહિણી વગેરેના
દિવસે પોતે તપ કરવાનો નિયમ લીધો હોય છતાં તે
દિવસે બીજી તિથિની બ્રાંતિ વગેરેના કાળથી મચિત્ત
જળપાન અથવા તાપ્ત વગરે વસ્તુનું ભક્ષણ થઈ જાય
અને મોઢામાં નાખતાજ પોતાનો નિયમ પોતાને જાણવામાં
આવી જાય તો મુખમાં નાખેલી ને વસ્તુને ગળી જવી
નહિ પણ એકદમ કાઢી નાખી પ્રાચુક (નિર્દોષ) પાણીથી

મુખની શુદ્ધિ કરવી અને તે દિવસે તપની ગતિ પ્રમાણે ૪ રહેવું—સ્વીકારેલા નિયમ પ્રમાણે તપ વગેરે કરવું ધારો કે તે દિવસે બ્રાતિથી પૂરેપૂરું તે વસ્તુનું ભક્ષણ કર્યું અને ભક્ષણ કર્યા પછી પોતાનો નિયમ પોતાને જાણવામાં આવ્યો, તો પછી બીજો દિવસે પણ દૃઢ નિમિત્તે તે તપ કરવું અને વ્રત સમાપ્ત થયા પછી નેટલો પોતે ભગ કર્યો હોય તેટલું વર્ષમાન તપ કરી આપવું એ રીતે અજાણતા વ્રતનો ભગ થઈ જાય તો માત્ર અતિચાર આવે છે પણ વ્રતનો ભગ ગણાતો નથી પરંતુ પોતે નિયમનો ભગ કર્યો, એમ જાણ્યા પછી માત્ર એકજ ગ્રાસનું ભક્ષણ કરે તોપણ વ્રતનો ભગ થાયજ છે અને તે, નરક વગેરે દુર્ગતિનું કારણ બને છે પોતે સ્વીકારેલા તપના દિવસનો પોતાને સગય થાય અથવા પોતે સ્વીકારેલા તપના દિવસે અમુક વસ્તુ કટપે કે ન કટપે આવો પોતાને સગય થાય અને પછી પોતાને જે વસ્તુ કટપે તેજ વસ્તુનું (સગય ભરેલી સ્થિતિમાજ) ગ્રહણ કરે તોપણ સ્વીકારેલા વ્રતનો ભગ કગ્વાનો દોષ લાગે કદાચ અત્યંત માહગી આવી પડે અથવા બૃત વગેરેના દોષને લીધે પરાધીનતા અથવા ચિત્તની અસ્વસ્થતા પ્રાપ્ત થાય અને પોતે સ્વીકારેલું તપ કરી ન શકે તોપણ તપનો નિયમ લેતી વેળા ચોથા આકાશનો ઉચ્ચાર કહેવો હોવાથી નિયમનો ભગ થતો નથી એ પ્રમાણે સર્વ પ્રકારના નિયમો સભધે સમજી લેવું આ વાત પ્રત્યાખ્યાનવૃત્તિમા તથા શ્રાદ્ધવિધિસૂત્રની વૃત્તિમા કહી છે,

હવે પછીના પદ છપ્પન પ્રશ્નો બગાડ દેગમાં આવેલા

મથુરાબાદ નગરના 'શા હિમગળ' નામના શ્રાવકે પૂછ્યા હતા, તેના ઉત્તરે આ પ્રમાણે અપાયા છે.

પ્રશ્ન ૪૬ મો — પાક્ષિક વગેરે પ્રતિક્રમણમા ગુરૂ મહાનાજી સન્નિધાય કહે છે ત્યારે 'સસારદાવાનન્દાદહનીર' યત્યાદિ મવાત્રણ શ્લોકો તેઓ પોતેજ કહે છે અને પછી 'જ્ઞકારારાવસારા' થી આગળી 'દેહિ મે દેહિ સાર' ત્યામુધી તેમના ગિરિય વર્ગ મુક્તા અતિ ઉચ્ચસ્તરે બોલે છે આ પદ્ધતિ મર્વ સ્થળે જોવામા આવે છે, તેનું શુ તાત્પર્ય છે ? પ્રથમથી ચારે શ્લોકોને સર્વ મમુદાય ઉચ્ચ સ્તરે કેમ બોલતો નથી ?

ઉત્તર — 'જ્ઞકારારાવસારા' ત્યાથી આગળી 'દેહિ મે દેહિ માર' ત્યામુધી પાક્ષિક વગેરે પ્રતિક્રમણમા અતિ ઉચ્ચસ્તરે ગિરિયાદિ મર્વ મમુદાયે બોલવું, એવી પરપગ છે. આનું રહસ્ય શું છે, એ વિષે સાબળયુ છે કે, "પૂર્વે કાઠ્યએક મિથ્યાદષ્ટિ વ્યતર, 'માધુઓ વગેરેને હું ઉપદ્રવ કંગા' આવી બુદ્ધિથી ઉપાશ્રયમા પ્રથમથીજ ભગા રહેા હોતો, પણ તેવામા 'જ્ઞકારારાવસારા' ઇત્યાદિ મહાપુરુષોએ રચેલા શ્લોકપદને શ્રાવકોએ ઉચ્ચસ્તરે ભણાતું સાબળતાજ તે વ્યતર અકસ્માત ભયભીત બની ગયા અને તે સ્થાનકેથી એકદમ નાસી જઈ કાઠ બીજે સ્થળે ચાલ્યો ગયો " આવા કાણુથી તે શ્લોકપદ ઉચ્ચસ્તરે ભણવું એવી વૃદ્ધપર પરા છે. આ રહસ્ય, મે માગ ગુરૂ પાસેથી સાબળયુ છે અને તે અહીં જણાવ્યું છે વળી 'જ્ઞકારારાવસારા' એ શ્લોક-

પદમા ભ્રમરસમુદાયના ગુજારવનુ વર્ણન છે, તેથી એ પદને એ પ્રમાણે ઉચ્ચસ્વરે બંધવું, પણ ચારે શ્લોકો એમ ઉચ્ચસ્વરે બંધવા નહિ

પ્રશ્ન ૪૭ મો — કર્મભૂમિઓમા જેમ પુરુષો કરતા સ્ત્રીઓ ન્યૂન અગવાળી હોય છે તેમ, યુગલીઆર્યામા સ્ત્રીપુરુષો ન્યનાધિક અગવાળા હોય છે કે સમાન અગવાળા હોય છે? શાસ્ત્રમા તો આ વિષે કંઈ ભેદ કહ્યો નથી; તો પછી યુગલીઆ-સ્ત્રીપુરુષો કેવા સ્વરૂપવાળા હોય છે? આના મળધમાં વિસ્તારથી કહો

ઉત્તર — જેમ કર્મભૂમિમા સ્ત્રીપુરુષોમા ન્યનાધિકતા હોય છે તેમ, યુગલીઆ-સ્ત્રીપુરુષોમા પણ ન્યનાધિકતા હોય છે, એમ ઉપેક્ષા ચિંતામણિમા કહ્યું છે યુગલીઆ સ્ત્રીપુરુષોનું સ્વરૂપ આ પ્રમાણે વર્ણવ્યું છે યુગલિઓનો જન્મ દેવકુરુ-ઉત્તરકુરુ-વગેરે ત્રીસ ક્ષેત્રોમા હોય છે તેમા ૧૧ છપ્પન અતર્દીપના યુગલિક મનુષ્યો વૃષવૃક્ષથી પ્રાપ્ત થનારા સુખો ભોગવે છે તે સર્વે મનુષ્યો વજ્રકપભનારાય નામના સમયણવાળા હોય છે, અને તેઓની આકૃતિ સમચોરમ હોય છે તેમાના પુરુષો અનુકૂલ વાયુ સમાન વેગવાળા હોય છે, સુપ્રતિષ્ઠિત કર્મ (કાર્યો)ના જેવા સુંદર ચરણ(પગ)વાળા હોય છે, તેઓના રૂવાટા અત્યંત કોમળ, લીસા તથા છૂટા છવાયા હોય છે, તેઓની બે જાંઘો કુરુવિદ (કેળના સ્તંભ) જેવી ગોળ હોય છે, તેઓના સન્નિપ્રદેશ તથા જાનુ-પ્રદેશ અતિગૂઢ (એટલે માસરુધિરમા ઢકાયલા) અને સારી

ગીતે બધાયલા હોય છે, તેઓની માથળો હાથીની સૂઢ-
સમાન સીધી તથા અનુક્રમે ગોળ હોય છે, તેઓના
કટિપ્રદેશ સિદ્ધતા જેવા સૂક્ષ્મ (પાતળા) હોય છે, તેઓનો
મધ્યભાગ ઇન્દ્રના આયુધ જેવો હોય છે, તેઓના નાભિ-
મણ જમણી તન્કી આવર્ત-ચક્રવાળા હોય છે,
તેઓના વક્ષ મ્થળ (છાતી) શ્રીવત્સ નામના લાછનથી
નિરાનવાળા હોય છે, તેઓના બાહુઓ નગરના દરવાજાની
ભુગળ જેવા લાખા હોય છે, તેઓના મણિબદ્ધ (હાથના
કાંઠા) અત્યંત ભરાવદાર હોય છે, તેઓના પગના તળીયા
લાવ કમળની પાખડી જેવા લાવ હોય છે, તેઓની
ડોક ચાર આગળના પ્રમાણની, મમગોળ તથા ગમ્પના
જેવી હોય છે, તેઓના મુખ ગન્ધ ઋતુના ચંદ્ર જેવા
મૌમ્ય હોય છે, તેઓના મસ્તક છત્ર જેવા ગોળ હોય
છે, તેઓના કેશ વચ્ચેથી નહિ કોટેલા તથા લીમા હોય
છે અને તેઓ કમડળ, સ્તભ, સ્તૂપ, કલ્પ, વાવ,
વન, પતાકા, માથીઓ, યવ, માછલુ, મગ, રથ, થાળ,
અકુરા, અષ્ટાપદ, સુપ્રતિષ્ઠક, મોર, માળા, અભિષેક,
તોરણ, પૃથ્વી, સંમુદ્ર, મહેલ, દર્પણ, પર્વત, હાથી,
બળદ, મિહ અને ચામર વગેરે ઉત્તમ બત્રીસ લક્ષણોને
ધારણ કરે છે

તેઓની સ્ત્રીઓ પણ સર્વાંગે મુદર હોય છે, મમગ્ર
સ્ત્રીઓના ગુણોથી યુક્ત હોય છે, કમળની પાખડીઓની
પેઠે તેઓની આગળીઓ પરસ્પર સધાયલી (જોડાયલી)
હોય છે, તેઓના પગ કાચબાના જેવા કોમળ તથા

સુદર હોય છે, તેઓની જાડો રૂવાટાગ્રહિત તથા ઉત્તમ
 લક્ષણવાળી હોય છે, તેઓના ઢીંચણ અતિગઢ તથા
 માસવ (માસથી ભગવદ્દાર) હોય છે, તેઓની સાથજો,
 કેળના સ્તભ જેવી હોઈ પરસ્પર જોડાયેલી, કોમળ તથા
 પુષ્ટ હોય છે, તેઓના મુખ ચદ્ર જેવા હોય છે,
 પ્રમાણયુક્ત એવા દિવ્યગુણોથી તેઓ યુક્ત હોય છે,
 તેઓના નિતબ માસથી પુષ્ટ તથા વિગાળ હોય છે,
 ચળકતી, મુદ્દર, છગી છવાઈ તથા લીસી રૂવાગીને
 તેઓ 'પારણ કરે છે, તેઓના બન્ને પડખા ઉત્તમ
 લક્ષણથી યુક્ત એવા ઉદર (પેટ) ની સાથે બરાબર
 મળેલા હોય છે, તેઓના પુષ્ટ સ્તન મુવર્ણના કળશ
 સમાન હોઈ અતિઉન્નત તથા ગોળાકાર હોય છે, તેઓની
 બાહુલતાઓ (હુબઓ) અત્યંત કોમળ હોય છે, તેઓના
 હસ્તતત્ત્વ (હથેળીઓ) સાથીઓ, ગળ તથા ચક્રાકાર
 રેખાઓથી મુગોભિત હોય છે, તેઓની ગ્રીવાઓ (ડોક)
 મુખસુધી ત્રણ ભાગમા ઉચી હોઈને (એટલે મુખસુધી
 ત્રણ કુચથીઓવાળી હોઈને) મામથી ભગ્નૂર તથા
 ગળાકાર હોય છે, તેઓના હનુવિભાગો (હડપચી)
 ઉત્તમ લક્ષણથી યુક્ત તથા ભરાવદાર હોય છે, તેઓના
 અંગરોષ્ઠો (નીચલા હોઠ) દાડમના પુષ્પ જેવા લાગે હોય
 છે, તેઓના તાળવા તથા જીભ લાવ કમળ જેવા હોય
 છે, તેઓના નેત્રો વિકસિત સ્થામ કમળની પાખડી જેવા
 વિગાળ તથા મુદ્દર હોય છે, તેઓની વિલાસિની
 બ્રહ્મટીઓ ચઢાવેલા ધનુષની પીડ સમાન હોય છે, તેઓના
 લનાંગ્રંગેશ બરાબર પ્રમાણ યુક્ત હોય છે, તેઓના

કેશ પ્રણા ચળકતા, મુદ્દર તથા લીમા હોય છે, તેઓનો મુદ્દર વેપ સ્વાભાવિકગીતેજ ઉદ્ધાર તથા ગુમારયુક્ત હોય છે અને સ્વાભાવિક ગીતેજ હસવુ -ઓણવુ -વગેરે વિલાસ-વિષયમા તેઓ અત્યંત કુગળ હોય છે;

એ ગીતે યુગવિક પુમ્મયો તથા નીઓ સ્વભાવવીજ સુદર મુખવાળા, અતિ અદ્ય કોંઠ, માન, માયા, લોભ-વાળા, મેતોપી, લોલુપતારહિત, કોમળતા તથા સગળતાથી યુક્ત, વૈગનુષ્ઠ્યથી રહિત, પોતાની પામે મુવર્ણાદિ પદાર્થો હોવા છતા તેઓપર મમત્વાભિમાનથી રહિત, હાથી, ઘોડા, ગાયો તથા બેસો હોવા છતા તેઓના ઉપભોગથી વિમુખ, પોતાના પગથીજ મર્વત્ર ગમન-આગમન કરનારા, જ્વર આદિ રોગ, યક્ષ-પિશાચ આદિ મહ તથા મગ્ડી વગેરે મગ્ડ રૂપ ઉત્પાનોથી મુક્ત, ગ્વામી-સેવકભાવથી હમેશા રહિત હોવાને લીધે સર્વ મનુષ્યો પોતપોતાને ઇન્દ્ર માનનારા, આકસો ધનુષ પ્રમાણુવાળા, પદ્યોપમના અસખ્યાતમા ભાગના અયુપવાળા, ચોસક પામળીઓવાળા સ્ત્રીયુગ્મના જોડકાનેજ જન્મ આપનારા મગળ પામીને દેવનોડમાજ જનારા, ભગાસા તથા છીંકા ખાવામાત્રથી મરણ પામનારા અને કટપવૃક્ષોએ પૂરો પાં લો આહાર સેવીને તે મનુષ્યો મહેલ વગેરે આકારવાળા ગૃહાકાર કટપવૃક્ષોમા સુષેથી ગહે છે

તે યુગલિન્દ મનુષ્યોને દ્વગ પ્રકારના વનસ્પતિ-કટપ વૃક્ષો ઇન્દ્રિય વિષયો પૂરા પાડે છે. તેઓના નામ આ પ્રમાણે છે -

“તેમીમત્તગ^૧ મિંગા^૨ તુહિયગા^૩ જોદ્^૪ દીવ^૫ ચિતગા^૬ ॥
 ચિત્તરસા^૭ મણિઅગા^૮ ગેહાગારા^૯ અણિયરસ્કા^{૧૦}” ॥ ૧ ॥

આમા મતગ નામના પ્રથમના કટપટ્તક્ષો વિગેપ બળ, વીર્ય તથા કાતિને કરનાર મગ્ગ, મુગધી, સ્વાદિષ્ટ તથા મનોહર એવી અનેક પ્રકારની મહિરાઓથી ભરેલા પાત્રાવડે ફળોની પેઠે ગોભતા ગહે છે એ વૃક્ષોમાથી તે મનુષ્યોને મર્વની પ્રાપ્તિ થાય છે ૧

ભુગાગનામના કટપટ્તક્ષોમા મણિઓ તથા મુવર્ણથી વિચિત્ર એવા પાત્રો જોવામા આવે છે તેમજ એ વૃક્ષો વિસસા (સ્વભાવ) થી બનેલા થાળ, વાડકા, વગેરે અનેક પાત્રોથી ફળની પેઠે રોભતા દેખાય છે એ વૃક્ષોમાથી તે મનુષ્યોને પાત્ર મળે છે ૨

ત્રુટિતાગ નામના કટપટ્તક્ષો જાત જાતના વાહિત્રોથી ફળની પેઠે ગોભતા ગહે છે, તેઓ એ મનુષ્યોને મર્વ વાહિત્રો પૂરા પાડે છે ૩

જ્યોતિશિખ નામના કટપટ્તક્ષો સૂર્યમડળની પેઠે પોતાના તેજથી સર્વને પ્રકાશમાન કરતા રહે છે આ વૃક્ષોમાથી તે મનુષ્યોને પ્રકાશ મળે છે ૪

દીપરિખ નામના કટપટ્તક્ષો, જેમ આ લોકમા તેજ ભરેલી જવવત સુવર્ણદીપિકાઓ પ્રકાશ કરતી જોવામા

આવે છે તેજ, પ્રકાશ કરતા જોવામા આવે છે આ
વૃક્ષોમાથી તે મનુષ્યોને પ્રકાશ મળે છે ૫

ચિત્રાગ નામના કટપવૃક્ષો સર્વકાળમા વિચિત્ર અને
મરમ એવા મુગધી પાચવર્ણા પુષ્પોની માળાઓથી
મુગોભિત રહે છે આ વૃક્ષોમાથી તે મનુષ્યોને પુષ્પમા-
ળાઓ મળે છે ૬

ચિત્રરમ નામના કટપવૃક્ષો આ લોકની કલમી હાગે
દાળ, પકવાન્ન, ગાક વગેરેથી પણ અતિમધુર તથા
સ્વાદિષ્ટ ગુણવાળી જાત જાતની ખાત તથા ભોજ્યવસ્તુ-
ઓથી ભરપૂર એવા ફળોવડે નિત્ય મોભે છે આ વૃક્ષોમાથી
તે મનુષ્યોને ખાન પાન વગેરે મળી રહે છે, ૭

મણિકાગ નામના કટપવૃક્ષો સ્વાભાવિકગીતે બનેલા,
અતિપ્રકાશિત, મહાકીર્મતી અને જગતના માર રૂપ એવા
અકચકિત કદા, બાબુબધ તથા ઝાઝર વગેરે અવકારોથી
સહા યુક્ત રહે છે આ વૃક્ષોમાથી તે મનુષ્યોને મન-
ગમતા અલકારો મળ્યા કરે છે ૮

ગૃહાકાર નામના કટપવૃક્ષો સ્વાભાવિકગીતે બનેલા,
કિંવા તથા સીડીઓથી યુક્ત એવા અદ્ભુત મહેલો, કીડા-
ગૃહો, ગોખો, ગુપ્ત અને પ્રકટ એવા અનેક ઓરડાઓ
તથા બાધેલી ભૂમિથી ગોમતા અનેક ભવનોથી હમેશા
રોભી રહે છે આ વૃક્ષોમાથી તે મનુષ્યોને નિવાસસ્થાનો
મળી રહે છે ૯

અને અનીતિગ્રસ્ત અથવા અનર્જન નામના કટપવૃક્ષો પોતાના સ્વભાવે તૈયાર થયેલા અતિપ્રકાશમાન અને પુષ્કળ તેજની જ્યોતિવાળા સ્પર્શ તથા સુકુમાર દેવ-દૃશ્યનુ અનુકરણ કરનારા અનેક વિચિત્ર વસ્ત્રોથી યુક્ત ગહે છે આ વૃક્ષો તે મનુષ્યોને વસ્ત્ર પૂર્ણ પાડે છે. કહ્યું છે કે, ૧૦

“સ્વોમદુગલ્યવા—વ્યુપાણિસુઅપટ્ટમાઈઆ ॥

જ ચ વચ્છાઈ વહુવિરાઈ વચ્છાદુમા પમાણતિ ॥ ૧ ॥

एयारिसेसु भोगदुमेसु भुजति जत्य मिहुणाइ ॥

सव्वगसुदराई वुड्ढीनेहाणुरागाई ॥ २ ॥

नय पल्लिवा न भिच्चा न य खुज्जा नेव वामणा पंगु ॥

नय मूया वहिरधा न दुक्किया नेव दालिदा” ॥ ૩ ॥

“વચ્છાગ નામના કટપવૃક્ષો સ્વામ-દુઃસ-સૂત્રપટ્ટ આદિ વિવિધ વસ્ત્રો યુગલિક મનુષ્યોને પૂર્ણ પાડે છે પૂર્વોક્ત દશ પ્રકારના કટપવૃક્ષોમા યુગલિક મનુષ્યો સર્વ પ્રકારના ભોગવૈભવો ભોગવે છે અને સર્વાંગનુષ્ઠ વૃદ્ધિ, સ્નેહ તથા અનુગમ ધારણ કરે છે તે યુગવીયા કોઈ કોઈના દબાયેલા નથી, મેવક નથી, ખોટખાપણવાળા નથી, વામન (નીચા) નથી, પાગળા નથી, શૂંગા નથી, બહેગ નથી, આધળા નથી, દુખી નથી, તેમ દરિદ્રી પણ નથી ” એ પ્રમાણે તેઓ કટપવૃક્ષથી પ્રાપ્ત થનારા સુખ ભોગને છે વળી તેઓ અંધ ઇચ્છાવાળા અને સરળ સ્વભાવના હોય છે, એટલુંજ નહિ પણ જે સ્થળે તેઓ નિવાસ

કરે છે તે સ્થળે હિમ્મત થયેલા વ્યાપ્ત વગેરે તિર્થ ચ પ્રાણીઓ
પણ માસાદાગ્થી ગહિત હોય છે, અને ત્યાં પાણિગ્રહણ
(લભ્ન), યજ્ઞ, નૃત્ય અને દેવપૂજા વગેરે વ્યવમાય ગાદા
વગેરે વાહનો, દામ, મસ્તુક, માકડ, જીર, કાટા—વગેરે
ઉપદ્રવકારક પદાર્થો તથા અગ્નિઓ પણ નથી

એ રીતે છાંપત અતદ્વિપમા વમનાના મનુષ્યોનું
મુખન્વડપ કહ્યું આના કગ્તા પણ પાત્ર હેમવત ક્ષેત્રના
તથા ઐગર્થ્યવત ક્ષેત્રના (યુગલિક) મનુષ્યોમા ઉત્પાન
(ગકિત), બળ, પગકમ વગેરે તેમજ કલ્પવૃક્ષના કળનો
સ્વાદ અને ત્યાંની ભૂમિનું માનુષ્ય વગેરે ઉત્તરોત્તર
અનતગણુ અધિક મમજીવુ, અને એજ પ્રમાણે હર્નિવર્ધ
ગમ્યક વગેરે ક્ષેત્રોમા પૂર્વ પૂર્વ ક્ષેત્રો કગ્તા અનતગણુ
ગુણો મમજવા, તેમજ દેવકુળ તથા ઉત્તરકુળ ક્ષેત્રમા પણ
સમજી લેવું હેમવત આદિ સંજ્ઞાના મનુષ્યોનું દેહમાન
તથા આયુષમાન આ પ્રમાણે કે —

‘ ગાઠ એગુન્ના પલિઓ-પમાડળો વજ્જરિસહમવયળો ॥
હેમવણ એરણ અહમિદનરા મિહુણવામી ॥ ૧ ॥
ચડમઠ્ઠી પિટ્ટકરહ—યાળ મળુઆળ તેમિમાહારો ॥
મત્તસ્મ ય ચડત્થસ્મ યગુણમીદિણવન્નપાલળયા ॥ ૨ ॥
દરિપામરમ્મણ્ણુ આનુપમાણમરીરમુસ્સેહો ॥
પલિઓપમાણિ દુન્નિઅ દુન્નિઅકોમોમિઆ મળિયા ॥
ઝઠ્ઠસ્મય આદારો ચડસઠ્ઠિદિણાણવન્નપાલળયા ॥

પિટ્ઠકરંડાણ સય અઘ્ઘાવીમ મુણેઅવ્વ ॥ ૪ ॥
 દોસુપિ કુરુસુ મણુઆ તિપલ્લપરમાઉણો તિકોસુચ્ચા ॥
 પિટ્ઠકરંડસયોઙ્ગ દોછપ્પન્નાઙ્ગ મણુઆણ ॥ ૫ ॥
 સમસુસમાણુભાવા અણુહવમાણાણ વોચ્ચગોવણયા ॥
 અણુણાપન્નદિણાઙ્ગ અઘ્ઘમમત્તસ્સ આહારો ॥ ૬ ॥

હેમવત તથા ઐન્વત ક્ષેત્રના યુગલીઆ એક કોસ
 ઉંચા, એક પટથોપમ આયુપવાળા, વજ્રકપભસ યથા
 વાળા અને મર્વે પોતપોતાને ધન્દ્ર માનનાગ-એટલે
 મેઘ્ય-મેવકભાવથી નહિત હોય છે વળી તેઓ ચતુર્થ
 ભક્ત આહારવાળા અને ચોમક પાસળીઓના હોય
 છે તેઓનો સતાનોને ઉડેવાનો સમય ઓગણીએસી
 દિવસનો હોય છે. હરિવર્ષ તથા ગ્ધ્યક ક્ષેત્રના યુગલીઆ
 શગરે અનુપમ, બે પટથોપમ આયુપવાળા બે કોસ ઉંચા
 અને છઠ્ઠ ભક્ત આહારવાળા હોય છે તેઓનો સતાનોને
 ઉડેવાનો સમય ચોસક દિવસનો હોય છે અને તેઓને
 એકસો અઘ્ઘાવીમ પાસળીઓ હોય છે દેવકુડ તથા
 ઉત્તરકુડ ક્ષેત્રના યુગલિક મનુષ્યો ત્રણ પટથોપમ આયુપવાળા
 ત્રણ કોસ ઉંચા, અષ્ટભક્ત આહારવાળા અને બેમો
 છપ્પન પામળીઓવાળા હોય છે, વળી તેઓ સદાકાળ
 સુપમાદાળના પ્રતાપને અનુભવનારા હોય છે અને તેઓનો
 સંતાનોને ઉડેવાનો સમય ઓગણપચાસ દિવસનો હોય
 છે તે ઓગણપચાસ દિવસો આ પ્રમાણે થાય છે —

‘ સમોત્તાનરાયા રહતિ દિવસાન્ સ્વાંગુષ્ઠકાહાસ્ત
 કૌર્મિવતિ પદૈસ્તત કલ્લગિરો યાતિ સ્વલનસ્તત ॥
 સ્થૈર્ય પ્રાપ્ય તત કલાગણમૃતસ્તૂર્ણ ચ-ભોગોદ્ગતા
 સસાદ્દેન તતા ભવતિ મુદ્દગાદાનેઽપિ યોગ્યામ્નત ૧૧

અર્થાત્ જન્મથી આજીવ પ્રથમ સાત દિવસ યુગલિક
 મનુષ્યો ચતા સુઠ ગદે છે અને પોતાનો અગ્રહ ધાવે
 છે; તે પછી બીજા માત દિવસ પૃથ્વી ઉપર ઊંચે છે,
 ત્રીજા માત દિવસમા મધુર મધુર અસ્પષ્ટ બોલે છે,
 ચોથા સાત દિવસમા અપ્સિત ગતિએ આવવા માંડે છે,
 પાંચમા માત દિવસમા સ્થિર પગે ચાલે છે, છઠા માત
 દિવસે મા સર્વ કલાઓને યાગ્ય કન્નારા થાય છે, માતમા
 માત દિવસમા યુવાન બની જઈ સ્ત્રીભોગ કરવા સમર્થ
 બને છે અને કંટવાડ-તો અમ્યક્ત્વ પ્રદણ કન્વામા પણ
 યોગ્ય બની જાય છે ”

આ અવસ્થાનુ કાળમાપ * મુપમમુપમા વગેરે કાળમા
 મમજલુ, એમ જામૃદીપ્રગમિની વૃત્તિમા કહ્યું
 છે આગેતે દેવકુન્દ્રેત્રમા જે પ્રમાણે બને છે તેમ,
 ભગત-ઐશ્વત ક્ષેત્રમા પણ મુપમમુપમા કાળમા મમજલુ
 પણ + મુપમાકાળમા ન્યક-હરિવર્ધનીપેરે અને + મુપમ-

* અવર્તપિ લીલાગતા પન્ના મારી તથા ઉત્પિણ્ણીકાગતા બ્રહ્મા
 આ લી મમમુપમા મને છે

+ કામામાગ-એવે અર્થપિ મિતો મીજો આરા અને ઉત્પિનાતો
 પાવમા મારો

† જેમા મુપમાકુ અને ૬ ખ થાકુ તાપ મેરો આગે-મેરો
 અવર્તપિ મીતો નીજો આગે અને ઉત્પિ મીતો આવા આગે

કાળમા હૈમવત ઐરવતક્ષેત્રની પેઠે યુગલિક મનુષ્યો મુખ ભોગવે છે આના સબધમા વિગેષ જાણવાની જોઓને ધચ્છા હોય તેઓએ તદ્વચેયાડીયવૃત્તિ તથા જીવાભિગમ વૃત્તિ વગેરેમા જોધ વેણુ

પ્રશ્ન ૪૮ મો — મરણ પામેલા યુગલિક મનુષ્યોના ગરીરો પોતાની મેળેજ નારા પામે છે કે વ્યતરાદિ દેવો તે ગરીરોને સમુદ્રમા કેડી દે છે ?

ઉત્તર — જોમ જગતી પશુઓ સ્વાભાવિક રીતે મરણ પામેલા હોય છે અને તેઓના ગરીરોને કોઈ અવયવ પણ મળી શકતો નથી તેમ, યુગલિક મનુષ્યોના ગરીર સબધ પણ સભવે છે, એમ ‘પ્રશ્નોત્તર રત્નાકર’ નામના ગ્રંથમા કહ્યું છે, વળી

‘ પુરા હિ મૃતમિથુન—ગરીરાણિ મહાસગા ॥
નીલકાષ્ઠમિવોત્પાટ્ય સદ્યશ્ચિત્તિપુરુષૌ ’ ॥

પૂર્વે મરણ પામેલા યુગલિક મનુષ્યોના ગરીરોને ભારૂ વગેરે મહાન પક્ષીઓ, માળાવાળા કાષ્ટની પેઠે એકદમ ઉપાડીને સમુદ્રમા કેડી દેતા હતા ” આ પ્રમાણે હૈમકૃત ઋષભચરિત્રના વચન ઉપરથી જણાય છે કે, તે સ્થળે સમીપમા આવેલા વનમા રહેનારા ભારૂ વગેરે પક્ષીઓ જગતના સ્વભાવપ્રમાણે યુગલિકના ગરીરોને

ઉપાડીને સમુદ્રમાં ફેંકી દે છે આ સ્થળે ‘સમુદ્ર’ એમ કહ્યું છે, તેથી માત્ર સમુદ્રજ સમજવાનો નથી પણ ગંગા વેગરે નદીઓમુદ્દાનુ ગ્રહણ કરવાનું છે આજ પ્રમાણે બીજા ક્ષેત્રો વિષે પણ સમજે છે,

પ્રશ્ન ૮૧ મો — અવિજ્ઞાન તથા મન પર્યાવજ્ઞાનની ઉત્કૃષ્ટસ્થિતિ, અનુક્રમે છામક આગરોપમ તથા અમુક અગે ઓછી એક પૂર્વ કોટી ઝહી છે, તો પછી તે બન્ને જ્ઞાનની જયન્ત્ય ક્ષણસુધીની સ્થિતિ જે કહી છે તે કેવી રીતે સમજવી ?

ઉત્તર — અવિજ્ઞાનની એક સમયસુધીની જે જયન્ત્ય સ્થિતિ કહી છે તેને આ પ્રમાણે સમજવી ?

“યદા વિભગકજ્ઞાની મમ્યક્ત્વ પ્રતિપદ્યતે ॥
તદા વિભગસમયે તસ્મિન્નેગાઙ્ગધિર્ભવેત્ ॥ ૧ ॥
ક્ષણે દ્વિતીયે તદ-જ્ઞાન ચેત્યેતન્મરણાદિના ॥
તદા જયન્ત્યા વિજ્ઞેયા—વધિજ્ઞાનસ્થિતિર્બુધૈ ॥ ૨ ॥
મયતસ્ય પ્રમત્તત્વે ઋતમાનસ્ય કસ્યચિત્ ॥
મનોજ્ઞાન સમુત્પદ્ય દ્વિતીયસમયે ચ્યુત ॥ ૩ ॥

જે સમયે વિભગકજ્ઞાની મમ્યક્ત્વને સ્વીકારે છે તેજ સમયે તેને અવિજ્ઞાન થાય અને તે પછી બીજે સમયેજ તેના મગ્ધ વગેરેથી તેનું એ અવધિજ્ઞાન નાટ થાય તો એવા પ્રકારના કાળગુથી અવિજ્ઞાનની સ્થિતિ જયન્ત્ય

એક સમય સુધીની વિદ્વાનોએ સમજવી તેજ પ્રમાણે પ્રથમ અપ્રમાદી એવા કોઇ માનુને મનપર્યવજ્ઞાન ઉત્પન્ન થાય અને પછી બીજેજ સમયે પ્રમાદી બનેવા તે સાધુનું એ જ્ઞાન ચ્યુત થાય ત્યારે એ સ્થિતિમા મનપર્યવજ્ઞાનની એક મમ્યની સ્થિતિ સમજવી આ વાત લેહકપ્રકાશના ત્રીજા મર્ગમા છે

પ્રશ્ન ૫૦ મો — કેટલાક કહે છે કે, મહાવિદેહ ક્ષેત્રમા કદી તીર્થંકરોનો વિરહજ થતો નથી, એલે મહા વિદેહક્ષેત્રમા સદા—સર્વકાળ તીર્થંકર હોયજ છે આ ઉપરથી એક એક તીર્થંકર જે ક્ષણે મોમે જાય છે તેજ ક્ષણે બીજા તીર્થંકરને કેવળજ્ઞાન ઉત્પન્ન થાય છે, આવો નિશ્ચય થાય છે, પણ આ ઉપરથી એક સીમધર વગેરે તીર્થંકરની હયાતીમાજ કોઇ બાધ્યાવસ્થામા, કોઇ કુમાન્-વસ્થામા, કોઇ યુવરાજ અવસ્થામા અને કોઇ દીક્ષાની સ્થિતિમા—એમ એસી જિન ભગવાનો કંઈક ઓછા એવા એક લક્ષપૂર્વના આયુષવાળા હોય છે, એમ માભળવામા આવે છે આ વાત કોઇ બીજા ગ્રંથમા છે કે નહિ? વળી વિદેહ-વિજય વગેરે ક્ષેત્રમા કેવલિ જિન ભગવાનો ત્યારે વિહાર કરતા હોય છે ત્યારે બીજા જિન ભગવાનોનો જન્મ વગેરે થાય છે કે નહિ? અથવા તે વિહરમાણુ જિનો મોક્ષે જાય છે તે પછી બીજા જિનોનો જન્મ વગેરે થાય છે?

ઉત્તર — એક તીર્થંકરની હયાતીમાજ પૂર્વોક્ત

એ શી તીર્થકરો હોય છે, એમ પ્રશ્નોત્તર બાલાવખોયમા
જે લખ્યું છે તે તો ક્ષુદ્રક્રમતગણનો આશ્રય કરનારા
કોઈ પદિતમાની પુરુષે પોતાની બુદ્ધિકલ્પનાથી જ લખી
કાઢ્યું છે, વાસ્તવિક તેમ છે જ નહિ આગમમા કોઈ
સ્થળે એમ કહેવામા આવ્યું નથી માટે વિદેહવિન્યમા
કવલી ભગવાનો વિચરતા હોય છે ત્યારે અથવા છત્રસ્થ
હોય છે ત્યાં બીજા તીર્થકરોનો જન્મ વગેરે થતો નથી,
એમ સમજવું હા, એ વાત છે કે તે ક્ષેત્ર વિગેષકરી
તીર્થકરથી કદી વિગ્રહિત ગણેલું નથી—મર્વકાળે કોઈ કોઈ
તીર્થકર ત્યાં હોય જ છે, આ વિષયમા શ્રુદ્ધિમાનોએ
'પ્રશ્ન મમુચ્ચય' તથા 'પ્રશ્નોત્તર ગ્નાકર' માં જોઈ લેવું.

પ્રશ્ન ૫૧ મો — પાત્ર મહાવિદેહ ક્ષેત્રમા પૂરે
ઉત્કૃષ્ટા ૧૬૦ જિન ભગવાનો વિચરતા હતા અને હાલમા
મીમંધ્ર વગેરે ૨૦ જિન ભગવાનો વિચરે છે આમા
પ્રશ્ન એ છે કે, કોઈ મમયે વીસક્રન્તા પણ એછા જિન
ભગવાનો ત્યાં હોય છે ખરા ?

ઉત્તર — જેમ ઉત્કૃષ્ટા કાળમા લગભગ ૧૭૦
જિન ભગવાનો ત્યાં વિચરતા હતા અને હાલમા ૨૦
જિન ભગવાનો ત્યાં વિચરે છે તેમ, કોઈ કાળે
મહાવિદેહમા ૧૦ તીર્થકરો પણ હોય છે એમ આચારાગની
બૃહદ્વૃત્તિમા તથા પ્રવચન મારોદ્ધાગની બૃહદ્વૃત્તિમા
કહ્યું છે

પ્રશ્ન ૫૨ મો — અવગિજ્ઞાની દ્રવ્યથી રૂપવાળા સર્વ દ્રવ્યોને જોઈ શકે છે, ક્ષેત્રથી અવધિજ્ઞાની અલોકમા લોકપ્રમાણ અમખ્ય ખડો હોય તો જોઈ શકે છે, કાળથી અમખ્ય કૃતિસર્પિષીઓ તથા અવસર્પિષીઓ જોઈ શકે છે અને ભાવથી અનત પર્યાવેને (પર્યાયોને) જોઈ શકે છે આમા ક્ષેત્ર તથા કાળની દૃષ્ટિએ અવગિજ્ઞાનના વિષયનો નિયમ પરસ્પર વૃદ્ધિના આશ્રયે કેવી રીતે મળેલો ?

ઉત્તર —

“અવાયધેર્નિપયયો—નિયમ ક્ષેત્રકાલયો ॥
મિથો વિભાવ્યતે વૃદ્ધિ—માશ્રિત્ય શ્રુતવર્ણિત ॥ ૧ ॥
અગુલસ્યામરયમાગ ક્ષેત્રતો યોનિરીક્ષતે ॥
આગત્યમચ્ચેયમાગ કાલત સ નિરીક્ષતે ॥ ૨ ॥
પ્રમાણાગુલમત્રાહુ કેચિત્ ક્ષેત્રાધિકારત ॥
અવધેરધિકારાન્વ કેચનાઽત્રોચ્છ્રયાગુલમ્ ॥ ૩ ॥
યશ્ચાગુલસ્ય મરયેય ક્ષેત્રતો માગમીક્ષતે ॥
આવત્યા અપિ મચ્ચેય કાલતોઽસ સ વીક્ષતે ॥ ૪ ॥

* ૯૯ કાલકોટી માસરાપમ પ્રમાણના ચરતા ૧ મને અથવા ૮ આગ પૂર્ણ થાય ત ના ચરતા માગન ઉત્પન્નિ ૩૯ છે

† અવધિર્નિપયયો ૯૯ પ્રા ૧ ૧ માસરાપમ પ્રમાણ ઉપ ના ૧૦ કાલકોટી-કિલ્કના ૧ આ ૧ પૂર્ણ થય તેવો ૧૫

सपूर्णमगुल यस्तु क्षेत्रतो वीक्षते जन ॥
 पश्येदागुलिकांत स कालतोऽवधिचक्षुषा ॥ ५ ॥
 पश्यन्नावलिका पश्येदगुलाना पृथक्त्वकम् ॥
 क्षेत्रतो हस्तदर्शी च मुहूर्तांत स पश्यति ॥ ६ ॥
 कालतो भिन्नदिनदृग्गव्यूत क्षेत्रमीक्षते ॥
 योजनक्षेत्रदर्शी च भवेद्दिनपृथक्त्वदृक् ॥ ७ ॥
 कालतो भिन्नपक्षेक्षी पचप्रशतियोजनीम् ॥
 क्षेत्रतो वेत्ति भरत—दर्शी पक्षमनूनकम् ॥ ८ ॥
 जानाति जवुद्धीप च कालतोऽधिकमामवित् ॥
 कालतो र्गर्भवेदी स्यात् क्षेत्रतो नरलोकप्रित् ॥ ९ ॥
 रुचरुद्धीपदर्शी च पश्येद् वर्षपृथक्त्वकम् ॥
 मरयेयकालदर्शी च मख्येयान् द्वीपवाग्ग्नीन् ॥ १० ॥
 सामान्यतोऽत्र प्रोक्तोऽपि काल मरयेयमज्ञक ॥
 विज्ञेय परतो र्गर्भसहस्रादिह धोपनै ॥ ११ ॥
 अमरयकालविषयेऽप्येव च द्वीपार्धय ॥
 भजनीया असरयेया मख्येया अपि कुत्रचित् ॥ १२ ॥
 विज्ञेया भजना चैव महातो द्वीपार्धय ॥
 मरयेया एव किंचित्—प्येकदेवोऽपि नमवेत् ॥ १३ ॥
 तत्र स्वयम्भूरमण—तिरश्चोऽसख्यकालिके ॥
 अथैव विज्ञेय उभोघे स्यादेकदेशत ॥ १४ ॥

યોજના પેક્ષ્યાઽસંત્ય-મેવ ક્ષેત્ર ભવેદિહ ॥

અમર્યકાલવિષયે-ઽવગમિતિ તુ ભાવ્યતામ્ ॥૧૫॥

કાલગૃહ્ણો દ્રવ્યમાવ-ક્ષેત્રગૃહ્ણિરમશ્યમ્ ॥

ક્ષેત્રગૃહ્ણા તુ કાલસ્ય મજના ક્ષેત્રમૌહ્યત ॥૧૬॥

દ્રવ્યપર્યાયયોગૃહ્ણિ-સ્વય ક્ષેત્રગૃહ્ણિત ॥

અત્ર જેપો વિજેપશ્ચ જ્ઞેય આવશ્યકાદિત ॥૧૭॥

इत्यादि लोकप्रकारातृतीयमर्गे

અવગિજ્ઞાનના ક્ષેત્ર તથા કાળનો વિષય પરંપર
વૃદ્ધિના આન્તર્યે ગામ્રમા જે વર્ણવેલો છે તે અહીં
કહેવાય છે જે અવગિજ્ઞાની મનુષ્ય, ક્ષેત્રથી અગુલ-
(આગળી) ના અસખ્યાતા ભાગને જુવે છે તે, કાળથી
આવડીના અસખ્યાતા ભાગને જુવે છે અહીં અગુલતા
સબધમા કેટલાક કહે છે કે પ્રમાણાગુલ લેવાનું છે
કેમકે, અહીં ક્ષેત્રના અપિકાશમા અગ્રવ ગજ્ઞ આવેલો
છે, ત્યારે કેટલાક કહે છે કે, અવગિજ્ઞાનનો અધિગ્રા
આલે છે માટે અહીં અગુલ ગજ્ઞથી ઉચ્છ્રયાગુલ-
ઉત્તમેગાગુલ લેવું જે અવગિજ્ઞાની, ક્ષેત્રથી અગુલતા
સખ્યાતા ભાગને જુવે છે તે કાળથી આવડીના પણ
સખ્યાતા ભાગને જુવે છે જે અવગિજ્ઞાની તેવથી
સપૂર્ણ અગુલને જુવે છે તે, કાલથી આવલિકાના પણ
અતમુધી જુવે છે જે અવગિજ્ઞાની ક્ષેત્રથી એક હાથ
જુવે છે તે કાળથી એક મુહૂર્ત મુધી જુવે છે જે અવ-
ગિજ્ઞાની મનુષ્ય ક્ષેત્રથી બે કામ જુવે છે તે કાળથી

ભિન્ન (કંઈક ઓછા) દિવસને જુવે છે જે અવધિજાની યોગ્ય મેત્રને જુવે છે તે કાળથી દિવસના પૃથક્ત્વને (બેથી નવ દિવસને) જુવે છે જે અવધિજાની પચીસ યોગ્ય ક્ષત્રને જુવે છે તે ભિન્ન પક્ષ (કંઈક ઓછા પખવાડીયાના) કાળને જુવે છે જે ક્ષેત્રથી આખા ભગ્નમેત્રને જુવે છે તે કાળથી મપૂર્ણ પક્ષને જુવે છે જે ક્ષેત્રથી જાબુદીપને જુવે છે તે કાળથી એક માસ ઉપર જુવે છે જે મનુષ્ય, ક્ષેત્રથી મનુષ્ય લોકને જુવે છે તે કાળથી એક વર્ષ જુવે છે જે મનુષ્ય ક્ષેત્રથી સ્વયં-દીપને જુવે છે તે કાળથી બેથી નવ વર્ષસમુદી જુવે છે જે મખ્યાતાદીપ-મમુદાને (ક્ષેત્રથી) જુવે છે તે સખ્યાતા કાળને પણ જોઈ શકે છે જો કે અહીં સામાન્યગીતે મખ્યાતા કાળનિર્દેશ કરેલો છે પણ બુદ્ધિમાનોએ આ સખ્યાતા કાળને હજાર વર્ષથી ઉપર સમજવાનો છે અસખ્યાતા કાળના વિષયમા તથા અવધિના વિષયમા દીપો તથા મમુદાને કોઈ સ્થળે અમખ્યાતા લેવામા આવે છે તો કોઈ સ્થળે મખ્યાતા ગ્રહણ કરવામા આવે છે આવી વિકલ્પપદ્ધતિ આ પ્રમાણેની છે - મોટા દીપો તથા સમુદો સખ્યાતાજ લેવાય છે અને કોઈ સ્થળે તેવા દીપસમુદોનો અમુક એક ભાગજ ગ્રહણ કરાય છે, તેમા ગ્વય જૂનમળદીપના તિર્થચોને સળવે અસખ્યકાળનો અવધિ, તેના સમુદના એક ભાગમાજ લેવાય છે એરીતે અસખ્યકાળવિષયક અવધિમા યોગ્યોની અપેક્ષાએ અસખ્ય એવુ ક્ષેત્ર ગ્રહણ કરાય છે, એમ સમજવુ કાળની વૃદ્ધિમા દ્રવ્ય, ભાવ તથા ક્ષેત્રની વૃદ્ધિ અવશ્ય

હોય છે પણ ક્ષેત્રની વૃદ્ધિમા ક્ષેત્રની સૂક્ષ્મતા હોવાથી કાળની વૃદ્ધિ હોય છે અથવા નથી પણ હોતી ન્યા ક્ષેત્રની વૃદ્ધિ હોય છે ત્યા ડ્રવ્ય તથા પર્યાયની વૃદ્ધિ અવગ્ય હોય છે આ વિષે જેને વિગેષ નિગામા હોય તેને આવગ્યઃ વગેરેમાથી જાણી લેવું”

પ્રશ્ન ૫૩ મો — વીમ મ્યાનક આગમના-વગેરે તપ ડગનાગે મનુષ્ય કાર્યોત્તર્ગમા ગાસ્ટ્રાક્ટ ગુણવાભ પટે પદે કરે છે, તેમા ‘નદેમુ નિમ્મલ્લયરા’ એ પદ સુધી ગણવું જોઈએ કે કેક છેલ્લા પદસુધી ગણવું જોઈએ? તેમજ પ્રભાતના પ્રતિક્રમણમા ‘કુમ્ભિણ દુમ્ભિણ’ ત્યાથી આરભી ‘વોસિરામિ’ ત્યામધી કહીને પ્રથમ કાર્યોત્તર્ગ કરે છે તેમા સો શ્વાસનો કાર્યોત્તર્ગ કરે છે કે બીજા કોઈ પ્રકારે કરે છે?

ઉત્તર — વીસસ્થાનઃ વગેરે તપમા ‘સાગરવરણ મીરા’ એ પદસુધી સત્યાવીસ પદપ્રમાણ લોગમ્મનુ કાર્યોત્તર્ગમા ધ્યાન કરે એવો વૃદ્ધસપ્રદાય છે, તેમજ ગત્રિના પ્રતિક્રમણ સમયે પણ કુસ્વપ્ન, દુ સ્વપ્ન તથા અનિદ્ર સૂચક સ્વપ્ન વગેરેનું નિવાગ્ણ કરવામાટે કાર્યોત્તર્ગમા ત્રાદ્ધવિનિ-સૂત્રની વૃત્તિમા કહેવા પ્રકારે ધ્યાન કરવું જોઈએ તે અથ આ પ્રકારે છે — “પઠિદ્ધમિગ્ગિ” — અર્થાત્ જે ગત્રિપ્રતિક્રમણ કરે અથવા જે મનુષ્ય ગત્રિપ્રતિક્રમણ ન કરે તેગ પણ રાગદ્વેષાદિમય કુસ્વપ્ન, દુ સ્વપ્ન તથા અનિદ્રાસૂચક સ્વપ્નનું નિવાગ્ણ કરવા માટે તેમજ સ્ત્રીએવન વગેરે નિદ્રસ્વપ્ન પ્રાપ્ત થયું હોય નો તેના પ્રાયશ્ચિત્તમાટે

એકસો આઠ શ્યામપ્રભાણુનો કે સો શ્વાસનો કાયો-
ત્સર્ગ કરવો વ્યવહારભાષ્યમા કહ્યું છે —

“પાણિવહમુસાવાહે અદત્તમેહુણપરિગેહસુમિણા ॥
મયમેગ તુ અણુણ ઝમામા પડિવિજ્ઞાહિ ॥ ૧ ॥
મહવ્વયાઈ ઝાયિજ્ઞાં મિલોગે પચ્ચીસઈ ॥
ઈત્થિપિપ્પિત્તિઆસે મત્તાવીસસિલોહઓ ” ॥ ૨ ॥

કોઈ પ્રાણીની હિસા, અમત્યવચન, અદત્તાદાન,
મૈત્રુન તથા પન્નિહ-એમાનુ કોઈ પણ હુદસ્વપ્ન આવે
તે દિવસે પ્રતિઠભણમા સપ્પર્ણ સો શ્વાસનો કાયોત્સર્ગ
કરવો અથવા મહાનતોનુ ચાન કરવું અને પચીસ
શ્લોકોના પાઠનો કાયોત્સર્ગ કરવો પણ સ્ત્રીમૈત્રુન
મળધી સ્વપ્ન આવ્યું હોય તો સત્યાવીમ શ્લોકોના
પાઠનો કાયોત્સર્ગ કરવો—અર્થાત્ પ્રાણિહિસા-વગેરે
ચાગના મળધનુ સ્વપ્ન આવ્યું હોય તો સો શ્વાસનો
એટલે ‘જાદેમ્મ નિમ્મજ્જરા’ મુની ચાગ લોગસ્મનો
કાયોત્સર્ગ કરવો—એટલે પચીસ શ્યામપ્રભાણુ ચોવીમી
સ્તવન ચાગ વખત વ્યાવું, પણ મૈત્રુનસળધી
સ્વપ્ન આવ્યું હોય તો એક મો આઠ વામનો—‘સાગરવર
મમીરા’ મુનીના ચાર લોગસ્મનો કાયોત્સર્ગ કરવો, અથવા
દગ્ધવૈકાલિક શ્રુતમા જણાવેલા મહાવ્રતોનુ કાયોત્સર્ગમા
ચાન કરવું એ મહાવ્રતો પણ પ્રાયેકગી પચીસ શ્લોકમાજ
વર્ણવેલા છે, અથવા જે પોતાના સ્વાધ્યાયરૂપ હોય તેવા
હરકોઈ પચીસ શ્લોકો ચાગવા ગણી જવા, એમ તે

હોય છે પણ ક્ષેત્રની વૃદ્ધિમા ક્ષેત્રની સ્કમતા હોવાથી કાળની વૃદ્ધિ હોય છે અથવા નવી પણ હોતી ન્યા ક્ષેત્રની વૃદ્ધિ હોય છે ત્યા દ્રવ્ય તથા પર્યાયની વૃદ્ધિ અવગ્ય હોય છે આ વિષે જેને વિગેષ જિજ્ઞાસા હોય તેણે આવશ્યક વગેરેમાથી જાણી લેવું”

પ્રશ્ન ૫૩ મો — વીસમ્થાનક આરાધના-વગેરે તપ કરનારો મનુષ્ય કાયોત્સર્ગમા સાસ્રાક્ત ગુણવાભ પદે પદે કરે છે, તેમા ‘ચદેસુ નિમ્મલયરા’ એ પદ મુધી ગણવુ જોઈએ કે છેડે છેડા પદમુધી ગણવુ જોઈએ? તેમજ પ્રભાતના પ્રતિક્રમણમા ‘કુમ્ભિણ દુમ્ભિણ’ ત્યાથી આરભી ‘વોસિરામિ’ ત્યાસુધી કહીને પ્રથમ કાયોત્સર્ગ કરે છે તેમા સો શ્વાસનો કાયોત્સર્ગ કરે છે કે બીજા કોઈ પ્રકારે કરે છે ?

ઉત્તર — વીસમ્થાનક વગેરે તપમા ‘સાગરવરગ મીરા’ એ પદમુધી મત્યાવીસ પદપ્રમાણ લોગસનુ કાયોત્સર્ગમા યાન કરે એવો વૃક્ષપ્રદાય છે, તેમજ રાત્રિના પ્રતિક્રમણ સમયે પણ કુસ્વપ્ન, દુસ્વપ્ન તથા અનિદ્ર સ્વપ્ન વગેરેનુ નિવાગણ કરવામાટે કાયોત્સર્ગમા શ્રાદ્ધવિધિ-સૂત્રની વૃત્તિમા કહેવા પ્રકારે યાન કરવુ જોઈએ તેમજ આ પ્રકારે છે — “પઠિકમિગતિ” — અર્થાત્ જે રાત્રિપ્રતિક્રમણ કરે અથવા જે મનુષ્ય રાત્રિપ્રતિક્રમણ ન કરે તેણે પણ ગગદ્વેળાદિમય કુસ્વપ્ન, દુસ્વપ્ન તથા અનિદ્રાસ્વપ્નનુ નિવાગણ કરવા માટે તેમજ શ્રીમેવન વગેરે નિદ્રસ્વપ્ન પ્રાપ્ત થયું હોય નો નેના પ્રાયશ્ચિત્તમાટે

અળે-દશ વૈકાલિકની વૃત્તિમા કહ્યું છે આરપ આશકની વૃત્તિમા પણ કહ્યું છે કે, કદાચ મોહોદયને લીધે સ્ત્રીમેવન વગેરે દુષ્ટ સ્વપ્ન પ્રાપ્ત થાય તો તેજ સમયે ઉઠીને ધર્માપથિકીના પ્રતિક્રમણ પૂર્વક એકસો આઠ શ્વાસનો કાયોત્સર્ગ કરવો અને પછી એગિતે કાયોત્સર્ગ કર્યા છતાં પણ પ્રતિક્રમણ વેળા ફરી બહુ નિદ્રા વગેરેનો પ્રમાદ થાય તો ફરી એ પ્રમાણે કાયોત્સર્ગ કરવો. કદાચ દિવસની નિદ્રામા પણ કોઈ સમયે તેવું દુષ્ટ સ્વપ્ન પ્રાપ્ત થાય તો એ પ્રમાણે કાયોત્સર્ગ કરવો. જોઈએ ભટ્ટારક શ્રી હીરવિજયસ્રરિ પોતાના પ્રશ્નોત્તરમમુચ્ચય ગ્રંથમા કહે છે—“ચંદેસુનિમ્મલયરા” ત્યાંમુધી કાયોત્સર્ગ કરે પણ સ્વપ્નમા ચોથા વ્રતનો અતિચાર થયો હોય તો એક નમસ્કાર મનનું અધિક ચિંતન કરે.

પ્રશ્ન ૫૪ મો — સાવત્સરિક પ્રતિક્રમણના કાયોત્સર્ગમા આળીસ ‘લોગસ્મ’ ઢહીને છેવટે એક નમસ્કાર મન ગણવામા આવે છે અને પછી કાયોત્સર્ગ પાળવામા આવે છે આ પદ્ધતિ આપણા પોતાના ગમ્મમા જોવામા આવે છે પણ બીજા કેટલાક (ગમ્મવાળા) છેવટે નમસ્કાર મન ગણતા નથી, તો આમા શું પ્રમાણ છે?

ઉત્તર — સાવત્સરિક પ્રતિક્રમણમા આળીસ ‘લોગસ્મ’ કદા પછી એક નમસ્કાર કહેવામા આવે છે, એમ કહેવામા આવે છે, પણ તે શા માટે? આના ઉત્તરમા પ્રવચનસારોદ્ધારની વૃત્તિમા કહ્યું છે — સાવ સંગિક પ્રતિક્રમણમા એક હજાર ને આઠ શ્વાસનો

કાયોત્સર્ગ કરવો જોઈએ, તે માટે તેટલા શ્વાસની સખ્યા પૂર્ણ કરવા માટે પચીસ પદ્મપ્રમાણ ચાલીસ ‘લોગસ્મ’ કહીને ડેવટે આઠ શ્વાસનો નમસ્કાર મત્ર ગણવામા આવે, જેથી એક હજાર આઠ શ્વાસની સખ્યા પૂર્ણ થાય છે, પણ પાશ્વિક પ્રતિક્રમણમા ત્રણમેા શ્વાસોર્ધ્વામત્ર પ્રમાણ કહ્યું છે અને ચાતુર્માસિક પ્રતિક્રમણમા પાચમેા શ્વાસોર્ધ્વામત્ર પ્રમાણ કહ્યું છે અને તે પ્રમાણ નમસ્કાર-મત્ર ગણ્યા વિનાજ પૂર્ણ થાય છે માટે તે બે પ્રતિક્રમણમા નમસ્કારમત્ર કહેવો નહિ

પ્રશ્ન ૫૫ મો — અથિ (ગાઠ) મહિત પ્રત્યાખ્યાન (પચ્ચખ્યાણ) પાળવામા અઠ્ઠાવીસ ઉપવાસનુ કળ થાય છે તે કેવી રીતે?

ઉત્તર — અથિમહિત પ્રત્યાખ્યાનનુ મહાન કળ પ્રાપ્ત થાય છે. કહ્યું છે કે,

“જે નિચ્ચમપ્પત્તા ગયિ વધતિ ગટિમહિઅસ્મ ॥
સગ્ગાપગ્ગમુત્તક તેહિં નિચ્ચઠ્ઠ સગઢ્ઠિમિં ॥ ૧ ॥
મણિઝ્ઞ નમુક્કાર નિચ્ચ વિસ્સરણવજ્જિય ધન્ના ॥
પારતિ ગટિમહિઅ ગટિ સહ કમ્મગટિહિં ॥ ૨ ॥
ઇય કુણ્ણ અપ્પામ સિત્તપુરસ્સેચ્છમિ જઈ મગ્ગ ॥
અણસણમરિમ્ પુણ્ણ વયતિ એઅસ્સ સમયન્નુ” ॥ ૩ ॥

જેઓ નિત્ય અપ્રમાદી થઈને અથિમહિત પ્રત્યાખ્યાનની

અથિ બાપે છે તેઓએ સ્વર્ગ તથા મોક્ષનું સુખ પામ્યું-
 સપાદન કર્યું, એમ સમજવું જે ભાગ્યગાળી મનુષ્યો
 નિત્ય વિસ્મરણ કર્યા વિના (ભૂલ્યા વિના) નમસ્કારમંત્ર
 ભણીને અથિસહિત પ્રત્યાખ્યાન પામે છે તેઓ કર્મની
 ગાદીને પણ છોડે છે-કર્મઅથિઓથી છુટી જાય છે
 માટે હે જીવ? શિવપુત્રના માર્ગની જે તને ઇચ્છા હોય
 તો આ પચ્ચખખાળ પાળવાનો તું અભ્યાસ કર એ
 અભ્યાસ કુગ્વાથી એક સમયમા અનગન જેટલું પુણ્ય
 પ્રાપ્ત થાય છે ગરે ચાર પ્રકારના આહારના ત્યાગ
 પૂર્વક તાપ્તુલ વગેરેનું વ્યાપારણ તથા મુખશુદ્ધિકરણ
 વગેરે વિવિધી અથિસહિત પ્રત્યાખ્યાન પાળીને દિવસમાં
 એકવાર ભોજન કરનાર મનુષ્યને દરેક મહિને ઓગણત્રીસ
 દિવસના ઉપવાસ કર્યાનું કળ મળે છે અને બે વાર
 ભોજન કરનારને નિર્જળ આત્રીસ ઉપવાસનું કળ મળે
 છે, એમ વૃદ્ધ પુરુષો કહે છે ભોજન, તાપ્તુલ તથા
 જળઆહાર વગેરેમા પ્રતિદિન બે બે પડીને સમય ચલે
 હોય તો મહિનામા ઓગણત્રીસ ઉપવાસનું કળ મળે છે
 અને જે ચાર વડીનો સમય થનો હોય તો અઢાવીસ
 ઉપવાસનું કળ મળે છે પચ્ચગ્રિમા કહ્યું છે —

‘ મુજઈ અર્ણતરેણ દુન્નિઓ વેલઓ જાતિઓગેણ ।
 સો પાપઈ ઉપવાસા અઢાવીસ તુ માસેણ ॥ ૧ ॥
 ઇવ પિઅ મુહુત્ત પસ્વિજ્જઈ જો ચડપિહાહાર ।
 માસેણ તસ્સ જાયઈ ઉપવામકલ તુ સુરલોણ ॥ ૨ ॥
 દમવગ્મિમહસ્સાઉ મુજઈ જો અણ્ણદેવયા મત્તો ।

પલિઓવમકોઢી પુણ હોઈ ઝિઙ્ગિ જિગવસ્તવેણ ॥ ૩ ॥

एवं मुहुत्तवुद्धिं उवपासे छट्ट अट्टमाइए ॥

जा कुणइ जहायाम तस्स फल तारिस भणिय” ॥ ४ ॥

જે મનુષ્ય આત્મગતિના બંને વખત અથિ છોડીને ભોજન કરે છે—એટલે જો વખત અથિ પ્રત્યાખ્યાન પાગીને ભોજન કરે છે તે, એક મહિનામા અઠાવીસ ઉપવામના ફળને પામે છે જે મનુષ્ય એક મુહૂર્ત પણ ચારે પ્રકારના આહારનો ત્યાગ કરે છે તેને એક મહિનાના ઉપવામનું ફળ મળે છે અન્ય દેવોનો ભક્ત એવો પણ જે મનુષ્ય એ પ્રમાણે (અથિપ્રત્યાખ્યાન પાગીને) જો ભોજન કરે છે તો તેને દશ હજાર વર્ષની સ્થિતિ સ્વર્ગમા મળે છે, પણ જિનવરે કહેલા તપ પ્રમાણે જે પ્રત્યાખ્યાન પૂર્વક ભોજન કરે છે તેની એક કરોડ પર્યાપમનુષ્ઠીની સ્વર્ગમા સ્થિતિ થાય છે (જેમ પ્રથમ કહ્યું કે જે મનુષ્ય એક મુહૂર્ત પણ ચરિત્રિહાહારનો ત્યાગ કરે છે તેને મહિને એક ઉપવામનું ફળ મળે છે તે પ્રમાણે) એક એક મુહૂર્તની વૃદ્ધિ કરીને જે મનુષ્ય પોતાની રાક્ષિત પ્રમાણે ચરિત્રિહાહારનો ત્યાગ કરે છે તેને મહિને છઠ્ઠ-અઠ્ઠમ-વગેરે કર્યાનું ફળ મળે છે, એમ આગમોમા કહેવામા આવ્યું છે” એ પ્રમાણે અથિપ્રત્યાખ્યાનનું ફળ પણ સમજવું

પ્રશ્ન ૫૬ મો — ફૈવસિક, ગત્રિક, પાશ્વિક, ચાતુર્માસિક અને માવત્સરિક—આ પાંચ પ્રતિક્રમણો છે તે કયે કાળે કરવા?

ઉત્તર — આ પ્રતિક્રમણોનો સમય સામાન્યરીતે
આ પ્રમાણે કહ્યો છે.—

“અઙ્ગનિવુદ્ધે ત્રિવે સુત્ત કટ્ટંતિ ગીયત્થા ॥
ઇય વયણપમાણેણ દેવસિઆપસસણ કાલો” ॥૧॥

“સૂર્યનું બિંબ જ્યારે અર્ધું ડૂબી નીચ ત્યારે ગીતાર્થ
મહાત્માઓ (વદિ-તુ) સત્રને (કટ્ટંતિ) કહે છે આ વચન
પ્રમાણથી દૈવસિક આવરયક (પ્રતિક્રમણ) નો સમય,
સૂર્યનું બિંબ લગભગ અર્ધું અસ્ત પામે છે ત્યાગનોજ છે”
શ્રાદ્ધવિધિની વ્રતિમા પણ કહ્યું છે કે,

“આવસસયસસ સમણ નિદ્દામુદ્ધવયતિ આયરયા ॥
તહ ત કુણતિ જહ દસ-પહિલેહાણતરં સૂરો ॥૧॥

આચાર્યો, આવરયકના સમયે નિદ્રાનો ત્યાગ કરે છે
અને તેવા પ્રકારે તે (પ્રતિક્રમણ) કરે છે કે, દશ
ઉપકરણાદિનું પરિવેશણ થયા પછી સૂર્યનો ઉદય થાય”

આ સામાન્ય નિયમનો આવો અપવાદ પણ છે કે,
દૈવસિક પ્રતિક્રમણ દિવસના ત્રીજા પ્રહરથી આરંભી છેક
અર્ધા રાત્રિસુધી થઈ શકે છે, વળી યોગશાસ્ત્રની
વ્રતિમા તો એમ પણ કહ્યું છે કે, દૈવસિક પ્રતિક્રમણ
મધ્યાહ્નથી આરંભી છેક અર્ધા રાત્રિસુધી થઈ શકે છે
અને રાત્રિનું પ્રતિક્રમણ અર્ધારાત્રિથી આરંભી મધ્યાહ્ન-
સુધી થઈ શકે છે કહ્યું પણ છે કે,

“ઉત્પાદાપોરિમિ જા રાહ્યમાપસસયસસ ચુન્નીણ ॥
વવહારામિપ્પાયા મળતિ પુણ જાવ પુરિમહ્હ ॥૧॥

આવશ્યકની સૂચિના અભિપ્રાયે ગત્રિના પ્રતિક્રમણનો કાળ ઉત્પાદાપોરિસી (પોણાપ્રહર) મુત્રીનો છે, પણ વ્યવહારના અભિપ્રાયે દિવસના પહેલા બે પ્રહરમુધીનો છે ”

પ્રશ્ન ૫૭ મો — જ્યારે કોઈ પૂર્વધર ક્ષપકશ્રેણીને પામે છે ત્યારે ધર્મધ્યાનનો આશ્રય લઈને પામે છે કે શુકલધ્યાનનો આશ્રય લઈને?

ઉત્તર — ક્ષપકશ્રેણીને પામેલો મનુષ્ય આઠ-વર્ષ ઉપગ્નો, અવિગ્ન મમ્યગૃહ્થિ આદિ ચારમાર્થી કોઈ ગુણુરધાન વાળો, અત્યંત શુદ્ધ પાણિમ-વાળો તથા પ્રથમ મત્રયણુવાળો હોય છે તેમા અપ્રમત્ત ગુણુદાણા વાળો પૂર્વધર શુકલ ધ્યાનનો આશ્રય લઈને ક્ષપકશ્રેણીને પામે છે, ત્યારે કેટલાક ધર્મધ્યાનનો આશ્રય લઈને પણ ક્ષપકશ્રેણીને પામે છે, એમ કર્મકથની લગુવૃત્તિમા કહ્યું છે વિગેષાવશ્યકની વૃત્તિમા તો વર્ણા એવો નિર્ણય નેવામા આવે છે કે, અપ્રમાદી એવો પૂર્વધર શુકલ ધ્યાનનો પણ આશ્રય લઈને ક્ષપકશ્રેણીને પામે છે, પણ બાકીના અવિરત વગેરે તો ધર્મધ્યાનનો આશ્રય લઈને જ ક્ષપકશ્રેણીને પામે છે

પ્રશ્ન ૫૮ મો — આગમમા સાબળવામાં આવે છે કે, જિનપૂતને અવસો (૨ગે) દૂધ તથા જળ પકગતા

પણ અતિ ઉજ્જવળ ધોયેલુ શ્વેતવસ્ત્ર ધારણ કરવું જોઈએ, ત્યારે ચરિત્રાદિમા સભળાય છે કે, કુમારપાદ ગાળએ બિભેરાનગરથી સાતસો શાલપતિઓને (વસ્ત્રકારોને) પોતાના નગરમા બોલાવીને તેઓએ બનાવેલા, નવ પટ્ટોવળતિના રૂથી વણેલા રગબેરગી ધોતીયા પહેરે જિનપૂજ કરી હતી આ વાત કેમ સભવે? વળી જિનપૂજન સમયે કંઈ દિગ્મા ગુભ-અગ્રભ રૂળ આપનારી ગણાય છે

ઉત્તર — નિશીથસૂત્ર આદિના અનુસારે કહ્યું છે કે પુરુષોએ બે વસ્ત્ર તથા સ્ત્રીઓએ ત્રણ વસ્ત્ર પહેર્યા વિન પૂજ ન કરવી, અને તે વસ્ત્ર પણ મુખ્યત્વે કરી શ્વેતવસ્ત્ર ધારણ કરવા જોઈએ ઉદાયનરાત્રની રાણી પ્રભાવતીએ પણ ધોયેલુ શ્વેતવસ્ત્ર ધારણ કરીને જિનપૂજ કરી હતી તેમજ શ્રાવહિનકૃત્યમા પણ કહ્યું છે — સેઅવત્યનિમસણનિ પૂજનમા શ્વેતવસ્ત્ર લેવું જોઈએ, છતાં કદાચ ક્ષીરોદયેષુ (શ્વેત) વસ્ત્ર ન હોય તો સામાન્ય ધોયેલુ વસ્ત્ર પણ ચાલી શકે હરિભદ્રસગી નવમા પૂજપોડરાકમા કહે છે “સિતશુભવસ્ત્રેણ” ધોયેલુ પવિત્ર વસ્ત્ર લેવું જોઈએ—અર્થાત્ કાંઈ સમયે વોયેલુ શ્વેતવસ્ત્ર ન હોય તો ધોયેલુ લાલ પીળ વગેરે વસ્ત્ર પણ પૂજમા લઈ શકાય

વળી જિનપૂજનસમયે પૂર્વદિશાસન્મુખ રહીને અથવા ઉત્તર દિશાસન્મુખ રહીને પણ જિનપૂજન કરવું અવિરોધિય છે. વિષે ઉપાચાર ઉમાસ્વાતીએ ગચેલા પૂજપ્રકરણમા કહ્યું છે કે —

“स्नान पूर्वमुखीभूय प्रतीच्यां दत्तधावनम् ॥
 उदीच्यां श्वेतवस्त्राणि पूजा पूर्वोत्तरामुखीम् ॥ १ ॥
 गृहे प्रविशता वामभागे शल्यविप्रर्जिते ॥
 देवतावसर कुर्यात् सार्धहस्तोर्ध्वभूमिके ॥ २ ॥
 नीचैर्भूमिस्थित कुर्यात्—देवतावसर यदि ॥
 नीचैर्नीचैस्ततो वरा—मतनिश्च सदा भवेत् ॥ ३ ॥
 पूजक स्यादयथा पूर्वोत्तरयो समुख सदा ॥
 दक्षिणस्या दिशो वर्ज प्रदिग्वर्जनमेव हि ॥ ४ ॥
 पश्चिमाभिमुख कुर्यात् पूजा जैनेन्द्रमूर्तये ॥
 चतुर्थसततिच्छेदो दक्षिणस्यामसतति ॥ ५ ॥
 आग्नेयां तु यदा पूजा धनहानिर्दिने दिने ॥
 वायव्या सततिर्नैव नैर्ऋत्या च कुलक्षय ॥ ६ ॥
 ऐशान्यां कुर्वता पूजा सस्वितिर्नैव जायते ॥
 अघ्निरान्यसपूर्णि च पूजा कुर्यादयथाक्रमम् ॥ ७ ॥
 श्रीचदन विना नैव पूजा कोर्या कदाचन ॥
 भाले ठे हृदमोजो—दरे तिलककारणम् ॥ ८ ॥
 नवभिस्तिलकै पूजा करणीया निरतरम् ॥
 प्रभाते प्रथम वासै कार्या पूजा विचक्षणै ॥ ९ ॥
 अर्हतो दक्षिणे भागे दीपस्य त्रिनिवेशनम् ॥
 ध्यान तु दक्षिणे भागे चैत्याना वदन तथा ॥ १० ॥

સ્નાન પૂર્વદિશાતરફ મુખ રાખીને કરવું, પશ્ચિમ-
તરફ મુખ રાખી દ્વાતણુ કરવું, ઉત્તર દિશા તરફ મુખ
રાખી ચેતવસો ગ્રારણુ કરવા અને પૂર્વ અથવા ઉત્તર
દિશા તરફ મુખ રાખી પૂજા કરવી પોતાના ધર્મ
પેસતાજ ડાબે ભાગે જે મ્થાન સર્વપ્રકારે નિર્વિદ્ય હોય
ત્યા દોઢ હાથ ઉંચી ભૂમિ ઉપર દેવતાવમઝ (વરદેરાસર)
કરવું, પણ જે મનુષ્ય નીચે ભૂમિ ઉપર જે દેવતાવમઝ
કરે તો તેનો વશ તથા સતતિ પ્રતિજ્ઞિત નીચી નીચ
યતી જાય છે—સર્વ પ્રકારે અધ પતિત થાય છે દેવ
પૂજન કરનારાએ પૂર્વ અથવા ઉત્તર દિશાતરફ મુખરાખી
પૂજા કરવી, પણ દક્ષિણ દિશાનો તથા વિદિશાઓને
(એટલે ખુણાની દિશાઓનો) સદા ત્યાગ કરવો જે
મનુષ્ય પશ્ચિમ દિશા તરફ મુખ રાખી જિનેન્દ્ર ભગવાનને
પૂજા કરે છે તેની ચોવી સતતિનો નાશ થાય છે, અં
દક્ષિણ દિશાતરફ મુખ રાખી પૂજન કરનારા મનુષ્ય
ખિન્નકુલ મતતિજ પ્રાપ્ત થતી નથી તે અગ્નિપૂણામ
મુખ રાખી પૂજા કરવામા આવે છે તો ધનનો પ્રતિદિ
નારા થતો જાય છે, વાયુકોણમા પૂજા કરવાથી સતતિ
થતી નથી, નૈઋત્યકોણમા પૂજા કરવાથી કુળનો ક્ષય થા
છે અને ઇશાનકોણમા પૂજા કરવાથી કોઈ પ્રકાર
સ્થિતિ થતી નથી પૂજા કરનારાએ ભગવાનના બે પગ
દીંચણુ, ખભલા તથા મસ્તક ઉપર અનુક્રમે પૂજા કરવ
પૂજામા શ્રીચંદન (એટલે સુખડ) ખાસ હોવી જોઈએ
તે વિના કદી પૂજા કરવી નહિ લસાટમા, કઠમ
દ્વયકમળમા તથા ઉદરમા ચંદનના તિલક કરવ

એક દર નવ તિલક કઠીને ભગવાનની પૂજા કરવી
 પ્રભાતમાં પ્રથમ વાસ ક્ષેપથી ભગવાનની પૂજા કરવી
 પૂજન કર્તાવેળા ભગવાનની ડાબી બાજુએ દીવો
 મૂકવો તથા જમણી બાજુએ નહીં ધ્યાન અને ચૈત્યવદન
 કરવું. વળી.—

હસ્તાત્ પ્રસ્થલિત સિતૌ નિપતિત લગ્નં કચિત્ પાદયો ।
 ચન્મૂર્ધ્નોર્ધ્વગત ધૃતં કુવસનૈર્નાભેરથો યદ્ ધૃતમ્ ॥
 સ્પૃષ્ટ દુષ્ટજનૈર્ધનૈરભિહત યદ્દૂપિત કીટકૈઃ ॥
 સ્ત્યાજ્યં તત્કુસુમ ઢલ ફલમથો મત્તૈર્જિનપ્રીતયે ॥૧॥
 નૈકપુષ્પ દ્વિધા કુર્યાન્ન ઝિંઘાત્ કલિકામપિ
 ચપકોત્પલમેદેન ભવેદ્ દોષો વિશેષતઃ ॥ ૨ ॥
 ગન્ધૂપાક્ષતૈ સગ્મિઃ પ્રદીપૈર્વલિવારિભિ
 પ્રધાનૈશ્ચ ફલૈ પૂજા વિધેયા શ્રીજિનેશિતુ ॥ ૩ ॥
 શાતૌ શ્વેત તથા પીત લાભે જ્યામં પરાજયે ॥
 મગ્ધાર્થે તથા રક્તં પચવર્ણ ચ સિદ્ધયે ॥ ૪ ॥
 પચામૃત તથા શાતૌ દીપ સ્યાત્ મધૃતૈર્ગુઢૈઃ ॥
 વન્દૌ લવણનિ ક્ષેપ શાતૈ તુષ્ટયૈ પ્રશસ્યતે ॥ ૫ ॥
 સ્વદિતે સધિતે છિન્ને રક્તે રૌદ્રે ચ વાસમિ ॥
 દાનપૂજા તપો હોમ-સથાદિ નિષ્ફલ ભવેત્ ॥ ૬ ॥
 પદ્મામનસમાસીનો નાસાગ્રન્યસ્તલોચન ॥
 મૌની વસ્ત્રાવૃતાસ્યોઽય પૂજા કુર્યાન્નજિનેશિતુ ॥ ૭ ॥

૭ પુષ્પ પૃથ્વી ઉપર ખરી પડ્યું હોય, કોઈ સ્થળે
 પગ સાથે અથડાયું હોય, કોઈના મસ્તક ઉપર ચઢ્યું
 હોય, ખગામ વચ્ચે ધાગ્યું કમયું હોય, નાભિથી નીચેના
 ભાગમાં રાગ્યું કર્યું હોય, દુષ્ટ માણસના સ્પર્શમાં
 આવ્યું હોય, ાણા સારે અથડાયું હોય અને ક્રીડાઓએ
 ખાધેલું હોય એવું પુષ્પ કે કૃષ્ણ જિનભક્તોએ જિન
 ભગવાનની પુન્ય માટે ત્યજી દેવું એક પુષ્પના કદી બે
 દુકાડા કરવા નહિ, પુષ્પની કળી ચુટવી નહિ, ચપાતું
 કે કમળનું પુષ્પ ખામ કરીને ચુટવું નહિ, કેમકે, તેથી
 રાગોજ દોષ લાગે છે, ચંદન, વૃષ, અક્ષત, પુષ્પમાળા
 દીવા, નૈવેદ્ય, જળ તથા મુખ્ય કૃષ્ણ ધરીને શ્રી જિનભગ-
 વાનની પૂજા કરવી જે કોઈ પ્રકારની શાંતિ કરવી હોય
 તો એનું પુષ્પ ચઢાવવું, લાભ મેળવવો હોય તો પીછું
 પુષ્પ ચઢાવવું, કોઈનો પગજય કરવો હોય તો ગ્યામ પુષ્પ
 ચઢાવવું, મગળને માટે લાલપુષ્પ ચઢાવવું અને સિદ્ધિને
 માટે ખાચવર્ણુ પુષ્પ ચઢાવવું ગાંતિ કર્મના
 પચામૃત હોવું જોઈએ, ઘી તથા ગોળની સાથે દીવા પાળું
 હોવો જોઈએ અને શાંતિ-તુષ્ટિ માટે અન્નિમા લવણ નાખવું
 તે પણ ઉત્તમ છે પૂજા વગેરે કરનાર મનુષ્યનું વસ્ત્ર જે
 ખડિત હોય, સાધેલું હોય, વૃટેલું હોય, રંગેલું હોય
 કે ભયકર દેખાવનું હોય તો દાન, પૂજા, તપ, હોમ તથા
 સંન્યા-વગેરે સર્વ કર્મ નિષ્ક્રિય થાય છે પૂજા કરતી વેળા
 પદ્માસને ઘેમીને, નાસિકાના અગ્રભાગે નેત્રસ્થાપીને,
 મોનવ્રત ધારણ કરીને તથા વસ્ત્રથી મુખ ઢાકીને જિન
 ભગવાનની પૂજા કરવી

પ્રશ્ન ૫૯ મો — સમવસરણ વગેરેમા પ્રભુની આગળ નેવીગીતે દેવાગનાઓએ નૃત્ય કર્યું હતું તેવીગીતે આજના મમયમા જિનપ્રતિમાની આગળ શ્રીઓ નૃત્ય કરે છે કે નહિ?

ઉત્તર — દ્રવ્ય, ક્ષેત્ર તથા કાળનો વિચાર કરી આજના મમયમા પણ જિનમહિરમા પ્રભુ આગળ શ્રાવિકાઓ નૃત્ય કરે છે તેમા મુખ્યત્વે કંઈને પોતાના રંગદેશમગમાજ ગીત-નૃત્યાદિ કરવા જોઈએ જેમ ઉદાયન રાજની પદ્મણી પ્રભાવતીએ પોતાના રંગદેશસરમા પ્રભુની આગળ નૃત્ય વગેરે કર્યું હતું તેમ આ વિષે નિશીથચૂર્ણિમા કહ્યું છે —

“પમાર્થે ન્હાયા ક્યકોડઅમગલા સુક્ષિલ્લવામપરિ-
હિઆ જાવ અટ્ટમીવરહસીસુ અ ભત્તિપરાણ સયમેવ
રાડ નટ્ટોચાર કરેડ, રાયાપિ તયાણુવિત્તીં વાણ્ણિ” —
ગણી પ્રભાવતી જ્ઞાન તથા કૌતુક-મગળ કરીને, તેમજ
શ્વેતવસ્ત્ર ધારણ કરીને આક્રમ તથા ચૌદશને દિવસે
ભક્તિપૂર્વક પોતેજ નૃત્યોપચાર કરતી હતી. ગજ
ઉદાયન પણ ગણીની ને ચિત્તવૃત્તિને અનુસરતો હતો.”

પ્રશ્ન ૬૦ મો — મિથ્યાત્વનું ઉત્કૃષ્ટ આતર છે
છાસક માગરોપમ કંઈક અધિક કહ્યું છે, અને મમ્યકત્વની
સ્થિતિ છાસક માગરોપમથી કંઈક અધિક કહેવામા આવી
છે, આ રીતે મિથ્યાત્વનું ઉત્કૃષ્ટ આતર કેવીગીતે સંભવે?

ઉત્તર — મિથ્યાત્વનુ ઉત્કૃષ્ટ અતઃ જે છાસક સાગરોપમથી કંઈક અધિક છે, તેની ભાવના આ પ્રમાણે છે — જ્યારે કોઈ મનુષ્ય સમ્યક્ત્વની ઉત્કૃષ્ટ સ્થિતિ અનુભવીને તે પછી એક અતર્મુદ્ધર્ત મુધી મિશ્ર ગુણ સ્થાનમા રહીને તે પછી કરી છાસક સાગરોપમની સમ્યક્ત્વની ઉત્કૃષ્ટ સ્થિતિ અમાપ્ત કરી મિથ્યાત્વને પામે છે ત્યારે પૂર્વોક્ત મિથ્યાત્વનુ આતર સભવે છે

પ્રશ્ન ૬૧ મો — ચેટક મહાગજની સાત પુત્રીઓ હતી તેમાથી ચિત્રલણાનુ શ્રેષ્ઠિક રાજાએ જ્યારે હરણ કર્યુ ત્યારે મુજ્યેષ્ઠા અને ચિત્રલણા-બન્ને દુભારીઓ હતી ત્યારે બાકીની કન્યાઓને તેણે કયા પગલાવી હતી ?

ઉત્તર — શ્રેષ્ઠિક રાજાએ જ્યારે ચિત્રલણાનુ હરણ કર્યુ ત્યાર તેની પહેલાની પાંચ કન્યાઓને ચેટક રાજાએ પરણાવી હતી, પણ હેટલી જે દુભારી હતી કહ્યુ કે કે,

“પુત્રિકા સપ્ત તસ્યાસન્ પ્રમાવતી^૧ મૃગાવતી^૨ ॥
 પદ્માવતી^૩ શિવા જ્યેષ્ઠા^૪ સુજ્યેષ્ઠા^૫ ચિલ્લનેતિ^૬ ચ ॥૧॥
 પ્રમાવતી વીતમયે દત્તોદાયનમ્ભુજ ॥
 પદ્માવતી ચ ચપાયા દધિગ્રાહનમ્ભૂપતે ॥ ૨ ॥
 મૃગાવતી ચ કૌશાંબ્યા શતાનીકમહીપતે ॥
 ઉજ્જયિન્યાં શિવા દેવી પ્રદ્યોતાલ્યક્ષમામૃત ॥૩॥

કુડગ્રામે પુનર્જ્યેષ્ઠા નદિર્ઘર્જનભૂમૃત ॥

મુજ્યેષ્ઠા ચેલ્લુણાચેતિ કુમાર્યૌ ઢે ચ તિષ્ઠત ॥ ૪ ॥

ચેટક ગન્તને માત પુત્રીઓ હતી તેઓના નામ —
 પ્રભાવતી, મૃગાવતી, પદ્માવતી, ગિંવા, જ્યેષ્ઠા, મુજ્યેષ્ઠા,
 અને ચિત્તલણા આમાની પ્રભાવતીને ચીતભય નગરના
 ઉદાયન રાજાને પરણાવી હતી, પદ્માવતીને ચપા નગરીના
 દ્વિવાહન ગામને આપી હતી, મૃગાવતીને ટોંગાળી
 નગરીના શતાનીક ગામને આપી હતી, ગિવા દેવીને
 ઉજ્જયિની નગરીના પ્રદ્યોત ગામને પરણાવી હતી અને
 જ્યેષ્ઠાને કુડગ્રામના રાજા નદિર્ઘર્જનને આપી હતી આ
 ગીતે પાંચ કન્યાઓના વિવાહ થયા હતા ત્યારે મુજ્યેષ્ઠા
 તથા ચિત્તલણા-બન્ને કુમારીઓ હતી ” આવશ્યકની
 નિયુક્તિમા પણ કહ્યું છે —

“ઇઓ ય વેમાલીએ ચેડઓ દેહયકુલમભૂઓ,
 તસ્મ દેવીણ અન્નમન્નાણ સત્તવૂઆઓ, ત જહો —
 પમાવર્ડ, પડમાવર્ડ, મિગાવર્ડ, સિમા, જિટ્ટા, મુજેટ્ટા,
 ચેલ્લુણેત્તિ, સો ચેડઓ સાગ્ગો પરવિવાહકરણસ્મ
 પચ્ચરકાય વૂઆઓ ન ફસ્સડ્ ઢેડ, તાઓ
 માતિસ્મગાર્હિં રાયાણ પુચ્છિત્તા, અન્નેસિં ઇચ્છિત્તાણ
 ત્તિન્નાણ દેતિ, પમાર્ડ વીર્ડમયે નયરે .

દિન્ના પડમાર્વડ ચપાણ દહિવાહણસ્સ, મિગામ્મ
સયાણિયસ્સ, મિગા ઉજ્જેણીણ પજ્જોયણસ્સ, જેઠા
કુડગામે વટ્ટમાણસામિસ્મ જેટ્ટસ્મ નદિવહ્ણસ્સ
દિન્ના, સુજેઠાચેલ્લણા દો કન્નાઓ અન્ઠતિ ”

વેરાણી નગરીમા દેહ્યકુળનો ચેટક ગત થઇ ગયો
તેને જૂટીજૂટી રાણીઓની સાત પુત્રીઓ હતી તેઓનાં
નામ આ પ્રમાણે — પ્રભાવતી, પદ્માવતી, મૃગાવતી,
ગિવા, જ્યેષ્ઠા, સુજ્યેષ્ઠા અને ચિત્તલણા ગત ચેટક
શ્રાવક હતો, જેથી કોઇનો પણ વિવાહ કરવો નહિ, આવો
સકલ્પ કરી કોઇને પણ પુત્રીઓ આપતો ન હતો પછીથી
તે કન્યાઓની માતાઓએ ગળને પછી પોતાની કન્યા-
ઓની ઇચ્છાનુસાર થોડા પાત્ર રાજાઓને પોતાની
કન્યાઓ આપી હતી તે આ પ્રમાણે — વીતભયનગન્ના
ઉદાયન રાજાને પ્રભાવતી કન્યા આપી, અપા નગરીના
દહિવાહનને પદ્માવતી આપી, કૌરાણી નગરીના ગતાનીક
રાજાને મૃગાવતી આપી, ઉજ્જયિનીના પ્રદોતન ગતને
શિવાદેવી આપી આ કુડામના વર્ધમાન સ્વામીના
મોટાભાઇ નદિવર્ધનને જ્યેષ્ઠા આપી તે સમયે સુજ્યેષ્ઠા
તથા ચેલ્લણા કુવારી હતી

પ્રશ્ન ૬૨ મો — શ્રી પ્રધુમ્નસુરિએ કરેલા વિચાર-
સાગ્ર પ્રકરણમા કહ્યું છે કે,—

ચેદ્અદવ્વ દુવિદ્ પૂઆનિમ્મલમેઅઓ इत्य ॥

ઓયાણાઇદન્ન પૂઆરિત્થ મુણેઅવ્વમ્ ॥ ૧ ॥

અલ્કયફલમલિપ્ત્યાઈ સતિઅ જ પુણો દવિણજાયમ્ ॥
ત નિમ્મલં વુચ્છઈ જિણગિહકમ્મમિ ઉ ચ્ચગો ॥ ૨ ॥

‘શૈત્યદ્રવ્ય એ પ્રકારનું છે એટલે તે પૂલદ્રવ્ય તથા
ખીલું નિર્માલ્યદ્રવ્ય. તેમા આયાણાઈ (પૂલનિમિત્તે
આવકના) દ્રવ્યને પૂલદ્રવ્ય કહે છે. અને અક્ષત, કળ,
નૈવેદ્ય તથા વસ્ત્ર વગેરે જે દ્રવ્ય જિનપ્રતિમા આગળ
મૂક્યુ હોય-પ્રથુ હોય તેને નિર્માલ્યદ્રવ્ય કહે છે ” આ
રીતે આ અથમા જિનપ્રતિમા આગળ ધરેલા અક્ષત
વગેરે દ્રવ્યને નિર્માલ્ય કહ્યા છે, છતાં હાલના સમયમા
તેવી પ્રવૃત્તિ જોવામા આવતી નથી-એટલે તે અક્ષતાદિ
દ્રવ્યને નિર્માલ્યરૂપે માનવામા આવતા નથી તેનું શું કારણ ?

ઉત્તર — પ્રધુન્નસુરિએ કહેલા વિચારમાઝ પ્રક-
રણના કયન વિના ખીલે કોઈ પણ વ્યંગે આગમમા
અક્ષતાદિ દ્રવ્યને નિર્માલ્ય કહ્યું નથી નિર્માલ્યદ્રવ્ય તો
બૃહદ્દ્વાપ્ય અથમા એને કહ્યું છે કે—

‘નિમ્મલ પિ ન એવ મન્નઈ નિમ્મલલરુણા માયા ॥
મોગવિણ્ઠુ દવ્વ નિમ્મલ વિંતિ મીયત્યા ॥ ૧ ॥
इत्तो चेज जिणाण पुणरवि आरोवणंति जहा वत्या ॥
हरिणार्इण जुगलिअ कुकुममलिअमार्इण ” ॥ ૨ ॥

જેમા નિર્માલ્ય (નિરૂપયોગી) ના લક્ષણનો અભાવ
હોય તેને નિર્માલ્યદ્રવ્ય કહ્યું નથી, પણ જે દ્રવ્ય ભોગ-

ઉત્તર — વૈતાલ્ય પર્વતનુ ઉવાડેલુ ગુફાદાર તથા તેમા આળખેલા મડળો એ ચક્રવર્તીના રાજ્યમુધીજ રહે છે પણ એ ચક્રવર્તી મરણ પામે છે એટલે તે સર્વ ઉપરામ પામે છે—અદન્ય થઇ જાય છે, એમ પ્રવચન-સારોદ્ધારની વૃત્તિમા કહ્યુ છે ત્રિપષ્ટિશક્તિકામા આવેલા અજિત જિન ભગવાનના ચરિત્રનો પણ આવોજ અભિ-પ્રાય છે કે —

“ ઉદઘાટિત ગુહાદાર ગુહાંતર્મઢલાનિ ચ ॥

તાવત્તાન્યવતિષ્ઠતિ યાગ્જીવતિ ચક્રમૃત્ ॥ ૬ ॥

વૈતાલ્ય પર્વતનુ ઉવાડેલુ ગુફાદાર તથા તે ગુફામા-ના મડળો, જ્યાં સુધી ચક્રવર્તી જીવે છે ત્યાં સુધીજ રહે છે આમા સત્ય નુ, તે તો સીમધર ભગવાન જાણે

પ્રશ્ન ૬૪ મો —આજકાલના સમયમા પણ સાડીઓ વગેરે વસ્ત્રોને જેના વડે રંગવામા આવે છે તે પદાર્થ એક જાતિના કીડાઓના ગાંઠ હોય છે, જે કીડાઓ અમુક દેગોમા ઉત્પન્ન થાય છે વળી કેટલાક કહે છે કે અમુક કોઇ દેગમા મીઠા ફળ-ફુલ તથા પાદડાવાળા એક પ્રકારના વનવૃક્ષો ઉગે છે અને તે વૃક્ષોમા જે ધન્દ્રિય અથવા ત્રણ ધન્દ્રિયવાળા તે કીડાઓ ઉત્પન્ન થાય છે તે કીડાઓ ગ્સનેન્દ્રિયને વશ થઇ પેલા વૃક્ષોના શાખાઓ, પાદડા તથા ફળ ફુલમા વળગી રહે છે અને તેઓને નિર્દય મનુષ્યો તપાવેલા વાસણમા નાખી મરણ

પમાડી (૨૩ માટે) અડીં લાવેડે આ વાન મત્ય છે કે નહિ?

ઉત્તર — જેઓએ એ દેગ જેવા નથી અને મત્ય વસ્તુ તાણી નથી તેવા અજ્ઞાની મનુષ્યો સામાન્ય લોક કહેવતને અનુસરી જે કંઈ બોલે તેને વિદ્વાનો કેમ માને? માટે જેવો માણસ અને તેના ઉપરનો જેવો વિશ્વાસ ત પ્રમાણેજ તેના વચન ઉપરનો વિશ્વાસ રાખી શકાય, તે પણ ક્રમિંગને (લાવ ગમે) ઉત્પન્ન કુનાગ કીડાઓ, મનુષ્યના પ્રિયમાથી ઉત્પન્ન થાય છે, એમ શ્રી ગાતિનાથ અગ્નિમા કહ્યું છે —

‘ રક્તમાઠ્યતે તત્ર મનુષ્યાણા રીરિત ॥
વિષ્યતે તત્ર કુહેપુ જાયતે તત્ર જતર ॥ ૧ ॥
ક્રમિરાગો ભવેત્તેશ્ચ રજ્યતે તેન ચીગમ્ ॥
સ્નાડપિ રક્તવર્ણા મ્યાત તમ્મિન્ દર્શ્યે કશાનુના” ॥ ૨ ॥

મનુષ્યોના રાગિન્માથી લોહી બેચી કાઢીને કુહા-
વ્યામા નખાય છે અને તેમા જે કીડાઓ ઉત્પન્ન થાય છે
તેમાથી લાવ ગમે બને છે તેના વડે વસ્ત્ર ગમાય છે
એટલુજ નહિ પણ તેને બાળતાં તેની જે ગળ થાય
છે તે પણ લાવ વર્ણુ લીજ હોય છે ” હત્યાદિ

પ્રશ્ન ૬૫ મો — ૪૭મા પ્રશ્નોત્તરમા કહેવાડ ગયુ
છે કે યુગનીયાઓના મૃતગંગીગેને ઉપાડી ભારડ વગેરે
પક્ષીઓ મમુદમા કંક્રી દે છે, પરંતુ આ ભરતક્ષેત્ર વિષે
પહેલા આરા વગેરેમા અથવા બીજા કોઈ ક્ષેત્ર વિષે

પણ ભારડ પક્ષીઓના શરીરો ઉત્કૃષ્ટા ધનુ-પૃથક્ત્વ
(બે થી નવ ધનુર) માપના હોય છે, તે પછી તે
પક્ષીઓ ત્રણ કોશ પ્રમાણના યુગલિકગર્ગરિને કેવી
રીતે ઉપાડી શકે ?

ઉત્તર — લોકપ્રકાશ અથવા અનુસારે ‘ ધનુ-
પૃથક્ત્વ ’ એ ગણમાના ‘ પૃથક્ત્વ ’ રાખેલી ભારડ
પક્ષીઓનું દેહપ્રમાણ તેથી વધારે પણ સંભવે છે તે
પ્રથમા કહ્યું છે —

નનૂત્કર્પાદિપિ ધનુ-પૃથક્ત્વાગ્ પતત્રિભિ ॥
તેષા ત્રિકોશમાનાના વહન સમવેત્ કથમ્” ॥ ૧ ॥

જો કદાચ ભારડ પક્ષીઓના ગર્ગરિ ઉત્કૃષ્ટા ધનુ-
પૃથક્ત્વ માપનાજ હોય તો, તેઓ યુગલિક મનુષ્યોના
મૃતસારરિને ઉપાડી કમ શકે ? — ઉપાડીને સમુદ્રમા કે
કે કોઈ શકે ?

પ્રથમ એ પ્રમાણે શકા કરીને તેના અમાધાનમ
કહ્યું છે:—

‘ સ્વાગમાને યત્યોસ્ત પૃથક્ત્વ ધનુષા શ્રુતે ॥
તત્રૈન્નચન જાતૌ યથા વ્રીહિ સુમક્ષિત ॥૨॥
તતો ધનુ પૃથક્ત્વાના વહુત્તમપિ સમવેત્ ॥
વિહગાના દેહમાને નાદવાલાઘ્રપેક્ષયા” ॥ ૩ ॥

તતશ્ચ—

મૂયો ધનુ પૃથક્ત્વાગૈર્નરહસ્ત્યાદ્યપેક્ષયા ॥
સુમહાનિ તદગાનિ સ્વગૈરાચારક્ષાદિપુ” ॥ ૪ ॥

ભારત પક્ષીઓના ગીતગ્રમાણુ વિષે ગાસ્રમા
‘પ્રતુ પૃથક્ત્વ કહ્યું છે તે સ્થળે ‘ ધનુ પૃથક્ત્વ ’ એવું ને
એક વચન દર્શાવેલું છે તે નતિપરત્વ દર્શાવેલું છે,
તેથી કેવળ એક જ ‘પ્રતુ પૃથક્ત્વ’ એવો અર્થ કરવાનો
નથી પણ એકથી વધારે પ્રતુ પૃથક્ત્વ—એવો અર્થજ
મલવિત છે તેમ ‘ત્રીદિ સુમહિત.’ એ વાક્યમાં
‘ત્રીદિ’ હાગે એવો એકવચનનિર્દેશ કુલો છે છતા
એકથી વધારે—જેટલી ખાઈ ગાકાય તેટલી હાગેરનું
ભક્ષણજ મલવિત છે કેમકે, હાગેરના એકજ કણનું
‘સુમહિત’ સાગી ગીતે ભક્ષણ—પેટ પૂરતું ખાવું—
એ ઉત્તરરાખ્દાર્થ જોડે મળ્યા વડી રાકતો નથી
માટે અહીં પણ મનુષ્ય—હાથી—વગેરેની અપેક્ષાએ
એકથી વધારે ધનુ પૃથક્ત્વના દેહગ્રમાણુવાળા ભારત
પક્ષીઓ—એવો અર્થ કરવાથી મલવે છે કે, તેઓ
પહેલા આના વગેરેના સમયમાં યુગલિકના મૃતગગરોને
હૃદયક્રીને મુખેથી મમુદમા કેટ્ટી શકે છે ” આ ગીતે
લોકપ્રકારાચારકે ‘ ધનુ પૃથક્ત્વ ’ એ એકવચનને
બહુવચન તરીકે જેમ દર્શાવ્યું છે તેમ શ્રી મહાયગિરિ
મહાગને પણ બૃહત્સમગ્રણીની ત્રિતિમા મૂળસૂત્રના એક-
વચનનિર્દેશને બહુવચનરૂપે દર્શાવ્યો છે અગત્યની

તે ગાયા આ પ્રમાણે છે. —

દસનામમહસ્સાઈ સમયાઈ જાત્ર સાગર ઝળ ॥

દિવસમુહુતપુહુત્તા આહારુસ્સાસસેસાળ ॥ ૧ ॥

આ ગાથાના વ્યાખ્યાનમાં ‘સાગર ઝળ’ એ એકવચનને ‘સાગરાણિ ઝનાનિ’ એમ બહુવચન તરીકે દર્શાવ્યું છે, જેથી અહીં પણ ‘મનુષ્યવત્’ એ એકવચનને બહુવચન તરીકે સમજી લેવું આના મત્તપ્રમા વિશેષ ન્પટ્ટીકણ ઉપાધ્યાય શ્રી શાંતિચક્ર-કૃત જળદીપ પ્રજ્ઞાપ્તિમાં કરેલું છે અથવા ભાગ્યે પડીએ મોટા મોટા હાથીઓને ઉચકી જાય છે એ વાત જો વોકપ્રમિદ્ધ છે તો તેઓ યુગલિકતા ગગિને પણ ઉચકી જાય એ સંભવે છે

પ્રશ્ન ૬૬ મો — અસખ્ય વર્ષોના જીવનવાળા યુગલિક મનુષ્યોમાં કોઈને સમ્યક્ત્વ પ્રાપ્ત થાય છે કે નહિ ? જો પ્રાપ્ત થાય છે, તો કયા પ્રકારનું સમ્યક્ત્વ પ્રાપ્ત થાય છે ? ક્ષાયિક, ક્ષયોપશમિક કે ઉપશમિક ?

ઉત્તર — અસખ્ય વર્ષોના આયુષવાળા યુગલિકોમાં કેટલાક મનુષ્યો સમ્યક્ત્વ ગ્રહણ કરવામાં પામી યોગ્ય થાય છે, એમ જળદીપ પ્રજ્ઞાપ્તિના વચનથી જણાય છે તેમજ પ્રજ્ઞાપનાની વિશેષપદ્ધત્તિના મનુષ્યસૂત્રાદિકાગ્રમાં કહેવામાં આવ્યું છે કે, ‘દો નાળા દો અનાળા’ ‘જો જ્ઞાન તથા જો અજ્ઞાન’ એટલે ઉત્કૃષ્ટ સ્થિતિવાળા

(યુગલિક) મનુષ્યો, ત્રણ પચોપચ આયુષવાળા હોય છે તેઓને પ્રથમ તો નિયમે કડી એ અજ્ઞાનજ્ઞ હોય છે, પણ જ્યારે તેઓનું આયુષ્ય છ મહિના બાકી રહે છે અને તેઓ વૈમાનિક દેવોમાં આયુષ્ય ભાષે છે ત્યારે તેઓને સમ્યક્ત્વનો જ્ઞાન થાય છે અને તેથી તેઓને એ જ્ઞાન પ્રાપ્ત થાય છે, પરંતુ જેઓનું આયુષ્ય અમરજ્ય વર્ષનું હોય છે તેઓને અવિજ્ઞાન તથા વિભગજ્ઞાન થતા નથી વળી આવજ્યક ઉપની મત્તયગિરિની વૃત્તિ-મા એમ કહ્યું છે કે, તેમાં ઉત્સર્પિણી તથા અવ-મર્ષિણીમાં પ્રત્યેક છદ્ધે પ્રકારના કાળવિભાગમાં મન્ય-કાલની તથા શ્રુતજ્ઞાનની—અન્નેની પ્રાપ્તિ સભવે છે આ અન્નેની પ્રાપ્તિ પણ નૃપમ-દુપમાં વગેરે કાળના જેનું આયુષ્ય દેશ ન્યન એવી એક પૂર્વ કાલી (ટી) નું બાકી રહે છે તેનેજ યાય છે, નહિ કે જેનું આયુષ્ય તેના કન્તા અધિક બાકી હોય તેને ' આ રીતે આ વિષયમાં ત્રણ મત છે તેમાં મત્ય શુ ? એ તો મીમંધા ભગવાન જાણે

અમરજ્ય આયુષવાળા તિર્યંચોમાં જન્મથીજ મન્ય-કાલ સભવે છે છઠ્ઠા કર્મત્રયની વૃત્તિમાં કહ્યું છે કે — ક્ષાયિક સમ્યજ્ઞદિ જીવ, મજ્જાતા વર્ષના આયુષવાળા તિર્યંચોમાં ઉત્પન્ન થતા નથી પણ અસમજ્જાતા વર્ષના આયુષવાળા તિર્યંચોમાં ઉત્પન્ન થાય છે. તેમજ યુગલિક મનુષ્યોમાં તે ભવની અપેક્ષાએ (કાઈ) ઉપરામ સમ્ય-કત્વને પ્રાપ્ત કરે છે અને પગભવની નિશ્ચાએ (આધારે)

યેક સમ્યક્ત્વને પણ પામે છે વળી જે જીવે યુગલિકનું
 યુગ બાપ્યુ હોય તે ક્ષયોપશમનો ત્યાગ કરી મિથ્યાત્વી
 ને યુગલિક મનુષ્યોમા ઉત્પન્ન થાય છે, જેથી પરભવા-
 ત ક્ષયોપશમ સમ્યક્ત્વને પામતો નથી, આવો
 પ્રયત્નો મત છે કેટલાક સિદ્ધાન્તવેત્તાઓ વળી કહે છે
 યુગલિકના આયુષને બારનારા કેટલાક જીવો ક્ષયો-
 પશમ સમ્યક્ત્વને પ્રાપ્ત કરીને પણ યુગલિકમા ઉત્પન્ન
 થાય છે યુગલિક તિર્યચોના સંબંધમા પણ એમજ હોય
 આ વિષયમા વિગેષ જણાવવાની જેઓને ઇચ્છા હોય
 એઓ પ્રવચનસારોદ્ધારના એકમે ઓગણપચાસમા
 ગની વ્રતિમા જોઈ લેણુ

પ્રશ્ન ૬૭ મો — ઉપદેશ ગ્તાકર્મમા કહ્યું છે —
 યુગલિક મનુષ્યો નીરોગી અવસ્થામાજ પોતાનું આયુષ
 કરી અતે છીક ખાઈને કે બગાસુ ખાઈનેજ
 મરણ પામે છે અને દેવલોકમા પોતાના (ભોગવેલા)
 સર્વ સમાન આયુષનાજા અથવા એવી કંઈ અદ્ય
 આયુષવાળા દેવ થાય છે તેમજ જહ્નુદીપ પ્રજાપ્તિની
 વ્રતિમા કહ્યું છે કે, આ અવસર્પિણીના પહેલા આરામા
 મત વગેરે ક્ષેત્રો વિષે યુગલિક મનુષ્યોની ઉચ્ચાઈ, નિથિતિ,
 શરીર, બળ, વીર્ય તથા આયુષ વગેરેના પર્યાયો હોય
 છે તેમાથી અનુક્રમે ઓછા ઓછા થતા અનંત ગુણની
 પ્રાપ્તિ થાય છે આ સ્વર્ગે અનંતગુણ રાજ્ઞ મહેનો
 ગુણ રાજ્ઞ, ભોગગજ્ઞનો પર્યાય છે—અર્થાત્ પ્રત્યેક સમયે
 પર્યાયના અનંત ભોગની પ્રાપ્તિ થાય છે, એમ અનુયોગ

રની વૃત્તિમા કહ્યું છે, ત્યાં ત્રીજા આગની અતે
ખ્યાતા વર્ષના આયુષવાળા યુગલિક મનુષ્યો મરણ
માને સ્વર્ગમા જાય છે કે કોઈ બીજો સ્થળે જાય છે ?
ગલિકક્ષેત્રમા ઉત્પન્ન થયેલા તિર્યચો પણ મરણ પામીને
જાય જાય છે ?

ઉત્તર — યુગલિક મનુષ્યો ત્રીજા આગની અતે
મનુષ્ય કાળની હાનિને લીધે અત્ય આયુષવાળા થાય
જે, જેથી તેઓ ચારે ગતિઓમા જાય છે લોકપ્રકાશમા
હ્યું છે —

ફાલક્રમેણ પર્યંતે હીયમાનોઽયુષ્યાયુષ ॥

અત્પાતરાશના પ્રેમ- રાગદ્વેષસ્મયાત્રિકા ॥ ૧ ॥

ગાક્તનાઽપેક્ષયા મૃતિ- કાલપાલ્લિતમાલકા ॥

પર્યાર્હં યાંતિ ગતિષુ ચતસૃષ્વપિ તે મતા” ॥ ૨ ॥

કવો—એટલ ત્રીજા આગની અતે કાળના કમચી
જેઓના ઉત્કૃષ્ટ આયુષ અતિ હીન થયેલા હોય છે
મને તેથીજ જેઓ અત્ય આતરે આહ્વાન કરનારા હોય
છે, તેમજ જેઓવિષે દ્વેષ, ગમ, પ્રેમ તથા ગર્વ અધિક
મધ્ય પડ્યો હોય છે અને પૂર્વની અપેક્ષાએ ઘણા કાળ
મુધી જેઓને બાળકોનું પાનન કરવું પડે છે—એવા તે
યુગલિક મનુષ્યો, જેની જેની ચોગ્યતા—તે પ્રમાણે—મરણ
પામીને—ચારે ગતિઓમા જાય છે ” તેમજ ત્યાના
તિર્યચો કયે સ્થળે ઉત્પન્ન થાય છે, તે વિષે પણ કહ્યું

કે, પહેલા આગમાં કે બીજા-ત્રીજા આગમાં તેવા-જ
પ્રણવાળા યુગલિકે તિર્યચો પણ કાળના પ્રભાવથી
આયુષને પૂર્ણ કરી ઉધરસ કે બગાસુ- વગેરેથી મગણ
સામી દેવલોકમાં જાય છે આના મળપમાં મદ્ય એ
કે કે, તિર્યચોમાં જેઓ સજી, પક્ષી તથા ચોપગા
યુગલિકે તિર્યચો હોય કે તેઓનુંજ આયુષ અમર્ય
મર્પનું હોય કે અને તેઓ-જ નિયમે કરી સ્વર્ગમાં
જાય છે આગમ પણ કહે છે —

“નરતિરિઅમસજીગા સર્વે નિયમેણ જતિ દેવેસુ”

યુગલિકે મનુષ્યો તથા તિર્યચોમાં જેઓ અમર્યાતા
આયુષવાળા હોય કે તેઓ મર્વે નિયમપૂર્વક દેવજાતિ-
ઓમાં જઈ શકે છે, પણ જેઓનું આયુષ ઉત્કૃષ્ટ એક
પૂર્વકોટીનું હોય કે તેઓનું યુગલિકપણુ હોતું નથી,
તેમ તેઓ સ્વર્ગમાં પણ જઈ શકતા નથી મમદણીનું
આયુ વચન છે કે —

‘ગમ્મમૂઅજલયરો-મયગમ્મોરગપુલ્લકોડી ઉકોમા ॥

ગમ્મચડપ્પપરિક્કસુ તિપલિયપલિયા અસલ્લમો ॥ ૧ ॥

તથા—

મમુચ્છિપ્પપર્ણિદિયલલ્લપરા ઉગમ્મયગજિઠ્ઠિયિરુમસો

વાસસહસ્મા ચુલસીવિ સત્તરિતિપન્નયાલા” ॥ ૨ ॥

—ગર્ભજ ભુજસર્પ, જતયર તથા ગર્ભજ ઉરસર્પ

—આ મર્વનું આયુષ ઉત્કૃષ્ટ એક પૂર્વ કોટી (કરોડ)

વર્ષનું હોય છે, પણ ગર્ભજ ચોપગા પ્રાણી તથા પક્ષીઓનું આયુષ્ય અનુક્રમે ત્રણ પચોપમ તથા પચોપમના અમઝ્યાતા ભાગ જેટલા વર્ષનું હોય છે વળી તેજ પ્રમાણે—સમૂર્ધિમ અને પચેન્દ્રિય એવા અથવચર, ખેચર, ઉરસર્પ તથા ભુજસર્પ—આ ચર પ્રાણીની ઉત્કૃષ્ટ સ્થિતિ અનુક્રમે ચોરાગા હજાર વર્ષની, સિત્તેર હજાર વર્ષની, ત્રેપત્ત હજાર વર્ષની તથા ખેતાલીમ હજાર વર્ષની હોય છે

આ વચન પ્રમાણે જોએનું ઉત્કૃષ્ટ આયુષ્ય એક પૂર્વકોટી મુધીનું હોય છે તેઓ યુગલિક હોઈ શકતા નથી, કેમકે તેઓ આયુષ્ય અમુક સંખ્યાતું હોય છે, એમ અમે માનીએ છીએ વળી સંખ્યાતા આયુષ્યવાળા પચેન્દ્રિયોમા પણ જોએ નપુમક હોય છે તેઓનામા યુગલિકપણુ શ્રદ્ધારૂપક નથી, એટલુજ નહિ પણ તેઓનું નપુમકપણુ પણ દુર્નિવાર છે આગમનું વચન પણ છે કે —

‘ગબ્ધનરતિરિયસસ્વાત્રાતિવેયા’ ગર્ભજ મનુષ્યો, તિર્યંચો તથા મઝ્યાતા આયુષ્યવાળા પચેન્દ્રિયો નર, સ્ત્રી તથા નપુમક—એમ ત્રણ વેદવાળા હોય છે ‘કાળ-મપ્તતિકા નામના ગ્રંથમા તો વળી એમ કહ્યું છે કે —

‘અપિ મત્તજીવજુઅલા નિયમમહીણાઽ સુરગઽ તહા ॥
યોમકસાયા નવરં મન્વોગ્યથલયરાઽમિણ ॥ ૧ ॥

મળુઆસમગયાઈ ચરસેહયાદજાય અદંસા ॥

ગોમહિસુદૃ સ્વરાડ્યાણં મમાણાઈદમમંમા ॥ ૨ ॥

ઉરમુઅગપુન્નકોડી પલિયાસસ્વ સવેયપદમારે” ॥ इत्यादि

—જેઓ અત્પક ત્રિવાળા હોય છે તેવા સર્વ યુગલિઃ પ્રાણીઓ સ્વર્ગગતિમા જઈ ગકે છે, ભલે પછી તેઓ ઓછા, વડતા અથવા સમાન આયુપવાળા હોય ! વળી સર્વ ઉર સર્પ તથા સ્વલ્પચરના આયુપસમાન મનુષ્યનુ આયુપ હોય છે ॥ ૧ ॥

મનુષ્યના આયુપસમાન હાથીઓનુ આયુપ હોય છે, હાથીના આયુપનો ચતુર્થાશ પોડાઓનુ આયુપ હોય છે, ઘોડાઓના આયુપનો અષ્ટમાશ બકરાઓનુ આયુપ હોય છે, ગાય, ભેસ, હિટ તથા ગધેડાઓનુ આયુપ બકરાઓના આયુપના પચ્ચમાશ જેટલુ હોય છે અને સમવા વગેરે પ્રાણીનુ આયુપ ગાય, ભેસ વગેરે પ્રાણીના આયુપના દશમાશ જેટલુ હોય છે ઉર સર્પ તથા લુગ-સર્પનુ આયુપ એક પૂર્વકાગિનુ હોય છે.

પ્રશ્ન ૬૮ મો — જેમ બાદર એવા પાચ સ્થાવરોમા એક એક પ્રત્યે એક એક પર્યાપ્તિ જીવને આપારે અમખ્ય અપર્યાપ્તિ જીવો હોય છે, એમ સાબળવામા આવે છે તેમ, માધ્વાણ એવા બાદર વનસ્પતિના મબધમા પણ સમજવુ કે એથી ઉત્તરી ગીતે ? અર્થાત્ પાચ-બાદર સ્થાવરોમા જેમ એક એક પર્યાપ્તિને આપારે અમખ્ય

પર્યાપ્તિ જીવો હોય છે તેજ પ્રમાણે સાધારણ-બાહર
વનસ્પતિમા હોય છે કે તેમા કંઈ કેન્દ્ર હોય છે ?

ઉત્તર — કોઈ કોઈ બીજા યોગમા સાધારણ-બાહર
વનસ્પતિના સંબંધમા આવી ભિન્નતા પણ જોવામા
આવે છે જેમકે —

‘પૃથ્વીયાદિષુ ચતુર્ણેક-પર્યાપ્તિનિશ્રયા મતા ॥

અસરયેયા અપર્યાપ્તા જીવા વનસ્પતે પુન ॥૧૧॥

પર્યાપ્તરુસ્યૈકૈકસ્યા-અપર્યાપ્તિનિશ્રયા સ્મૃતા ॥

અમલયેયાશ્ચ સરયેયા અનતા અપિ કુત્રચિત્ ॥૧૨॥

તત્ર-મલ્યામરયાસ્તુ પર્યાપ્ત-પ્રત્યેકતરુનિશ્રયા ॥

અનતા એ પર્યાપ્ત-સાધારણવતાશ્રિતા ॥૧૩॥

—પૃથ્વી આદિ આગ બાહર આવરણમા એક એક
પર્યાપ્તિને આધારે અસંખ્ય અપર્યાપ્ત જીવો માનવામા
આવ્યા છે, પણ વનસ્પતિના મળધમા એક એક
પર્યાપ્તિને આધારે તથા અપર્યાપ્તિને આધારે અમંજ્યાતા,
મંજ્યાતા તથા કાંઈ સ્થળે અનતા પણ હોય છે તેમા
પર્યાપ્તિ-પ્રત્યેક વનસ્પતિને આધારે અસંખ્યાતા તથા
સંખ્યાતા હોય છે અને પર્યાપ્તિ-સાધારણ વનસ્પતિને
આધારે અનતાજી જોવા હોય છે, ” ઇત્યાદિ લોકપ્રકાશમા
કહેવાના આવ્યું છે આચાર્યગની વૃત્તિમા પણ કહેવામા
આવ્યું છે કે, સુખ પૃથ્વી આદિમા એક એક

અપયપ્તિને આધારે અસખ્ય પર્યાપ્તિ જીવો કહેવામાં આવ્યા છે

પ્રશ્ન ૬૯ મો —

“અસણિસરિસિવપરિફ્રસિંહરગત્યો જતિ જા છઠ્ઠી”

અસણી, ભુજપરિમર્ષ, પક્ષી, સિંહ, સર્પ, અને સ્ત્રી—આ છ જાતિઓ અનુક્રમે છઠ્ઠી નરકભૂમિ સુધીના નરકાયુષને બાધે છે—એટલે અસણી પહેલી નરકભૂમિ સુધી ભુજપરિમર્ષ બીજી નરકભૂમિ સુધી, પક્ષી ત્રીજી નરકભૂમિ સુધી, સિંહ ચોથી નરકભૂમિ સુધી, સર્પ પાંચમી નરકભૂમિ સુધી અને સ્ત્રી છઠ્ઠી નરકભૂમિ સુધી નરકાયુષ બાધે છે” આમાં દર્શાવેલી સ્ત્રી જાતિ, વિપયાસદા ચિત્તવાળી હોવાથી અથવા નિર્દય અને કલેશયુક્ત મનવાળી હોવાથી જો નરકનું આયુષ બાધે છે તો છઠ્ઠી નરકભૂમિ સુધી બાધે છે; પણ સાતમી નરકભૂમિ સુધી બાધતી નથી કેમકે સ્ત્રીવેદોદય ઝર્મને લીધે સ્ત્રીજાતિ, પુરૂષજાતિની પેઠે સાતમી નરકભૂમિને યોગ્ય પાપકર્મ ઉપાર્જન કરવામાટે સમર્થ નથી થકતી નથી જો આમ ન હોય તો, તે સ્ત્રીજાતિ મયમાસકલ મનવાળી થઈને ચારિત્રનો અગીકાર કરે તો સર્વાર્થસિદ્ધ વિમાનમાં પણ કંઈ જઈ શકે? પ્રશ્નનો આગ્રહ એ છે કે, સ્ત્રીજાતિ સર્વાર્થસિદ્ધ વિમાનનું આયુષ નો બાધી શકે છે તો માત્રમા નરકનું આયુષ કેમ બાધી ન શકે?

ઉત્તર — આત્માનો ધર્મ બે પ્રકારનો છે એક

સ્વન્તતિ ધર્મ અને બીજો વિન્તતિ ધર્મ. તેમા જે સ્વ-
ન્તતિ ધર્મ છે તેનું લક્ષણ આ પ્રમાણે છે.— ગગ-દ્વેષ
વગેરે જે આભ્યંતર શત્રુઓ છે, તેઓને ઉન્નત્ત્વળ ધ્યાન-
રૂપ અગ્નિથી ભસ્મીભૂત કરવા-અને તેથી જે નિગવગ્ન-
રૂપ ધર્મ ઉત્પન્ન થાય છે તેને સ્વન્તતિ ધર્મ કહેવામા
આવે છે વિન્તતિ ધર્મનું લક્ષણ એ છે કે, રાગ તથા
દ્વેષથી દોરાઈને, મદ્દ અને મત્સર્ગને અધીન થઈ તેમજ
મોટા પરિગ્રહોમાં આસક્ત થઈને ભવ્યજીવો (પણ)
પોતાને માટે અધિકાધિક ભવપરપરા બાંધે છે (અને
આનું નામજ વિન્તતિ ધર્મ કહેવાય છે) આ બન્ને
પ્રેરોમા સ્વન્તતિ ધર્મ બળવાન છે કમકે મિથ્યાત્વથી
(વિન્તતિ ધર્મથી) ઘેરાયવા ચૈતન્યવાળો જીવ, અનેક
ભવોમા વાર વાર જિવિત કરે છે અને છેવટે તપ, જપ,
મયમ વગેરે સત્કર્મ (સ્વન્તતિ ધર્મ) ના અનુદાનથી
માત્ર એકાવતાગી સસાન્સ્થિતિને પ્રાપ્ત કરે છે, માટે
વિરોધ ચક્ર કરતા સામાન્ય ચક્ર બળવાન છે—અર્થાત્
વિન્તતિ ધર્મદારા પ્રાપ્ત થતા કડી કડી સમારંભમણ
કરતા સ્વન્તતિ ધર્મદારા પ્રાપ્ત થતું છેદનું સસાન્સ્થિતિ-
જ અતિ ઉત્તમ છે આવાજ કાગણીથી કેટલીક સ્ત્રીઓ
સ્વન્તતિ ધર્મનો આશ્રય લઈ સર્વાર્થસિદ્ધિ વિમાનનું
આયુષ બાંધે છે—સ્વન્તતિ ધર્મદારા ભવસતતિને ભેદી
નાખી એકાવતાગી થઈને મિદ્ધ થાય છે તેમજ, કેટલીક
સ્ત્રીઓ વિપયરૂપ અગ્નિથી દગ્ધ થઈને આર્ત કે રોદ્ર-
ધ્યાનને પામે અને જિથ્યત્વ આદિના બંધન

પ્રયાસી ધર્મરૂપ વિજિતિ ધર્મનો આશ્રય કરે તોપણ તેઓ સાતમી નરકભૂમિના આયુષને કદી બાધતીજ નથી કેમકે સીવદોહ્ય કર્મને લીધે તેવા પ્રકારનો પ્રયાસજ તેઓથી થઈ શકતો નથી, એમ મહોપાધ્યાય શ્રી ચરોવિજયગણિકૃત 'દ્વિગબર મતખડન બાલાવબોધ' નામના ગ્રંથમા અને વૃદારવૃત્તિમા કહ્યું છે

વળી આ સ્ત્રીઓના સબધમા કેટલાક આવો પણ વિવાહ થવાવે છે કે, " જેમ સ્ત્રીઓ સાતમી નરકભૂમિનું આયુષ બાધતી નથી અને તેથી તેઓમા અધોગતિની વિષમતા (ખુરૂપો કરતા ભિન્નતા) રહેલી છે તેમ, સ્વર્ગોદિ ઉર્ધ્વગતિની પણ વિષમતા હોવી જોઈએ—એટલે કે, સ્ત્રીઓ સાતમી નરકભૂમી ઉપ અધોગતિમા જેમ જતી નથી તેમ, સ્વર્ગોદિ ઉર્ધ્વગતિપૈકી મુક્તિમમનરૂપ ઉચ્ચ ઉર્ધ્વગતિને પણ તેઓ પ્રાપ્ત કરી શકે નહિ " પણ આમ કહેવું તેયોગ્ય નથી કેમકે, જેઓની અધોગતિ ઓછી હોય તેઓની ઉર્ધ્વગતિ પણ ઓછીજ હોય, આવો કંઈ નિયમ નથી જેમકે ભુજપરિસર્પ નામની તિર્યચ જાતિ બીજી નરકભૂમિ મુખી, પક્ષીઓ ત્રીજી નરકભૂમિ મુખી, સિંહો ચોવી નરકભૂમિ મુખી અને સર્પો પાંચમી નરકભૂમિ મુખીજ અધોગતિએ જઈ શકે છે, કેમકે, તે તે જાતિઓમા તે તે આગળની ભૂમિઓમા ગમન કરવા પૂરતું તેણે મનોવીર્ય હોતું નથી, પણ તે તે સર્વજાતિ ઉર્ધ્વગતિએ તો ઠેક સહસ્રાર (વિમાન) સુધી જઈ શકે છે માટે એવો કંઈ નિયમ નથી હોતો કે જેઓનામા અધોગતિવિષયક મનોવીર્યની પશિણ્ણિ અમુક અંગે

ઓછી હોય તેઓનામા ઊર્વગતિવિષયક મનોવીર્યની પરિણતિ પણ ઓછીજ હોય । મોટે સિદ્ધ એવા સ્ત્રી-પુરુષોના સબધમા અધોગતિવિષયક ભેદ ભણે છે તોપણ તેઓ બન્ને જાતિઓના સબધમા નિર્વાણાદિવિષયક ભેદ નથી—મન્નેને નિર્વાણ (મુક્તિપદ) તો એકસગ્રામી ગીતેજ પ્રાપ્ત થાય છે આ વિષયને શ્રી નદિસૂત્રની વ્રત્તિમા સ્ત્રીવિગ મિહાધિકારમા મવયગિમિ મહાગતે વિસ્તારથી વર્ણવ્યો છે મોટે જોડોને વિગેપ જાણવાની ઇચ્છા હોય તેઓએ ત્યાં જોડે સેવુ અર્હાં અથવિસ્તાગના ભયથી અમે વખતા નથી

પ્રશ્ન ૭૦ મો — આગમમા દેવાને મોટે કાવલિઙ આદાર નિષેધેયો છે —અર્થાત દેવો કાળીયે કાળીયે કદી આદાર લેતા નથી, જો કદાચ તેઓને આદાર લેવાની ઇચ્છા થાય છે તો તેઓ ઉત્તમ પદાર્થોમાહેતા સાગ માગ પુદ્ગલોનેજ સર્વાંગે ગ્રહણ કરે છે, એમ ગાત્રગરોએ કહ્યું છે, તો પછી યક્ષ, બ્રહ્મા, કાલિકા-વગેરે હિસક દેવો, મન-માસની આહુતિરૂપ અમાર પુદ્ગલોનું પ્રાગ્નન કરી કેમ પ્રસન્ન થાય છે ?

ઉત્તર — વ્યતર આદિ દેવતાઓ પણ અતિસાર-વાળા પુદ્ગલોનુંજ પ્રાગ્નન કરે છે, નહિ કે અસાગ કે અપવિત્ર પુદ્ગલોનું । છતાં જે દેવતાઓ માસ વગેરે અપવિત્ર પદાર્થોથી પ્રસન્ન થાય છે તેઓ પૂર્વના અભ્યાસથીજ પ્રસન્ન થાય છે, એમ મમજવુ લોક-પ્રકાશના ગાગમા સર્ગને અતે કહ્યું છે —

‘આહારેઽચિત્તસકલ્પો-પસ્વિતાન્ સારપુદગલાન્ ।
 સર્વાંગેષુ પરિણમત્યેતે કાવલિકાસ્તુ ન ॥ ૧ ॥
 યે તુ હિન્ના સુરા વીર-ચઙ્કિકાકાલિકાદય ॥
 મધ્વમાસાગ્રાહુતિભિ-સ્તુવ્યતિ તર્પિતા ઇવ ॥૨॥
 તેઽપિ પૂર્વમગમ્યાસાત્ પ્રાયો મિન્ધાત્મમોહિતા ॥
 મધ્વમાસાદિ વીક્ષ્યૈવ તુવ્યતિ ન તુ ભુજતે ॥૩॥

અહારમા અચિત્ત તથા સકલ્પમાત્રથી ઉપસ્થિત થયેલા માર પુદ્ગલોનેજ દેવતાઓ, સર્વાંગે ગ્રહણ કરે છે તેઓ કાવલિક હોતા નથી (કાળીયે કાળીય આહાર લેતા નથી) જે હિસક દેવો-જેવાકે વીર (વીરભદ્ર) ચઙ્કિકા, કાલિકા-વગેરે મત્ર, માસ વગેરેની આહુતિઓથી જાગે તૃપ્ત કરાયા હોય તેમ પ્રસન્ન થાય છે, તેઓ પણ પૂર્વભવના અભ્યાસથીજ એ પ્રમાણે મિન્ધાત્વમા મોહિત થયેલા જણાય છે અને તેઓ પણ મધ્વમાસ વગેરેને માત્ર નેહનેજ પ્રસન્ન થાય છે, નહિ કે તેનો આહાર કરે છે । ”

પ્રશ્ન ૭૧ મો - ડેવના તીર્થ કર શ્રી મહાવીર
 સ્વામીનું આયુષ બોહનેર વર્ષનું કહેવાય છે પરંતુ
 આપાદ ગુદિ છકુને દિવસે તેમનું સ્થવન થયું અને તે
 પછી આશ્વિનમાસની અમાવાસ્યાને દિવસે તેમનું નિર્વાણ
 થયું. એ જીને જે દિવસે સ્થવન થયું તે દિવસથી ચાર ભી
 નિર્વાણના દિવસ મુરીની દિવસોની ગણતરી કરતા
 બોહનેર વર્ષ ઉપર ચાર મહિના થાય છે અને એજ ગુદિ

તેરશને દિવસે તેમનો જન્મ થયો, જેથી તે દિવસથી આરભી નિર્વાણના દિવસમુધી ગણતા સાડી ઇકોતેર વર્ષ ઉપર કંઈક થોડાક દિવસો થાય છે. આ ઉપરથી અહીં પ્રશ્ન થાય છે કે, બોહતેર વર્ષનું તેમનું પૂર્ણ આયુષ્ય કંઈ ગીતે થાય છે ?

ઉત્તર — બોહતેર વર્ષનું પૂર્ણ આયુષ્ય મેળવવાની આ ગીત છે. તિથિપત્રામા (પચાગોમા) દરેક વર્ષે અગીઆર દિવસો ને પદ્મ વડી વધે છે અને નવ દિવસો વટે છે તેમાના વધેલા સવા અગીઆર દિવસો-માથી વટેલા નવ દિવસો બાદ કરવાથી દરેક વર્ષે સવા બે દિવસ બાકી રહે છે એ મવા બે દિવસોને બોહતેર ગણા કરવાથી પાંચ મહિના ને બાર દિવસો થાય છે આ પાંચ મહિના ને બાર દિવસોને જન્મદિવસથી આરભી નિર્વાણના દિવસ મુધીના દિવસોમા મેળવતા બરાબર બોહતેર વર્ષ પૂરા થાય છે, એમ વૃદ્ધ પુરૂષો કહે છે સત્ય વાત શી, તે તો સીમધર ભગવાન જાગે સમવાયાગ સ્ત્રમા તો કંઈક અધિક એવા બોહતેર વર્ષનું મપૂર્ણ આયુષ્ય કહ્યું છે, એમ સમજવું

પ્રશ્ન ૭૨ મો — પશ્ચિમ વિટેહની મંથે આવેલા નલિનાવતી વિજયમા તથા વપ્રવિજયમા એક હજાર ચોજન નીચાણના ભાગમા ગામડા હોય છે તેઓની વચ્ચે મીતોદા નામની મહાનદી આવેલી છે જથૂદીપની ભૂમિ એક હજાર ચોજન ઉંચી છે, તો પછી મીતોદા

નામની મહાનદી ન કૂદીને લવણસમુદ્રમા ગઈ કે કોઈ બીજી રીતે ?

ઉત્તર — આ પ્રશ્નમા કહેલા બન્ને વિજય નામના ક્ષેત્ર, જેઓ છેક છેલ્લા આવેલા છે તેઓની વચ્ચે સીતોદા નામની મહાનદી વહે છે, તે એવી રીતે કે એક સહસ્ર યોજન સુગ્રીની પૃથ્વી ફાડીને—એક સહસ્રયોજન ઉંડાઈવાળા લવણસમુદ્રના મધ્યભાગમા તે મિતોદા નદી પ્રાપ્ત થયેલી છે, એમ સભવે છે ક્ષેત્ર લોકપ્રકાશમા કહ્યું છે કે—

“સિતોદાપિ સ્ત્રીસ્વભાગા-દિવાડધોગામિની કમાત્ ॥
યોજનાના સહસ્રેડ્વિ યાતિ મિત્ત્વા જગત્યધ” ॥૧૥॥

મિતોદા મહાનદી પણ સ્ત્રીસ્વભાવને અનુસરી અનુક્રમે ઉપર-નીચે વહેનારી થઈ રહી છે તે તદી એક હજાર યોજન નીચાણવાળી પૃથ્વી ફાડીને લવણ-સમુદ્રમા જઈ રહી છે ’

પ્રશ્ન ૭૩ મો — વ્યતર દેવાના અધિકાર વિષે કહેવામા આવ્યું છે કે, વ્યતર દેવો આજ રત્નપ્રભામા (પહેલી નારકીમા) ઉપરના ભાગમા આવેલા એક હજાર યોજનની નીચે-ઉપર સો સો યોજન ઊંડીને વચ્ચે આડસો યોજનોમા વસે છે, અને તેજ પ્રમાણે વાનમતર દેવો પણ ત્યાં વસે છે, તેપણુ રાત્રાનુસારે તેના ભેદ સભવે છે, તેથી પ્રશ્ન થાય છે કે, વાનમતર દેવો પણ ત્યજ વસે છે કે કોઈ બીજે સ્થળે ? તેમજ વ્યતર

તથા વાનમતર-એ જે ગાંધની વ્યુત્પત્તિ ગી થાય છે ?

ઉત્તર — વાનમતર દેવો ‘ અણુપન્ની ’ વર્ગે છે તેઓ પણ ગ્લનપ્રભાના ગ્લનકાંડની ઉપર-નીચે મો મો યોજનનો ત્યાગ કરી આડેમો યોજનની મ-થે વમે છે પ્રજાપનામા —

“કહિણ મતે ગાણમતરાણ દેવાણ મોમેજ્જા નગરા પણ્ણત્તા ? કહિણ મતે વાણમતરા દેવા પરિમતિ ? ગોયમા ! ડમીસે સ્યણ્ણમાણ પુટ્ઠવીણ સ્યણામયસ્મ કહસ્સ જોઅણસહસ્સત્તાહલ્લસ્સ ઉરરિ ઇગ જોઅણ મય ઓગાહેત્તા હેટ્ઠાવિ ઇગ જોઅણમય વજ્જિત્તા મજ્ઞે અદ્દસુ જોઅણસયણ્ણસુ ઇત્થણ ગાણતિગ્ગિય-મમસ્વેજ્જા નગરા વા સયમહસ્મા ભવતીતિ મરકાય તેણ ઇત્યાદિ, તત્થ ણ ગહવે ગાણમતરા દેવા પરિમતિ, ત જહા—પિમાયમ્મઆ જલ્લકા યારત અણપન્નીય ઇત્યાદિ ”

ભગવાન ગૌતમ સ્વામી, ભગવાન મહાવીર સ્વામીને પૂછે છે કે, હે ભગવન્ ! વાનમતર દેવોની ભૂમિ તથા નગર કયા છે ? તેઓ કયે ઠેકાણે રહે છે ? આ પ્રશ્નના ઉત્તરમા પ્રભુ કહે છે — હે ગૌતમ ! આ ગ્લનપ્રભા ભૂમિના ગ્લનમય કાંડની ઉપર એક-હજાર યોજનની નીચે-ઉપર મો સો યોજન, આડેમો

યોજનના પ્રદેશમા વાનમતર દેવોના હજારો નગરો વગેરે નિવાસસ્થાનો છે ત્યાં અનેક વાનમતર દેવો વસે છે, જેઓ પિશાચ, ભૂત, યક્ષ વગેરે નામથી તથા અણુપન્નીય વગેરે નામથી ઓળખાય છે ”

સગ્રહણીમા તો વળી એમ કહ્યું છે કે,—

“ इय पद्मजोयणसये रयणाए अट्टतरा अमरे ॥
तेसि इह सोलसि दारु-अगअहो दाहिणुत्तरओ ” ॥ ૧ ॥

આ રત્નપ્રભા પૃથ્વીના પહેલા સો યોજનમા આઠ વાણવ્યતર દેવો વસે છે તેઓના સોળ ઈંદ્રો અને તે, ત્ર્યંકપ્રદેશની નીચે દક્ષિણ-ઉત્તરે આવેલા છે ‘ યોગ-નાસના ચોથા પ્રકારની વૃત્તિમા વળી એમ કહ્યું છે કે, ‘ રત્નપ્રભા ભૂમિમાજ પહેલા સો યોજનની ઉપર-નીચે દગ દગ યોજન છોડીને વચ્ચે એસી યોજનમા અણુપન્નીય-પણુપન્નીય-વગેરે વાનમતર દેવો વસે છે ” આમા સ ય શુ તે તો વિદ્વાનોજ જાણી રાકે !

હવે આ વ્યતર તથા વાનમતર શબ્દની વ્યુત્પત્તિ તથા અર્થ કહેવામા આવે છે વ્યતર દેવો સેવકોની પેઠે ચક્રવર્તી વગેરેનું આરાધન-સેવન કર્યા કરે છે તેથી તથા મનુષ્યઓ વિગત્તાતરા ચત્રરા — મનુષ્યો કરતા કંઈ પણ અતઃવાળા—એટલે કોઈપણ જાતના ભેદવાળા હોતા નથી તેથી તેઓનું ‘વ્યતર’ એવું નામ પ્રમિદ્ધ છે વાનમતર દેવો રાગે ભાગે જૂદા જૂદા વનોમાજ

વિચર્યા કંઠે છે—ચનાતરે વિચરતિ—‘વાનમતરા’ તેથી તેઓ
 ‘વાનમતર’ ને નામે પ્રસિદ્ધ છે આ ‘વાનમતર’ શબ્દની
 સિદ્ધિ, ‘પૃષોદરાદીનિ યથોપદિષ્ટમ્’ એ વ્યાકરણસૂત્રને
 આધારે થાય છે

પ્રશ્ન ૭૪ મો — શ્રી વાસુપૂજ્ય પ્રભુના પુત્ર મનવા
 નામના રાજાની પુત્રી ગૌહિણીને તપશ્ચર્યા કર્યાનું કાળ
 મળ્યું હતું તે જાણીને સ્ત્રીઓ પણ ગૌહિણીતપ કરતી
 જોવામા આવે છે પ્રશ્નનો ભાવ એ છે કે, જેમ
 શ્રાવિકાઓ ગૌહિણી તપ કરે છે તેમ, આવકો પણ કરે
 છે કે નહિ?

ઉત્તર — ગૌહિણીવ્રતના અધિકારમા કેવળ
 સ્ત્રીઓને જ તે તપ કરવાનો અધિકાર છે, એમ નથી
 જેમ પૂર્વભવમા મનવા રાજાની પુત્રી ગૌહિણીના જીવે
 તે તપ કર્યું હતું તેમ, સર્વ સ્ત્રીઓએ તે વ્રત કરવું
 અને જેમ સુગધિરાજાએ, પૂર્વભવમા મુનિઓને દુષ્પ
 ઉપજાવવાથી થયેલા પાપકળના બદલામા મહાદુર્ગધી
 શરીર પ્રાપ્ત કર્યું હતું અને પાંડવવી છઠ્ઠા જિનેશ્વર
 શ્રી પદ્મપ્રભના મુખથી ગૌહિણીતપ સાંભળીને, પોતે
 પણ તેનું આચરણ કર્યું હતું અને સુગધી શરીર
 પ્રાપ્ત કર્યું હતું તેમ, હમણા પણ આવકો તે ગૌહિણી-
 તપને જો કરે છે તો એ સુગધીગજાની પેઠે ઉત્તમ
 કળને પામે છે શ્રી વર્ધમાન સૂરિકૃત વાસુપૂજ્યચરિત્રમા
 કહ્યું છે કે,—

" નાથ નાથ મવાંમોઘે સમુદ્ધર સમુદ્ધર ॥
 તૈર્મોક્ષ્યેઽહ કથ પાપૈ—નિવેદય નિવેદય ॥ ૧ ॥
 હદ વદતિ દીનેઽસ્મિન્ કૃપારાશિર્નૃપાત્મજે ॥
 શ્રી જિનો વૃજિનદ્રોહી રૌહિણીવ્રતમાદિરાત્ ॥ ૨ ॥
 જિન નત્વાઽય સપરિ— વાર પુરુષગાનૃપ ॥
 સ ચક્રાર કુમારસ્તુ યયોક્ત રૌહિણીવ્રતમ્ ॥ ૩ ॥ ઇત્યાદિ

મુગધિ રાજાએ પ્રભુને પ્રાર્થના કરી કે, ' હે નાથ !
 ઓ નાથ ! આ મસાર સમુદ્રમાથી મને તારો, ઉગારો
 એ પાપોથી હું કેવી રીતે મુક્ત થઈશ, એ મને જણાવો
 જણાવો, ' ગજકુમારે દીન થઈને એ પ્રભાગે કહ્યું
 એટલે કૃપાના આગર અને પાપને દૂર કરનારા શ્રી જિન
 ભગવાને રૌહિણીવ્રતનો તેને ઉપદેશ કર્યો પછી
 પત્રીવારની માથે પ્રભુને વદન કરી તે ગાળ પોતાના
 નગનમા ગયો અને તેણે પ્રભુના કહેવા પ્રમાણે રૌહિણીનું
 તપ કર્યું " આ રૌહિણી તપ કરવામા જેઓનાથી
 ઉપવાસ ન બની શકે તેઓએ આખેવ વગેરે કરીને પણ
 મુખેથી તે તપ કહ્યું આ વિષે પણ વાસુપૂજ્ય
 ચરિત્રમા કહ્યું છે—

"આચાર્યૈર્નિર્વિકૃતિકૈ— રપીદ રૌહિણીવ્રતમ્ ॥

ઉપવાસાત્મૈ સેવ્ય હૃદ્યોદ્યાપનમાત્મભિ" ॥ ૧ ॥

જેઓ ઉપવાસ કરવાને સમર્થ ન હોય તેઓએ
 નિરોપ આખેવ રીતે પણ આ રૌહિણીવ્રત કરવું,

અને પાછળથી સુદર ઉત્તરપત્ન (ઉજ્જવલ) કરવું ”

પ્રશ્ન ૭૫ મો — માનુષોત્તર પર્વત આઠ લાખ યોજનના બાદ્ય પુષ્કરાર્ધમા છે અથવા આઠ લાખ યોજનના આભ્યંતર પુષ્કરાર્ધમા છે કે સોળ લાખ યોજનના મધ્યભાગમા છે ?

ઉત્તર — માનુષોત્તર પર્વત સોળ લાખ યોજનના મધ્યભાગમા નથી તેમ આભ્યંતર પુષ્કરાર્ધમા પણ નથી એ પર્વત તો બાદ્ય પુષ્કરાર્ધમા છે જૃહ ક્ષેત્રસમામની વૃત્તિમા મધ્યગિરિ મહારાજ કહે છે કે, “અય માનુષોત્તરપર્વતો ષાઠ્ઠપુષ્કરાવતશ્ચૈવા પ્રતિષ્ઠાન્ય ” આ માનુષોત્તર પર્વત, બાદ્ય પુષ્કરાવર્તની ભૂમિ ઉપર આવેલો છે ”

પ્રશ્ન ૭૬ મો — આજકાલના મમયમા પડિતો જ્યોતિ શ્વેતના વર્તારા કાઢે છે તેમા નમ્રચક્ર, હોગચક્ર વગેરેના બાવનો નિર્ણય કરનારો આવો શ્લોક છે કે —

“લગ્ને નૂન ચિતયેદ્ દેહમાત્મ ॥

હોરાયાં વૈ સપદાદ્ય સુત્તં ચ ॥

દ્રેષ્કાણે સ્યાદ્ આતૃજ માત્રરૂપમ્ ॥

સપ્તાંગે સ્યાત્ મતતિ-પુત્ર-પૌત્રમ્ ॥ ૧ ॥

લગ્નમા ખરેખર દેહબાવનું ચિતન કરવું, હોરામા સપદાદિ મુખ સમજવું, દ્રેષ્કાણુમા બાઈનું મુખ લા-

રૂપે જાણુવું અને સમાગમા સતતિ-પુત્ર-પાત્ર વગેરેનું
 મુખ સમજવું ” આ રથળે ‘હોરા’ શબ્દ વાપરેલો છે
 અને કહેવાય છે કે ‘હોરાચક્ર’ નો વતરો કરે છે-
 ઇત્યાદિ તો ‘હોરા’ શબ્દની શા વ્યુત્પત્તિ થાય છે -
 તેનો અર્થ ગો ?

ઉત્તર — ‘હોરા’ શબ્દનો અર્થ રાત્રિદિવસ થાય
 છે જેથી રાત્રિદિવસનું મુખ ઉપરના શ્લોકમા કહેવામા
 આવ્યું છે વ્યાકરણમા પ્રવીણ એવા પુરૂષો ‘હોરા’
 શબ્દની સિદ્ધિ કરતા કહે છે કે, રાત્રિદિવસના અર્થને
 કહેનારો સંસ્કૃત શબ્દ જે ‘અહોરાત્ર’ છે તેમાના પહેલા
 (અ) તથા છેલ્લા (ત્ર) અક્ષરને ઉડાવી દઈ ‘હોરા’ શબ્દ
 સિદ્ધ થાય છે, ખૂદજન્મતક નામના જ્યોતિષશાસ્ત્રમા પણ
 કહ્યું છે કે, - ‘હોરા’ શબ્દથી રાત્રિદિવસના વિકલ્પને
 કેટલાક કહે છે ‘અહોરાત્ર’ શબ્દના આગળ-પાછળના
 અક્ષરને ઉડાવી દઈ ‘હોરા’ શબ્દ સિદ્ધ કરે છે પ્રાણી-
 માત્ર પોતાના પૂર્વભવમા કરેલા કર્મફળને ગ્રહણ કરે છે
 અને તેજ વાતને અમે જ્યોતિષશાસ્ત્રીઓ ફક્ત-શરૂપે
 પ્રકટ કરીએ છીએ ‘અહોરાત્ર’ શબ્દના પહેલા-છેલ્લા
 અક્ષરનો લોપ થતા ‘હોરા’ શબ્દ સિદ્ધ થાય છે અને
 તેથીજ ‘હોરા’ શબ્દનો અર્થ અમે ‘રાત્રિદિવસ’ એવા
 કીચે છીએ જેથી તેનો પ્રતિષ્ઠા ૫ સર્વગ્રહોના સબધમા
 ચિતવેલો છે આ વાત ‘સારાવલિ’ નામના ગ્રંથમા
 પણ છે

પ્રશ્ન ૭૭ મો — મનુષ્યક્ષેત્રની બહાર જે ચંદ્ર—
સૂર્ય છે તેઓના વિમાન શું મનુષ્યક્ષેત્રના ચંદ્ર-સૂર્યના
વિમાન જેવડાજ છે કે તેઓના કગ્તા નાના-મોટા છે ?

ઉત્તર — મમહણી-વગેરેના અનુમારે જણાય છે કે,
માનુષોત્તર પર્વતની પેલી તરફ આવેલા જે ચંદ્ર-સૂર્યાદિ
ગ્રહો છે તેઓના વિમાન મનુષ્યક્ષેત્રના ચંદ્ર-સૂર્યના
વિમાનો કગ્તા અર્ધા પ્રમાણના છે, ત્યારે યોગશાસ્ત્રમા
તો મનુષ્યક્ષેત્રની બહારના ચંદ્ર-સૂર્યાદિને પણ મનુષ્ય-
ક્ષેત્રના ચંદ્ર-સૂર્યસમાનજ કહ્યા છે જેમકે યોગશાસ્ત્ર-
ના ચોથા પ્રકાશની વૃત્તિમા કહ્યું છે કે —

“મનુષ્યક્ષેત્રાત્પરસ્તઞ્ચંદ્રસૂર્યા મનુષ્યક્ષેત્રીયચંદ્રસૂર્યપ્રમાણા ”

મનુષ્યક્ષેત્રની બહારના ચંદ્ર-સૂર્ય પણ મનુષ્યક્ષેત્રના
ચંદ્ર-સૂર્ય જેવડાજ છે ”

પ્રશ્ન ૭૮ મો — ચંદ્રના વિમાનની પૂર્વદિશામા
આજ હજાર મિહરૂપને ધ્રાગણ કરનારા દેવો, (તે
વિમાનને) વહે છે એજ પ્રમાણે દક્ષિણ, પશ્ચિમ તથા
ઉત્તર દિશાઓમા પણ મિહાદિરૂપધારી દેવો ચંદ્રવિમાન-
ને વહે છે, પરંતુ જેમ જ્યાં મનુષ્યક્ષેત્રમા સૂર્યના ઉદય-
વાળી દિશાને પૂર્વદિશા કહેવામા આવે છે—એટલે કે
ભગ્તક્ષેત્રમા પૂર્વદિશા વગેરેનો જે ક્રમ ચાલે છે તેજ
ક્રમ ત્યાં પણ છે કે કોઈ બીજા ક્ષેત્રમાહેનો દિશાક્રમ
છે ?

ઉત્તર — એ સ્થળે મનુષ્યલોકની પેઠે દિશાઓ વગેરેનો ક્રમ સંભવતો નથી તેના નિર્ણયમાટે લોક-મંથાના પચીસમા સર્ગમા શ્રી વિનયવિજયગણિએ કહ્યું છે કે.—

“સૂર્યોદયાંક્ષિતા પ્રાચી યથાઽન્યદેહિના તથા ॥
 જ્યોતિષ્કાણાં નિશ્ચિતૈર્વ ન સંભવતિ યદ્યપિ ॥ ૧ ॥
 ચંદ્રાદીના તથાપ્યેષાં યા દિગંતુમભીષ્મિતા ॥
 સા પ્રાચી સ્યાન્નિમિત્તજૈ ક્ષુતાદૌ કલ્પ્યતે યથા ॥ ૨ ॥
 તતસ્તદનુસારેણ દિશોઽન્યા દક્ષિણાદિકા ॥
 વિમાનગાહિનામેવ—મુક્ત પ્રાગ્દિગ્નિશ્ચય ॥ ૩ ॥
 પેઢરૌવ સહસ્રાણિ કૃતસિહાદિમૂર્તય ॥
 વિમાનાન્યમૃતાશ્વનાં વહતિ ત્રિદશા સદા” ॥ ૪ ॥

જેમ મનુષ્ય વગેરે પ્રાણીઓની, સૂર્યના ઉદયથી નીચાનવાળી દિશા તે પૂર્વદિશા કહેવાય છે તે પ્રમાણે જ્યોતિષ્ક દેવોની તે તે દિશાનો નિશ્ચય નથી તેઓના સળગ્યા આવો નિશ્ચય છે કે ચંદ્રાદિ જ્યોતિષ્કો જે સમયે જે દિશામા જવા ઇચ્છે છે તે સમયે તે દિશા તેઓની પૂર્વ ગણાય છે અને પછી તે અનુસારે તેઓની દક્ષિણ વગેરે દિશાઓ પણ ગણાય છે જેમ નિમિત્તને બાધનાગઓ છીંક વગેરેના નિમિત્તમા દિશાઓ કંપે છે તેમ એ જ્યોતિષ્કના સળગ્યા તેઓ જે તરફ જવા

ધૃષ્ટતા હોય તેને પૂર્વ દિશા ગણીને તેના અનુસારે
અન્ય દક્ષિણ વગેરે દિશાઓ ગણવામા આવે છે એ
પ્રમાણે વિમાનવાહી સર્વ જ્યોતિષકાની પૂર્વદિશા વગેરેના
નિશ્ચય કહેવામા આવ્યો છે, અને તે તે દિશાઓ પ્રમાણે
ચંદ્રના વિમાનને યોગ હનર દેવતાઓ, મિહના સ્વરૂપે
નિત્ય વહે છે ” આજ દિશાના ક્રમ પ્રમાણે અને તેટલા
જ સિદ્ધરૂપી દેવતાઓ સૂર્યના વિમાનને પણ એ પ્રમાણે
નિત્ય વહે છે

પ્રશ્ન ૭૯ મો — ઇન્દ્રની આજ્ઞાથી નૈગમેપિ દેવ
દેવાનદાના ઉદરમાથી ભગવાન મહાવીર સ્વામીને
ત્રિશક્તિના ઉદરમા મુક્યા—એ ક્રિયા કયા સ્થિતિએ અથવા
કય ગતિએ કય વેળાએ થય ?

ઉત્તર — નૈગમેપિ દેવે આશ્વિનમાસના કૃષ્ણપક્ષની
તેગશની ગતિએ પહેલા બે મહરમા ત્રી વીર ભગવાનને
દેવાનદાના ઉદરમાથી ત્રિશક્તિના ઉદરમા બાવી મુક્યા,
એમ પ્રવચનસારોદ્ધારની વૃત્તિમા કહ્યું છે

પ્રશ્ન ૮૦ મો — પ્રાણીઓના સુખ-દુખ બે કર્મન
અધીન છે તો વર્ષ-મહિના વગેરેના આરભમા ચંદ્ર-
સૂર્ય આદિ ગ્રહો બે અનુકૂલ હોય છે તો સુખ કય છે અને
પ્રતિકૂલ હોય છે તો બહુ પીડા ઉપજવે છે તે કેવી રીતે ?
તે ગ્રહો અનુકૂલ-પ્રતિકૂલ હોય ત્યારે કર્મોને અટકાવીને
પણ તેઓ પ્રાણીઓના સુખ-અસુખ કયી નકે છે ? અર્થાત
કર્મોધીન સુખ-દુખ બે શુ ગ્રહો કેરવી નકે છે ?

ઉત્તર — આ લોકમાં ચક્ર-સૂર્ય આદિ ગ્રહો વળુ
કીને, પ્રાણીઓના જન્મસમયે વર્ષ-મહિના વગેરેને
આગળ વાચ છે ત્યારે, ગુણ-અશુભ ફળ આપવાને મમથ
ધધ રોકે છે પ્રાણીઓના સુખ-દુઃખ કેવળ કર્મને અધી
રે, એમ સમજવાનું નથી ! આના સળધમાં ઉપાધ્યા
શ્રી વિનયવિજયગણી, શ્લેષ્યોક્તિ આદિ મર્ગમાં કહે છે

“એતે ચદ્રાદયો નૂન પ્રાણિના પ્રસવક્ષણે ॥

તત્તત્કાર્યોપક્રમે વા વર્ષમાસાદ્યુપક્રમે ॥ ૧ ॥

અનુક્રલા સુખ કુર્યુ-સ્તત્તદ્રાશિમુપાગતા ॥

પ્રતિક્રલા પુન પીડાં પ્રથયતિ પ્રથીયસીમ્ ॥ ૨ ॥

નનુ સુખદુઃખાનિ સ્યુ કર્માયત્તાનિ દેહિનામ્ ॥

તત્ત કિમેભિશ્ચદ્રાગ્રૈ-રનુરૂલૈરુતેતરૈ ॥ ૩ ॥

આનુકૂલ્ય પ્રાતિકૂલ્ય-માગતા અપ્યસી કિમુ ॥

શુભાઃશુભાનિ કર્માણિ વ્યતીત્ય કતુમીરાતે ॥ ૪ ॥

તતો મુશ્તાસ્તામપરે નિર્ગ્રથા નિ સ્પૃહા અપિ ॥

જ્યોતિ ગામ્નાનુસારેણ મુહૂર્તેક્ષણતત્પરા ॥ ૫ ॥

પ્રવાજનાદિકૂલ્યેષુ પ્રવર્તતે શુભાશયા ॥

સ્વામી મેઘકુમારાદિ-દીક્ષણે તત્ કિમેક્ષત ॥ ૬ ॥

અત્રોચ્યતેઽપરિચિત-શ્રુતોપનિષદામયમ્ ॥

અનોઘાતગુરુત-પરાગા ગામ્નાવિક્રમ ॥ ૭ ॥

श्रूयतामत्र सिद्धांत-रहस्याऽमृतशीतलम् ॥

अनुत्तरसुराराध्य-पारंपर्यासमुत्तरम् ॥ ८ ॥

विपाकहेतवः पच स्युः शुभाऽशुभकर्मणाम् ॥

द्रव्य क्षेत्र च कालश्च भावो भवश्च पंचमः ॥ ९ ॥

तथा चोक्तः—

“उदयरक्त्यरुक्छोवम-समोऽसमा ज च कम्मुणो भणिया ॥

दव खेत्त काल भाव भव च मपण्ण” ॥ १० ॥

यथा विपच्यते सात द्रव्य न्नरुचदनादिकम् ॥

गृहारामादिक क्षेत्र-मनुकूलग्रहादिकम् ॥ ११ ॥

वर्णावसंतादिक वा काल भाव सुखावहम् ॥

वर्णगधादिक प्राप्य भव देवनरादिकम् ॥ १२ ॥

विपच्यतेऽमातमपि द्रव्य खड्गविषादिकम् ॥

क्षेत्र कारादिक काल प्रतिकूलग्रहादिकम् ॥ १३ ॥

भात्रमप्रशस्त्वर्ण-गधस्पर्शरसादिकम् ॥

भव च निर्यग्नरका-दिकं प्राप्येति दृश्यते ॥ १४ ॥

शुभाना कर्मणा तत्र द्रव्यक्षेत्रादयः शुभाः ॥

विपाकहेतवः प्रायो-ऽशुभाना च ततोऽन्यथा ॥ १५ ॥

ततो येषां यदा जन्म-नन्त्रादिविरोधभाक् ॥

चारश्चाद्यार्यमादीनां ज्योतिःशास्त्रोदितो भवेत् ॥ १६ ॥

प्रायस्तेषां तदा कर्मा-प्यशुभानि तथाविधाम् ॥
 लब्धा विपाकमामग्रां विपच्यते तथा तथा ॥ १७ ॥
 विपकानि च तान्येव दुःख ददुर्महोस्पृशाम् ॥
 आधिज्याधिद्रव्यहानि-कलहोत्पादनादिभि ॥ १८ ॥
 यदा तु येषा जन्मक्षा-द्यनुकूलो भवेदयम् ॥
 ग्रहचारस्तदा तेषा शुभ कर्म विपच्यते ॥ १९ ॥
 तथा विपक तद्वत्ते-ऽग्निना धनागनादिजम् ॥
 आरोग्यतुष्टिपुष्टिकृत्-समागमादिज सुखम् ॥ २० ॥
 एव कार्यादिलग्नेऽपि तत्तद्भावगता ग्रहा ॥
 सुखदुःखपरिवाके प्राणिनां याति हेतुनाम् ॥ २१ ॥
 तथा चाह भगवान् जीवाभिगम —
 “रयणीयरदिणयरग नरुक्ताग महग्गहाण च ॥
 तारविसेसेण भवे सुखदुःखरुहिहि मशुस्माग” ॥ २२ ॥
 अत एव महीयामो विवेकोज्ज्वलचेतस ॥
 प्रयोजन स्वल्पमपि स्वयति शुभक्षणे ॥ २३ ॥
 ज्योति रास्त्रानुसारेण कार्य प्रव्राजनादिकम् ॥
 शुभे मुहूर्ते कुर्यति तत एवमयोऽपि हि ॥ २४ ॥
 इत्यमेवाज्वर्तताज्ञा स्वामिनामर्हतामपि ॥
 अधिकृत्य शुभ कृत्य पाठप्रनाजनादिकम् ॥ २५ ॥

સુક્ષેત્રે શુભતિવ્યાદૌ પૂર્વોત્તરાદિમુખમ્ ॥

પ્રવાજનવ્રતારોપા-દિક કાર્ય વિચક્ષણૈ ॥ ૨૬ ॥

તથોક્ત પચદસ્તુકે—

“એસ જિણાણં આણા સ્વેતાઈઆઓ કમ્મુણો મણિયા ॥

ઉદયાર્દિકરણં જ તમ્હા સઘત્થ જઈયવ્” ॥ ૨૭ ॥

—આ ચદ્રાદિ ગ્રહો, પ્રાણીઓના જન્મમયે અથવા તે તે કાર્યના આગ ભસમયે વર્ષ-મહિના વગેરેના આરભમા તે તે ઉત્તમ ગણિઓમા જો આવેલા હોય તો અનુકૂલ થાય છે અને મુખ કરે છે, પણ જો પ્રતિકૂલ થાય છે તો અત્યત ખીણજનક થઈ પડે છે કદાચ કોઈ કહે કે, ‘પ્રાણીઓના મુખ દુઃખ કેવળ તેઓના કર્મને’ જો અધીન છે તો આ ચદ્રાદિ ગ્રહો ભલે અનુકૂલ હોય કે પ્રતિકૂલ હોય તોયે શુ ? તેઓ અનુકૂલ થયા હોય કે પ્રતિકૂલ થયા હોય તો પણ પ્રાણીઓના સુખ-અશુભ કર્મોને ઓળગીને શુ ફગી નકવાના છે ? માટે ગ્રહોની અનુકૂલતા કે પ્રતિકૂલતા નકામીજ છે માત્ર કર્મોધીન મુખદુ ખને પ્રાણીઓ ભોગવી ગયા છે’ હીક છે આના ઉત્તરમા અમે એજ કહીએ છીએ કે, ચદ્રાદિ ગ્રહો કંઈ પણ કરવાને માટે તે સમર્થ ન હોય તો વણાખરા નિગ્રેથ અને નિ સ્પૃહ પુરુષો પણ જ્યોતિ-ગાત્રના અનુસારે મુહૂર્ત જોવા સા માટે તૈયાગ થાય છે ? દીક્ષા વગેરે કાર્યોમા તે ગુભાગય પુરુષો શુભમુહૂર્તાદિની આકાશ કેમ રૂખે છે ? અરે ! સ્વામી મહાવીરે પોત્તે,

મેઝકુમાર વગેરેને દીપા આપતી વેળા શુભ મુહૂર્ત કેમ જોયા હતા ? માટે અમે તો એમજ કહીએ છીએ કે, 'ચદ્રાદિગ્રહો ગ કરવાના હતા ?' ઇત્યાદિ વાક્યો, ગાત્રગ્રહસ્થને નહિ સમજનારા અને ગુરુપર પાની ગંધ વિનાના અજાની મનુષ્યોના કેવળ મિથ્યામતવાપજ છે 'ચદ્રાદિગ્રહો શુ કરવાના હતા ?' આના ઉત્તરમાં સિંહાતનુ ગ્રહસ્થ તમે સભજો, કે જે રહસ્ય અમૃત સરખું શીતલ છે, ઉત્તમ દેવાએ આરાધેની પર પગથી ઉતરી આવેલું છે અને પૂર્વોક્ત મિથ્યામતવાપના ઉત્તર ૩૫ છે શુભ-અશુભ કર્મોના વિપાકમાં આ પાત્ર પદાર્થો કારણરૂપ છે—દ્રવ્ય, ક્ષેત્ર, કાળ, ભાવ અને પાત્રમાં ભવ (એટલે દેવ-મનુષ્યાદિજન્મ) આના સબધમાં આગમ પણ કહે છે — કર્મનો ઉદય, ક્ષય, ક્ષયોપગમ, શમ તથા ઉપરામ—આના કારણ તરીકે દ્રવ્ય ક્ષેત્ર, કાળ, ભાવ તથા ભવ—આ પાત્ર પદાર્થોજ જેવામાં આવે છે જ્યારે કોઈ શુભકર્મનો સુખવિપાક ઉદયમાં આવે છે ત્યારે તેના કારણ તરીકે પુષ્પમાળા અદન વગેરે દ્રવ્ય, વરના ભાગ-ખર્ચીઆ અથવા અનુદન ૫૨ વગેરે ક્ષેત્ર, વર્ષાન્દતુ—વસંતન્દતુ વગેરે કાળ, ભાત-ભાતના રંગ તથા મુગધી વગેરે મુખાવહ ભાવ તથા દેવ—મનુષ્ય વગેરે ભવ (જન્મ)—૪૧ પાત્ર પદાર્થોજ નિત્ય હયાત હોય છે, તેમજ કોઈ અશુભકર્મનો દુઃખવિપાક જ્યારે ઉદયમાં આવે છે ત્યારે તેના કારણ તરીકે ૫૩ —તરવાગ, ઝેર વગેરે દ્રવ્ય, કેટલાનું વગેરે ક્ષેત્ર, પ્રતિ-ક્રમ ગ્રહ વગેરે કાળ, અપ્રગત (એટલે ઇન્દ્રિયોને ન

રૂથે એવા) જગ, ગધ, સ્પર્ગ કે રસ વગેરે ભાવ તથા
 મનુષ્ય-તિર્યચ વગેરે ભવ-એ પાચ પદાર્થોજ હમેશા
 લેવામા આવેડે, એટલે કે, શુભ કર્મોના વિપાકહેતુઓ.
 દ્રવ્ય-ક્ષેત્રાદિ શુભ હોય છે અને અશુભ કર્મોના વિપાક-
 હેતુઓ દ્રવ્ય-ક્ષેત્ર વગેરે અશુભ હોય છે, આવાજ
 કારણથી જ્યોતિર્ગામ્રમા કહેલી ચદ્ર-સૂર્યાદિની ગતિ,
 જેઓના જન્મ નક્ષત્ર વગેરેની માથે વિરોધવાળી હોય છે
 તેઓના અશુભ કર્મો પ્રાયે કડી તેવા પ્રકારનીજ અશુભ
 વિપાકસામગ્રીને (અશુભ કળવિપાકને) તૈયાર કરે છે-
 અશુભ ગ્રહો વગેરેના મામર્થ્યથી તેઓના અશુભ કર્મો
 તેજ સમયે આકર્ષાઈ આવીને અશુભ કળપન પગને
 અર્પણ કરે છે, એ ગીતે પશ્ચિપકવ થયેલા-ઉદયમા
 આવેલાં તે અશુભ કર્મો પ્રાણીઓને માનસિક પીડા, ગાત્રીક
 પીડા, દ્રવ્યની હાનિ, ક્ષેત્ર ઉપજવવો-વગેરે દાગ દુખ-
 જનકજ થઈ પડે છે, પણ તેજ જ્યોતિર્ગામ્રોક્ત મહાગતિ,
 જેઓના જન્મ નક્ષત્ર વિગેરેની માથે અતુકલ હોય,
 તેઓના શુભ કર્મો એ સમયે ઉદયમા આવે છે અને
 પ્રાણીઓને ધન, સ્ત્રી, આગેજ્ય, તુષ્ટિ, પ્રુષ્ટિ, ઇષ્ટ સમા-
 ગમ વગેરેનું મુખ અર્પણ કરે છે, આજ પ્રમાણે કોઈ
 કાર્ય વગેરેના સમયે પણ તે તે શુભા-શુભ ભાવમા
 રહ્યા ગ્રહો પ્રાણીઓને સુખ-દુખ આપવામા નિમિત્ત-
 રૂપ થાય છે, આના સબધમા ભગવાન છવાભિગમ પણ
 કહે છે કે, “ ચદ્ર-સૂર્ય આદિ મહાગ્રહોની તથા નક્ષત્રોની
 * ભિન્ન ભિન્ન ગતિઓથી એટલે શુભા-શુભ ગતિને લીધે

સસારમા મનુષ્યોને સુખ-દુઃખ પ્રાપ્ત થાય છે. ” આવાજ કાગળે વિવેકથી ઉગ્ગજવળ ચિત્તવાળા મહાન પુરુષો, હરકોઈ શુભસમયે જ્યોતિઃશાસ્ત્રોક્ત શુભ મુહૂર્તાદિનું સ્વરૂપ પણ અવલોકન કરે છે, એટલું જ નહિ પણ દીક્ષા વગેરે મર્વ કાર્ય જ્યોતિઃશાસ્ત્રના અનુસારેજ થવાં જોઈએ, આમ મમજીનેજ પ્રાચીન મુનીઓ પણ શુભ મુહૂર્તમાજ દીક્ષા વગેરે કાર્ય કરતા હતા. ભગવાન અરિહતોની પણ એજ આજ્ઞા છે કે, વિચક્ષણ મનુષ્યોએ, પાક-દીક્ષા વગેરે શુભ કાર્ય, શુભ નક્ષત્રે તથા શુભ તિથી વગેરેના દિવસેજ પૂર્નાભિમુખે અથવા ઉત્તરાભિમુખે કરવા જોઈએ પચવસ્તુકે નામના મથમા પણ કહ્યું છે કે,

“ એસ જિગાળ આળા સ્વેતાઈઆઓ કમ્મુળો મળિયા ॥

ઉદયાર્કરગ જ તમ્હા સવ્વવ્ય જઈયળ્લા ॥ ૬ ॥

જિનેશ્વરોની આજ્ઞા છે કે, કર્મોના ઉદયાદિના સામનો, ક્ષેત્રાદિ પાત્ર પદાર્થો છે, જેથી સર્વ કર્મોના સબધમા એ પ્રમાણે સમજવું

પ્રશ્ન ૮૧ મો — વાગ્ગુપ્તિ તથા ભાપાસમિતિ એ બેમા રો ભેદ છે ?

ઉત્તર સર્વથા વાણીનો નિરોધ કરવો એટલે સર્વથા મૌનજ રહેવું અથવા અશુભ વાણી કદી ન બોલવી, એનું નામ ‘વાગ્ગુપ્તિ’ કહેવાય છે, અને સદા કાળ સારી ગીતેજ વાણીમા પ્રવૃત્તિ કરવી-નિત્ય ઉત્તમ પ્રકારનીજ

વાળી બોલવી એનું નામ 'ભાષા-સમિતિ' કહેવાય છે
આ ગીતે એ બેમા બેઠે છે કહ્યું છે કે -

“સમિતિઓ નિયમા ગુત્તો ગુત્તે સમિયત્તળ મિ મયણિજ્જા”

‘સમિતિનું પાલન કરનારો મનુષ્ય, નિયમે કડી
ગુપ્તિનું પાલન કરનારો પણ હોયજ છે, પણ ગુપ્તિવાળા
મનુષ્યમા સમિતિવાળાપણું વેકરપિક છે-વિકલપે હોવા
શોચ્ય છે ”

પ્રશ્ન ૮૨ મો - આગમમા પાત્ર પ્રકાશના ચૈત્ય
કહ્યા છે. તેમાનું ભક્તિચૈત્ય તે ગૃહચૈત્ય (૧૦ ટેગમર)
કહેવાય છે, નિશ્ચાકૃત ચૈત્ય હોય છે તે તો કોઈ ગચ્છના
સ્વાધીનમા હોય છે, અનિશ્ચાકૃત ચૈત્ય હોય છે તે સાધા-
ગણ હોય છે, શાશ્વતચૈત્ય તો પ્રસિદ્ધ છે પણ પાત્રમુ
ને મગતચૈત્ય છે તેનો ગો અર્થ છે ?

ઉત્તર - શ્રાવકના ૧૦મા ૧૨ના દ્વાર ઉપર આદ્ય
મુકેલા કાષ્ઠના મયભાગમા જે જિનપ્રતિમા કરવામા
આવે છે તેનેજ મગત ચૈત્ય કહે છે. મધુગનગરીમા
જ્યારે ૧૦ તૈયાર થાય છે ત્યારે પ્રત્યેક ઘેર દ્વાર ઉપરના
કાષ્ઠમંથે મગવનિમિત્તે પ્રથમ જિનપ્રતિમાની સ્થાપના
કરવામા આવે છે. જે એ પ્રમાણે ન કરે તો ૧૨ પડી
જાય છે, આ વાત પ્રવચનસારોદ્ધારની વૃત્તિમા છે

પ્રશ્ન ૮૩ મો - કયા સાધુઓ જિનકલ્પનું આચ-
રણ કરે છે? તેઓ કોની પાસે જિનકલ્પનો અગીકાર કરે છે?

ઉત્તર - આચાર્ય, ઉપાધ્યાય, પ્રવર્તક, સ્થવિર તથા ગણિ-આ પાત્ર પ્રકારના સાધુઓજ જિનકલ્પનો સ્વીકાર કરે છે, અને તેઓ ચારે પ્રકારના સત્તની સાથે મોટા ઉત્તમપૂર્વક કોઈ તીર્થ કરની પાસે, તીર્થ કર ન હોય તો આઠપૂર્વધરની પાસે, ચૌદપૂર્વધર ન હોય તો દશપૂર્વધર પાસે અને દશપૂર્વધર પણ જો ન હોય તો આસોપાવવના વ્રક્ષ વગેરેની પાસે જિનકલ્પનો અંગીકાર કરે છે.

પ્રશ્ન ૮૪ મો - જિનકલ્પક કોઈની સાથે વાતચીત કરે કે નહિ ? તેમજ શુદ્ધ ભમિ ઉપર બેસે કે નહિ ?

ઉત્તર - * એપણાદિના વિષય વિના જિનકલ્પક કોઈની સાથે વાતચીત કરતો નથી, અને શુદ્ધ ભમિ ઉપર જો બેસે છે તો ઉભલકજ બેસે છે, આસન ઉપર બેસતો નથી.

પ્રશ્ન ૮૫ મો - કેટલા પૂર્વ ભગ્યા પછી જિન કલ્પને યોગ્ય થઈ શકાય ?

ઉત્તર - આછામા ઓછુ નવમા પૂર્વની ત્રીજી વસ્તુનું જ્ઞાન થાય અને વધારેમાં વધારે અમુક અંગે ઓછા દશમ પૂર્વનું જ્ઞાન થાય, ત્યારે જિનકલ્પને યોગ્ય થઈ શકાય. બાક પડિમાઓને પ્રારણ કરવાની યોગ્યતા

* એપણાદિના-એને ઉપોત્તર, આદ્યાદિ ત્રી ગણના કરી નિ ૧૧ આગ વગેરેની તપાસ કરી તે

પણ ત્યારેજ આવી શકે છે, પણ જેને સપૂર્ણ દશ પૂર્વનું જ્ઞાન થયું હોય છે તેને માટે જિનકલ્પ સ્વીકારવાની તથા પડિમા ધારણ કરવાની શ્રી જિનેશ્વરની આજ્ઞા નથી.

પ્રશ્ન ૮૬ મો — નવમા પૂર્વનું જ્ઞાન થયું ન હોય તે પહેલાં પડિમા ધારણનો તથા જિનકલ્પ સ્વીકારનાનો જે નિષેધ કંવામા આવ્યો છે તે તો યોગ્ય જ છે, કેમકે, ઓછા જ્ઞાનવાળા પુરુષો જિનકલ્પનો સ્વીકાર કરે તો, કોઈ સમયે અકાળે (ઓર્ચીતિ) થનારી વ્રતિ વગેરેનું જ્ઞાન તેઓને નહિ હોવાથી, જ્ઞાન વિના તેવા પ્રકારનો ઉપયોગ પણ નહિ હોવાથી અને ઉપયોગ વિના ગોચરી આદિના સમયે અથવા ખુદલા પ્રશ્નમા ગોચરી વાપરવાના સમયે જો અકાલવ્રતિ થાય તો તેઓને મહાન તોષ પ્રાપ્ત થાય, પણ જેઓને સપૂર્ણ દશ પૂર્વનું જ્ઞાન પ્રાપ્ત થયેતું હોય છે તેઓને માટે જિનકલ્પની આજ્ઞા કમ નથી અપાઈ? શા માટે તેઓને માટે પણ નિષેધ કંવામા આવ્યો છે ?

ઉત્તર — સપૂર્ણ દશ પૂર્વનું જ્યારે જ્ઞાન થાય છે ત્યારે મુનિઓને વચનસિદ્ધિની ગતિ પ્રાપ્ત થાય છે, જેથી તેના પ્રભાવને લીધે જગતમા 'ધર્મદેરાનાઓ આપીને ગત્તઓ વગેરે ભવ્ય જીવોને તેઓ જોડે પમાડી શકે છે અને જૈનદર્શનની ઉન્નતિ કરી શકે છે કહેવાનો ભાવ એ છે કે, જિનકલ્પના આચરણ કરતા પણ 'ધર્મ-દેશનામા દશપૂર્વધરોને મહાન લાભ પ્રાપ્ત થાય છે.

એવું જોઈનેજ તત્ત્વવેત્તા મહાપુરુષોએ સપૂર્ણ દગ-
પૂર્વાઓને માટે જિનકલ્પનો તથા પરિમાધારણનો નિષેધ
કરેલો છે

પ્રશ્ન ૮૭ મો — જિનકલ્પને ધાગણ કરનારા પુરૂષ
સામે કેમ વખતે વાર વગેરે આવી અદે તો તે પાડે
વળે કે નહિ ? પોતાનો બચાવ કરવામા આડો-અવળો
કયાય આદ્યો જાય કે નહિ ?

ઉત્તર — વાર વગેરે મામા આવે તો પણ જિન-
કલ્પક તો આડો-અવળો જઈને ધર્મસમિતિનો કદી
નાશ કરતોજ નથી-અર્થાત્ પોતાનો બચાવ કરવા માટે
આડો-અવળો કયાય પણ ન જતા જે માર્ગે જતો હોય
તેજ માર્ગે સીનો જાય છે

પ્રશ્ન ૮૮ મો — કર્મબુધિઓમા છયે આરામા જિન-
કલ્પકા મળી આવે કે કે નહિ ?

ઉત્તર — ૫૬૨ કર્મબુધિઓમા જિનકલ્પકો હોય
છે તેમા અવસર્પિણીના સમયમા જન્મથી ત્રીજા તથા
ચોથા આગવિષે જિનકલ્પને ધારણ કરનારા હોય છે
પાંચમા આરામા ત્રતથી જિનકલ્પ ધારણ કરનારા
હોય છે, પણ જન્મથી ધારણ કરનારા હોતા
નથી ઉત્સર્પિણીના સમયમા બીજા આરામની અંતે
જન્મથી જિનકલ્પ ધાગણ કરનારા પણ મળી આવે છે
અને સહરણાના સમયમા તો છયે આગએમા જિન-
કલ્પઓ મળી આવે છે

પ્રશ્ન ૮૯મો - એક જિનકદ્ધી બીજા જિનકદ્ધીને જુવે છે ત્યારે, તેઓ બન્ને પરસ્પર વાતચીત કરે છે કે નહિ ? તેમજ એકજ ઉપાશ્રયમા અથવા એકજ યોગમા કેટલા જિનકદ્ધી મળે છે ?

ઉત્તર - જિનકદ્ધીઓ, પરસ્પર જો મળે છે તો વધારેમા વધારે એક ઉપાશ્રયમા સાત સુધી મળે છે પણ તેઓ પરસ્પર વાતચીત કરતા નથી. એક યોગમા તો એકજ જિનકદ્ધી મળે છે આ વિષયમા જ્યોત્તે વિરોધ જાણવાની ઇચ્છા હોય તેઓએ પ્રવચનસારો-દા ની વૃત્તિમા જોઈ લેવું.

પ્રશ્ન ૯૦ મો - જ્યોત્તે સજમ વિગતો હોય તેઓની ઉર્ધ્વ ગતિએ ઉત્પત્તિ ઓછામા ઓછી ભવન-પતિ વગેરે દેવલોકમા ને વધારેમા વધારે સૌધર્મ દેવલોકમા થાય છે. કહ્યું છે કે,-

“વિરાહિય સજયાણ જહન્નેણ ભવણાસીસુ ।

ઉક્કોસણ સોહમ્મે

” ॥

જ્યોત્તે સજમ વિગતો હોય તેઓની ઉર્ધ્વગતિ સામાન્ય ભવનવાસીસુધી અને ઉત્કૃષ્ટ સૌધર્મસુધી થાય છે ” આમ હોવા છતાં સુકુમાલિકાના ભવમા સજમને વિરાધનારી દ્રોપદીએ ઇરાનકદ્ધમા ગતિ કેમ મેળવી ?

ઉત્તર—પ્રજ્ઞાપનાની વૃત્તિમા કહ્યું છે કે, (પ્રમુત્તર) વણી ધણી વાર સજ્જને વિરાધવાથીજ સૌધર્મ દેવ-લોકમા સ્થાન મળે છે દ્રૌપદીએ તો સુકુમાલિકાના ભવમા ઉત્તર ગુણોનીજ વિરાધના કરી હતી, પણ મૂલ-ગુણોની લેશમાત્ર વિરાધના કરી ન હતી, એમ ભગવતીની વૃત્તિમા છે

પ્રશ્ન ૯૧ મો—કેટલા પૂર્વનુ અધ્યયન કરવાથી નિશ્ચયે કરી સમ્યક્ત્વની પ્રાપ્તિ થાય છે ?

ઉત્તર—કઈ ન્યન દગ પૂવનુ અધ્યયન હોય ત્યાં મુરી સમ્યક્ત્વની પ્રાપ્તિનો નિયમ નથી, પણ દશ પૂર્વ જ્યારે સપૂર્ણ ભણાઈ જાય છે ત્યારે તો નિશ્ચયે કરી સમ્યક્ત્વ પ્રાપ્ત થાય છે

પ્રશ્ન ૯૨ મો—પુરૂષના શરીરમા સાડી ત્રણ કરોડ રૂવાટા હોય છે, તેઓમા મસ્તકના કેશનો મમાવેરા થાય છે કે નહિ ?

ઉત્તર—પુરૂષના શરીરમા મૂઠો તથા મસ્તકના કંઠા સિવાય નવણું લાખ રૂવાટા હોય છે તેમા મૂઠો તથા મસ્તકના વાળને એકઠા કરતા સાડી ત્રણ કરોડ રૂવાટા થાય છે, એમ પ્રવચન સારોદ્ધાગની વૃત્તિમા કહ્યું છે

પ્રશ્ન ૯૩ મો—પદ્મવણા સૂત્રના કર્તા ગ્યામાચાર્ય તથા ઉમાન્વાતી ઉપાધ્યાય કેટલા વર્ષને અતરે થયા

છે ? તેઓ બન્નેમાથી કોણ પ્રથમ ધરો કે એ કે
પાછળથી થયો છે ?

ઉત્તર — એમા વર્ષના અંતગતો છે એમ કહે
તેઓ બન્ને ગુરુ-ગિરિયા હતા, એમ ન બને છે એમ કહે
શ્રી આર્ય મહાગિરિ આચાર્યના બે મિત્ર એમ કહે
નામ બહુલ તથા બલિસહ હતા અને એમ કહે
બાઈ હતા તેમાના બલિસહના મિત્ર એમ કહે
ઉપાધ્યાય હતા તેમણે તત્વાર્થ વર્ણવે કેમ કે
તેમના શિષ્ય સ્વામાચાર્યે પ્રજાપના કેમ કે
સ્વામાચાર્ય શ્રી વીર ભગવાન કેમ કે
સ્વર્ગે ગયા કે તેમના ગિરિયા એમ કહે
બાઈ ૫

પ્રશ્ન ૯૪ મો — ઉપરના હજારોમાં નહીં હજારોમાં
કદમ, મમાન એણિમા ગહેવા કે એમ કહે
તથા મહેન્દ્રકે ૫ મમાન એમ કહે
આનતકદમ તથા પ્રાણતકદમ એમ કહે
અને આગળ તથા અગ્રતકદમ એમ કહે
ગહેલા છે, એમ મર્વ આ એમ કહે
બાધ્યમા વળી એમ કહે કે એમ કહે
કદમ છે, ઇશાનકદમ એમ કહે
માહેન્દ્ર કે અને માહેન્દ્ર એમ કહે
એમ સર્વાર્થસિદ્ધિ મુદ્ધા કે એમ કહે
હોય તો પચાણ પ્રમાણ આગળ

ઉત્તર — ઉગ્ના લોકમા મૌધર્મ તથા ઇશાન-
કલ્પના વિમાનો, ત્રીજા કલ્પના તથા ચોથા કલ્પના
વિમાનો અને આનતાદિ કલ્પના વિમાનો મમાન શ્રિ-
માજ ગહેલા છે, તે પાણ સૌધર્મના વિમાનો કગ્તા
ઇરાન કલ્પના વિમાનો ગુણોએ કગી અતિ ઉચ્ચા છે
અને તેથીજ કરી સ્વચ્છ દૃષ્ટિએ તેઓ બન્ને કલ્પના
વિમાનોની પાચસોની ઉંચ્ચાઇ ને કહેવામા આવી છે,
તે વિરુદ્ધ નથી. આ તત્ત્વ પ્રમાણે સૌધર્મ કલ્પના
વિમાનો ઇશાનકલ્પના વિમાનોથી ઉચ્ચા છે અને તેજ
પ્રમાણે બીજા દેવલોકના વિમાનોવિષે મમજી ક્ષેત્ર
ભગવતીનામક ત્રીજાના પહેલા ઉદ્દેશમા પાણ કહ્યું છે કે—

“મક્ષ ણ મતે દેવિદસ્મ દેવરન્નો વિમાણેહિંનો
ઈસાણસ્મ દેવદસ્મ દેવરણ્ણો વિમાણા ઇમિ ઉચ્ચરા
હતે ’ ન્યાદિ

ભગવત ' દેવોના ગરણરૂપ એવા (સૌધર્મ) દેવેન્દ્રના
વિમાનો કગ્તા દેવોના શરણરૂપ એવા ઇશાનકલ્પના
દેવેન્દ્રના વિમાનો સગાર અતિ ઉચ્ચા છે ” આજ
અભિપ્રાયનો મનમા વિચાર કરી તત્ત્વાર્થભાષ્યકારે,
મૌધર્મના ઉપર ઇરાનકલ્પા છે, એમ કહ્યું છે, માટે
એમા વિરોધ કેજ નહિ પ્રસ્તુત નો બામહજ છે

પ્રશ્ન ૦૫ માં — ‘મસિધમલા અરિહતા’ ઇત્યાદિ
સિદ્ધચક્રની ગાથામા અરિહતો વર્ગેને શ્વેતવર્ણના કદ્યા

છે, પણ શાસ્ત્રોમા તો સ્પષ્ટગીતે અરિહ તોને પાત્ર વર્ણના કહ્યા છે અને મિધેને વર્ણરહિતજ કહ્યા છે, છતાં પૂર્વોક્ત મિદ્ધચક્રની ગાથામા તેઓનાપર ચેતવણનો આરોપ ગામાટે કરેલો છે ?

ઉત્તર — અરિહ ત વગેરેમા જે વર્ણવગેરેનો આરોપ પૂર્વાચાર્યોએ કરેલો છે તેમા તેઓનો આશય એ છે કે, વર્ણના ક્રમથી તેઓનુ ને ધ્યાન કરવામા આવે છે તો તે ધ્યાન, મિદ્ધિદ્વાયી થઈ પડે છે, તેમજ અરિહ ત વગેરે તે તે વર્ણયુક્ત પદાર્થો માને સકવામા આવે છે તો તે પ્રત્યક્ષ વર્ણને લીધે તેઓપર ભક્તિનાગ ઉદ્ભવે છે માટે તેમા કોઈ પ્રકારની અયોગ્યતા અથવા વિરૂદ્ધતા નથી

પ્રશ્ન ૧૬ મો — મુખર્માદિ સ્વર્ગલોકમા પોતપોતાના વિમાનોથી પાત્રમે યોજન ઉત્તરે ચારે દિશાઓમાં ચાલ વનખટો-ભાગભગીચાઓ હોય છે તેઓમાં પુરુષિણી વગેરે વાવો હોય છે, અને દેવોને કીડા કરવાયોગ્ય મહાપો હોય છે તેમા વૈમાનિક દેવો તથા દેવીઓ મુખ પૂર્વક રહે છે-મુખવિવાસ-ભોગવિલાસ ભોગવે છે, પરંતુ તેઓ ભવપારણીય ગરીબી (એટલે પોતાના સ્વાગમીયી) મુખ ભોગવે છે કે ઉત્તરવૈદ્યિય ગરીબી મુખ ભોગવે છે ?

ઉત્તર — વિમાનખડના વનખડ વગેરેના વૈમાનિક દેવો હમેશા ભવધાગીય ગરીબી મુખવિવાસ ભોગવે છે એમ લોકપ્રકાશ ગ્રંથના અનુભવે જણાય છે

પ્રશ્ન ૧૭ મો — સ્વર્ગલોકમા દેવ-દેવીઓ ક' ભાપામા પરસ્પર વ્યવહાર કરે છે ?

ઉત્તર — સ્વર્ગલોકમા દેવો તથા દેવીઓ, સુદર અક્ષરવાળી અર્ધભાગથી ભાપામા વાતચીત-વ્યવહાર કરે છે, ભગવતીના પાંચમા શતકના ચોથા ઉદ્દેશમા મહાવીર ભગવાને જોતનસ્વામીને કહ્યું કે કે —

‘ ગોયમા ! દેવાણ અઙ્ગમાગહાણ માસાણ માસતિ ’

હું જોતમ ! દેવો અર્ધભાગથી ભાપામા પરસ્પર જોડે છે ‘લોકમા એમ કહેવાય કે કે, દેવોની ભાપા મન્કત છે

પ્રશ્ન ૧૮ મો — દેવા, છ માસની અદન થના । પોતાના મૃત્યુને અવગિજ્ઞાનથી ભણી લે છે, એ કયા ચિન્હોથી ભણી લે છે ?

ઉત્તર — દેવતાઓ, વૃક્ષક પન વગેરે ચિન્હોથી ભણી શકે છે કે, પોતાનું મૃત્યુ છ માસમા થનારું છે આચા-ગગની વૃત્તિમા કહ્યું છે કે —

માલ્યમ્લાનિ કલ્પવૃક્ષપ્રમુખ ।

મ્નોદ્વીનાશો વામસા ચોપરાગ ॥

દૈન્યં તદ્વા કામરાગાગમગો ।

દૃષ્ટેર્માન્નિર્વેપથુશ્રાગતિશ્ચ ॥ ૧ ॥

પાતે પહરેલી પુષ્પમાળા કરમાઇ જાય છે, કટપત્ર કપવા માટે છે, સી તથા લજ્જનો નાશ થઇ જાય છે, વસ્ત્રમા મલિનતા થાય છે, દીનતા જણાય છે. આળસ થાય છે, કામ ઉપરનો રાગ (પ્રીતિ) નષ્ટ થાય છે, મરીરના અવયવો ભાંગે છે, દૃષ્ટિ ભમે છે, શરીરે મુજ વધુટે છે અને બેચેની રહે છે — આ બધાં લક્ષણો છ મામમાં મૃત્યુ સૂચવે છે. ” સ્થાનાગસૂત્રમા પણ કહ્યું છે —

તિર્હિ ઠાળેર્હિ દેવે ચચિસ્સામિત્તિ જાણઈ-વિમાણાઈ
ણિપ્પમાઈ પાસિત્તા, કણ્ણરુક્ષણ મિલાયમાણ પાસિત્તા
અપ્પયો તેયલેસ પરિહાયમાણ જાણિત્તા ”

અથ સ્થાનેથી દેવતાઓ પોતાના મૃત્યુને જાણી લે છે, તે આ પ્રમાણે — પોતાના વિમાનોને નિમ્નેજ લુવે છે કટપત્રને કુગ્રાતા લુવે છે અને પોતાની તેજોક્ષેપ્યાને (શરીર કાતિને) પ્રતિદિન ઓછી થતી જાણે છે ”

પ્રશ્ન ૯૯ મો — વિજ્ય આદિ ચાર વિમાનના દેવો સસારમા પરિબ્રમણ કરે છે ત્યારે તેઓની ફેટલા ભવ પછી મુક્તિ થાય કે ?

ઉત્તર — વિજ્ય આદિ ચાર વિમાનામા બે વખત ઉત્પન્ન થયેલા દેવતાઓ, મનુષ્યભવમા આવીને મિદ્ધિ-પાન પામે છે છવાભિગમનીવૃત્તિમા કહ્યું છે કે — ‘વિજ્યાદિ ચાર વિમાનોમા બે વાર અને સર્વાર્થમિદ્ધ

વિમાનમાં એકવાર જવાનો સભવ છે ' તે પછી મનુષ્ય-
ભવ પ્રાપ્ત થતાજ મોક્ષપ્રાપ્તિ થાય છે. ' યોગશાસ્ત્રની
વૃત્તિમાં વળી એમ કહ્યું છે કે, 'વિજ્યાદિ ચાર વિમાનમાં
એ વાર ઉત્પન્ન થઈ મનુષ્યભવમાં સિદ્ધિને પામે છે '
તત્વાર્થભાષ્યમાં પણ કહ્યું છે કે, વિજ્યાદિ વિમાનોમાં
દેવતાઓ હેડલા એ જન્મવાળા હોય છે-અર્થાત ત્યાંથી
અવધીને એ વાર જન્મ લઈ સિદ્ધ થાય છે ' એની ટીકા
પણ એજ વાતને સ્પષ્ટ કરે છે કે, વિજ્યાદિથી અવધીને
જન્મ ઉત્કર્ષથી એવાર મનુષ્યોમાં જન્મ લઈ સિદ્ધ થાય
છે ' પાંચમાં કર્મગ્રંથમાં વળી એમ કહ્યું છે કે—

‘ તિરિનસ્યતિજોઆણ નરમવજુઅસચત્પલ્લતેમહું’ ॥

આ ગાથાસૂત્રની વૃત્તિ અનુસારે એમ જણાય છે કે,
વિજ્યાદિ વિમાનોમાં એ વખત જન્મ્યા પછી પણ
મમાનમાં તેને કેટલાક ભવમાં ભ્રમણ પડે છે ' પ્રજાપનામાં
પણ જોવામાં આવે છે કે, તેવા સિદ્ધગામી જીવની વૈમા-
નિક વિના બીજી કોઈ ગતિ નથી તો પણ નરક-નિર્ગય
વગેરેની ગતિને ચોક્કસ એવું કર્મ તે બારે છે
લોકપ્રકાશમાં પણ —

‘ ત્રિજ્યાદિવિમાણે હિય-મસ્તિજ્જમયાત્ત વોધવ્યા ’ ॥

વિજ્યાદિ વિમાનમાં ગયા પછી પણ આ મનુષ્ય-
લોકમાં અમુક મળ્યામાં ભવો તેને કરવા પડે છે ''
એમ કહેલું હોવાથી ચોક્કસ ભવોને તો તેઓ (વૈમાનિક

દેવો) ઓળંગી શકતા નથી-અર્થાત વધારેમા વધારે ચોવીમ ભવો તેઓને કરવાજ પડે છે, એમ વૃદ્ધોનું કહેવું છે

પ્રશ્ન ૧૦૦ મો - તીર્થકરોના વાર્ષિકદાન પછી તેઓની પામે લોકાતિક દેવો આવે છે કે તે પહેલા આવે છે ?

ઉત્તર -શ્રી કલ્પસૂત્રમા તા ઉલ્લા તીર્થગ્ગના અધિ-
કારમા પ્રથમજ લોકાતિક દેવોનું આગમન અને પછી
વાર્ષિકદાન-એવો ક્રમ જોવામા આવે છે અને જ્ઞાતાધર્મ
કથાગસૂત્રમા તો પ્રથમ વાર્ષિકદાન અને પછીથી લોકા-
તિકનું આગમન-એવો ક્રમ જોવામા આવે છે

પ્રશ્ન ૧૦૧ મો - દેવલોકમા દેવતાઓ શાન્તિ
પ્રતિમાઓને પુજણીવતી પુજ્યા પછી જળવડે નહવરાવે
છે તો શુ, ત્યા દેવલોકમા પણ કુથવા વગેરે છવો હોય
છે ? તેમજ દેવલોકમા વસપૂજા સમયે દેવતાઓ શ્રી
અગ્નિનોની પ્રતિમાને જો વસ પડેગવે છે કે નહિ ?

ઉત્તર - જો કે જ્વર્ગલોકમા કુથવા વગેરે છવો
હોતા નથી તોપણ મમ્યઞ્દ્રિ દેવતાઓની જનક્રિયા,
પુજા વગેરે જતનાપૂર્વકજ હોય છે વળી પૂર્વે પૃથ્વીને
કોલી જિનપ્રતિમાની જે પૂજા તેના અભ્યાસથી પણ
તેઓ એ પ્રમાણે - છે તેમજ જેમ ચંદનથી પ્રતિમા-

મોનું પૂજન કરે છે તેમ વસ્ત્રપૂજા કરવાના સમયે પણ
 તેઓ દરેક પ્રતિભાઓ ઉપર જે વસ્ત્ર ચઢાવીનેજ પૂજા
 કરે છે આ વિષે વિશેષ જાણવાની ઇચ્છાવાળાએ લોક-
 મકાશ-રાજપ્રશ્ની વગેરેથી જોઈ લેવા

॥ इति श्री प्रश्नचिंतामणिग्रन्थानु उत्तरार्द्ध समाप्त ॥

ગ્રંથ-પ્રશસ્તિ

મુધર્માસ્વામી પછી જગદ્ગુરુ-મુનીન્દ્ર હીરસરિ વગેરે અનેક જ્ઞાનધર મહામુનિઓ તેમની પર પરામા થઈ ગયા છે, તેઓમા હેડલા વિજયમેનસુરિ થયા તે પછી તપગચ્છમાં અત્યંત ભાગ્યનિધિ અને દેવોના પાત્ર દેવ જેવા વિજયદેવસુરિ થયા, અને તેમની પછી મહામુનિ વિજયસિદ્ધના ગણનાયક વિજયપ્રભ મુનિ થયા. એ વિજયપ્રભ પછી મુનીશ્વર રત્નવિજય તથા સુરિવર ક્ષમાવિજય થયા અને તેમના પછી જિનમતનો આશ્રય કરનારા, તપગચ્છને સૂર્યની પેરે વિકસ્વ કરનારા પદ્મપતિ જિનેન્દ્રસુરિ થયા. એ જિનેન્દ્રસુરિના પદ્મપી પૂર્વાચય ઉપર સૂર્ય સમાન અને વિજયદેવસુરિના ગણને યથાસ્થિત ધારણ કરી રાખનારા વિજયસિદ્ધ નામના મહામુનિ થયા એમના શિષ્ય, જેઓ રાગરહિત હોઈ બુદ્ધિમા બહુરૂપિને પણ જિતનારા સત્યવિજય, કર્પૂરવિજય તથા સંજ્ઞાને ચોખ્ખા એશ્વર્યથી યુક્ત વિદ્વાન ક્ષમાવિજય થયા, તેમને હું વહન કરું છું તેમના શિષ્યશિખાવિજય, જેઓ પૃથ્વીમા સર્વોત્કૃષ્ટ હતા, ક્ષીરમમુદની પેરે યગથી ઉજ્જવળ હતા, ગાસજ્ઞાનના મહાભાગ હતા, જનમતમા વિદ્વાન હતા પવિત્ર ભવ્યજનોનો ઉપકાર કરવામા આસકત હતા ઉજ્જવળ અદ્રસમાન આકૃતિવાળા હતા, શુદ્ધક્રિયાના વધી ઉજ્જવળ કીર્તિન યામી વૃદ્ધા હતા અને

૨ગમા આસક્ત ચિત્તવાળા હતા તે શ્રી શુભવિજયજી
અમારા કલ્યાણકર્તા થાઓ તેમના ચરણકમળની ઉપાસ
નાથી જ્ઞાન સંપાદન કરનારા તેમના શિષ્ય મે-વી-વિજયે,
કેવળ પોતાના નિર્ગપ આત્માના કલ્યાણ માટે આ અથને
આગમોક્ષ સમુદ્રમાથી રત્નની પેઠે ઉદ્ધરેલો છે. આ
અથને અમદાવાદ નગરમા સવત ૧૮૬૮ની વૈશાખ સુદિ
સપ્તમીના દિવસે હર્ષપૂર્વક પૂર્ણ કરવામા આગ્યો છે આ
અથમા જે દંઈ ઉત્સૂત્ર-સૂત્રવિરૂદ્ધ લખાયુ હોય તેને
વિદ્વાનોએ યત્નપૂર્વક શોધી લેજુ કેમકે વિદ્વાનો સ્વભા-
વથીજ પરકાર્યને કરનારા હોય છે ઉપાધ્યાય શ્રીમાન
યશોવિજય મહારાજના શિષ્ય-પ્રશિષ્ય શ્રી ઉત્તમવિજયે
તથા ૨ગવિજયે ભરૂચમા રહીને આ અથને અગ્નિમા મુવ-
ર્ણની પેઠે સારી રીતે શોધી આપ્યો છે ‘અશ્વ ચિતામણિ’
નામના આ અથને એ પ્રમાણે મે રચ્યો છે, જેથી ઉત્પન્ન
થનારા પુણ્ય વડે શ્રુતગણિ ભવ્યજીવોનું નિત્ય કલ્યાણ
થાઓ આ પૃથ્વી ઉપર ચદ્ર-સૂર્ય જ્યાં મુઘી વિચરે
ત્યાં મુઘી આ અથનું તત્ત્વ જાણનારા ઉત્તમ પુરૂષો
પણ દીર્ઘકાળ આનંદમંત્ર ન જોડે.

હતિ—

—ગ્રન્થ પ્રાપ્તિ—

—સમાપ્ત

શ્રીરસ્તુ

(૨૬૭)

પ્રસ્તાવના.

શુદ્ધિપત્ર

અગ્રજ	શુદ્ધ	પૃષ્ઠ	પાનિ
કા' પિટ્ટો'૪	ન્યુનક' પિટ્ટો'૪	૧	૧
કા' ૧,	કા' ૧,	૪	૧૩
અ' ખી	અ' ખી	૪	૧૪
થ	થની	"	"
પ્ર મ	પ્રનીમ	"	૧૫

જીવન ચરિત્રમા

શુદ્ધિપત્ર.

અગ્રજ	શુદ્ધ	પૃષ્ઠ	પાનિ
કા' નિક	કા' નિક	૪	૧
નિકન	નિકન	૫	૭૩
રચેપ્રી	રચેપ્રી	૭	૨
અ' પર્ણ	અ' પર્ણ	૭	૮
નિકના	નિકના	૧૧	૧૪
નવા	નવા	૧૪	

શુદ્ધિપત્ર

અગ્રુદ	શુદ્ધ	પૃષ્ઠ	પાકિત
‘મધ’	‘તીથ’	૮	૨૨
મમુદ્ધાતને	મમુદ્ધાતને	૧૬	૫
એકાતારીપણુ	એકાવતારીપણુ	૨૩	૨૦
ઉપશમશ્રેણીને	ઉપશમશ્રેણીને	૨૭	૨૩
નેટવો	નેટવો	૩૬	૧૦
મયથ	મમન	”	”
મનપાક	સુનપાક	૩૬	૧૨
નયા	નમી	૪૦	૮
ધમ્મીથી	ધમ્મીથી	૪૨	૨૦
મમ ૫૬ મા -	મમ ૫૬ મો -	૪૫	૨૧
વાડલિલાડધુના	વાડલિલોડધુના	૫૬	૧૩
દવો	દેવો	૫૬	૧૬
મમ ૬૨ મા -	મમ ૬૨ મો -	૫૮	૧૬
વિશેષવશ્યક	વિશેષવશ્યક	૫૮	૨૧
‘તથા’	એ ગ્રામ	૧૧ મા વધા નો છે	૧
પસ્તિકય	પસ્તિકય	૬૫	૬
૭	૭	૬	૧૭

(૧૬૯)

અનુધ	ગુ ધ	પૃષ્ઠ	પાટિ
નમોઆરણ્ય	નામોઆરણ્ય	૧૮	૨
નારથી	વિનારથી	૭૦	નામા-૨
જેસિમવર્હ	જેસિમવર્હ	૧૧	૧૦
ગોડકમા	ગોડકમા	૭૨	૭
કથો	કથો	૧૧	૮
પન્નતે	પન્નતે	૭૬	૧૭
દધતી	દધતી	૮૭	૧૬
‘અહર્દિતયાતીતમ્’	‘અહર્દિતયાતીતમ્’	૬૦	૧૪
પાત્રમા	પાત્રમા	૬૪	૧૬
વીસલકરવાળ	વીસલકરવાળ		
નિશ્ચયાધિત પ્રમાણે	નિશ્ચયાધિત પ્રમાણે	૬૭	૨૩
પચ્ચખખાણ	પચ્ચખખાણ	૧૦૦	૨૦
ગજમ્ કુમાલની	ગજમુકુમાલની	૧૦૧	૨૧
પ્રી	ક્રી	૧૦૨	૭
પાત્ર	પાત્ર	૧૦૬	૧૪
સ્પુર્દ્ધવ્યમાનત	સ્પુર્દ્ધવ્યમાનત	૧૦૭	૧૭
જ્યા છે	કથો છે	૧૧૪	૧
એકવીસમા	એકવીસમા	૧૧૫	૧૮
લેણ	લેણ	૧૧	૧
આકાશ	આકાશ	૧૧૭	૪
મન ।	ચનાના	”	

(૨૭૦)

અંશ ૬	ગુહ	પૃષ્ઠ	પાન
મન ૧૨ મા--	મન ૧૨ મો	"	૧૬
અમયમા	અમયમા	"	૨૧
ગાદાજુલેણ	ગાદાજુલેણ	૧૨૪	૧
ન પાન	ન પાન	૧૦૭	૫
લક્ષયોજનમાનાગો	લક્ષયોજનમાનાગો	૧૩૪	૮
લેવા	લેવા	૧૩૮	૬
રાજકાળ	રાજકાળ	૧૪૧	૧
લોભન ના	૮ લોભન ના	"	૨૧
દ્રમોડપિ	દ્રમોડપિ	૧૪૪	૧
કામન ના	કામન ના	"	૧૭
કુમર	કુમર	૧૪૫	૦
કિમગમ્યમાસ્ત	કિમગમ્યમાસ્તે	૧૪૬	૧૧
મનને	મનને	"	૧૭
જતા	જતા	૧૫૮	૧
ધર્મ	ધર્મ	૧ ૧	૧૦
અર્જુ	અર્જુ	૧ ૮	૧
ગદ્યો	૧૬૦ ગદ્યો	૧૭૦	૧૫
સ્થવર્તિસા	સ્થવર્તિસા	"	૨૦
પ્રત્યાખ્યાન	પ્રત્યાખ્યાન -	૧૭૧	૧
છટી	છટી	૧૮૦	૮
૨નામી-મેવકલાવથી	૨નામી-મેવમાવથી	૧૮૧	૧૪

(१७१)

अशुद्ध	शुद्ध	पृष्ठ	पङ्क्ति
तता	ततो	१८७	४
बेप्रभाग ॥	बेकप्रकाशना	१८०	६
विद्यन्ता	विद्यन्ता	१८१	१३
सार्थो म ।	साधोत्तमार्थे	१८६	११
॥	"	"	१२
अथ	अथ	"	१८
उभासानीजे	उभासानीजे	२०४	२२
नदिवर्धने	नदिवर्धनने	२११	१०
हृदये	हृदये	२१८	१२
कर्तुमीशते	कर्तुमीशते	२४४	१४
गद्य	गद्य	२४८	४
योः	योः	२५२	१८
अज्ञा	अज्ञा	२५७	३
(प्रभृततर)	(प्रभृततर)	२५६	१

